

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

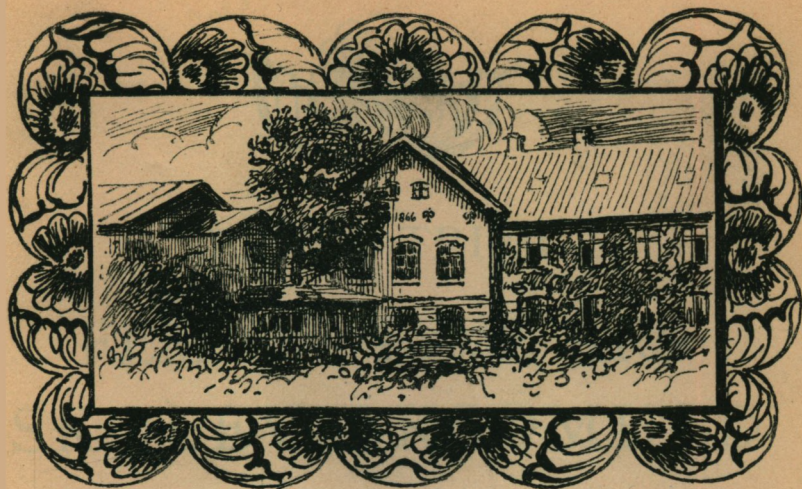
Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

FEMOGTYVE:ÅRS
SKOLEVIRKSOMHED
i
VALLEKILDE
VED
ERNST TRIER
TRYKT FOR VENNER

AUGUST BANGS BOGHANDEL
KØBENHAVN 1893

ERNST TRIER
FEM OG TYVE ÅRS
SKOLEVIRKSOMHED
I VALLEKILDE

I
HVORLEDES FOLKEHÖJSKOLEN
I VALLEKILDE BLEV TIL

TRYKT FOR VENNER

ANDET OPLAG

KØBENHAVN
AUGUST BANGS BOGHANDEL

TRIERS BOGTRYKKERI (H. J. SCHOU)

MDCCCXCIII

TITELBLADET OG BEGYNDELSESBOGSTAVET ER TEGNET AF
JOAKIM SKOVGÅRD.

I. Begyndelsen.

Under krigen 1864 var jeg den 26de april bleven udnævnt af regeringen til feltdegn. I min udnævnelse, der var underskrevet af D. G. Monrad, stod der :

»I henhold til en fra den konstituerede feltprovst Höyer Møller modtagen indstilling og efter brevveksling med krigsministeriet konstitueres De herved som feltdegn for som sådan at lede sangen ved guds-

tjenesten i felten og gå feltprovsten til hånde.«

Feltprovsten kunde altså give mig forskellige hverv, og i midten af juli måned sendte han mig til 5te Brigade, der førtes af oberst Max Müller, og lod mig dér få den gerning at prædike og tale for soldaterne. Jeg havde mit kvartér i Vejlbys præstegård, hvor også obersten havde sit, og min virksomhed fik jeg mellem de regimente, som lå dér i nærheden. Når jeg da talte for soldaterne, lagde jeg oftere mærke til, at der var en mand til stede, som ikke bar soldaterdragten. Næsten altid bar han under armen en lille pakke, indsvøbt i et blåtærnet bomuldsklæde. Han hørte

opmærksomt til, og når jeg var færdig, så jeg ham stå og tale ivrig med og for soldaterne.

Det varede ikke længe, før jeg blev kendt med ham, og jeg fik at vide, at han héd Jens Pedersen og var skræddersvend fra Fårevjle. Men ikke alene passede han dér sit håndværk. Ved Siden deraf gik han om i Odsherred og egnen dér omkring og prædikede for folk.

Så var der nogle af hans venner, som mente, at det kunde være udmærket, om vore soldater, der den gang var på Fyn, måtte komme til at høre ham. Under det strænge liv, der førtes i krigen, tænkte de, måtte de være særlig lydhøre over for et godt ord om Vor Herre, således som Jens Pedersen førte det. De skillingede da sammen og fik ham af sted til Fyn, at han kunde prædike for soldaterne.

Han fortalte mig imidlertid, at hvor han var fra på Sjælland, var en by, som héd Vallekilde, og dér var en ung præst, som héd Hoff. Mage til præst, sagde han, fandtes der bestemt ikke. Jeg huskede, at jeg havde hørt det navn en gang før. Jeg havde nemlig en gang, da jeg var lærer på Blågårds seminarium, spurgt Andreas Bentsen, der var elev dér, om der var noget at mærke til den grundtvigske bevægelse på Holbæk-egnen. »Nej!« svarede han først, men føjede så til: »Der siges rigtig nok, at der i den sidste tid er kommen sådan en flink ung præst, der hedder Hoff, til Vallekilde. Han skal nok høre til den retning. Ellers er der ikke noget.«

Jeg lyttede da til den henrykte skildring, Jens Pedersen gav mig af den unge præst, og fik rigtig lyst til en gang at lære ham at kende.

Som jeg så en dag — den 23de juli — sad i mit kvartér på kvisten i præstegården, hørte jeg nogen komme op ad trapperne. Døren blev revet op. Dér stod Jens Pedersen og sagde: »Her kommer Hoff!«

Han var kommen over til hæren for at sé, hvorledes det stod til med soldaterne fra Vallekilde- og Hörve-sogne.

Således mødtes vi første gang. Det blev indledningen til et mér end 25-aarigt venskab og førte til, at jeg fik min gerning her i Vallekilde.

II. Hvad der skete dernæst og om mit andet møde med præsten Hoff.

Det var svære tider, der snart dérefter oprandt for Danmark. Så længe kampen stod på, var der dog håb om en sejrrig udgang af den, og vi, der opholdt os ved hæren, har minder om, hvor frejdig ofte stemningen kunde være dér, endnu mens vi stod på vestkysten af Fyn.

Men nu kom der tider, hvor dette håb blev os berøvet med kampens afbrydelse. Det bluhmeske ministerium kom til roret omsider og vilde have ende på det. Det var svært, at tage imod. Jeg mindes grandt en dag, da jeg havde lovet at komme i et lille officér-selskab. Stemningen var så underlig trykket, mærkede jeg straks, og én af officererne påfaldende bleg. Jeg spurgte ham, hvad der fejlede ham; men han svarede ikke. Først da jeg fik at vide, at man lige havde fået underretning om ministerskiftet, gik det op for mig, hvad der var i vejen. »Kan De nu forstå, hvorfor jeg er bleg?« sagde han.

Ja, det kunde jeg godt. Vi vidste jo, at dette betød, at nu skulde sværdet tages os ud af hånden.

Det var begyndelsen til mange svære timer, mange drøje efterretninger.

Ikke længe efter kom den sørgelige tidende om ny våbenstilstand og freds-præliminærene. Det løb én koldt ned ad ryggen. Så det var virkelig fredsvilkårene! Vi begyndte at ane, hvorledes den skrækkelige virkelighed vilde blive.

Hæren skulde jo en tid endnu blive ved at være på krigsfod, til den endelige fred var sluttet. Men en dél deraf blev dog straks ført over til Sjælland, således 5te brigade. Den dag, da 15de regiment deraf indskibedes, har præget sig stærkt i min erindring. Man mødtes ikke af den muntre lyd som ellers, når man traf en flok soldater; derimod kunde man høre udbrud som dette af en soldat: »De kunde lige så gerne have sendt to gamle kællinger til Wien som de to herrer, der var der. De kunde da have skaffet os lige så jammerlig en fred!«

Endnu en tid holdtes vi dog i en vis spænding. Det var jo et spørgsmaal, tænkte mange af os, om nu også rigsrådet vilde godkende sådanne fredsvilkår. Og hæren var,

som sagt, endnu stadig på krigsfod. Jeg bestemte mig da til at blive i min stilling som feltdegn, til regeringen afskedigede mig. Efter et kort besøg i mit hjem vendte jeg tilbage til Fyn og kom derefter til at færdes i omegnen af Odense.

Det var så langt fra imod mit ønske, at det snarere var med min egen medvirkning, at jeg så fik mit sidste kvartér i Dalum præstegård.

Der var noget, der drog mig dér til. Jeg havde under den første våbenstilstand været dér nogle gange og havde sét provstens yngste datter, Marie Abel. Hun havde gjort et uudsletteligt indtryk på mig.

Nu kom jeg daglig til at være sammen med hende, og den 11te september bejlede jeg og fik hendes ja.

Ikke længe efter fik jeg følgende skrivelse fra kirke- og undervisningsministeriet:

Efter brevveksling med krigsministeriet i anledning af en fra den konstituerede feltprovst Höyer Møller indkommen indstilling bliver den Dem under 26de april d. å. meddelte constitution som feltdegn, på grund af de nu indtrådte forhold, herved tilbagetaget.

Ved tjenstligt at meddele Dem dette til behagelig underretning skal ministeriet efter begæring af krigsministeriet tilkendegive Dem sammes påskønnelse af Deres under felttoget udviste virksomhed.

København, 26de sept. 1864.

Heltzen,

Jeg vendte da tilbage til København. Min fæstemø fulgte med mig, for at jeg kunde føre hende ind i min slægt og vennekreds.

Men da hun så reiste tilbage til Dalum, og da jeg nu atter skulde ind i de vante folder i København, hvor var det da forfærdelig strængt! Hvor var den nøgne virkelighed, der nu alle vegne stirrede én i møde, skrækkelig at sé på! Når jeg nu skal fortælle derom, synes jeg atter at fornemme de dages tyngsel.

Fredspræliminærerne skulde nu gå over til en virkelig fred. Dermed var det givet, at nu virkelig hele Sønderjylland var i fjendevold. Så skrækkeligt havde vi ikke tænkt os det. Fra krigens første begyndelse havde vi fra dag til dag ligesom gået i spænding og ventet på, om dog ikke en

gang krigslykken skulde smile til os. Og vi havde sét os om i øst og vest og nord, om ikke et eneste folk skulde komme os til hjælp, om der ikke skulde ské noget overordentligt andetsteds, så at vort lille grundstødte statsskib kunde komme flot igen.

Skal vi ej mere synge igen:

»Danmark, dejligst vang og vænge?«

Hjærtet bløder, synge vi den;

vinterens storm har føget den hen.

Kommer da ikke en eneste ven?

Ham har vi væntet så længe.

(H. C. Andersen, illustreret tidende 27de juni 1864.)

Således var stemningen. Men så kom Londonner-conferencen, og den førte heller ikke til noget.

Vilde der da ikke ské et vidunder for at redde os?

Vi væntede til det sidste. Men det kom ikke. Og så — efter al den lange tids spænding — indtrådte en forfærdelig slappelse.

Det er vidunderligt, hvor et sejrskudskab virker oplivende i et folk, men forfærdeligt, hvor et nederlag virker nedslående. Man skal have oplevet bægge dele for ret at vide det. Efter sejren iler man hinanden i møde for ved hinandens favn at juble glæden ud. Med nederlaget følger der en følelse af skam. Jeg mindes en kompagni-kommandør, der, efter at vi havde fået budskab om fredspræliminærerne, ikke i nogle dage var til at få ud af stuen. »Jeg kan ikke holde ud at sé soldaterne i øjnene«, sagde han.

»Hvor det nager og piner! Hvor man går og sørger fra morgen til aften!« — skrev min broder til mig i de samme dage.

Og i et andet brev fortalte han mig om, hvorledes flere af vore fælles venner, som havde deltaget i krigen, nu vendte tilbage til København. Så skrev han: »Det har været strængt at sige »god dag« til alle de kære mennesker, der nu vender tilbage. Det er hårdt at skulle mødes således igen.«

Der var noget, der voldte, at denne følelse af skam i de dage kom så stærkt frem. Det var den tvivl, vi nærede, om vi også havde holdt tilstrækkelig ud. Var der virkelig kæmpet

til ende? Var det virkelig at »slås til sidste mand?« — Dette med — »snér det med fjender, så tør det med blod, så tit det gælder kampen for Danmark«, — som vi tidligere højkrøstet havde været med at synge, — var det nu virkelig skét? Og havde der været en ånd over folket, der havde samlet det? Til tider havde vi midt under krigen havt fornemmelsen af »et rige, der er splidagtigt med sig selv.« Der havde jo ofte ikke været klarhed over, hvad det egentlig var, der stredes om. »Er dette virkelig en folke-krig?« udbød en gang Max Müller i vrede.

Nej, der havde ikke været rigtig hold i det. Mens fjenderne holdt Jylland besat, hørte man udtalelser, som når der sagdes, at det ikke var Tyskerne, der var vore fjender, men Københavnerne, thi det var dem, der havde skaffet os denne krig på halsen. Og nu — under våbenstilstanden morede man sig med de tyske officerer i de jyske købstæder; man indbød dem til sig, dansede med dem. En såret jysk soldat skrev til mig på den tid, at det havde været svært for ham at blive såret, men sværere var det dog at sé hans egne landsmænd lege med vore fjender. Rundt om hørte man hånsord udtalt over vore soldater. »De duede ikke noget — så var de østerrigske nogle anderledes karle.« Således var det ganske almindeligt at høre.

Når modet slås néd hos dem, der har løftet fanen højest, bliver kvækket fra de fejges gadekær altid højkrøstet. Alle de, der ikke kender til grænse-striden mellem ære og skam, tager så fat og gör det kæphøjt gældende, at de fik dög ret, de, der altid havde påstået, at vi slet intet skulde göre, men lade Tyskerne råde lige så godt først som sidst. Så kastede de skylden for alle ulykker over på dem, der vilde ofre noget for fædrelandet. De fordømte fædrelands-kærligheden som noget, der havde ført os i fortræd. »Der er tider, i hvilke fædrelands-kærlighed betragtes som en forbrydelse,« skal en Franskmand en gang have ytret, — og jeg må føje til: »og en sådan tid synes vi i begreb med at have oplevet og at opleve.« — Således skrev en udmærket mand til mig en gang i den tid.

Men de samme, der talte så ilde om fædrelands-kærligheden, var også med at kaste stén efter vort unge frihedsliv

her i Danmark, og stadig gik der rygter om, at der skulde ské optøjer i København.

Fra den tid, fjenden endnu lå her i landet, mindes jeg således følgende:

Det var tidlig morgen. Jeg var endnu ikke stået op. Min sæng stod op til en bræddevæg. På den anden side af den havde en officér sin. Så hørte jeg, hvorledes døren til stuen der inde blev revet op. Én kom ind og råbte: »Nu skal du høre! Vi får våbenstilstand og så fred. Vi skal snart herfra. Hurra! Så skal vi over og prygle Københavnerne!« — Hvad skulde enden blive, når vi nu efter nederlaget ikke i enighed kunde samles om vort fremtids håb, men i stedet derfor blev borte i en endeløs indbyrdes splid?

Der hang som en tung sky over os. Det var som vi ikke ret kunde ånde frit derunder.

Jeg mindes godt, hvor modfalden jeg var. Jeg kan huske, at jeg i mit stille sind tænkte, at lykkeligst vilde jeg være, om jeg fik et lærer-embede ude på de jyske heder, hvor jeg ligesom kunde gemme mig bort fra alle disse ulykker.

Det mismod varede dog kun meget kort.

Aftenen den 2den november sad jeg ifærd med at skrive brev til min fæstemø på mit lille kvistværelse i mit gamle hjem. Hun havde i et brev spurgt mig om grunden til, at mine breve bar så tungt et præg, og jeg svarede da: Denne rædsomme fred er nu lige ved at sluttes. Og så — ja så er folket sunket så dybt under alt dette, at det ikke er langt fra at glæde sig over en sådan fred, der er det samme som en gruelig forsmædelse. — — Hvor sér det dog ud både ind ad til og ud ad til! — — Altid för har det været min tanke med mit arbejde: Nu er der nyt liv i Danmark, nu skal det åndelige liv frem, — og så er det dejligt at arbejde rask med. — Men nu! Alt, hvad der møder øje og øre, minder én sørgmodigt om den store ulykke, der truer med at knuse alt fremskridt og åndeligt liv her i Danmark og med sønderlemmelse af det dyrebareste jordiske gode, vi fik: vort fædreland med dets modersmål. Imidlertid — det truer kun, og denne trusel, er jeg overbevist om, kommer fra helvede af. Derfor tror jeg, at Vorherre ikke vil lade det ské. — —

Dér blev jeg afbrudt; jeg hørte nogen gå uden for på

gangen, og ind kom Hoff, der havde fået lyst til at fortsætte bekendtskabet og nu kom for at besøge mig.

Da første gang vi mødtes, var det dejlig sommer, og vort håb var lyst. Nu sås vi igen en mørk efterårstime, hvor ulykkens store kendsgerning lå for os.

Gud ské lov for det besøg! Fra den stund begyndte jeg at løfte hovedet igen. Han var hos mig et par timer, og næppe var han gået, før jeg fortsatte i brevet:

»Her blev jeg afbrudt, så brevet ikke blev færdigt til aftentøget. Der kom nemlig til mig en mageløs yndig mand, pastor Hoff fra Vallekilde, hvem jeg lærte at kende i sommer på Fyn. Han har nu været hos mig et par timer, og du kan ikke tro, hvor jeg har havt mageløs godt af at tale med ham. Det har frisket mig så forunderligt op!« . . . og videre: »Det er, som jeg atter mærker kraften, noget, der har lyst til at arbejde videre. Dertil har bidraget den dejlige samtale, jeg havde med pastor Hoff. Vi fik rigtig udtalt os og sat mod i hinanden.«

Og ugen efter skrev jeg atter: »Det var i onsdags aftes i forrige uge, at pastor Hoff var hos mig, og den samtale, jeg havde med ham, var det første, der atter rigtig vakte mit mod og håb og ligesom rev mig ud af den sørgmodige forknynthed, hvori jeg gik over fædrelandets tilstand.«

Det er mig nu ikke muligt at gengive indholdet af den samtale. Af en ytring i brevet til min fæstemø, kan jeg sé, at vi har talt om, hvem der nu bedst vilde kunne holde trofast ud under tidernes tryk, og at Hoff sagde, at han stolede i så henseende mest paa den danske kvinde.

Og så talte vi om, hvad der nu skulde til for at give vort folk oprejsning på ny.

Og én ting undrer det næppe nogen, jeg tydelig mindes. Vi talte om, at netop nu gjaldt det om, at den danske folkeoplysning udbredtes, hvorom Grundtvig havde skrevet og sunget så meget og stort. Vi talte om, at som det vigtigste middel til folkets oprejsning gjaldt det om, at der nu toges fat på arbejdet i den danske folkehøjskole.

III. Fremtidsplaner.

Der var et spørgmaal, der stadig sysselsatte mig, dette nemlig: Hvad skal jeg nu i fremtiden tage mig for? Fra den tid, jeg havde fået min afskéd som feltdegn, blev det trykkende for mig.

För jeg var kommen til hæren, havde jeg været timelærer i København. Navnlig havde jeg haft megen glæde af at undervise i og holde foredrag over bibelhistorien paa Blågårds seminarium.

Men nu var der taget ny lærere dertil, og det gjorde mig rigtig ondt. Jeg vilde gerne have fortsat. Jeg fik dog, da jeg endelig vendte tilbage til København, ny timer ved seminariet, og navnlig kom jeg til at holde foredrag over dansk literaturhistorie, hvad jeg endda blev glad ved. Da jeg samtidig dermed fik andre undervisningstimer, og da jeg kom til ugenlig at prædike for de sårede og syge soldater på Frederiksberg lasaret, savnede jeg ikke sysselsættelse.

Jeg higede imidlertid efter en stilling, hvori jeg vilde være i stand til snart at kunne gifte mig. Det bragte en underlig feberagtig uro over mig. Mangfoldige planer krydsedes i min hjerne. Mest drejede de sig i begyndelsen om en fast stilling ved seminariet. Lange samtaler førte jeg med forstander Tang derom, og mange tilbud gjorde han mig, men altid var der et eller andet i vejen, så det blev ikke til noget.

Der var et andet sted, hvorom mine tanker stærkt kredsede i den tid. Det var Brøndbyvester. Dér var Grundtvigs gode ven, den elskelige Gunni Busck, præst. Jeg havde allerede för min forlovelse skrevet til ham om at blive hans kapellan, og samtidig dermed havde jeg foreslået, at Andreas Bentsen skulde oprette en fri skole dér ude, og jeg vilde da hjælpe ham med at holde aftenskole. Men Busck ønskede netop den gang ikke kapellan, og lidt efter lidt opgav jeg aftenskoleplanen. Der kom dog noget ud af alt dette, for det førte til, at Andreas Bentsen efter lange forhandlinger virkelig fik den fri skole i gang der ude med tilhørende aftenskole, og at han

derved knyttedes hélt til den fri skolevirksomhed. Det kom senere til at få stor betydning for gerningen her i Vallekilde.

En gang imellem fór den tanke mig gennem hovedet: Mon du ikke skulde kunne blive lærer ved en folkehøjskole? Før krigen havde jeg kun havt et meget ringe kendskab til de skoler, der gik under dette navn. Men jeg havde dog altid havt god tro til dem, fordi jeg vidste, de stod i forbindelse med Grundtvigs virksomhed, og kort efter, at jeg havde taget min embedsexamen i januar 1863, rejste jeg til første-læreren Jensen på Hindholm folkehøjskole for at tale med ham om undervisning i bibelhistorie, og tillige at sætte mig lidt ind i, hvad der gik for sig på sådan en skole. Dér fik jeg da min første forestilling om en »folkehøjskole«; men anderledes stort indtryk gjorde det på mig, da jeg senere hørte Ludvig Schrøder fortælle om Kolds virksomhed, som han havde havt lejlighed til at lære at kende. Jeg havde truffet Kold tidligere nogle gange og var bleven betaget af det ejendommelige i hans personlighed. Nu fik jeg end ydermere min opmærksomhed henvendt på ham, og når jeg som feltdegn færdedes på Fyn, forsømte jeg ikke, når lejlighed gaves, at tage til hans skole i Dalum. Hyppigst kom jeg dér i den tid, jeg havde mit kvartér i selve Dalum, hvor min fæstemø havde hjemme, og under disse besøg gik der et hélt nyt lys op for mig over denne gerning. Det kom til at stå for mig, at det var dér igennem, at vort folk skulde genoprejses.

Det faldt mig dog i begyndelsen ikke med en tanke ind, at jeg selv skulde begynde på en sådan virksomhed. Men jeg kunde nok have lyst til at være lærer ved en sådan skole, og da jeg derfor i september hørte, at Frede Bøjsen, med hvem jeg på den tid omgikkes meget inderligt, havde planer om at oprette en sådan, skrev jeg til ham og spurgte ham, om det var sandt, om hvor og når den skulde komme i gang, om han vilde have mig til lærer dér. Den gang lå Frede Bøjsen som lieutenant i kvartér i store Grandløse tæt ved Holbæk. Dér fra svarede han mig: »Ja, den eneste levende tanke i mig for øjeblikket er netop at få begyndt på den skole, du altid véd, har været mit mål. Nu er tiden til at tage fat — nu mere end nogen sinde; ikke mindste åndepust af, hvad der tør regne sig til folkets kræfter, tør gå spildt. Altså, jeg vil og må også med.« Hvad

stedet angår, hvor han agtede at begynde, fortalte han mig, at der havde været tale om Holbæk-egnen, men at hans fader havde så bestemt bedet ham om at lægge skolen på Møen, at han trode nok, det blev dér, hvor han så håbede snart at kunne tage fat. Men mig vilde han dog ikke gerne have til medlærer. »Jeg mener,« skrev han, »at vi to egner os ikke efter vort hele væsen til at arbejde sammen for stadig — og nødvendig måtte noget i denne tjeneste begyndes, som kunde løbe fare for på nogen måde at bryde. Meget varlig, tror jeg, vi i denne henseende må være, allermest over for en gerning, hvor de åndelige kræfter skal lades frit, naturligt og utvungent løs . . .« Det blev altså ikke til noget.

Hvor meget jeg havde min opmærksomhed henvendt på denne virksomhed, vil man kunne se også af, hvad jeg i forrige stykke har fortalt om min samtale med Hoff, der fandt sted en månedstid derefter. Ved den lejlighed fortalte jeg ham, at Frede Bojsen havde tænkt på muligvis at ville begynde på Holbæk-egnen, hvortil så Hoff bemærkede, at jeg måtte endelig styrke ham til at gøre alvor dér af, og han vilde da i så fald gerne stå ham bi. Lige dagen efter denne samtale skulde jeg atter stærkt mindes om betydningen af denne sag. Da blev nemlig Marielyst skole — den såkaldte »Grundtvigs højskole« — åbnet på ny for voksne karle. Jeg var til stede ved åbnings-festligheden. Der var mødt 22 karle og ventedes flere. Vi samlede i skole-salen med en kreds af Vartov-menigheden tillige med medlemmer af rigsdagen og rigsrådet. I salen hang de nordiske flag. Under Danebrog sad Grundtvig og talte dejligt både om sin sorg over, hvad det danske folk nu måtte gå igennem, og endnu mere om sit sikre håb om Danmarks lykke til trods for al øjeblikkelig modgang. Som et godt varsel tog han det, at der under sådanne forhold var mødt forholdsvis så mange unge karle til skolen. Efter ham talte Peter Fønger og Peter Rørdam, og Grundtvig sluttede så det hele af. Det var i høj Grad opfriskende.

Men heller ikke derefter faldt det mig med en tanke ind selv at tage fat på denne gerning et eller andet sted i Danmark. I stedet derfor havde jeg tænkt at gøre alvor af en gammel henlagt plan om at oprette en børneskole ude på Frederiksberg. Det skulde være rigtig en dansk skole i

grundtvigsk retning. Ad den vej mente jeg, at jeg kunde være med i arbejdet for et nyt liv med en ny slægt i Danmark. Jeg tog ikke så lidt ivrigt fat på at sætte dette i værk. — Hvor mange möjsommelige fjed gik jeg ikke for den søgs skyld! Men aldrig vilde det rigtig lykkes for mig — og godt var det. Hele denne plan var kunstlet, ti bag ved alle mine bestræbelser lå der en ængstelig utålmodig attrå efter snarest mulig at kunne komme i stilling, så jeg kunde gifte mig.

Jeg var kommen så vidt, at jeg søgte huslejlighed, og det skulde underlig nok føre til, at jeg kom til at tale med Grundtvig. Jeg havde hørt, at der var en lejlighed at få i en sidebygning dér, hvor han bode på gamle Kongevej. Jeg søgte fru Grundtvig op for at tale med hende derom. Derved kom jeg til at tale med hende om min plan med børneskolen.

Så længe jeg lever, vil jeg være hende taknemlig for, at hun tog bladet fra munden og stærkt påtalte, at den plan ikke duede noget. Hun mente, at mine kræfter skulde bruges hélt anderledes. Samtalen drejede sig om, hvad der kunde udrettes ved børneskoler og skoler for voksne, og da vi ikke kunde blive enige, sagde hun: »Lad os gå til Grundtvig og høre, hvad han siger!«

Det var et velsignet øjeblik. Hvor står det skönt og herligt for mig i mit mindel! Jeg sér endnu den ærværdige skikkelse siddende ved vinduet. Jeg synes atter at kunne høre hans underlige, både milde og vægtige røst. Det var, som om han tog et slør bort fra mine øjne. Han viste mig forskellen på børneskole og skole for voksne og udtalte, at var der tale om at hjælpe på vort folk til åndelig genoprejsning, skulde vi netop da vende os til de voksne. I det lys havde jeg aldrig sét sagen för. Nu blev det mig saa klart. Han sagde til mig, at min virksomhed ved seminariet havde vist, at jeg havde greb på at tale til voksne karle. Gennem folkehöjskolen skulde der nu arbejdes for disse, om Danmark skulde have en fremtid, og alle de, der kunde arbejde dér, skulde gøre det, og overlade børneskolerne til dem, der egnede sig ene dertil. . .«

Så fortalte jeg ham om Frede Bojsen og hans planer, at han havde søgt efter et sted at begynde på i det nordvestlige Sjælland, men havde opgivet det og bestemt sig til at tage

til Møen. Det mente Grundtvig, at han ikke skulde have gjort. »Jeg skulde tage meget fejl«, sagde han, »om det ikke netop er dér ude i Holbæk amt, at den næste folkehøjskole skulde lægges. Hvis det nu ikke lykkes for Ludvig Schrøder at få begyndt i Askov, vil jeg råde ham til at tage fat dér ude. Eller måske — er der en anden af de unge, der har mod, ævne og drift til at begynde dér ude.«

Da slog det néd i mig: »Det kan du jo selv gøre!«

Aldrig glemmer jeg, hvorledes jeg var til mode, da jeg gik fra Grundtvig den dag. »Mens han talte«, skrev jeg kort efter til min fæstemø, »var det, som om jeg kom hjem til mig selv. Mine skønneste ungdoms-drømme stod atter for mig.«

Så vidste jeg da endelig, hvad det var, jeg skulde have fat på.

IV. Jeg bestemmer mig til at tage til Vallekilde.

Efter denne samtale var al min tanke vendt mod det nord-vestlige Sjælland og særlig Vallekilde, fordi Hoff bode dér. Et nyt håb havde jeg fået om at kunne sætte en folkehøjskole i gang dér. Jeg talte med mine forældre derom, og til min glæde var det langt fra, at de frarådede det, og min fæstemø vilde gerne følge mig på den vej.

Frede Bojsen kom netop til København; han styrkede mig svært i min plan, ligesom også hans svoger Jensen, der havde været første-lærer på Hindholm. De fortalte mig om, hvad de havde iagttaget med hensyn til stillingen i det nord-vestlige Sjælland.

En dag kom skomagermester (nuværende fattigforstander) Mouritsen til mig. Han havde også hørt om, hvad jeg havde for, og syntes, det var ypperligt.

»Men har De nu fået talt med Lars Dinesen?« sagde han.

»Hvem er det?« spurgte jeg.

Han fortalte mig da, at det var en ung bondekarl, der havde været elev på Grundtvigs højskole på Marielyst, og nu var han bleven valgt til medlem af rigsrådet. Han var fra Holbæk amt, og Mouritsen mente, at jeg endelig måtte sé at komme i forbindelse med ham. Han førte os da sammen. Lars Dinesen opmuntrede mig også stærkt. Oven i købet omgikkes han med sådanne tanker som den, at hvis jeg vilde tage fat, vilde han sørge for de tilkommende elevs bespisning og i det hele tage den udvortes side af sagen i sin hånd. Foreløbig lovede han mig, at når jeg en gang tog til Vallekilde, vilde han køre for mig der til fra sit hjem.

Naturligvis havde jeg også skrevet til Hoff derom, og det blev da aftalt, at jeg skulde tage til ham lige efter nytår, når jeg havde besøgt min fæstemø i Dalum. Jeg længtes jo efter at få talt med hende om alt dette.

Men der var en anden i Dalum, jeg ligefrem higede efter at få talt med derom. Det var Kold.

Jeg har i det foregående stykke fortalt om, hvorledes jeg i løbet af samme år oftere havde havt lejlighed til at træffe ham, og hvor stærkt et indtryk hans ejendommelighed havde gjort på mig. Jeg var snart bleven klog af den store forskel, der var på hans virksomhed, og hvad jeg ellers havde lært at kende under navnet »folkehøjskole«. Men i hans spor vilde jeg helst gå, og hos ham vilde jeg helst hente råd.

Julen kom, og jeg rejste til Dalum så tidlig hjemme fra, at jeg kunde få lejlighed til at besøge Kolds skole, mens karlene endnu vare samlede dér og til at høre ham tale for dem. Jeg fortalte ham om mine planer. Han havde nok den gang ikke stor tro til, at det vilde gå for mig. Men han rådede mig ikke fra. »Prøv kun till!« sagde han. Jeg sagde, at jeg havde tænkt at gøre begyndelsen i én eller anden bondegård, hvor jeg kunde bo til leje. Så fik jeg lejlighed til at prøve mine kræfter. Det syntes han var forstandigt. »Prøv kun till!« sagde han igen. »Men hvorpå skal jeg kende, om jeg består prøven?« spurgte jeg. Han betænkte sig lidt og sagde så på sin langsomme måde: «Vi får sé, om De nu kan tiltale de karle.»

Næppe var vi komne over nytårsdag, før jeg fuld af håb og mod rejste tilbage til Sjælland. Jeg havde fået talt med min fæstemø og fået hendes ord på, at hun glad og villig

vilde følge mig på den vej, jeg slog ind på. Tillige havde jeg fået Kolds ord: »Prøv kun till!« —

På Slagelse banegård blev jeg modtaget af Lars Dinesen, der kørte mig ud til sit hjem i Kuldby. Han styrede den gang gården for sin moder. Det var en gammeldags sjællandsk fæstegård, og når Lars Dinesen gik om dér i sine uldne trøjærmer, havde han ret præget af en ægte sjællandsk bondekarl.

Næste dag — det var den 3die eller 4de januar — blev der spændt for, og sammen med ham og én af hans venner gik det i det smukke vintervejr nord på. For første gang kom jeg gennem de mange dejlige egne, hvor jeg senere i så mange år skulde færdes så meget. Morsomt nok var det, at da vi til sidst kom igennem Sørslev, sagde Lars Dinesen: »Sé bare! Alt tyder jo på, at her er en velhavende egn. Det må bestemt blive et udmærket sted at lægge en højskole på!« — Men dér tog han dog fejl; ti fra de store, rige landsbyer, der ligger rundt omkring Vallekilde- og Hørve- sogne, kom der næsten aldrig elever til vor skole.

Endelig nåede vi igennem Skippinge til støden mellem Vallebærg og Tudebærg, og — dér lå Vallekilde foran os! —

Mangfoldige gange er det gået mig således, når jeg er kommen på det sted i egnen, at jeg synes at opleve den stund igen. Atter er det, som jeg så stedet i det strålende solskin, som det viste sig i den dag, og som om jeg indåndede den friske frostluft. Atter hører jeg de raske hestes hovslag på den frosne jord. Der var noget inden i mig, der jubede den første dag, jeg så Vallekilde. Jeg drog min manddomsgærning, min kærlighed i møde.

Så kørte vi op igennem den lille venlige landsby og drejede ind i præstegården.

I det vestlige hjørne af denne var »det lille kapellani.«

Og dér bode Hoff med sin livsalige hustru. Stuerne var små og få; men de var så inderlig glad ved at kunne nøjes. Der var en lille havestue, — ja så lille én har jeg rigtig nok aldrig sét. Men sjældent har jeg sét så stor en glæde over nogen havestue. Og der var et lille køkken så smalt, at fru Hoff måtte pænt bede Margrethe gå ud deraf, når hun selv skulde ind. Men hvad gjorde det, når man bad så venlig

som hun, og når de bægge lo, idet de kom i klemme i forbi-farten.

Det var et herligt hjem! Der var en blanding af stille glæde med dyb alvor. Der mødte én den barnlige tro, men man fornåm også genklang af livets svære kampe. Man traf dér en sammensmeltning af kvindens ómme følelse med mandens faste vilje, som den findes i de lykkeligste ægteskaber. Og aldrig kunde man tage fejl af, at dette husliv hvilede på Vor Herre Jesu Kristi tro fra det ójeblik, man kom over tærskelen til dette gæstfri hjem med dets tryghed og fred.

I hovedbygningen bode den gamle pastor Bonnevie med sin gamle hustru og den ugifte datter, Røgine. Det var rigtig en stadsmand, den gamle præst! Når man så ham med den ranke skikkelse i den lange frakke og det milde udtryk i ójet, træde ud af stuedóren for at byde én velkommen, og mærkede hans faste håndslag, var det, som man havde for sine ójne en ægte adelsmand. Og hele præstegården havde samme venlige præg. Sad ikke Rinaldo — den gamle, tykke hund — i porten og rakte pote, når man kom. Duerne kurrede, og kaninerne rejste sig på bagbenene, når vi lo inde i stuerne, — jeg skriver »vi«, skónt jeg véd, at der er dem, der vil påstå, at det kun var når jeg lo, men jeg kan forsikre, at de andre lo med.

Det var en fryd at komme til sådan en præstegård!

Vi havde ikke været dér længe, før vi hørte en vogn komme ind i gården.

En lille bredskuldret mand i pelskappe og pelshue sad i et lille flot enspænder-kóretój. Han kastede linerne, sprang af vognen, gjorde et par raske bemærkninger og var så henne ved strappen til det lille kapellani.

»Hvem er det?« hviskede jeg til Hoff.

»Det er Vilhelm Beck.«

Jeg kan ikke beskrive min forbavselse. Jeg havde hørt fortælle om denne mærkelige mand, der den gang for ikke mange år siden havde begyndt sin virksomhed som stræng opvækkelses-prædikant. Rygtet om hans optræden havde bredt sig vidt og bredt. Jeg vidste, at det var en stor virksomhed, han allerede havde udfoldet på Kalundborg-egnen. Men sådan havde jeg aldrig tænkt mig ham. Jeg havde troet, at han var en høj, mager mand med langt, smalt ansigt, hult lig-

gende øjne, kroget næse — og så stod denne lille, buttede mand foran mig, munter og fuld af skæmt.

Og der kom flere end han. Sé, der kom med tunge skridt, noget langsomt hen over gården, en alvorlig, forover-ludende mand. — Det var Tranberg, skolelæreren dér i byen. Jeg havde allerede hørt ham omtale som en begavet mand, der sluttede sig til den grundtvigske retning.

Og dér så jeg også skrædder Jens Pedersen, der kom med sin mester, Jensen, fra Fårevejle og nogle få andre.

Det var den lille kreds, der kom sammen for at rådslå om oprettelsen af en folkehøjskole i Vallekilde! Det er underligt at tænke på, at to af dem var Vilhelm Beck og Lars Dinesen, to mænd, fra hvem jeg i årenes løb er bleven skilt ved stor forskel i meninger og måde at arbejde på. Men den dag mærkedes ikke stort til meningsforskel. Lars Dinesen og jeg havde hørt, at Vilhelm Beck den gang omgikkes temmelig meget med Hoff, men vi tvivlede om, at vi vilde kunne mødes med ham i den grundtvigske opfattelse af folkelivet og havde lovet hinanden, at passe godt på, at vi fik talt rént ud, så at Beck ikke skulde kunne tage fejl af mit standpunkt.

Jeg søgte at hævde dette, som jeg syntes, krast nok. Til min forbavselse stemte Vilhelm Beck i med.

»Jeg må bestemt ikke have udtalt mig tydelig nok,« sagde jeg så, »for efter hvad jeg har hørt om Dem, kan De næppe være enig med mig i min opfattelse af folkelighedens betydning.«

Og atter fremstillede jeg min tankegang. Men han forsikrede, at han syntes godt om den.

»Det var dog kedeligt, om vi her skulde begynde med en falsk enighed,« sagde jeg.

»Gak mig fra livet, menneske!« sagde så Beck, da jeg atter vilde tage fat. »Når jeg virkelig er enig med Dem, lad mig da have lov til at være det!«

Og glad var jeg, da jeg hørte det. Jeg syntes, det var udmærket, som det gik, da alle bifaldt min tale om folkehøjskolen og lovede at støtte mig i mine bestræbelser for at få den i gang.

Den dag blev det da slået fast, at jeg skulde tage fat.

Henad aften kom der bud til præstegården om, at Jens Dyrholm var kommen til byen for at holde gudelig forsamling. Der var imidlertid kommet så mange mennesker sammen, at

de kunde ikke rummes i almueskolen. Man spurgte, om man måtte samles i kirken. Men dér kunde efter lovene Jens Dyrholm ikke få lov til at tale. Man blev da enig om, at Beck og Hoff skulde tale. Så kunde man samles i kirken.

Der inde var så hyggeligt den aften. Grankvistene fra julen var der endnu, og lysene blev tændt rundt om. Jeg så spændt på de mange bønderfolk, der snart fyldte kirken hélt. Sådan så altså de mennesker ud, mellem hvem jeg håbede snart at skulle komme til at virke!

Salmesangen lød fyldigt og skönt, og jeg var glad ved de to præsters taler. Beck havde taget fortællingen om Simeon og Anna til udgangspunkt og prædikede om, hvor lykkelige vi er, om vi møde Vor Herre Jæsus ved den hellige dåb og den hellige nadver, og dér åndelig slutte ham i vor favn.

Næste dag skulde jeg have været med Hoff og Tranberg en tur ud på Kalundborg-egnen. Men det var imidlertid blevet et skrækeligt vejr med stærkt snéfog, så det lod sig ikke gøre, og vi brugte da tiden til at gøre nærmere aftale. De satte mig ind i forholdene dér på stedet. Jeg havde tænkt, at det bekendtskab, jeg havde stiftet i løbet af sommeren med den unge baron Zytfen Adeler (den nuværende lehnsbaron), da jeg som feltdegn havde truffet ham på Fyn, mens han var adjutant hos regimentskommandeuren for 13de regiment, at dette skulde blive til gavn overfor hans fader. Men det, fik jeg straks at vide, kunde jeg skyde en hvid pind efter.

Midt under snefoget traskede vi til Skippinge for at sé os om i et par bøndergårde, hvor Hoff og Tranberg mente, jeg måske kunde leje mig ind, så jeg til efteråret kunde få begyndt. Men det viste sig, at det kunde ikke blive til noget dér. Men vi fik talt om, at de måtte sé at finde et passende sted for mig og gøre aftale med folk dér omkring, hvor eleverne kunde bo om natten. Og vi talte allerede om, at jeg måtte sé at få en lærer til ved siden af mig.

Næste dag skulde jeg rejse.

Kort forinden stod jeg i Hoff's stue og så ud ad vinduet. Jeg havde netop talt om, hvor herligt det vilde være, om jeg kunde få bopæl dér i nærheden.

»Dér ligger jo en gård her lige ved siden af« — sagde jeg og pegede hen på Peder Frederiksens gård. »Kan jeg ikke komme til at bo dér?« spurgte jeg. Men det kunde der ikke

være tale om, mente de andre. Peder Frederiksen, sagde de, var en dygtig landbruger, som altid havde travlt med sit avlsbrug, så det var ikke rimeligt, at han vilde have det sinkeri, som sådan en skole måtte føre med sig. Og de mente, at han slet ikke havde sans for min gerning.

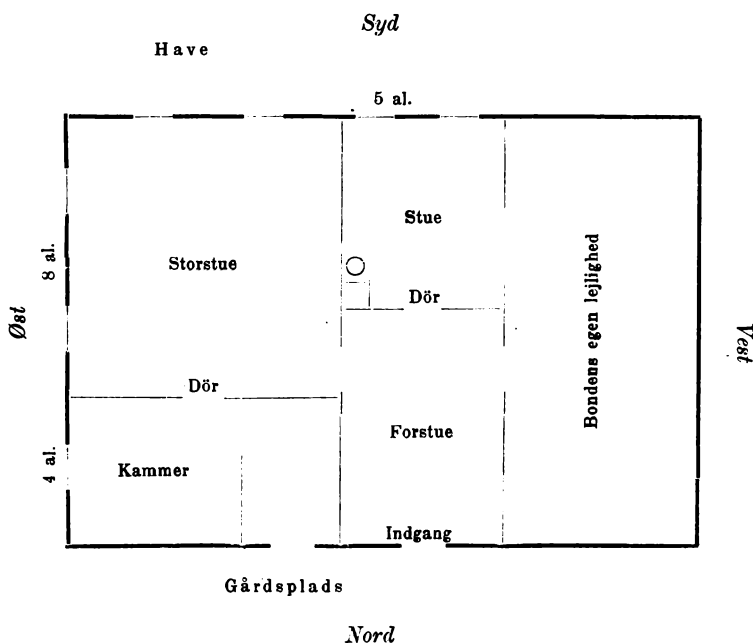
Men jeg blev ved at plage Hoff om, at han dog skulde forsøge at tale med Peder Frederiksen, når jeg var rejst, og det lovede han mig.

Med et yndigt indtryk af Vallekilde forlod jeg det første gang og med et glad håb.

V. Brev fra Hoff.

Vallekilde 7/1 65.

Kære Trier! Jeg har i dag været inde hos vor nabo, — som De des være ikke kom ind til, — for at sé på hans lejlighed. Han var straks villig til at lade Dem få den. Jeg har ridset den af på hoslagte papir, så nu kan De

straks flytte ind. Forstuen er meget stor, så der er plads til en mængde huer og træsko. Lige for indgangen er der et rigtig hyggeligt, smukt møbleret værelse til Dem; til venstre er storstuen, 8 al. lang, 7½ al. bred, 4 fag vinduer (2 fag i syd og 2 i øst), temmelig højt til loftet. Ved siden af den er et sovekammer med seng, bord, stole; her kunde måske anden-læreren bo, — eller de kunde bægge have soveværelse her og dagligstue i det andet kammer.

Gården er aldeles ny, værelserne sé gode ud, lyse og nette, papir på væggene o. s. v. I den ene stue er der kakkelovn, og i storstuen kan en sådan stilles op; i soveværelset kan der ingen komme. De kan få fornøden opvartning, rengøring o. s. v. på stedet. Betalingen for disse tre værelser i ½ år kunde manden ikke sige noget bestemt om; han nævnede dog 40 rdlr., — møblering, rengøring o. s. v. medregnet. — Sé således står sagen. Storstuen burde have været større, men det kan måske dog gå endda, da den, som sagt, er temmelig høj, og der jo kan skaffes lufttræk til to sider. Skulde den være for lille til at holde større forsamlinger i om aftenen, kan De vist godt dertil få byens skolestue, der jo er lige ved siden af. Bonden — han hedder Peder Frederiksen — fortalte mig, at hele gården var at få, da han ønskede at afstå den; den hører under Adelsborg, er forpagtet bort på 50 år, hvoraf de 35 er tilbage; han forlangte 8000 rdl. i afståelse, men så skulde det ské til foråret. Det er en selvfølge, at han, hvis han afstår gården til en anden inden november, ikke kan forvisse Dem om, at eftermanden vil udleje disse værelser; han har ikke heller endnu bundet sig selv, — vi har kun gjort en ganske foreløbig aftale, alt under forudsætning af, at meget skér, som endnu er ganske uvist. — Måské bygger manden en staldlænge til sommer og vilde så måske indrette et kammer til nogle elever. — At bispise Dem og anden-læreren var konen ikke villig til, da hendes kost var for simpel dertil, det må De nu selv underhandle med hende om. — Hvad dernæst angår plads til eleverne om natten, så har jeg spurgt mig for om den sag hos folk her i byen, og der er intet i vejen, det er jeg temmelig vis på, da an-

tallet jo ikke kan blive så såre stort, hvilket storstuen jo ikke heller kunde tåle. Derimod vil det på flere steder have sine vanskeligheder med bespisning og vask, hvorfor det er faldet mig ind, om det ikke var rigtigst at få bægge disse dele for dem alle på ét sted, hvilket måske nok lod sig gøre. Herom kan De skrive til mig, så skal jeg sé at klare den sag. Folk fandt betalingen for elevernes bolig, kost og vask (42 rdl.) rimelig. — Inden jeg nu skrider til den tredje og vigtigste del, af hvad De ønskede af mig, nemlig at opspørge elever, ønskede jeg at høre, hvad De siger til lejligheden, om storstuen er stor nok o. s. v.? Jeg har, — forudsat at højskolen bliver her, — godt håb om at få adskillige elever her fra, da det jo bliver langt billigere for dem, der kan spise og sove hjemme.

Sé, det er nu, kære Trier, hvad jeg har at mælde Dem denne gang. Vi er alle inderlig glade over hvert lille skridt, denne kære sag gör frømad, og er der end mange tilbage, inden vi når at sé den bragt til virkelighed i livet, så er der dog med Guds hjælp vel ikke flere, end vi kan magte.

Og så far vell! De hilses hjærteligt fra hele præstegården!

Deres hengivne

V. J. Hoff.

VI. Forberedelser.

1

I København.

Den, der blev glad over dette brev, var nok jeg. Jeg vilde så inderlig gerne holde skole og bo i Peder Frederiksens gård, netop fordi den lå mellem præstegården og almueskolen, hvor Tranbergs bode. Jeg syntes også godt om, at den lå tæt ved kirken. »I den udvortes beliggenhed kom let til at spejle sig en indvortes stilling.« Nogle skrupler havde jeg jo vel, men dem kom jeg nemt over. Jeg syntes, at storstuen var temmelig lille. »Men«, skrev jeg i et brev til Hoff,

»får jeg ikke mere end 10 elever, er den stor nok, og får jeg flere, skulde man da ikke kunne rive skillerummet ned mellem storstuen og det kammer, der ligger mod nord, når man lovede pænt at sætte det op igen, når man forlod gården?« Heller ikke var jeg rigtig glad ved tanken om, at Peder Frederiksen tænkte på at sælge gården. — Men det kom man vel også ud over.

I kort tid så det rigtig nok ud til, som om denne herlige plan skulde ryge i lys^{et}. Peder Frederiksen var nemlig kommen i tanker om, at det vilde være bedre, om jeg lejede mig ind hos hans svoger, Klemmen Jeppesen, på Skippinge mark. Men da jeg nedlagde bestemt indsigelse derimod, og da Peder Frederiksen ikke vilde gå fra sit ord, blev der slået fast, at jeg skulde få skolestue og værelse til mig selv i hans gård.

Så vidt var vi da kommet. Nu gjaldt det om at få lejet værelser til sovekamre for eleverne og bopæl for en andenlærer i nabogårdene og at få nogen til at påtage sig vor bespisning. Både det ene og det andet viste sig slet ikke så vanskeligt. I løbet af vinteren og foråret var Hoff og Tranberg utrættelige med at hjælpe mig med dette.

Til andenlærer havde jeg ønsket at få Niels Thomsen. Han var født i Glud i Bjerre herred, hvor hans fader, sognefoged Thomas Lavesen, ejede en gård. Da jeg 1863 blev lærer på Blågårds seminarium, lagde jeg snart mærke til ham. Han var en af de mest begavede og udviklede på seminariet. Hans satte, tilforladelige væsen i forbindelse med den inderlighed, hvormed han omfattede den grundtvigske oplysning og både den kirkelige og folkelige sag, gjorde, at min opmærksomhed blev henvendt på ham. Til ham sendte jeg da bud, og i løbet af vinteren ordnedes den sag, så han lovede at tage pladsen.

Jeg begyndte allerede at tænke på bohavet til skole og bogsamling, men indså jo, at det ikke var gjort med at leje lejlighed i Peder Frederiksens gård og gøre aftale om andenlærer og købe bøger ind. — Det gjaldt om at få unge karle til at søge skolen. — »De kan vel nok prædike for de karle, når de først kommer i Deres skole«, havde Kold sagt til mig. »Men spørgsmålet er, om De har ævne til at overtale nogen til at komme dér.« Det så noget vanskeligt ud. Jeg var en

ung københavnsk grosserer-søn og theologisk kandidat, alt andet end vant til og kendt med landsby-forhold. — Hvor skulde jeg vente at slå igennem hos bønderne og det særlig i Holbæk amt?

Men jeg var ung og opfyldt af dristigt håb, vis på, at jeg gik ud at tjæne i en god sag, der havde Guds velbehag. Så trøstede jeg mig til, at han vilde hjælpe.

Og skolen i Vallekilde var bleven »min kære stadige tanke.« Helst vilde jeg den gang straks have opgivet alt mit arbejde i København. Men det lod sig ikke gøre, og det var godt, ti den gerning, jeg havde dér, faldt heldigvis hélt godt sammen med forberedelserne til min tilkommende stilling.

Der var nu den prædikant-virksomhed, jeg havde på Frederiksberg-slotslasaret. Dér færdedes jeg jo imellem unge bønderkarle, netop sådanne, som jeg kunde tænke mig at få til elever på min skole. Jeg blev ved, til lasarettet lukkedes. Sidste gang talte jeg derude den 8de marts. Det gjorde stærkt indtryk på mig at sige de kære mennesker far vel. Jeg mindede dem om, hvorledes de som sårede vare bragte op på kongens slot, og hvorledes alle kristne er bragte som sårede op på den himmelske konges slot for at helbredes og kaldes til nyt liv dér.

Et par dage efter lukkedes lasarettet. Men jeg havde den glæde, at forinden havde nogle af de sårede været hos mig og talt med mig om at komme på min skole.

En anden virksomhed, jeg havde, sluttedes netop på samme tid. Jeg havde nemlig jævnlig været ude i Brøndbyvester og holdt folkelige foredrag for bønderne. Det var dejligt at komme ud på landet, morsomt imellem at køre i slæde tilbage igen, herligt at besøge en sådan mand som Gunni Busck, der rigtig styrkede mig til med godt mod at tage fat på min gerning. Dér ude talte jeg af hjærtens lyst om det danske folks minder og håb. Det førte også med sig, at jeg fik karle til min skole dér fra, én allerede den første vinter.

Størst betydning for mig fik dog min virksomhed ved Blågårds seminarium. Jeg gennemgik dér i foredrag den danske literaturhistorie, og det blev et såre nyttigt forarbejde til meget, jeg senere kom til at gennemgå her ude. Endelig sent hen på vinteren begyndte jeg at tale om nordiske myther og oldsagn i seminaristernes såkaldte »discussions-forening«.

Grundtvig gav mig dertil udmærkede vink, som blev mig til uberegnelig nytte senere hen til den dag i dag, når jeg her ude skulde tale over det æmne for ungdommen.

Men desuden førtes jeg ved samlivet med seminaristerne så at sige midt ind i den danske landsby-ungdom, og forbindelser blev knyttede, der ikke alene førte til, at jeg allerede den første vinter dér igennem fik elever til min skole, men som holdt sig gennem årenes løb til den dag i dag og kom til at støtte min virksomhed her. Vanskeligt kunde jeg vel i København have fået nogen gerning bedre skikket til at forberede mit höjskole-arbejde end netop den.

Men også på andre måder blev opholdet i København til gavn. Ikke langt uden for staden lå Marielyst folkehöjskole med Karl Grove til forstander. Så ofte jeg nogenlunde kunde komme af sted dermed, gik jeg dér ud. Jeg lyttede til, når Grove på sin jævne måde fortalte fædrelandshistorie eller gennemgik mytherne for de unge karle. Jeg var lutter øre, når han fortalte mig om sine erfaringer som lærer og gav mig gode råd. Jeg lagde nøje mærke til, hvorledes hele undervisningen førtes.

Den vinter opholdt Ludvig Schröder sig også i København. Af og til drøftede vi timer igennem, hvad vi senere skulde arbejde for.

Allerbedst var det dog at komme ud til Grundtvig. Nogle mageløse aftener havde jeg den vinter hos ham, hvor han gennemgik stykker af Johannes' evangelium for nogle unge studenter og mig. Men samtalen drejede sig ellers mest om folkehöjskole-gerningen, og intet har stærkere sat sit præg på den, jeg kom til at øve, end hvad jeg gennem samtale fik fra ham. Det var, som førte han én op på de store højder og lod én først sé vejen, der stykke for stykke skulde tilbagelægges, for at vi kunde nå derop, og som han dernæst huggede alt det småkrat om, der hindrede for den fri udsigt. Så lod han én öjne det fjærne fremtidsmål, vi havde at nå til. Efter sådanne samtaler var mit håb dobbelt frejdigt og mit mod dobbelt stærkt.

2

I Holbæk amt.

Først henimod foråret brød isen op den vinter, og da kunde min fæstemø komme til København. Med hende levede

jeg et rigt samliv til ud på sommeren. Hun vendte da tilbage til sit hjem, og jeg kunde endelig komme til at gøre en rundrejse i Holbæk amt for at bane vej for min virksomhed dér.

Dertil er nu rigtig nok at bemærke, at allerede i marts havde jeg været der ude, men meget kort. Det var lige i begyndelsen af måneden, at jeg i en bidende kulde rejste med min fader til Skamstrup. Dér hentede gmd. Jens Hansen fra Hörve mig og kørte mig i sin pæne vogn til Vallekilde præstegård, hvor jeg blev modtaget med åbne arme. Straks samme dag gik jeg med Hoff ind til Peder Frederiksen for at gøre aftale med ham om bopælen, og næste dag blev det allerede afgjort, at jeg for 45 rdl. i leje skulde have fri rådighed over 3 af hans stuer med forstue til. Hans kone vilde påtage sig bispisning af både lærere og elever med kaffe og brød om morgenen, middagsmad, mellemmad og grød om aftenen for 35 rdl. for hver. Nogle af eleverne kunde også få sovekammer dér i gården for 5 rdl. Samtidig dermed fik jeg gjort aftale om, at eleverne kunde komme til at bo også i almueskolen og i Kristen Hansens gård. Det lykkedes langt over forventning alt sammen. Da nu oven i købet Tranberg lovede hver aften at ville give undervisning på skolen — han skulde være vor »juridiske professor«, héd det sig, — og at Hoff lovede ofte at komme og hjælpe til, forstår man nok, at jeg var i den syvende himmel.

Men alt dette optog mig rigtig nok så stærkt, at da jeg næste dag, en søndag eftermiddag, skulde tale skolens sag i den tæt fyldte almueskole, kneb det dygtig for mig. Hvor husker jeg grant, at jeg følte mig uhyggelig til mode, da jeg mærkede, at det ikke rigtig vilde gå for mig, og at min tale i det hele blev meget uheldig. I præstegården var stemningen bag efter noget trykket. Der blev dog allerede den aften talt om, at der var udsigt til elever dér fra egnen, og så trøstede vi os foreløbig med det.

Næste dag kørte Hoff mig første gang til Kalundborg-egnen — den vej, vi tit og ofte siden skulde færdes på. Der blev holdt et møde i Vørslev almueskole, hvor Blegvad, en ældre mand, et udmærket alvorligt og dybt menneske, der tilhørte den grundtvigske retning, var lærer. Dér gik det meget bedre, og dér lagdes nok grunden til den yndest, som skolen

i mange år nød hos en del af den egns befolkning. Efter mødet tog vi til Holm paa Ubberupgård. Der traf jeg præsten Mohr fra Værsløv og første gang Burchardi fra Birkendegård. Der var bl. a. også Vilh. Beck o. fl. Den tilkommende Vallekilde folkehøjskoles skål blev drukket, og jeg var jublende glad over, at skolen allerede, før den var kommen i gang, havde vundet gode venner.

Over Skamstrup gik rejsen dagen efter tilbage til København.

Sé, det havde været ligesom en foreløbig begyndelse til, hvad der fortsattes i juni måned, da jeg en dejlig sommerdag atter mødtes med Hoff i Svinninge for med ham at vandre over engene her til. Dagen efter talte jeg i Hörve og tog næste dag til Høve i Odsherred. Den dejlige vej forbi Kulås skov og Fårevejle kirke på brinken ud mod Lammefjorden så jeg således første gang. Langsomt går det op ad de høje bakker mod Høve — da på én gang ligger Sejrbugten lige neden for. Det er et overvældende dejligt syn.

Der i Høve var Rosendal almueskolelærer, en stærkt udpræget, ejendommelig og kraftig mand. I Sønderjylland, hvorfra han stammede, havde han sluttet sig til de såkaldte klosterbrødre. Nu arbejdede han mest for at bane vej for den grundtvigske oplysning i Odsherred, så hos ham fandt jeg et udmærket tilknytningspunkt. I almueskolen holdtes et møde, hvor der kun var mødt få mænd. Men jeg var svært glad derved, og det virkede til, at man ved slutningen af måneden så »en opfordring« i Nykøbing avis til »beboerne i Odsherred, at de snarest mulig vilde lade deres unge sønner nyde gavn af den undervisning, som fra 1ste november tilbødes på højskolen i Vallekilde.« Man gjorde stærkt gældende, hvor vigtigt det var, at danske bønder, nu da Frederik VII's grundlov blev angreben, blev vel oplyste, for at de kunde blive selvstændige nok til at tage del i kampen, og at det gjaldt at få »ikke en oplysning, der gør, at dens bærere hæver sig over det menige folk og stiller sig fjendtlig mod dette, ikke en kundskab, der opløser, men en oplysning, der indplanter kærlighed til fædreland og modersmål og til det danske folk.« — Opfordringen var underskrevet af gårdmændene V. Ejlertsen, Jens Fr. Jensen, N. Rasmussen fra Asnæs, gmd. J. Hansen, P. Jensen, hmd. Mads Jensen og

lærer Rosendal fra Høve. — Denne opfordring havde til følge, at nogle af de første elev-indmeldelser kom derfra.

Det næste møde holdt jeg i Kvandløse skole, hvor Andreas Bentsens fader var lærer. Det var heller ikke videre stærkt besøgt, men jeg var også her godt til freds, især fordi der, efter at jeg havde talt, kom en livlig samtale i gang, hvor blandt andet den gamle gårdmand Thord Bertelsen, ivrig foreholdt mig, at det var vigtigt, at der blev knyttet landbrug til skolen. Det var noget, der den gang lå langt fra mig at tænke på. Da han dernæst opfordrede mig til at lade undersøge, om de karle, der kom til skolen, skulde være fnattede, var det ikke frit for, at jeg blev noget forbløffet. Men så indmeldte han sin søn til skolen. Det hjalp.

Over Skamstrup gik rejsen videre til grundlovsfest i Kulås-skov, hvor baron Zytten Adeler udbragte et love for den uforandrede grundlov, Hoff talte om folkeåndens opvågning, og jeg om de gamle danske minder som kildespring til nyt håb. Ved fællesspisningen bag efter fik jeg rigelig lejlighed til at lægge mærke til, hvor skarpt man politisk stod overfor hinanden. De gamle bondevenner med Hans Jensen i Kundby i spidsen, kilede ordenlig løs på forpagter Tinn og lærer Skjellerup.

Næste dag var jeg atter til et stort skovmøde, men af en helt anden slags — et af de meget omtalte indre missionsmøder, der holdtes på »Lysten«. Således kaldte man i almindelighed Konradineslyst skov, som ejedes af de gamle comtesser Moltke, søstre til greven på Nørager. De var voksede op i rigdom og vante til at færdes i landets højeste kredse. Men alt dette måtte vige til side, da de blev kristelig vakte. Deres varme tro drev dem til virksomhed for de fattige, nødlidende og syge, og med en iver, man sjælden sér, virkede de for kristendommens udbredelse. En del af deres formue havde de brugt til indretning af et sygehjem på deres gård, og dér færdedes nu disse elskelige gamle damer, altid med et venligt smil til enhver, og altid rede til gavmildt at hjælpe den, der trængte. Det var dem en glæde, når deres skov kunde afbenyttes til møder, hvor præster og lægmænd talte Guds riges sag. Især når Vilh. Beck talte, samlede store skarer, og der gik vidt og bredt ry af disse møder. Da jeg første gang var med, tænker jeg, der var imellem 3—4000 mennesker fra alle

egne her i amtet, selv hélt ude fra Sjællands Odde. Det gjorde et mægtigt indtryk at sé den store skare mennesker og at lytte til sangen. Træt efter de foregående dages omflakken glædede jeg mig til ret i ro at kunne høre Beck prædike; men hans tale tilfredsstillede mig ikke den dag. Efter bulderet i hans voldsomme tordenprædiken gjorde det godt at fornemme den milde, kvægende regn i Hoff's tale. Jeg var under alt dette bleven forknyt ved bag efter at skulle køre hjem til Vilh. Beck. Hvorledes skulde det gå, når jeg så lidt kunde stemme med ham!

Men på vejen til Ubby traf jeg sammen med en dél unge mennesker dér fra. De gjorde så udmærket et indtryk på mig, at jeg hélt oplivet kom til Becks, hvor det vakte munterhed, at jeg næppe var kommen inden for, førend jeg fortalte om mødet med de unge og udbrød: »Pietister er da de folk i al fald ikke!« Beck og hans hustru var kærlige imod mig, og da det viste sig, at han godt kunde tåle modsigelse, befandt jeg mig udmærket.

Næste dag holdt vi et godt besøgt møde i almueskolen, hvor jeg udtalte mine tanker om folkeoplysningen. Beck støttede mig stærkt. Den dag talte han om, hvor bønderne stod langt tilbage i politisk henseende, så de trængte rigtignok i højeste grad til sådan oplysning som den, jeg havde talt om, for at kunne blive selvstændige mænd, der, når de drog til rigsdagsvalg, vidste, hvad de yilde. Senere fortalte jeg stykker af Stærkodder-sagaen, og Beck forklarede Ubbyerne, at de i det mindste måtte møde med 10 unge karle der fra på skolen i Vallekilde. Med store forventninger om fremtidigt samarbejde forlod jeg ham, for over Kuldby at rejse tilbage til København.

En månedstid derefter gjorde jeg atter en lille udflugt til Vallekilde for med mine venner derfra at tage til en 6te juli-fest i Høve skov. Dér talte Rosendal for kongen, jeg om vort fremtidshåb, Hoff om vort folkeliv, Tranberg om Sønderjyderne. Kort efter at jeg var kommen til festpladsen, kom gmd. Niels Rasmussen fra Asnæs hen til mig og indmældte sin søn til skolen. Denne tillige med Kristen Madsen fra samme by, der også var mig tilmældt, fulgte senere ud på aftenen stadig med mig, hvor jeg gik og stod, og jeg var ikke lidet stolt af således at have mine tilkommende elever med mig.

Alt dette har jeg omtalt så vidtløftigt, fordi jeg har mént således bedst at kunne gøre rede for tilknytnings-punkterne for min fremtidige virksomhed.

Man vil sé, at der var ikke tale om noget som helst dér på egnen, der kunde kaldes en grundtvigsk bevægelse. Hist og her var der nogle få tilhængere af Grundtvig. Jeg har nævnet dem i det foregående. Mellem bønderne var på meget få undtagelser nær næppe nok Grundtvigs navn den gang kendt end sige hans oplysning. Men de få mænd, der havde tilegnet sig Grundtvigs syn, blev mig en god støtte.

Røre og bevægelse manglede der imidlertid ikke. Her havde de stærke røster hævet sig mod herremændene, som Jens Gregersens fra Kundby: »Tag Eder i agt, at ikke postelinet går itu.« Glerup, vel bekendt for sine ord: »Nu kommer bonden,« var skolelærer i Ubby, I Svinninge havde Tschjerning sin valgkreds. Baltasar Kristensens og J. A. Hansens indflydelse var stor rundt omkring.

Skönt jeg aldrig har haft særdeles lyst til at give mig af med politik, og mine gaver i den retning er særdeles små, var dette mig dog ikke imod, når jeg derved kunde være med at fremme fædrelandets tarv, og netop den gang var jeg ligesom de fleste af dem, der sluttede sig til Grundtvig, stærkt optagen af kampen for den uforandrede grundlov. Gerne vilde vi slutte os sammen med dem, der i den henseende var enige med os, og jeg havde i København været så småt medvirksom i den henseende. Også på et andet punkt kunde jeg nok have lyst til at have med det politiske liv at gøre. Næppe var jeg nemlig kommen i forbindelse med mine venner i Vallekilde, før det spørgsmål rettedes til mig i et brev: »Hvor skal vi få en god rigsdagsmand fra? En med ånd og med hjerte for Danmark, for det hele samfund? Ikke alene én, der i dette givne tilfælde kunde stemme for bevarelsen af grundloven.« Den betragtning, der gjorde sig gældende i vor vennekreds, gav sig udtryk i et andet brev således: »Hvad folketingsvalget angår, er vi ikke til freds med den betragtning, at det blot gælder at få én, der stemmer rigtigt. Det vil straffe sig selv senere. Det er af stor betydning for folkets hele fremtids-betragtning af denne vigtige afgørelse angående vor frihed, at der ikke blot kan peges på, at så og så mange stemmer var der, men også på, hvad ånd der var

i den hele afgørelse. Det er ækelt at hjælpe kødet på høj-sædet for at skaffe ånden sejr.« — Ikke alene vilde jeg gerne være med til at søge efter sådanne mænd i øjeblikket; men med Niels Jokum Termansen for øje, som jeg havde lært personlig at kende, og som jeg i høj grad beundrede, stod det for mig som noget herligt at være med til at uddanne bønderkarle, der som han en gang kunde blive rigtig vel skikkede til at være talsmænd på tinge.

Men hvad der mødte mig af politisk bevægelse her, tiltalte mig ikke. Jeg kunde sagtens stemme overens med bondevennerne i spørgsmålene om meget, som jeg kunde ønske afskaffet i vort borgerlige liv, men næsten aldrig kunde jeg blive enig med dem om, hvad der skulde sættes i stedet. Man havde vænnet sig til at tale om opråbet: »Nu kommer bonden!« i samme betydning, som når man under den franske revolution havde talt om den tredje stands rejsning. Men i mine øren lød det kun smukt og godt, når man dermed tænkte omtrent som så: Nu vågner den del af folket, der hidtil har ligget i dvale, for at tage del i det fælles folkelige arbejde, så at al tale om stands-forskellen forstummer overfor den opgave, der ligger deri, og så skal derved danskheden komme på fode på ny. Men talen om denne, altsaa om folkeligheden, syntes jeg, lod ikke til at være i høj kurs mellem de politisk vakte bønder her ude, ja en stor del af dem var endog imod den. Den store skuffelse og sorg, krigen forrige år havde ført med sig, bidrog sit til, at man ikke vilde høre tale derom. Så følte jeg mig også frastødt af den megen tale ud af had og vrede mod dem, der havde undertrykket bønderne, ligesom de på den anden side følte sig ikke tiltalt af den måde, hvorpå jeg talte om kærligheden til fædrelandet. Den politiske bevægelse, som mødte mig her, syntes jeg havde sin rod i den franske revolution. Men jeg stod i en hel anden bevægelse, der havde sin oprindelse fra folke-åndens genopvågningen i dette hundredårs begyndelse.

Som følge af denne modsætning havde de, der var vakte ved den politiske bevægelse, i almindelighed ikke brug for den slags undervisning, jeg tilbød. Man vilde have kundskab, fordi kundskab er magt, og særlig ønskede man naturkundskab som hjælpemiddel til jordens opdyrkning og penges erhvervelse, fordi penge er magt. Men jeg erklærede udtrykkelig,

at min skole ikke skulde være kundskabs-skole, og når jeg talte om ånd og hjerte, om historisk-poetisk oplysning, om myther og oldsagn, om minde og håb, — trak man på skulderen deraf. Man kunde ikke indse, at alt dette kunde omsættes i penge og skaffe magt og havde så ikke brug derfor.

Jeg mærkede snart, at bonde-venne-bevægelsen her ude ikke havde banet vej for en skole-gering som min, men snarere bidraget til at lægge den hindringer i vejen, og den uvilje, man følte over for den, gav sig snart udtryk. Da Jensen fra Hindholm vilde hjælpe mig til at stifte bekendtskaber og finde indgang mellem bønderne her ude, svarede én af de mest indflydelsesrige bønder ham, at man så ikke gerne, at der kom nogen skole i Vallekilde. Man havde aktier i Hindholm og var bange for, at en ny skole vilde skade dem. I marts måned udstedtes ogsaa en indbydelse af Frølund, Alberti o. fl. a. til ny tegning af aktier til Hindholm, der kaldtes den ypperste højskole i landet.

Ganske anderledes kom jeg til at stå overfor det gudelige røre, der fandtes her ude. Dette røre stammede fra forskellige læg-prædikanters virksomhed. Jeg kender ikke til det i enkelthederne, men vist er det, at hvad der således fandtes af spredte bevægelser, efterhånden smeltede sammen med det stærke røre, der vakttes ved Vilhelm Beck, og som stærkest var fremme på Kalundborg-egnen. Med de folk, der sluttede sig dertil, havde jeg mest lyst til at komme i lag. Det hænger sammen med min overbevisning om, at alle de hører sammen, der dele Vor Herre Jesu Kristi tro og i hans navn søge ly under Guds nådes vinger, så menings-forskelligheder om enkeltheder kan aldrig sønderrive det bånd, hvormed Guds ånd knytter dem sammen. Jeg har altid følt mig vel mellem kristne mennesker, når jeg mærkede, at det var ærlig ment med deres bekendelse, hvor meget jeg så end syntes, at jeg kunde have at rette på deres anskuelser, eller hvor meget jeg end misbilligede deres leve-vis på enkelte punkter.

Dertil kom nu, at jeg på den ene side syntes, at det netop var de gudelig opvakte, der særlig trængte til folkelig oplysning, for at de kunde få syn for betydningen af det menneskelige, som de i deres opvækkelses iver i almindelighed kom til at oversé, og at jeg på den anden side mente at få de letnemteste, mest lydøre elever netop mellem sådanne,

ved hvis øren der i forvejen var rørt med et åndeligt ord. Jeg har også hørt Kold tale om, at han havde sine bedste elever blandt de gudelige opvakte. Dog kunde jeg ikke skjule for mig selv, at det slet ikke vilde blive let for mig at vinde tillid mellem dem. Jeg vidste jo godt, at den frihed, der følger med den grundtvigske oplysning, ikke var yndet, at den kirkelige anskuelse om det levende Guds ord ikke var vel sét, og at tale om folkelighed i almindelighed blev regnet enten for ugudelig eller i al fald overflødig snak. Jeg håbede dog, at det skulde lykkes for mig at overbevise dem om mit kristelige sindelag og at få dem til at blive opmærksom på, at den oplysning og dannelse, jeg vilde føre frem, kun skulde bidrage til at lære os bedre at bøje knæ for Jesus Kristus Vor Herre, så den skulde være som en ydmyg tjenerinde over for Guds menighed og dens sag. Jeg selv var gennemtrængt af tanken derom og så overbevist om vigtigheden af, at netop den nordiske oplysning som vilde bane vej for Vor Herres rige, kunde komme til at tage kampen op mod både den gamle latinske og den moderne, fordi jeg i dem så en fare for, at de vilde føre bort fra Vor Herre. Så gennemtrængt var jeg deraf, at jeg syntes, at for kristne mennesker måtte jeg kunne gøre det klart. Med stor forvæntning så jeg derfor ud imod den gudelige bevægelse, og det så meget mere, som Vilhelm Beck den gang venlig omgikkes de få her ude, der sluttede sig til Grundtvig, navnlig Hoff. Mig selv var han kommen åbent og kønt i møde. Meningsforskellighederne havde aldeles ikke lagt sig hindrende i vejen for en kærlig og fri omgængelse. Han var glad ved mine besøg, skrev han til mig, og vilde gerne være min gode ven. Jeg håbede den gang, at et frugtbart samarbejde skulde komme i gang.

. 3

Sommerferien og opbrud fra København.

Hen imod sommerferien blev jeg færdig med de undervisningstimer, jeg havde påtaget mig i København. Jeg tog da i midten af juli til Dalum for en tid at være sammen med min fæstemø og omgås mænd på Fyn som Ludvig Helveg, Birkedal og Mads Melby. På en udflugt til ham i Asperup fik jeg fra Bubbøl indmeldt 2 karle til min skole,

og glad kunde jeg skrive til Hoff, at nu havde jeg allerede indmeldt 10 elever.

Mest betydning havde det for mig, at jeg fra Dalum præstegård så nemt kunde komme til Kold. Det benyttede jeg mig så meget som mulig af. Kold havde begyndt at holde skole om sommeren for voksne piger. Det var noget nyt. Udviklingen i hans skole havde ført det med sig. Af og til var nemlig én eller anden af hans elever kommen til ham og havde sagt omtrent som så: »De får hjælpe mig, Kold! Jeg har en søster der hjemme, der er så tungsindig og trænger så meget til oplivelse. Kan hun ikke komme her til og høre Deres foredrag og hjælpe lidt til i huset for resten?« — eller således: »Jeg skal snart giftes, men min kæreste forstår slet ikke, hvad det er, der gør mig så glad. Hvorledes skal det så gå os, når vi bliver gifte, og hun ikke kan dele det med mig! Så bliver vi ikke ret lykkelige. Lad hende komme her en tid og høre på foredragene!« — Og Kold sagde aldrig nej. Men da han ikke syntes om på den måde at have karle og piger sammen på skolen, førte det til, at man besluttede sig til at holde skole særlig for piger i sommer-månederne. Mange syntes den gang ilde derom. Men Grundtvig havde hjulpet mig til at sé, hvor stor betydning netop dette havde, og da jeg kom til Kolds pigeskole, blev jeg stærkt optagen deraf. Der fik jeg lov til oftere at høre ham og meget deraf fik afgørende indflydelse på mig og hørte til det betydeligste, jeg overhovedet hørte af ham. Morsomt nok kom jeg også en gang til at være med på en skovtur, hvortil handskemager Beyer fra Odense havde indbudt Kold og hele hans skole. Da vi derunder havde lejret os om en lille høj, vilde pigerne have Kold til at tale. Men han sagde nej. Fest-taler sådan blot for øjeblikkets lyst, vilde han ikke være. De fik ham imidlertid lokket op på toppen af højen, slog kreds om ham, og Kold skulde da til det. Langsomt tog han sig sin pris tobak — nu kom det ejendommelige smil frem om hans mund — vi lyttede — og han begyndte — langsomt, ord for ord: »Der var en gang en mand, der vilde udgive en bog, der skulde være til nytte og glæde for alle. Han kunde aldrig vide, hvorledes en sådan bog skulde være. Endelig hittede han på at udgive en bog med lutter hvide blade, så enhver kunde skrive derpå sine egne tanker. Den kunde være både

til nytte og glæde for alle. — Sådant en bog med lutter hvide blade er min tale i dag«. — Så gik han langsomt ned ad højen.

De første dage af sommerferien havde jeg været med min fæstemø til bryllup i Ryslinge præstegård, hvor min norske ven Albert Lange blev viet til Georgia Birkedal. I løbet af det år var der i det hele ligesom et opbrud indenfor min ungdomskreds. Frede Bojsen, Oktavius Hansen, Olaf Arvesen, blev efterhånden gifte. Nu var jeg indbudt til bryllup i Skjold præstegård, hvor min kære ven, Kristoffer Bågø, skulde vies til Lovise Fog. Da blev hun syg af skarlagensfeber og døde pludselig, og da jeg brød op fra Dalum, var det for at rejse til hendes begravelse. Aldrig før havde jeg været ansigt til ansigt med en så stor sorg, som da jeg stod ved Lovises blomsterklædte kiste, hvorover de havde bredt brudesløret med myrtekransen ved hoved-enden. Den sorg havde ramt én af dem, der havde stået mig allernærmest, og inderlig delte jeg den med ham.

Dog skulde også denne rejse få betydning for min tilkommende skole, thi på den fik jeg mine første jyske elever.

Ikke langt fra Skjold ligger Glud, hvorfra Niels Thomsen er. Som jeg en dag besøgte ham, fik vi lyst til at holde et møde om folkehøjskole-sagen dér i almueskolen. Det syntes læreren i byen ikke om, så han gjorde vanskeligheder, og Thomsen måtte langt omkring for at indhente tilladelse hos provst og præst, og jeg véd ikke hvem, til benyttelsen af skolestuen. Først henad Aften blev det ordnet. Ikke desto mindre blev stuen helt fyldt; men det var blevet mørkt, og lys vilde skolelæreren ikke give, så jeg kom til at tale næsten i bælgmørke, og det var ikke hyggeligt. Imidlertid førte det virkelig til, at jeg fik min første jyske elev, Jørgen Madsen fra Bisholt. Der var én til, som inderlig gerne vilde have indmeldt sig. Vi kendte hinanden fra krigens tid; han havde stået ved 20de regiment og havde mér end én gang hørt mig tale. Men hans stiftader vilde ikke give tilladelse. Forgæves fik jeg Thomsens fader, den gamle agtede sognefoged, til at gå med hen til ham for at bede for sønnen. — »A hår alle ku løhs å skriww« — sagde stiftaderen — »de ka Rasmus. Hwa ska han så dieræwe ætte?«

Fra Bjerre herred gjorde jeg udflygt nord på til Vedslet, hvor jeg traf Anders Jensen, én af de sårede soldater, jeg havde lært at kende på lasarettet; han indmældte sig nu som elev til min skole. Derefter tog jeg tilbage til København.

Dér havde jeg lige til det sidste noget at ordne. Jeg havde hele året igennem havt travlt med mange ting, som, jeg syntes, hørte med til forberedelse til skolen. Således havde jeg taget undervisning i skönskrivning hos Edvard Bjerring, den samme lærer, der havde skrevet med mig, da jeg som lille dreng gik i Mariboers realskole. Han lærte mig nu ikke alene at skrive pæne bogstaver, men sagde mig også besked om, hvorledes jeg skulde undervise andre, og derved blev jeg en hélt dygtig skönskrivnings-lærer, hvad der blev rigtig til gavn de 7 næste år.

I Juni måned havde jeg første gang ladet sætte kundgörelse om skolen i Holbæk amts avis så lydende:

Undertegnede bekendtgör herved, at jeg til 1ste november dette år agter at oprette en höjskole for unge mænd af bondestanden (omtrent fra 18-års-alderen af) i Vallekilde by. Skolens formål skal være at give folkelig oplysning om vort fædrelands historie fra den ældste tid til vore dage i forbindelse med den almindelige verdenshistorie, tillige med kendskab til vort modersmål og øvelse i at bruge det mundlig og skriftlig. Derhos vil der blive givet undervisning i jordbeskrivelse, regning, skrivning, tegning og lidt landmåling. Undervisningen vil blive ledet af to lærere foruden af mig selv. Betalingen for et halvt år vil blive 20 rdl. for undervisningen og 40 rdl. for fuld kost og bopæl. Læringerne maa selv medbringe sængklæder og sørge for vask. Nøjere oplysning om denne skole vil kunne fås hos pastor Hoff og lærer Tranberg i Vallekilde. De, der ønsker at optages som læringer, vil kunne mælde sig enten hos disse mænd eller hos

Ernst Trier,
theologisk kandidat,
København, Vesterbrogade nr. 5.

Samtidig dermed blev skolen foran i bladet varmt anbefalet.

Så skulde jeg også skaffe penge til veje til anskaffelse af bænke, borde, sængesteder m. m. For den sags skyld havde jeg havt forskellige jærn i ilden, såsom udgivelsen af en nyt-årgave o. lign. Nu fik jeg travlt med at indgive ansøgning

om pengehjælp til det klassenske fideikommis. En glimrende anbefaling fra stiftsprovst Egede Glahn fulgte med.

På forskellig måde søgte jeg at skaffe en lille skole-bog-samling til veje. Termansens »Mindeblade fra Danmarks trængselsår« var den første bog, jeg havde fået anskaffet. Når man tog 100 stkr. af den, solgtes den til halv pris. Jeg købte så 100, solgte de halve til venner og bekendte til hél boglade-pris og havde så de 50 frit. — Af Grundtvig fik jeg 5 stkr. af hans oldtidens historie og 10 stkr. af hans oversættelse af Saxo og Snorre, og enkedronning Karoline Amalie lovede mig 12 stkr. af Ludv. Kr. Müllers Danmarkshistorie, der den gang udkom hæftevis. Jeg var ude hos hende på hendes slot Sorgenfri for at bede hende derom, og aldrig skal jeg glemme, hvor skönt hun tog imod mig. Hun spurgte mig omhyggelig ud om, hvad jeg tænkte på at udrette ved den skolegerning, og bad mig endelig agte på, at når jeg fik elever, der ikke trode på Vor Herre, vilde de stå fare for at forveksle salighedens med oplysningens sag. — Guds velsignelse til Deres gerning«, var hendes sidste ord til mig.

I begyndelsen af september var der først en stor fest for Sønderjyderne, og umiddelbart derefter holdtes et stort grundtvigsk vennemøde, og da så det var til ende, var jeg færdig til at bryde op fra mit gamle hjem i København. Med mangfoldige bånd var jeg knyttet dertil, så det faldt alt andet end let. Fra mit 5te år havde jeg boet i min faders lille hyggelige hus på Vesterbro lige ved siden af Tivoli og jærnbangården, som jeg havde sét blive til bægge to. Til det lille hus knyttede sig en række skønne minder fra et sjælden lykkeligt og rigt bevæget ungdoms-liv, i en sjælden kreds af ungdomsvenner, som det blev svært at skilles fra.

Sværest var det naturligvis at sige farvel til mine forældre, der både ved deres store frisind havde givet mig lejlighed til i hjemmet at samles med mine venner, og som tillige med en mageløs kærlighed havde sørget for mig under hele min opvækst. Særlig til min ömme elskelige moder var jeg knyttet med de stærkeste bånd. Jeg havde tænkt aldrig at ville forlade hende, men søge mit arbejde i København, så længe hun levede. Men det var efterhånden blevet klart både for hende

og for mig, at dér kunde jeg ikke trives. Nu vinkede min livs-gerning ad mig. Jeg måtte følge mit kald og drage bort fra det gamle hjem.

4

På rejse.

Da der vilde gå nogen tid hen, før jeg kunde få mit bohove med fragtmandens vogn fra København, blev jeg kun nogle få dage i Vallekilde og gav mig så på rejse for at virke for min skole. I Sønder-Jernløse, hvor jeg først skulde tale, gik det alt andet end heldigt. Der var ikke kommet så få sammen; men til min forbavselse så jeg, at kvinderne næsten alle havde taget deres salmebog med. De trode, at der skulde være gudelig forsamling. Da de nu hørte, at talen drejede sig om noget hélt andet, blev der uro i lejren. Først hviskede den ene til den anden; derefter rejste en svær kone sig, efter hende alle de andre — og så — højre om — march — ud af døren alle sammen, så kun mændene blev tilbage. Fra det øjeblik var der ikke megen sammenhæng i min tale. Det var en noget forknyttende begyndelse.

Rejsen gik nu videre over Ondløse og Skamstrup til Konradineslyst, hvor der holdtes stort skov-møde. Foruden præsterne Vilhelm Beck, Peter Rørdam og C. J. Brandt talte også gmd. Niels Jensen fra Stenstrup dér. Denne mærkelige opvækkelses-prædikant havde tidligere været meget pietistisk, men sluttede sig nu hélt til den grundtvigske retning. »Fruen på Rønnebæksholm«, Grundtvigs 2den hustru, havde fået ham til at flytte fra Vordingborg-egnen til Rønnebæk sogn. Da Brandt blev præst i Rønnebæk, kom de to mænds virksomhed til at gå hånd i hånd, og man så dem ofte sammen. Da jeg efter mødet på Konradineslyst tog til Rønnebæk præstegård, fik jeg lejlighed til at besøge ham i hans hjem i Stenstrup tæt derved. Han tog imod mig med stor venlighed, og det var mig en stor glæde, ti det var netop den slags bønder, jeg higede efter at komme i forbindelse med for sammen med dem og ligesom støttende mig til deres hjem at kunne arbejde for folke-oplysningens udbredelse. Da jeg sad i han jævne, hyggelige stue med hans hustru og døtre og de store, kraftige sønner, drejede samtalen sig om folkets genoprejsning på en måde, som jeg aldrig før havde hørt det i en bondegård, og

da jeg fik at vide, at den ældste af sønnerne skulde til min skole om vinteren, syntes jeg, at der ligesom begyndte at komme lidt fast grund under mine fødder. Længere hen i tiden spurgte jeg ham engang om, hvor han havde fået mod til at betro mig, som var så ung og uerfaren, sin ældste søn. Han svarede, at det kom af, at jeg er jøde-født. Han havde den tanke, at der med dem skulde følge en egen lykkelig gave til at udbrede guds rige.

Styrket og oplivet ved besøget hos ham og i den herlige præstegård i Rønnebæk gav jeg mig på tilbage-vejen til Vallekilde. Jeg var altid i den tid indrettet på at rejse til fods og havde ikke mér tøj med, end jeg kunde have i min norske skræppe.*) I Næstved traf jeg en vogn, der syntes at skulle samme vej som jeg.

»Må jeg age med«, råbte jeg til kusken, der sammen med to andre karle sad på agebrædtet foran.

»Ja« — svarede han. »Hvor skal vi gøre af Dem? Han så på min tornister. »De kan vel nok sidde på silde-tønden der bag i?«

Det kunde jeg godt, og så kørte vi.

»Er De fra Næstved af?« spurgte han.

»Nej«, svarede jeg.

»Er De maler?« spurgte han videre.

»Nej« —

»Er De da bager?« — han skottede hen til mine hvide hænder.

»Nej!«

Så blev der ikke spurgt mere, men da vi kom til Skelby, hvor hans hjem var, sprang han hurtig af og løb hen til en stor, tyk mand, der i skjorte-ærmer stod udenfor sin gård. Han havde travlt med at hviske noget til ham. — Endelig kom manden hen til mig og spurgte barsk:

»Hvad er du for en?«

»Jeg er theologisk kandidat og skal være højskoleforstander i Vallekilde«.

»Lad nu bare være at komme med sådan noget sludder! Man kan da godt se på dig, at du ikke er højskoleforstander«.

»Ja undersøg så selv mine breve!« sagde jeg og gav ham min brevtaske.

*) tornister

Han bladede i den og bemærkede så blot: »Ja undskyld, man kan jo ikke vide, hvad det er for gavtyve, der trækker om på landevejen!«

Jeg sprang da af vognen og gik over til Gunderslevholm lige tæt dér ved for at aflægge et besøg hos ejeren, Johan Nérsgård. Tornisteren havde jeg atter taget på ryggen, og det havde nær voldet mig ubehageligheder, ti jeg blev taget for en omvankende håndværkssvend, så det varede noget, før jeg fik adgang til ham. Næste dag kørte jeg dér fra i hans egen fine vogn til Sorø, hvorfra jeg vilde til Dyringe.

Jeg havde nemlig i krigens tid som feltdegn lært en soldat at kende dér fra, som jeg syntes overmåde godt om. Bekendtskabet ønskede jeg nu at fortsætte for muligvis dér igenem at få et tilknytningspunkt til en virksomhed på den egn. Jeg vidste, hvad han héd, og at han som sagt var fra Dyringe, men ikke mere. Jeg trode, at han var en husmand, men på vejen dér ud fra Sorø kom jeg i snak snart med én snart med en anden og fik da at vide, at han var gårdmandssøn, og at hans fader netop havde afstået gården til ham.

Da jeg kom dér ud, stod der et par karle i porten.

»Kan jeg træffe Jens?« spurgte jeg.

»Jo—o«, sagde de. De så op og ned ad mig og betragtede navnlig min tornister nøje.

Da jeg atter spurgte, om jeg ikke kunde træffe ham, svarede de: »Jo — han er oppe på stænget«, — og så råbte én af dem:

»Jens, her er én, der vil snakke til dig.«

Et øjeblik efter kom Jens's hoved til syne, og næppe havde han sét mig, før han sprang ned, løb hen til mig, bød mig hjertelig velkommen og tog mig med ind i stuen, hvor hans gamle forældre sad.

»Her er én af mine bekendtere fra krigen«, sagde han.

De gamle så op og ned ad mig. Så gik moderen ud, men kom straks igen og gav mig en mark.

Jeg kom til at lé, og Jens måtte rette misforståelsen.

»Nej, vor mor, dog! Det er ham, jeg skrev om, der prækede for os der ovre på Fyn pinsedag«. Så blev jeg budt til at sidde ind og drikke kaffe.

Jeg fortalte Jens om, hvad jeg havde for, og at jeg gjerne vilde besøge Anton Nielsen for at lære ham at kende, nu da

jeg var i hans nærhed. Enden på det blev da, at Jens spændte for og kørte mig til ham.

Han var den gang lærer i Munkebjergby og allerede vidt og bredt bekendt for sine fortællinger. Jeg havde lagt mærke til, hvilket navn han derved havde vundet mellem bønderne. Det, han havde skrevet i almanakken, var kendt alle vegne. En mand som han, med sådant kendskab til de sjællandske bønders ejendommelighed og med en sådan indfyldelse mellem dem, måtte jeg sé at komme i forbindelse med. Jeg var noget spændt på, hvordan det vilde gå, for man havde sagt, at han hørte til den indre missions retning. Ved et af møderne i Konradineslyst skov havde jeg truffet ham. Nu vilde jeg gøre ham et kort besøg og i al fald indbyde ham til at besøge vor skole, når den kom i gang. Men jeg kom ikke dér fra den dag. Vi fik meget at tale om. Hvad jeg havde at fortælle om folkehøjskolen var nyt for ham, men det var svært, hvor han følte sig tiltalt, han, der elskede vore bønder og særlig ungdommen imellem dem så højt. Ikke mindre nyt for ham var min fremstilling af forholdet mellem så vel lov og evangelium som menneskelighed og kristendom. Til ud på natten sad hans hustru, han og jeg i ivrig samtale.

Tidligt næste morgen lod han sin karl, Peter, køre mig i sit lille enspænder-køretøj på vej til Vallekilde. Ved første øjekast så denne alt andet end tiltalende ud, og mut var han. Vi kom dog efterhånden i samtale, og lidt efter lidt fik jeg fortalt ham om, hvad jeg tænkte, at der kunde udrettes med sådanne karle som han, når blot de kom på højskole. Sådane enkelthederne kan jeg ikke huske samtalen, men det véd jeg, at den gjorde indtryk på Peter, så han ligesom vågnede op derved, og at han ikke lod Anton Nielsen bag efter i ro, før denne lovede at hjælpe ham til at komme på skolen hos mig. Det var denne lille begivenhed, der gav Anton Nielsen stof til fortællingen »Hans, der kom på højskolen«, ligesom den mere end noget andet bidrog til, at jeg fik Anton Nielsens venskab og kærlig deltagende omgængelse i al den tid, han endnu opholdt sig på Sjælland.

Peter havde været et stakkels forladt, moderløst barn; han havde fra lille af været ude at tjæne mellem fremmede, og verden havde taget på ham med stålhandsker. Deraf var han blevet noget hård, og stor lyst til at arbejde havde han

heller ikke. Så kom han til Anton Nielsen, og det medførte en hél forandring. I et brev længere hen på vinteren skrev denne til mig om ham således: »Det første år jeg havde Peter, kunde jeg næsten ikke lide ham; han var mig da fuldkommen ligegyldig. Så blev han syg, — min eneste broder var nylig død af samme sygdom, — så havde jeg så megen medlidenhed med ham og trode, at han skulde dø. Men han kom sig, og siden har han været min søn næsten. — Om han holder fuldt så meget af mig, véd jeg ikke; det gør heller ikke så meget til sagen, når han kommer til at holde af Vor Herre«. Et andet sted stod der: »De kan tro, jeg længes meget efter min dreng. Han sad her inde hos mig næsten hver aften. Om også jeg ikke havde mange stunder til at tale med ham, så kunde jeg dog godt lide at have ham at sé på. Og han var da heller ikke bange for at forstyrre mig, den store tamp, for han vidste jo godt, hvor meget jeg holdt af ham«.

Hvorledes Peter allerede på forhånd holdt af mig, fortalte Anton Nielsen mig i et andet brev. Da han skulde rejse til Vallekilde, havde Anton Nielsen villet give ham frimærker med, men dem vilde Peter ikke have, for han vilde helst, hver gang han skulde bruge et frimærke, gå til mig derom for derved hyppigt at få lejlighed til at tale med mig.

Peter udviklede sig særdeles meget den første vinter på skolen, og da Anton Nielsen 1867—68 tog ophold hos os, tog han ham med sig igen. Men da var den bryst-sygdom, han havde lidt af, stærkt udviklet, og kort efter døde han. Han ligger begravet på Rerslev kirkegård. På et kors over hans grav satte Anton Nielsen den indskrift: »Barnet er ikke død, men han sover«.

5

Til sidst.

Efterhånden var mit bohave kommet fra København til Vallekilde, og jeg havde fået min lille stue i orden og hélt hyggelig indrettet, så jeg følte mig snart hjemme dér. Vinduet vendte ud mod Peder Frederiksens have, der stødte op til præstegårdens. Et stort pæretræ stod lige uden for. Stærerne fløjtede ofte dér ude, og efterårs-solen skinnede tit mildt ind til mig, og jeg følte mig lykkelig. Alle rundt om var gode imod mig. Peder Frederiksens kone gjorde alt for at hygge

om mig. Snart sendte man mig fra præstegården ferskener, pærer, æbler og valnødder, snart kom der bud fra Tranbergs om at komme dér over og spise æblegrød, og ofte smykkede venlige hænder min stue med friske blomster.

Forøvrigt må man endelig ikke tro, at jeg denne sidste måned før skolens åbning lå på den lade side. Nej tvært imod! Jeg færdedes meget på rejser dels i Odsherred, dels i Kalundborg-egnen. Det var mig om at gøre at komme i bøndernes gårde og gøre mig kendt med forholdene i de hjem, hvorfra de unge udgik, der vilde på skolen. Mangen trættende gang har jeg gået for den sags skyld, og en sand lykke var det for mig, at jeg derunder kunde finde vederkvægende hvile på steder som hos Holm på Ubberupgården, Burchardi på Birkendegård og grev Moltke på Nørager. Men intet virkede dog så opmuntrende, som når jeg mærkede, at det begyndte at lykkes for mig at vinde indgang mellem bønderne. Således kom jeg en gang til nogle småfolk i Ubby sogn, hvis eneste 27årige søn havde meldt sig til skolen. Bægge forældrene, der var svagelige, fortalte mig, at de havde i begyndelsen ikke villet give ham tilladelse dertil. Men så en aftenstund da de talte derom, sagde sønnen: »Ja, kan I ikke undvære mig, får jeg jo blive hjemme, men I gör mig rigtig så meget imod dermed«, og så gik han ind i stuen ved siden af og kom til at græde. Da sagde faderen: »Nej hør, vor mor! Jörgen har aldrig gjort os noget imod, så skal vi heller ikke gøre ham det. Du kan tro, det er Vor Herre, der vil det, siden han har sådan en lyst, og han hjælper os nok«. Sådan fik Jörgen lov til at tage på skolen.

Og samtidig med ham meldte der sig flere til, men så kom der rigtignok også adskillige vanskeligheder med det samme. For det første begyndte det nu at knibe med at skaffe natte-herberge til eleverne rundt om i gårdene i byen. Og naturligvis skulde der i forhold til det voksende elev-antal flere borde og bænke, ikke at tale om sængesteder o. s. v. til. Det så lidt galt ud, både fordi jeg ikke kunde få noget af den slags lavet i Vallekilde i løbet af de få uger, der var til skolens åbning, og fordi jeg ikke havde penge dertil. Min ansøgning om understøttelse hos det klassenske fideicommis var til trods for stiftsprovst Glahns glimrende anbefaling og skönt min gamle bedstefader, etatsråd Nathansen, talte min

sag, ikke bleven bevilget, og nu var der ikke for mig andet at gøre end at ty til min fader, for at min skolestue i rette tid kunde blive udstyret og alt bragt i orden til skolens begyndelse, og det må jeg sige, at redebon og rundhåndet kom han mig til hjælp.

Det gik med travlhed den sidste tid. Endnu en lille rejse til København måtte jeg gøre, men så kom efterhånden alt i orden. Hjulmand Niels Pedersen blev færdig med borde og bænke. Sænge, lamper, lygter, gardiner, spyttebakker, kakkelovn og emklap til skolestuen kom fra København tilligemed en stor jord- og himmel-globus — en gave fra Oktavius Hansen — og et stort portræt af Frederik VII — en gave fra general Bruhn — og et forgyldt Danmarks-skjold — og 10 eksemplarer af Saxo og Snorre, gave fra Grundtvig — så nu blev efterhånden Peder Frederiksens øverstestue ligesom forvandlet ved hjælp af alle disse sager til en rigtig hyggelig, smuk skolestue.

6

Af to breve fra mig selv til min fæstemø.

Vallekilde, d. 26de oktbr. 1865.

Hvor det er underligt: nu først blev jeg færdig med at bringe alt i orden efter min sidste Københavns-rejse — og nu er det sént, og jeg er meget træt — — —

Det hele her er mangan gang for mig som en dröm. Sê dig en gang omkring! Kun disse gardiner — som jeg håber ved juletid skal forsvinde — er minde om, at denne stue for kort tid siden var Peder Frederiksens aftrædelses-værelse. — Nej, nu er det sandelig mit studerekammer! Det kan du sé på skrivebordet her ved vinduerne og de tæt pakkede boghylder og skrivepulten, og så er her så hyggeligt, at alle, der kommer til mig, forbavses derover. Sofa har jeg rigtignok ingen af, men jeg har aldrig endnu savnet den, og i gyngestolen sidder jeg næsten aldrig; jeg har ligesom vænnet mig til en hél ny måde at leve på. — Og gå så med mig ind i skolestuerne! Hvem skulle ane, at det var endnu for en uge siden Peder Frederiksens storstue! — Nej du, hvor er det underligt at gå omkring og lave til og indrette og indrette og lave til, at jeg kan tage imod eleverne, når de nu om

få dage forhåbenlig kommer, — jeg skal tage imod mine drenge! Marie! Så er jeg kommen så vidt da! Alt slid og slæb, som jeg har havt nok af — og jeg er endda ikke færdig, ti i over morgen venter jeg et hélt fragtlæs her ud med sænge og bøger og andre sager — alt det er mig intet imod den glæde, jeg føler ved tanken derom! Så kan jeg komme til at græde af glæde — og, når jeg har en rolig stund, da må jeg takke Gud, der så forunderlig har lavet det alt for mig. Tænk dig Marie, for et år siden, da begyndte jeg at tænke på lidt af alt dettel — Og nu! — I går aftes var her en gårdmand fra Ubby med sin søn og én til, Mads, musikanteren, der bægge skal til skolen, og besøgte mig; de havde med en karl, der lige er sluppen af soldater-trøjen, der også mældte sig, så nu er der 26. — Jeg havde stor glæde af at tale med dem. Og så fik jeg brev om én til, men jeg vil nødig, at han skal komme, da han kun er 16 år gammel, så jeg tænker ikke, at det bliver til noget med ham. — Det kniber nu svært med plads — men det går vel nok.

Nu er jeg så træt, at jeg må sige stop; — God nat, Marie! Gud i vold!

 Vallekilde, d. 29de oktbr. 1865.

 Öjeblikkene er kostbare for mig i aften, jeg må om lidt til to gårde for at få sænge stillet op til de første elever, som jeg venter i morgen tidlig — Marie! jeg er så glad i aften; nu er skolestuen næsten færdig, og den er virkelig så mageløs smuk. Jeg sender dig et lille rids, hvorved du bedre kan anskueliggøre dig den. Du skulde sé den med det smukke billede af Frederik VII og skjoldet med det danske våben og de store globusser! — Og nu Marie! I går mældte sig atter en elev. Nu kan jeg ikke have flere! Vore bedste forhåbninger er opfyldte. Marie, hvordan skal jeg kunne takke Gud værdig nok! Jeg er så glad! Og Termansen kommer! Han den ypperste og sædlesté bonde i Danmark skal indvi min skole! Og Brandt fra Rønnebæk og Nørregård har skrevet sange for os. — — —

VII. Indvielsen.

Morgenstunden den 1ste november står levende for mig. Tidlig vågnede jeg. Ved siden af min seng lå et brev fra min fæstemø, der i al hemmelighed var lagt dér, for at jeg kunde få den første lykønskning fra hende. Hurtigt var jeg i klæderne — og så — ud i det fri — til en dejlig kæmpehøj, der den gang endnu stod urørt på Bjærgsø mark med den store udsigt over den skønne egn her og den dejlige blå bugt. Dér læste jeg brevet, dér gav jeg mit hjerte luft i tak og bøn til den Gud, der havde ført mig så vidt.

Der lå festglans over den dag. Med dejligt solskin var den mødt, og sjældnen i mit liv har det således smeltet sammen med det skær af glæde og strålende håb, der var i mit bryst.

Inde i vor lille landsby havde man travlt med at pynte op og lave alt i stand til dagens festligholdelse. Det var kvinderne i præstegården og almueskolen, der stod for det. I almueskole-stuen skulde festmåltidet holdes om aftenen. Nu blev bordene dækkede og alt lavet i stand dertil. Fra Dragsholm havde man fået vimpler og flag til at smykke med. Frøken Bonnevie hængte en lang, smuk blomsterkrans op over indgangen til Peder Frederiksens forstue, og en ung bondepige pyntede på lignende måde indgangen til vor ny skolestue.

Vogn efter vogn med de ny elever begyndte nu lidt efter lidt at rumle ind i vor lille by.

Allerede dagen i forvejen var flere af dem komne. Den lange vej fra Brøndbyvester ved København og Stenstrup ved Næstved havde nogle af dem kørt med egen vogn fra deres hjem. — Endnu banker mit hjerte, mens jeg skriver dette ned, ved mindet om den fryd, det var at vise disse karle til deres kvarterer rundt om i nabogårdene og at byde dem velkommen. — Så begyndte de gæster at komme, der særlig var indbudne. Der var Burchardi fra Birkendegård, Rosendal fra Høve, Bentsen, fader og søn, fra Kvandløse, Jessen fra Sønderjærnløse og Holm fra Ubberupgård — og dér kom Termansen tillige med Lars Dinesen og Karl Grove — og min broder Frits tillige med Kristoffer Bågø; men mest af alt gjorde det

indtryk på mig, da min fader kom med min svoger Borup fra Skamstrup. Det var så underligt første gang at skulle byde min fader velkommen her ude.

Uafsladelig kom og gik folk hos mig, forældrene vilde be tale for deres sønners ophold på skolen og tale med mig om dem, — gode venner vilde hilse på mig. — Men da klokken var bleven 1, ringede jeg folk sammen med den lille ny skoleklokke, og ude i haven samledes man om flagstangen.

Så hejsedes Danebrog, og jeg hilste det med at sige sangen: »Hil dig vor fane« frem, hvortil jeg kort føjede det ønske, at synet af Danebrogs-flaget, uden for skolens vinduer måtte påminde dens lærere og de unge karle, der var komne til den, om altid at blive dens opgave tro, hvor efter forsamlingen istemmede den samme sang. Derefter blev følgende sang af min ven Jens Nørregård afsungen:

Mel: Vikingebalk.

Når der kæmpes ved dag, medens sejren er med,
og de mange stå faste som én,
når al løgn og al fejghed må lede om sted —
spinder troen på letteste tèn.

Men i spredelsens tid, under trængsel og nød,
nu da dværgene pusle ved dag,
nu man kaldte jer ud, og til sejr over død
skal I samles om Danemarks flag.

Her det lyser med tro, her det vinker med håb,
for vor ånd, for dens liv og dens sejr;
vel der kommer en tid, da fra lidelsens dåb
folket løftes og flokkes i lejr.

Hold den fast, denne tro på vor folkeånds magt
til at bryde de lænker, man bandt,
til at smelte den is, som om hjærtet er lagt,
til at fremme hvert håb, som er sandt.

Lad den være et lys, medens dagen er mørk,
lad den styrke til ord og bedrift;
lad den være vor glæde i tidernes ørk,
lad den kue al vantroens gift!

Her er plantet med håb, her vil vandes i tro,
 det er varslet for lykke og held,
 men Vor Hærrer må selv lade plantningen gro,
 gid han sende velsignelsens væld!

Umiddelbart derefter sang vi »Udrundne er de gamle dage« og Niels Jokum Termansen tog ordet. Her meddeles talen efter hans egen opskrift:

»Det er et ønske af min unge ven, der nys talte, der har gjort, at jeg i denne stund træder frem i eders midte. Dette ønske kom til mig ved en så hjertelig venne-røst, at jeg kunde ikke sige nej, hvis det blev mig muligt at være her, skönt jeg nok måtte gøre mig selv det spørgsmål, om jeg var den rette mand til at føre ordet i et øjeblik som dette, da skolen, som her er grundet, skal vies ind til sin gerning. Ti må det ikke ved en sådan lejlighed kun være en i alle måder hjemlig røst, der lyder? Jo til visse! Ellers vilde selv den bedste tale forfejle sit mål. Men idet jeg stillede dette spørgsmål levende hen for mig, følte jeg i mit inderste et stille tilsagn om, at var end mine udvortes træk og mit tungeslag lidt ukendt, blev det mig kun givet at tale et ord af mit hjertes fylde, kunde det aldrig blive en fremmed røst for dem, så sandt som jeg har fattet og tilegnet mig lidt af, hvad Nordens ånd og Danmarks hjerte gav os alle til fuldt og kærligt fællesje. Vist nok er det så, at vi fik et noget særeget præg, efter som vi blev født og fostret i den ene eller den anden del af vort fædreland; der er visse grundtræk, der gav Sjællandsfar, Fynby og Jyde hver sin ejendommelighed, hvis grund vi ikke let kan forklare. Det er, som når vi sér en og samme plante få et noget andet udseende efter den jordbund, hvori den gror, kun at vi her ikke blot må tænke på den jordbund, der skænker os vor legemlige næring, men på vor åndige og hjertelige livs-grund. Med når vi så sé, at forskellen er en sådan, at hvad den ene fik lidt mindre, fik den anden lidt mere af, hvad den ene savner, blev givet den anden, da vækkes vi til at sé, at her findes ikke skel, der vil skille ad, men meget mere vil lære os, at vi har trang til i inderlig énhed at smelte sammen, og at her sér vi også hans visdoms spor, der gav folkene på jord deres livs-vilkår som deres grænser.

Og da jeg første gang i min ungdom så Sjællands skønne vang med de bløde, bølgende former, så dens lyse bøgelum og yndige søer, da følte jeg mig underlig hjemme her. Denne følelse er hos mig endnu den samme, og når jeg så og følte, hvor mildt og varmt det danske hjerteslag kan være både hos mænd og kvinder her inde, da har det ofte anet mig, at hvis Vor Herre har bestemt en bedre fremtid for Danmark, og ånden ret kommer til at ånde hen over folkelivet, dette da her måtte åbenbare sig i sin hjærteligste skikkelse, modtagelig for alle milde, ædle og elskelige indtryk af menneskelivet og skikket til at blive så vennetsælt et udtryk deraf, som det kan findes her på jorden. Men dette håb om en lys og glædelig fremtid for vort folk og fædreland synes jo at have alt det håndgribelige og øjensynlige i nutiden og mange fremtids-varslere imod sig. Og dog, danske venner! føler jeg for min del, at hvis jeg skulde slippe dette, dette håb, som jeg tog i favn med min ungdoms kærlighed, da havde jeg intet her at bestille i dag, da var det liden eller ingen nytte, det, der samler os i denne stund, ti skolen, den danske ungdoms skole, har ikke til sit mål at give en øjeblikkets fordel, men dybt og varigt indhold for et liv i, med og for folk, fædreland og fælles bedste.

Derfor har jeg valgt den lille sang til udgang for min tale, som vi nys har sunget med hverandre. Den tykkes mig at bringe os en venlig trøst over det, der så tit fylder vore hjerter med ængstelse. Den taler om det store under af Vor Herres kærlighed og magt, at den ene slægt står frem, hvor den anden sank, og at, trods døden livet stadig fornyes og forynges; og det ikke blot det naturlige liv, ti der er et forunderligt slægtskab, en dyb, åndig og hjærtelig énhed mellem fædrene og deres børn i tusend led. Og derfor kan tillige »mindet« forplante sig, som der står i sangen. Ja, venner, det er en velsignet ting at fæste øjet på. Ti derfor, fordi der er en sådan grund-énhed mellem de gamle og de ny slægter, derfor kan, hvad den ene levede og lærte, blive den andens åndelige og hjærtelige eje. Der gælder den samme lov for et hélt folks, ja for hele menneskeslægtens liv, som for det enkelte menneskes. Som hvert år af vort liv lægger sin erfaring, og hvad vi lærte deri til det følgende, således lægger enhver slægts levetid i et folk sin erfaring og sin lære til den næste, og det hele vorder et levnetsløb, hvori folket, som den

enkelte, kan og skal få mere erfaring og lys over sit liv. Og hvad er så den dyrebareste og trøsteligste sandhed, som »mindet« i et folks og da navnlig i vort folks levnedsløb vil og kan gøre klar for os? Det er den, at »Guds miskundhed« fornyer og forplanter sig fra slægt til slægt i tusend led og flere! Det er en grund, hvorpå vi trygt kan fæste vor fod og være sikre på, at den står fast, trods storm og bølger. Lige så lidt som det væld udtømmes, hvorfra vi sér menneskelivet udspringe og fornyes på vangen, lige så lidt er der fare for, at Guds miskundheds og nådes væld, der har strømmet hen over de tidligere slægter, skal udtørres for de senere. Tvært imod, vil de bruge livet ret og tage »mindet« tro i favn, vil det udgyde sig stedse rigere og med større vel-signelses fylde, alt som vi vorder skikkede til at tage derimod. Men hvad nytter det os, at det rigeste væld strømmer hen iblandt os, når vi hverken har øje for dets skönhed eller føle vor trang til at øse deraf? Så vist som vi véd, at vi af os selv ikke formår at gøre en gerning, der kan give enten vort eget liv eller vort folks en frelsning fra sövn og død, så vist må vi kende og ville, hvad Gud vil med os, hvis hans frelse skal times os. Derfor gælder det om, at vi får øjet åbnet og synet fæstet på, hvad »de ædle« til alle tider kalder livets lyst, at vi får lyst og mod og tro til at indtage vor plads i deres rækker, der har kæmpet og vil kæmpe for »det bedste«. Lad os kæmpe med »de bedste«, men hvem er det? Verden nævner dem som sine bedste kæmper, hvem den gav tilnavnet »de store«, de, hvis bedrifter var så glimrende, at de faldt alle i öjnene. Men dér må vi sige, det var langt fra »det bedste«, de kæmpede for, men som oftest kun deres egen storhed og fordel. Men selv når vi stille os dem for öje, der har været ändens kæmper og dens bannerførere på jord, fristes vi dog let til at sige: Ja, men de var store og vi kun små, for små til, at vi kan have noget at betyde i deres rækker. Men, mine venner! der er et ord af en gammel dansk sanger, der tit har grebet og styrket mig. Han siger: »Den som tror Vor Herre vel, er den allerbedste sjæl«. Har han ret, og det håber jeg, vi kan enes om, da vil vi føle, at ingen er for lille til at föjes ind i de rækker, der vil kæmpe for liv og lys, for sandhed og ret, for frihed, folk og fædreland og alt, hvad der er ædelt og elskeligt i menneskelivet. Ti hvor det gælder om at kæmpe med kær-

lighedens og troens, med tålmodighedens og håbets våben, dér blev vel mange for store og kloge, men ingen dog for små.

Sé, danske venner! det er det, vi må stræbe hen til ved vor skolegerning, at lyset kan komme til at trænge ind alle vegne, i den lave hytte så godt som i de høje sale. Vi er et lille folk, i tal et af verdens de mindste, vi kan ingen undvære, vi må sé at få dem alle föjet ind i rækkerne, vi kan ikke nøjes med, at en enkelt hist og her, der fik større pund og mere ævne og lejlighed, kommer frem som oplysningens og kampens bærere, vi må sé at få dem i tale alle de, der har øre for ånd og hjerte for sandhed, hvor de end findes, og sé at få dem med, de små så godt som de store, i den rette kamp for alt »det bedste«.

Det er det, der står for mig som den danske folkehøjskoles første og bedste gerning. Der er vel ikke få, både ældre og yngre, der har den mening, at det, en skole skal give, er især en vis dél kundskaber, som man mener, der må til for at hævde en vis dygtighed og anseelse i livet, så at nogle vilde, at skolen t. eks. skulde meddele kundskab om naturkræfterne og deres anvendelse, kemi, landvæsenslære o. s. v. for derved at dannes til dygtige jordbrugere. Andre, at den skulde lægge an på at give politiske kundskaber og dannelse i den retning. Atter andre ansé færdighed i skrivning, regning, landmåling, nivellering o. d. for det bedste udbytte. Ja, alt dette kan i og for sig være godt; vi vrager ingen oplysning om nogen som helst ting, der på en eller anden måde kan komme os til gavn og være brugbar i livet, og som vi måtte særlig have lyst og ævne til at tilegne os. Tvært imod: »Oplysning være skal vor lyst, er det så kun om sivet«. Men vi tilföje: »Først og sidst med folkerøst oplysningen om livet«. Dette er folkehøjskolens bedste, ja det er dens egenlige gerning, hos den unge slægt at åbne öjet for alt det ædle, skönne og gode i menneskelivet og navnlig i vort eget folks liv, oplive, styrke og nære kærligheden til fædrelandet, til modersmålet med alt det dybe og dejlige, der er talt og sunget ud deri både i gamle og nye dage.

Ja venner, den oplysning vi stræbe at vinde, er ikke en sådan, at den vil kalde os bort fra vor egenlige livsgerning i samfundet, om det end var en liden, der blev os givet, men

en oplysning, der følger os til de simpleste kår, til den mindste gerning og skænker denne dens rette indhold og fulde glæde. Vi, hvis kald det blev at gå bag ploven på vor ager, vi skal ikke tro, at dette ved en bedre oplysning blev for simpel en gerning, nej, vi skal ved tro at vandre i furens muld med fryd komme til at fornemme, at hvad solskin med dets lys og varme er for dette sorte muld, det er sand oplysning for muldets frænde, for hjertet i vort bryst. Og om end den oplysning, vi vandt, ikke hjalp os til derved at tjæne en eneste skilling, skal vi komme til at sande sangens ord: »Langt mere værd end det røde guld, det er sin Gud og sig selv at kende!«

Det er den alvorlige gerning, som vi, som vor skole har at gøre, ved en sådan oplysning, at berede den unge slægt både åndelig og hjærtelig til at modtage og forplante Guds miskundheds og nådes gave. Kan det ikke ské, da er vor frelse som folk umulig, ti da var slægten som en visnen gren, der ikke længer er i stand til at modtage livssaften, og derfor hverken kan grønnes eller bære frugt. Men så længe der er hjerter i Danmark og især hos dets ungdom, der kan oplades for og oplives ved en ægte, hjærtelig livsoplysning og lade sig føje ind i de ædles rækker, der vil kæmpe for det bedste og »vove kækt mod død en dyst«, da kan vi med håb sé folkets fremtid i møde, da bliver døden ikke vor overmand og graven ikke sejrvinde!

Danske venner! vi er samlede her for med vort hjertes bedste ønske at vie denne skole, dette led af den danske folkeskole, til sin gerning. Jeg vil minde om tvende ord, der er kommet til os fra vore fædre, og som jeg synes kan så godt udtrykke dette vort ønske. Det ene findes i et af vore ældste fædres billedsagn, der fortæller, at Odin, Valhals drot, en dag betrode sin ægtehustru, at han måtte rejse hen for at skifte vidskabs-ord med en overmåde klog men ond jætte, og at dette ordskifte var en kamp på liv og død. Som det er kvinder naturligt ved en sådan lejlighed, råbte hun ham først derfra, men da han sagde, at det var nødvendigt og livet om at gøre, fulgte hun ham på vej med det skønne ord:

»Nu velsignet,
og så velkommen,

far vel så længe,
dig ånden styrke
til, Turs at trykke
med tungemål!«

Jeg synes, det er et billede på den danske folkeskole, der skal gå hen for med det levende ord som åndens våben at vove en kamp for at vinde den danske ungdoms hjerter og dermed Danmarks gamle håb og lykke for livet. Vi hilser den med kærligheds-ordet: Nu velsignet! Vi byde med tro den dag velkommen, da værket krones og følge den med håbets far vel på dens vej igennem lyse og trange dage.

Det andet af vore fædres ord, jeg vil minde om, er i grunden det samme, men klaret i himlens lys, ordet om det bedste navn, det navn, hvori det ene er os givet at fare vel, Vor Herres Jesu navn, og den frejdige tro, hvori de sang: Al den idræt, som begyndes i det, får god lykke og fremgang indtil den når målet. Så gik da hen og far da vel i denne tro, i dette navn! Vi ledsage dig med et inderligt hjertes ønske i kærlighed og tro og håb og udtale det til slutning i det gamle, skønne ord: Nu velsignet og så velkommen! Far vel så længe, dig ånden styrke!«

Der efter blev følgende sang, der var skrevet netop til denne lejlighed af præsten C. J. Brandt i Rønnebæk, af-sungen:

Mel.: Vift stolt på Kodans bølge.
Frem bønder, frem! på valen
det lød ved stiklestad,
så derom højt klang talen
århundreder i rad.
Og gik de end i blinde
mod helgendrot med harm,
fik kæmper dog at finde,
at marv har bondens arm.

Frem, bønder, frem! bag ploven
husk på, det døde muld,
som spotter dum og doven,
belønner flid med guld.

Så lyder nutids løsen;
 ja, men skal bonden op,
 på dør må jages døsen
 fra hjærte, ånd og krop.

Frem, bønder, frem! på tinge,
 så lød kong Fredriks ord,
 for høje og for ringe
 er retten lige stor.
 Her gælder intet andet
 end gamle Danmarks tarv,
 til frimænds børn skal landet
 fra eder gå i arv.

Frem, bønder, frem! i skolen,
 hvor lyset skinner klart;
 hvad nytter dem vel solen,
 der sover åbenbart?
 Lad modersmålet klinge
 om hvad vi ret får kært,
 da rygtes det på tinge,
 at vi til gavns fik lært!

Kun dér har livet skole,
 hvor folket mærker grandt,
 som stråler gå fra sole,
 oplyses godt og sandt.
 Så give Gud hin milde,
 at ungersvendes tak
 må kranse Vallekilde
 for lyset, dér de drak!

Præsten Hoff i Vallekilde talte dernæst. Her er hans tale efter hans egen opskrift.

»Jeg må nødvendigvis begynde med, hvad der både er det første og det sidste ved al min tanke om denne folkehøjskole og ved at sé den vokse op her, nemlig at udtale min hjærteligste glæde over den. Ti sandt er det, at jeg ansér det, at sådanne folkehøjskoler kommer i gang i Danmark, for noget af det glædeligste af, hvad tiden har bragt os, og jeg

er vis på at kunne sige: af hvad Vor Herre har bragt det danske folk i vore dage. Og så skal jeg da sige, hvorfor jeg er så glad over denne folkehøjskole. Sagt med to ord: fordi den skal være en skole for livet. Vi har skoler nok, hvis stræben det er at meddele de unge en vis mængde kundskaber, og hvis mål det er at føre dem til at kunne bestå en kundskabsprøve, der kan give dem adgang til et bestemt levebrød. Men et fællesmærke for disse skoler og i det hele for den meste skolegerning her i landet er det, at de er så forunderlig løsevne fra livet. Kundskaber, oplysning, det er deres løsen, som det i det hele er tidens løsen, men oftest en kundskab ikke om menneskelivet, men om bøgerne, kundskab om alverdens døde ting, en kundskab, der ikke forædler hjertet og frigør ånden, en oplysning, der ikke gør menneskelivet lyst og glædeligt, men som opblæser og sløver, en falsk oplysning, der formærker menneskelivet, eller dog kun oplyser forstanden uden at opvarme hjertet. Jeg tror ikke at sige for meget ved at udtale, at efter min mening har denne unaturlige tankegang, dette bagvendte skolevæsen, måské frem for noget andet været ormen, der har gnavet på vort folkeliv, suget blodet af kenderne, marven af benene og ungdommen og friskheden ud af hjertet på en stor del af det danske folk. Ti hvad var så oftest frugten af al denne oplysning, alle disse kundskaber? En tør forstandighed, en ængstelig vragen og vejen, en ofte både åndløs og hjerteløs kritik. Alt stort og højt og varmt og ædelt tog forstanden og beregningen i skole, og det at leve for en stor tanke, der ofte som alt sådant stort måtte opfostres »med håb imod håb«, det ansås for dårskab og sværmeri. Hertil måtte nødvendigvis den falske oplysning føre, og skulde den blive enerådende, da vilde det let true med, at folket blev et folk af regnemestere, og det er dog den visse død for et folkeliv. At nu derimod meningen med denne folkehøjskole er den, at gøre den til en skole for livet, tage selve det virkelige liv, hele menneskelivet som udgangspunkt og som genstand for al den oplysning, den vil give de unge således, at den altså kommer til at handle med virkelige størrelser i stedet for med indbildte og kunstige, og lader åndens lys skinne hen over dem, således at de sés i deres virkelige, indbyrdes sammenhæng, og vi kommer til at kende os selv i vort forhold til dem,

kende vor opgave i livet, vort kald og vor stræbens mål — dette er for mig det glædelige ved denne skole.

Men skal nu en sådan folkehøjskole for livet kunne gøre sin gerning, svare til sit navn, så må den følge med den livsudvikling, der foregår rundt omkring den, og stå som et værn mod alt det falske og et hjem for det sande i livsudviklingen. Og først vil jeg da sige, at en sådan skole må svare til sit navn: folkeskole ved at være ret folkelig. Her kommer vi til en anden af de store mangler — jeg kunde godt sige forsyndelser — hvor under vort folkeliv har lidt, nemlig at de enkelte partier, de enkelte stænder så ofte har tilegnet sig, hvad der aldrig med sandhed kan tilhøre et enkelt parti eller en enkelt stand i et folk, nemlig navnet af at være selve det egenlige folk. De rige og mægtige mente, at de var kærnen af folket, embedsmændene og de lærde sagde: nej, vi er folket, bondestanden sagde: nej, det egenlige folk, det er os. Dette var det sørgelige, det usande, det var det, der gav anledning til, at folkets bedste kraft ofte fortæredes i indbyrdes strid, og den danske hjærlighed, der er det rette folkemærke, léd så hårdt et knæk ved al den bitterhed, der kom frem. Og så råbte man så ofte på enighed og så ikke, at det var en tale hen i vejret, så længe man ikke var bleven enig om dette første, at den rette folkelighed er at søge i det fælles folkemærke, den fælles folkeånd, og at det danske folk hverken er denne eller hin stand, dette eller hint parti, men at det er at søge overalt, hvor der slår et dansk hjærte, så alle virkelig danske mænd og kvinder i Danmark, — det er folket, og den sande folkelighed består netop i at føle dette fællesskab, dette broderskab, som stærkere end al anden udvortes forskel i stand og kår. Først når denne følelse, denne opfattelse af folkeligheden er bleven tilegnet, bleven kød og blod hos folket, først da er der den grundvold, hvorpå enigheden kan bygges; thi først da er følelsen dér af grundenighed trods al forskellighed. Og fordi jeg har det håb, at skolen vil oplære dette forhold, vil pege herpå for de unge, på det fælles, der sammenbinder i steden for på det forskellig-artede, der adsplitter, derfor hilser jeg den med inderlig glæde.

Og skal skolen være en skole for livet, så må den have øje og hjærte for friheden. Hvor livet skal trives, må det

have frihed til at røre sig, ellers kvæles det eller kues i væksten. Vi har fået friheden; men var det ikke manglen — forsyndelsen — under vor frihedsudvikling, at mange, der talte og kæmpede for frihed på papiret, frygtede for at føre den ud i livet, ikke stolede på dens eget værd og kraft — det gælder både i kirkelig og folkelig henseende — og derfor blev deres meste gerning til snak og kun lidet til virkelig dåd? Og var det ikke manglen — forsyndelsen — at så mange, der talte og stred for friheden, kun søgte deres eget gennem friheden, ikke elskede friheden, men kun sig selv, søgte gennem den at tjæne deres egne interesser, deres egne formål? Og derfor hilser jeg denne skole med glæde, fordi jeg har det håb, at den vil lære de unge ikke at frygte men at elske friheden, lære dem at unde alle den, både venner og fjender, i den tro, at sandheden nok skal sejre ved sin egen kraft, at den vil lære dem i den kamp, der nødvendigvis følger med friheden, at stille sig på livets og lysets side og elske al sand frihed, »frihed for alt, hvad der stammer fra ånd«.

Og så skolens første og egenlige livsgerning, den, der skal bære al anden gerning: at indpode og nære fædrelandskærligheden hos de unge, lære dem at kende og elske alt, hvad der er ægte og godt dansk, den danske folkeånd, den danske tankegang, det danske hjerteslag og det danske modersmål, således som vi ser det lyse i Danmarks gode tider, og som vi hører det lyde, hvor det kom renest og kraftigst til orde! Og var det ikke manglen, — forsyndelsen, — at det fremmede så ofte havde lagt sig over og skjult over det ejendommelige, så vi havde ondt ved at rede det ud fra hinanden, ondt ved at kende vort eget, og hvad der bådede os bedst, fra det fremmede, det påklistrede, det for os unaturlige. Deraf kom det, at i disse trængselstider rådvildhedens og forvirringens ånd var over dem, der stod for styret og dem, der sad i rådet, og over os her hjemme, der skulde have båret disse op til ægte dansk og mandig dåd. Deraf kom det, at vi i disse sidste tider havde politikere nok, men kun alt for få gode danske mænd, havde så mange regnestykker, så mange store ord og så liden varme og kraft, da det gjaldt. Deraf kom det, at fædrelandets sag var så ofte en hovedsag, et hovedbrud, og ikke en hjertesag. Og det

var dog kun kærligheden, der kunde give det klare øje og den varme sans, ligesom det kun er kærligheden, der endnu kan læge det brudte og oprejse det faldne.

»Kærlighed til fædrelandet
er den sande odels-ret,
kærlighed og intet andet
elsker op en helte-æt,
kærlighed i pagt med ånden
den får altid overhånden«.

Ja, kærlighed i pagt med ånden, — ikke den kærlighed, der er løsrevet fra ånden og derfor uden kraft i modgangstider, ikke den, som bedrøvet lægger hænderne i skødet og opgiver alt og betragter folkelivet i Danmark i fremtiden som en levende begravelse, ikke den kærlighed, der kun vemodig sér tilbage på det tabte, men den, som også i pagt med folkeånden sér fremad, kærligheden med håb, som det er lagt den danske folkeånd i munden af skjalden:

Jeg så kun tilbage. Mig livets lyst bortklang,
da toned' mig i sjælen så trøstelig en sang:
Sé frem, men ej tilbage! Hvad hjærtet attrår,
måské dog en gang under solen du når.

Nej, »kærlighed i pagt med ånden, den får altid overhånden«, — i pagt med folkeånden, så vi drikke af de samme væld, der lagde styrken i de gamles sværd, lagde frejdigheden i de gamles hjærter, når de kæmpede for livet, for sandheden, uden hvilken livet syntes dem en ørkesløs leg eller en tung byrde; øse af de gamle minder, sagnene og sangene fra fordums tid, at de kan opvarme hjærtet og bringe blodet til kenderne på den unge slægt, så de føler, at det er liv af deres liv, blod af deres blod, at det samme præg inderst inde har herren sat på dem, så sandt de er fædrenes sønner og ikke aldeles vanslægtede; at disse gamle minder kan lægge stål i ungdommens vilje og varme i ungdommens hjærte og bringe et sandt lys over dens tanke, så den kan kende sig selv og roden, hvor af den randt, og at de kan fostre et glad håb om en fremtid, en aftenstund over Danmark, der kan blive morgen lig, og hvad den spåde om, et gyldenår, der skal dukke frem af mørket og vinterkulden,

der nu har lagt sig over land og folk, så vi kan synge af hjærtens grund:

- Er end der rim på træ i bøgelunden,
 bogfinke-kvidder kun i morgenstunden,
 dog på de danske strømme
 og Nordens droning-ø
 skal håbet ej forlise
 og sangen ej uddø.

Kærlighed i pagt med ånden, — ja også, og det både først og sidst, i pagt med Guds-ånd; thi fædrelandskærlighed uden tro på den levende Gud, er dog som en blomst uden rod. »De to må ikke skilles ad, den ene gør den anden glad og meget lifligt favner«. Og er ikke netop dette ét af de glædeligste tegn, der spår os et velsignet fremtidsliv, at i Danmark netop disse to er gåde så forunderlig sammen, den folkelige og den kirkelige opvækkelse, hvorved først kristenlivet bliver et ret sundt menneskeligt liv, og folkelivet får sit dybe åndelige præg. Ja dette, at kærligheden til det himmelske og til det jordiske fædreland følges ad, så vi under vor jordiske gerning, vort arbejde for livet i vort fædreland her neden, hvor pladsen er os sat, kan synge med blikket op ad, med håbet mod det fædreland hist oppe:

Kærlighedens himmerige
 må endnu der væntes på,
 kærlighedens jorderige
 lukkes dog med bølgen blå,
 er endnu og var alt længe
 Danmark dejligst vang og vænge!

Derfor, fordi jeg tror, at dette er skolens mål, dette den ånd, hvori gerningen her skal gøres, derfor hilser jeg med inderlig glæde denne folkehøjskole.

Gud lægge sin velsignelse i de mænds gerning, der have bragt den til os, og Gud lade det kendes på de unge, der udgår fra den, at »kærlighed i pagt med ånden, den får altid overhånden!«

Mens Hoff talte, havde det begyndt så småt at regne. Under afsyngelsen af sangen »I alle de riger og lande« gik vi derfor ind i skolestuen, hvor gårdmand Niels Jensen

fra Stenstrup, efter at »Fuglevisen« var sunget, talte således:

»Der står en stén på Vesterbro, det er en ærestøtte«, men det er ikke alene en ærestøtte, men en Mindestøtte om vore fædres trællestand og begyndelse til frihed. Dog det var ikke den frihed, hvor livet kunde udfolde sig som i vore dage, ti nu er vi et virkelig frit folk, frigjorte legemlig og åndelig, når vi ellers vil bruge, hvad Gud os gav ved den kære kong Frederik den syvende. Men der hører en sand og en sund folkeoplysning og lærdom til, for at vi både kan bruge og nytte friheden til velsignelse. Der er en virkelig trang i folket til oplysning bevidst og ubevidst; men jo flere af sådanne skoler som denne her i Vallekilde, der måtte komme frem i fædrelandet, des mere vil trangen og lystén til at bruge dem komme til syne i folket; og endnu mere, når vi har sådanne mænd som forstanderen her for denne skole, der bygger på den grundvold, om hvilken det hedder: »Ingen kan lægge anden grundvold end den, som lagt er, Jesus Kristus« og som er den ene faste grund for sand dansk folkelivsoplysning. Ti jeg kender hr. kandidat Trier og véd, at han ikke er som Franskmanden, der roste sig af at have målt solen og månen og stjærnerne, men Gud havde han ikke fundet, og ikke som filosofen, der rejste til Tyskland for at finde det sted, hvor Gud bor, og traf på en lille dreng, der legede med småstén; ham spurgte han: »Kan du sige mig, hvor Gud er, så vil jeg give dig dette æble.« Men drengen så leende på den lærde og sagde: »Kan du sige mig det sted, hvor Gud ikke er, så vil jeg give dig to æbler.« Det er skam og skade, der følges ad, og det er tyskeriet, der har ødelagt os, men Gud ské lov, der er endnu håb for det danske folk og en frelsens tid i vente.

Vi kende jo også historien om den lille Zakkæus, der måtte stige op i morbærtræet for at sé Herren, men fik den venlige indbydelse: »Zakkæus, stig her ned! I dag bör det mig at være i dit hus!« Og han steg hurtig ned og modtog sin Herre og fik det bedste af alt at høre: »I dag er dette hus vederfaret frelse, efterdi han også er en Abrahams søn.« Ja venner, en Abrahams søn er han, som har tilbudt os den store tjeneste: Kom med eders sønner! Jeg vil lære dem lyset og livet at kende, nyde og bruge det til at leve som rette

danske mænd for alt, hvad der er nyttigt og godt. Må vi da ikke sige: I dag er dette hus vederfaret frelse! Ikke alene huset her i Vallekilde, men hele det danske folkehus. Ti hver en sådan skole, der rejser sig, er et frelsens tegn for vort folk. Så give Gud i nåde, at den gerning, som er begyndt paa denne dag her i Vallekilde, må blive til frelse og velsignelse for det danske folk og til glæde for eder, I mænd og kvinder, som med så stor opofrelse og venlig imødekommenhed har rakt hånd til denne velsignede gerning. Det har forbavset mig og flere at sé en folkeskole rejse sig paa denne måde. Det er Herren, der har gjort det, hvor underligt det end er for vore øjne; men derfor kan vi også trøstigt sige: I dag er dette hus vederfaret frelse! Ja frelses skal det danske folk i Jesu navn!»

Til slutning bød jeg eleverne velkommen på skolen. Jeg lagde i min tale ikke skjul på, at jeg hélt vel vidste, at jeg på grund af min byrd og opdragelse efter manges mening kun lidet egnede mig til den gerning, jeg her havde påtaget mig. For at vise, hvad det var, jeg trøstede mig til, når slige tanker mødte mig, omtalte jeg en lille historie om Kold, som Termansen havde fortalt mig. Da denne nemlig en gang kom for at besøge ham, traf han ham i færd med at samle en hél mængde små tørv-brokker op, som var bleven liggende uden for, efter at man havde læsset Tørven af. Termansen studsede derover og spurgte ham, hvorfor han dog gav sig af dermed. »Det skal jeg sige dig«, sagde Kold, »jeg har lagt Mærke til, at alt, hvad der er lidet, kan Gud velsigne, så bliver det til meget. Kun hvor intet er, kan Gud det ikke. Derfor lader jeg aldrig hånt om, hvad der er lidet.« — I det jeg gik ud derfra, sagde jeg, at noget lidet vidste jeg, havde jeg af ånd at meddele, og vilde Gud velsigne det, skulde det blive til meget. Og hvad de unge karle angik, var de til min store glæde, så vidt jeg vidste det, mødt frivillig med god lyst, og så var der i al fald noget lidet af hjærte hos dem til at modtage, og det var mit håb, at det vilde Gud velsigne, så det kunde blive meget. — Så bad jeg da til slutning Gud Fader tage skolen i sin hånd og velsigne den.

Efter at vi dernæst havde sunget »Hvad solskin er for det sorte muld«, var den dél af vor fest forbi, og vi spredtes

en lille stund for kl. 4 igen at samles i Peder Frederiksens gård uden for forstuen, og det var vistnok det smukkeste øjeblik den dag, da Hoff dér overrakte de ny elever en Danebrogfane med disse ord:

Det er bleven mig overdraget af den, hvis tolk jeg af alle naturligt er sat til at være og også helst vil være, nemlig min hustru, at overgive til Vallekilde højskole denne fane. Hun sagde til mig, at jeg skulde bede dem elske den og indleve dem i den tanke og det forsæt, at ville kæmpe deres kamp for livet under den. Og jeg må da minde dem om, hvad der også er bleven lagt mig på tungen, at denne fanes bestemmelse er den, at følge med dem, eller rettere at de følge med den, når højskolen drager ud af skolestuen, til skoven, til stranden eller hvor som helst den drager hen i sluttet kreds nær eller fjærn. Den skal da bæres for ud som det rette mærketegn, hvorpå det kan kendes, under hvad banner de fare, af hvad ånd de er. Lige som flaget derude i haven er blevet »stukket ud« som skolens bekendelse; således skulde denne fane minde dem om, at den gerning og den ånd, skolen bekender her hjemme, den vilde ikke have meget at betyde, dersom den ikke blev båret herfra ud i en videre kreds, og at det er alene derpå, at skolens gavn og velsignelse skal kendes, at hvad her gives og nemmes, skal den unge her gøre således til sit hjertes ejendom, at det følger med ham her fra til al hans gerning ude i livet. Og som det går med kristen-troen, at den må have luft i bekendelsen, således går det med ethvert åndeligt liv, det må for at være sundt og stærkt kendes frit og åbent og frejdigt, som det da også altid var det folks skik, der fik denne fane, som vi nylig sang:

I alle de riger og lande,
 hvorhen jeg i verden för,
 jeg fægted' med åben pande,
 for hvad jeg for alvor tror.

Det er denne »åbne pande«, hvormed vi skal kæmpe for alt, hvad vi for alvor tror, hvorom denne fane skulde minde dem. Og det er sandelig ikke blot i krigstider, at korsfanen skal løftes højt, men lige så fuldt i fredens gerning — og et fredsølt folk er vi danske — gælder det at bekende

os til dette banner med korsets mærke, bekende os som danske og bekende os som kristne, som den, der forener kærlighed til Danmark med troen på den levende Gud. Det skal vi, så sandt det bor i vort hjærte, bekende for hverandre, bekende under al vor gerning, og bekende det for den slægt, der kommer efter os, at den og vi kan være rede til at kæmpe al vor kamp ud under dette danske, dette hellige mærke.

Så modtag den da som en gave fra en dansk kvinde til danske ynglinge med den bøn, at de vil elske den og alt, hvad den med æren bar det danske folk frem til gennem tidernel

Et leve for gamle Danebrog, at det endnu længe må bæres frem til ære og sejr for folk og land!«

Med fanen i spidsen gik vi nu over til almueskolen, der så strålende ud med alle de vimpler, flag og kranse. Hoff og jeg havde slået os sammen om at gøre gildet, men den gamle præst og alle hans, mine forældre, Tranbergs, min fæstemøds moder og søster, alle havde de givet noget til, kager, æbler, stege og vin, og nu var det, som om der lyste noget af al deres godhed ud over det gilde, som man således havde hjulpet mig unge svend til første gang at kunne byde til. Tale afløste tale; Termansen talte for fædrelandet, Burchardi for skolen, jeg for Grundtvig, Grove for modersmålet o. s. v. o. s. v. Til kl. 8 sad vi dér samlede i det fornøjelige lag. Efterhånden tog gæsterne bort. Jeg tror, at uden undtagelse alle, der havde været med den dag, var glade. Men der var dem, der ikke havde været med, og dér over var de misfornøjede. I øjeblikkets glæde tænkte jeg ikke derover.

Efter at alle var tagne bort, stod jeg endnu uden for gården en lille tid og tænkte på, hvilken mageløs god begyndelse dog dette havde været. Da kom der én til mig og spurgte mig, om jeg vidste, at der var dem, der allerede var i lag med nogle af eleverne for at få dem til at gå på svir samme aften. Det gav et underlig sæt i mig, for den mulighed havde jeg ikke tænkt mig. Hvor kunde man nænne! Jeg skulde fra begyndelsen lære at være opmærksom på, at aldrig bygges noget op, uden at der er en ond magt, der prøver på at rive ned.

Men Gud Fader i det høje, han råder.

VIII. Den første vinter.

Det første mødes sødme
 det er som sang i skoven,
 det er som sang på voven
 i solens sidste rødme.

Næste morgen samledes vi på skolen til morgensang. Jeg bekendte troen og bad Fader-Vor.

Så sagde jeg karlene beskéd om, hvorledes og hvortil tiden skulde bruges under vort daglige liv. Men særlig lagde jeg dem på hjærte, hvor vigtigt det var, at vi kom til at leve et kærlighedens samliv, da det var vilkåret for, at gerningen her kunde lykkes, hvor oplysningen skulde komme som meddelelse fra ånd til hjærte.

Mine ord slog straks igennem, og forbavsende hurtigt kom vi til at leve smukt, kærligt og godt sammen. Alt og alle hjalp til i så henseende, og frem for andre må jeg da nævne min medlærer Thomsen, der inderlig og kærlig tog sin gerning op.

I Peder Frederiksens storstue holdt vi skole. Den lille stue ved siden af var bleven forsynet med hylder, hvor karlene hver i sit rum gemte deres bøger og papirer. De findes endnu, — jeg har gemt dem som en kær erindring, — men nu findes de rigtig nok i vort spisekammer. Det kneb med pladsen alle vegne, men den vinter var det, som alt kunde gå. Vi var blevne så mange, at vi sad godt pakket og lige som noget op ad hinanden i spisestuen. Det kunde ské, at pigen kom til at spilde mælkegrøden eller dypelsen over én og anden, men kun en eneste gang gav sligtanledning til en lille strid, som hurtig var bilagt. Uden for i forstuen — ja lille var den — tumlede man sig i fritiden, hoppede, sprang og baskedes, så jeg mangan gang tænkte, at nu fik jeg vel væggen ind i stuen til mig. Træskohælene buldrede ofte op ad døren, og den muntre latter og støj trængte tit ind til mig dér ude fra, så jeg vil ikke påstå, at der altid var meget stille i mit lille kammer midt imellem forstuen, skolestuen og Peder Frederiksens sovekammer. Det kunde nok hænde, at jeg på én og samme tid hørte lyden af kridtet på den sorte tavle i skolestuen ledsaget af Thomsens »plus — minus — plus — minus«, mens børnene i sovekammeret til den anden side enten græd ynkelig, eller legede »holde skole«; det udførtes på den måde, at de marscherede om på gulvet dér inde, og sang »I alle de riger og lande« og råbte hurra!

Og dog var der en underlig skøn fred over hele den vinters arbejde. Her havde jeg ét at samle mig om, mens lyden fra den store verden, jeg tidligere havde levet i, ligesom tabte sig i det fjærne. Det var en fryd sådan første gang i sit liv at tage fat på en så dejlig gerning med friske kræfter og i frihed, eller som min moder i et brev udtrykte det: »Det er også et prægtigt liv, du fører, således at kunne opdrage disse unge mennesker uden at stå under andre, at kunne lære dem, hvad du selv finder rigtigt. Der er kun få, der får lejlighed dertil. De fleste unge mennesker må jo ellers lære, hvad der er befalet.«

Det var min glæde hélt at give mig hen til denne skønne gerning, at kunne leve sammen med de unge karle dagen igennem, ikke alene undervise dem, men hjælpe dem til rette med de mange ting, der kunde falde for dagen igennem, ikke

alene mødes med dem på skolen, men ved alle måltiderne, for at der kunde gøres alvor af samlivet. Ofte tog dette stærkt på kræfterne, ikke alene fordi jeg ikke var vant til den fede og svære mad, vi fik, men også fordi jeg i almindelighed måtte bruge en del af natten til forberedelse til undervisningen. Men jeg var så jublende glad den vinter, og det gav kræfter.

Karlene på deres side kom mig nu også kærlig i møde og søgte ofte at lægge deres venlighed for dagen, og det gjorde mig godt, selv om det kun er små ting at nævne, som når de enedes om at pudse mine lamper og passe ovnene, — ja, det drev de så vidt, at det blev for meget af det gode, for de vilde have børstet ovnen i min stue hver anden uge. De kappedes om at være gode imod mig og vilde gerne lægge det for dagen. Sént på aftenen kom en gang én hjem fra marked og ind til mig, for jeg skulde da have et stykke markeds-kage med. Meget spiselig var forøvrig ikke samme kage, for han var kommen for skade at sidde på den på hjemvejen.

Vist er det, at det var opmuntrende dag ud og dag ind at sé de venlige ansigter og høre den muntre sang og tale.

Jeg syntes, at det var, som den vinter alle så venligt til mig. Peder Frederiksen og hans kone vidste ikke, hvor godt de skulde gøre det for os. Aldrig nogen sinde hørte jeg tale om det bryderi, som det dog virkelig måtte volde dem at have sådan en flok i huset. De var glade, som alle vi andre. Vi undrede os tit over de kræfter, vor madmoder havde, hvor hun dog kunde holde ud og midt under sliddet sé mildt til os alle. Midt i vinterens løb fødte hun sin ældste søn, og kort tid efter færdedes hun atter mellem os, som om ingen ting var hændt.

Men også udenfor Peder Frederiksens gård mødte mig venlighed så at sige over alt. Det var i sandhed en stor lykke at have venner som dem, jeg havde i præstegården lige ved siden af og almueskolen lige overfor. Der skete ikke noget af nogen betydning, uden at der straks gik bud os imellem. Gode råd, inderlig deltagelse, kærlig opmuntring, var jeg sikker på altid at få dér. Om ikke andet skulde nok den gamle præsts varme håndslag, fru Hoff's venlige smil og Hoff's gode ord daglig overbevise mig om, hvor lidet jeg stod ene med min gerning.

Med hensyn til vor daglige levevis på skolen er at fortælle, at vi lidt før Kl. 8 hver morgen samledes fra de forskellige gårde for først i madstuen at få smørrebrød og kaffe. Efter at vi dernæst havde sunget morgensang, tog jeg fat med at fortælle Nordens historie. Kl. 10 kom Thomsen, der bode i én af nabo-gårdene. Han regnede, læste eller skrev med karlene og gennemgik derefter jordbeskrivelse til hen ad middag. Så lød madklokken. Et par timer derefter samledes vi igen, og jeg holdt da foredrag om »menneskelivet og verdenshistorien«. Jeg underviste derefter selv i skönskrivning, og Thomsen læste med dem til kl. 5. Så gik hver til sit eget arbejde en times tid, hvorefter aftensmåltidet kom med fedtebrød, grød og mælk. — Kl. 7 kom 3 gange om ugen Tranberg og talte om den nyere tids historie og samfundsforholdenes udvikling i Danmark. 2 gange om ugen læste jeg højt af danske digtere. Aftenerne var særdeles hyggelige i almindelighed. Dören lukkedes op til forstuen, og dér samledes ofte folk fra omegnen for at høre til og næsten altid husets folk, om det så var Sofie Peder Frederiksens, vor travle madmoder. Ofte hørte jeg lyden af rokken, der sattes hen tæt op ad dören, og da hørte man den lystige snurren-rundt, mens læsningen gik for sig. Efter kl. 8^{1/2} holdt jeg imidlertid så meget som muligt over, at der skulde blive ro, for at eleverne kunde få lejlighed til at sysle med bog og pen på egen hånd, og meget holdt jeg da af at være imellem dem og gå dem til hånde med et og andet. Det var mig gærne den bedste tid på dagen.

Kort efter at skolen var kommen i gang, begyndte Hoff at holde foredrag i almueskolen over kirkehistorien. Det følger af sig selv, at vi ikke forsönte at tage det med. Men afgörende stor betydning for hele den tids skoleliv havde tillige söndagene med gudstjæneste og Hoff's gode prædiken. Hoff var nu i alles bevidsthed vor skoles gode ven først og fremmest. Til ham tyede ofte vore elever med deres sjælesorger og bekymringer, og han fulgte med udviklingen hos dem som ingen anden.

Han holdt i den tid ikke sjældent gudelig forsamling i gårde og huse rundt om i sognet, og jeg talte i almindelighed også ved sådanne lejligheder. Mange af eleverne havde glæde

af at følge med. Her skal jeg meddele en skildring af en sådan efter et brev til mit hjem:

»Lige mellem vejen og det, man her kalder »søen«, ligger et lille hus. Bagved højner sig »Tingbjerg«. Når Københavner-folk kommer dér forbi, vil de sige: »Sikken et lille fattigt hus!« De vil krympe sig ved at gå ind ad den lave dør og være bange for dårlig luft og smudset gulv. Der sér fattigt ud, men der skjules dog megen rigdom dér inde. Dér bor »hjulmanden« Niels Pedersen.

Følg nu med Thomsen og mig der ud i aften! Jeg vil råde dig at tage træsko på; det gör jeg i al fald, for føret er slemt; det har regnet næsten hele dagen. Så nu tænder vi lygten og piben, og så vader vi af sted. Lyset skinner gennem vinduet. — Hør! de synger dér inde! Hør, hvor smukt det lyder ud i den stille aften! Så nu forsigtig! Buk hovedet, mens du går ind ad dören, ellers støder du dig! Dören står åben til stuen dér inde, men lad os hellere først gå ind i huggehuset ad den anden dør! Dér står Peters — én af mine karles — sæng om dagen. Om aftenen flyttes den ind i stuen, hvor han da ligger ved siden af Anders Jensen. På sængen kan du lægge dit tøj. Så, lad os nu komme ind! Stuen er propfuld og kun svagt oplyst af tællelys, som man rundt om hjælpes med at holde i hænderne, for der er kun ét bord, og man skal jo sé i salmebøgerne. Enkelte hjælpe sig med den lygte, de selv har medbragt, for de er komne langvejs fra. Hvorledes de har kunnet spore det op, at der i aften var forsamling hos hjulmanden, véd ikke jeg. Dören står åben til én stue til, der også er fuld af folk; dér står sænge til hjulmanden med hele børneflokken, mor og bedstemor, men dér er bedre oplyst, for dér brænder hængelampen, som jeg har skaffet fra København.

Hoff sætter sig nu på et bord, og efter at jeg har spurgt hjulmanden om forlov, tager jeg ordet.

Jeg talte i aften om historien om den værkbrudnes helbredelse, han, som de hissede ned gennem taget lige for Vor Herre, som han stod og talte. »Søn, vær frimodig, dine synder er dig forladte«, sagde han — så talte jeg da om syndernes forladelse og troen der på, om den Herre, der har forhværvet os den og selv sat sit liv til derfor, og givet os sit ord derpå, at vi skal tro det og få genoprejsning derved.

Derefter sang vi, »Hvor salig er den lille flok — og Hoff talte da over de ord: Glade i håbet, udholdende i trængsel, stadige i bønnen. Så sang vi atter »Den yndigste rose er funden« og »Du Herre Krist«. — Hoff bekender dernæst troen og beder bønnen. — »Alt står i Guds fader-hånd« sluttes der med.

Nu skal vi ned og sige god nat til hjulmanden og de andre; men folk er glade i aften; de bliver enige om, at næste søndag vil de igen samles hos smedden nede ved møllen, ved stranden.

»Kom så med!« siger de til mig — »Ja, nu får vi sé« — »God nat — god nat!« lyder det rundt om.

Det er så fornøjeligt at sé næsten alle mine egne karle dér ude. Nogle af dem har aldrig været til »forsamling« før; én af dem er så svært bevæget og trykker og knuger min hånd.

Lad os så få Hoff med — og ild på piberne og lygten! Så — dér blæste vinden lygten ud, men nu kommer Kristen Persen med sin. »God nat! god nat!«

Vore elever stod på meget forskellige udviklings-trin, da de kom til skolen. Nogle var aldeles ikke kristelig påvirkede, andre var derimod fra troende folks hjem, og andre var stærkt grebne af opvækkelsen ved Vilh. Beck, og for dem kneb det ofte i begyndelsen. Med særegen opmærksomhed fulgte jeg disse karles udvikling.

De, der er godt kendt med forholdene her den vinter, vil ikke undres over, at jeg nævner én af dem særlig, nemlig

Peter Olsen fra Asminderup,
født november 1843 i Asminderup ved Kalundborg,
død august 1875 på kommune-hospitalet.

Hans forældre var gårdfolk, der bægge var døde, før jeg lærte ham at kende. Han var vokset op som de fleste andre bønderkarle og havde i sin første ungdom levet et verdsligt liv, indtil den stærke lyd af Vilh. Becks prædikener nåde

ham. Da blev han pludselig stærkt kristelig vakt og vendte sig bort fra sin forrige måde at leve på. Han var vel den gang omkring 20 år gammel. Det varede ikke længe derefter, før han følte stærk drift til at vidne om troen på Vor Herre Jesus Kristus for andre, især for de unge piger og karle, han kendte dér på egnen. Ofte samledes han med dem ved aftens-tide på markerne og holdt dér glødende prædikener, og mér end én af dem er ham den dag i dag taknemlig for den indflydelse, han øvede på dem. I sin voldsomme iver vendte han sig fra alt menneskeligt og folkeligt, som om det var noget ondt. Således — for at nævne noget — er det blevet mig fortalt, at han ikke kunde finde sig i, at sønnen på den gård, hvor han tjænte, læste Saxos Danmarks-historie. Det hjalp ikke, at det var skolelæreren, der havde lånt ham den. »Det er djævlens bog, du læser i«, — sagde han til ham, og så voldsomt gik han frem, at drengen måtte gemme sig med den ude i kostalden for dér ved skæret af en lygte at få den læst.

Jeg så ham første gang, da jeg kørte fra et møde ved Konradineslyst-skov til Ubby præstegård, hvorom jeg i det foregående har fortalt (s. 28). Midtvejs omtrent standsede vi i en skov, hvor vi på en åben plads traf en hél del ungdom, der var på hjemvejen fra mødet. En af dem kendte mig og vidste, jeg var god til at synge, og mens hestene bedede, flokkedes man om mig, for at jeg skulde lære dem nogle ny sange. Da vi endelig skulde af sted, blev de enige om at køre i skridt-gang, for at de kunde nyde glæden af at være sammen så længe som mulig; jævnlig sprang man af vognen for at aflægge besøg ved én af de andre, og blandt dem, der således kom hen til vor vogn, måtte jeg særlig lægge mærke til Peter Olsen, den unge, sjælden smukke karl, der med store, dejlige, blå øjne nøje betragtede mig og med spændt opmærksomhed fulgte samtalen. Han gjorde så stærkt indtryk på mig, at jeg ivrig spurgte efter ham, da jeg endelig kom til Ubby, men det var mig ikke mulig at få ham opspurgt, og jeg så ham ikke igen før måneder efter. I mellemtiden havde han gjort en rejse med Vilh. Beck til København. Det stod nemlig således for ham, at der var to ting, han skulde have fat på: at prædike for hedningerne og komme på en skole. Han var kommen på den tanke, at det betød så meget som så, at han skulde til Indien som missionær og gå på missions-skole

i København. Men da han lærte den at kende på sin rejse dér til, tiltalte den ham ikke, og da han ud på efteråret fik mig at høre ved et møde i Vørslev skole, kom den tanke op i ham, om det ikke var hedningerne i Tømmerup sogn, han skulde prædike for, og skolen i Vallekilde han skulde besøge. Han var i en voldsom bevægelse, da han i den stjerneklare aften efter mødet fulgte mig til Birkendegård og glødende fremstillede mig, hvad der gik igennem ham. Han kunde ikke bestemme sig straks, men bad mig love, at der skulde holdes plads til ham på skolen, og det løfte gav jeg gerne, ti jeg havde aldrig før truffen nogen, jeg således havde fået lyst til at have på skolen som ham. Da jeg ikke hørte fra ham den følgende tid, mente jeg at måtte opgive håbet derom. Men ligesom jeg så var i færd med at følge nogle af de ny komne karle i deres kvarterer den dag, da skolen indviedes, så jeg ham til min glæde komme kørende på en lille enspænder-vogn op ad byens gade. »Der er dog vel plads til mig?« — råbte han til mig. »De må lade mig blive her, for nu er jeg vis på, at det er her, jeg skal være«, og den allersidste plads, jeg havde at råde over, fik han.

Det var med store forventninger, han var kommen ind til os, men da undervisningen begyndte, blev han gang efter gang stødt af, hvad der mødte ham, og det så en tid ud, som det skulde blive ham til stor skuffelse. Saxos Danmarks-historie, som han havde så meget imod, traf han nu atter på vor skole, og dér indtog den en hædersplads. Lige straks hørte han mig fortælle sagnene derefter. Det kneb svært for ham at komme til forståelse deraf og holde sig rolig, og endelig en aften tabte han hélt taalmodigheden, da jeg læste højt af Øhlenschlägers Aladdin. Han rejste sig, gik tværs over gulvet og smældede i vrede døren i efter sig. Ved så-danne lejligheder tyde han gerne ind til Hoff, der havde stor gave til at berolige ham. Han tvivlede ikke om, at både Hoff og jeg var ærlige kristne mennesker; der var jo også meget, som jeg gennemgik på skolen, der i højeste grad tiltalte ham, og det hjalp ham til at holde ud. Men længe var det ham uforklarligt, hvorledes kærligheden til det menneskelige, til folk og fædreland, kunde forliges med det genfødte kristenliv, og poetisk billedsprog var ham til forargelse. Dog lidt efter lidt klarede alt dette sig for ham, og mærkeligt

var det at være vidne til den alvor, hvormed han tog det, da det gik op for ham. En aften kom han således i dyb bevægelse ind til mig. Næppe havde han sat sig, før han brast i gråd. »Hvorfor græder du dog Per«? sagde jeg til ham. »Jo«, svarede han, »nu gaar det op for mig, hvor sagnene fra Danmarks oldtid er dejlige.« — »Så synes jeg, at der kun er grund for Dem til at være glad og ikke til at græde,« sagde jeg. »Ja men,« svarede han, »De skulde bare vide, Trier, hvor jeg har været slem til at rakke ned på al den slags. Jeg har forhånet dem, sparket til dem, — og det gør nu så voldsom ondt at tænke på.« Til andre tider kunde det ny, der mødte, ligesom helt overvælde ham. »Hvorfor har man ikke fortalt os bønder, fra vi var små, alt det smukke om vort fædreland, som jeg nu hører,« sagde han en gang.

Men så brød der rigtignok et uvejr løs over ham fra hans hjem-egn. En gang viste han mig således et brev, hvor der stod omtrent som så, at det var dog grueligt, hvad han havde skrevet om folke-ånden. Man rådede ham til dog endelig at tage sig i agt for den slags; vedkommende brevskriver kendte kun to ånder, Guds og djævlens, og da folke-ånden ikke kunde høre til Gud, måtte den høre til djævlen. En anden gang viste han mig et brev, hvor der stod, at de havde tidligere troet, at han havde mént det ærligt med sin kristentro, men nu kunde de da sé, at han var falden fra, og at det ingen art havde med ham. Og da han i julen kom til sin hjemstavn og dér gav sig til at synge »I alle de riger og lande« på hjemvejen fra en gudelig forsamling, var der ikke få af hans gamle venner, der brød staven over ham.

Alt dette kunde dog ikke hindre ham i med glæde at følge det lysere, friere syn, som han havde fået på livet, og efterhånden blev det ham en hjertesag at være med til at bane vej derfor i vort land. I løbet af vinteren havde han fået lyst til at træde i den fri skoles tjeneste. Der om drejede sig i den følgende tid hans ungdoms drømme, og til virkeliggørelsen af disse anvendte han sine kræfter indtil sin død.

Han forlod Vallekilde nogen tid efter de andre elever, aftjænte derpå sin værnepligt først som menig og dernæst som underkorporal ved fodfolket, var derefter atter et vinterhalvår elev her på skolen og tog så til Kærby ved Kalundborg, hvor han en kort tid dels underviste børn i en fri skole,

dels holdt aftenskole sammen med friskolelærer Thomsen i Ubberup. Så var han elev på Askov folkehøjskole et vinterhalvår og begyndte derefter en friskole-gerning på Ourø, hvor han under store vanskeligheder trolig holdt ud i omtrent halvtredje år, tog dernæst ved nytårstid 1873 atter en tid til Askov og derfra til Årby ved Kalundborg, hvor han begyndte for fra en friskole-gerning. Han nåde så vidt, at han selv fik bygget skolebygning og fik den indviet i pinsen 1874.

Således var kort at fortælle de udvortes kår, hvorunder han tilbragte de sidste år af sit liv; i den tid gennemgik han en mærkelig rig udvikling fra en drømmende ung karl, med underlig urolig higen efter sit fremtidsmål, til en dygtig og kraftig mand, der vidste at sætte det ud i livet, han havde higt efter. Han var et lykkeligt menneske med åbent øje for alt skönt og stort her neden med megen ævne til at tage alt, hvad der mødte ham i livet, til indtægt for sin åndelige udvikling. Hvor forstod han således ikke at drage nytte af opholdet som soldat og underkorporal i København! Hans udvikling fremmedes stærkt dér først og fremmest ved Grundtvigs prædiken og det mægtige indtryk fra Vartov-menigheden. Ved siden deraf fik han lejlighed til at høre mænd som Hostrup, Brandt, Birkedal og Termansen i dansk samfund, ligesom han fik adgang til de grundtvigske kredse. I Grundtvigs eget hus kom han også, og med sin udprægede sans for børn kom han dér snart til at stå i venligt forhold til Grundtvigs lille søn, Frederik Lange. Hans elskværdighed hjalp ham til hans kaptains yndest, så fra ham fik han belærende skrifter til låns, og under øvelserne havde han den ting for øje at blive så dygtig, at han senere kunde blive leder i en skytteforening.

Således gik det ham, hvor han kom. Altid vidste han at drage nytte af forholdene og få det bedste ud af dem. Kom han således til Ourø, hvor det var vanskeligt for ham at trænge igennem, og hvor han ofte følte sig så ene, blev ensomheden ham en kilde til selvoplevelsens glæde. »Godt er det,« således skrev han til mig dér fra, »at høre og tro, men dobbelt glæde at få og finde; dobbelt glæde er det at sige med Samaritanerne: Nu tror vi, fordi vi selv har erfaret det. Det er nok også kun den erfaring, der giver troen frimodighed og håbet frejdighed, og dermed følger det mod og den kraft, der må til,

når der skal fares ud på hjærtedybet og krydses op mod bølgegangen. Underligt er det, at vi mennesker kan famle og vedblive at søge på urette steder, da adgangen til livskilden altid står åben. Efterhånden må vi dog vel lære som blomsten at vende os mod lyset og dér søge næring til livets udfoldelse.«

Han havde en lykkelig gave til at vinde mennesker, men det hængte sammen med, at han havde en sjælden ævne til at finde det bedste i alle de mennesker, han kom til at stå i forhold til. Det var, som om det lagde varme om dem, så det bedste i dem derved lokkedes frem. Derfor lykkedes gerningen så godt for ham. Forholdene paa Ourø var således små, da han begyndte. I et brev skildrede han dem selv således: »Vi fik da skolen i gang om fredagen, og der mødte også 3 børn. I dag har jeg fået en dreng til De tre drenge hedder alle Peder, den lille Pige er desværre tunghør. Skönt disse børn jo er meget forsømte, så vi i regning ikke endnu er sikker på, hvor mange fingre der er på den højre hånd, så er jeg dog glad ved dem, og de er så glade ved at gå i skole, at deres mindre søskende græder, når de ikke må gå med.« — Men snart efter var det, som om alt blomstrede op rundt om ham ikke alene med børneskole, men også med aftenskole for unge karle og piger og skytte-forening. Alle vegne hvor han kom, flokkedes ungdommen om ham, og han forstod som få at give dem lyst til at tage på folkehøjskole, ivrig som han var lige til det sidste for at hjælpe til vort folks oplevelse ad den vej.

Mens han var i Årby, fik han pludselig i løbet af en nat en stor knude på sin hals. Den fremkaldte tilsidst hans død. Et årstid efter, at han havde fået sin fri skole dér indviet, måtte han lægge sig ind på kommune-hospitalet for denne knudes skyld. Derfra skrev han til mig d. 13de maj 1875:

Kære Trier!

I går blev jeg så indlagt her. På det sidste er hævelsen vokset betydeligt, og jeg har haft meget ofte og i høj grad disse kvælende fornemmelser ligesom tidligere, men nu kom i forbindelse dermed en tilstand af bevidstløshed, så jeg faldt, ja blev en nat temmelig forslået i alle lemmerne. Under disse forhold eller i en sådan tilstand er det godt at blive

venlig modtaget, og Holmer*) har taget sig forunderligt af mig. Sé, dette skynder jeg mig at meddele Dem, både fordi jeg derved får sagt Dem, hvor jeg er, og trænger under dette til at mindes i de stille timer, men også, fordi jeg i al stilhed vil sige Dem, at den lille fri-skole står stille. Hvad mig selv angår er jeg stille. I Julen måtte jeg gå her i København imod min vilje, men jeg havde en yndig jul. I påsken måtte jeg ligge med varme blyvands-omslag alle hellig-dagene. Forud gruede jeg for en slig indespærring med udelukkelse fra alt synligt samfund, men det var som Vor Herre selv var mere nær. Nu står jeg rigtig nok endnu mere indespærret, da Holmer frarådede meget at gå ned i gården, men det kan dog være, at Vor Herre sådan på en eller anden måde finder hen til mig, når jeg ikke kan komme til ham. Men nu den fri skole. Jeg har ikke en gang sagt far vel til børnene. Den sidste nat var så stræng, at jeg rejste ved daggry med første tog i går hertil. I den første tid kan den vel stå ledig, men hvis jeg nu bliver nødsaget til at blive her i længere tid? — Holmer vil ikke sige noget som helst om, hvad dette kan føre til, eller hvor lang tid det kan tage. Men derom altså mere ved lejlighed. — Tænk på mig i stille timer! Det gjorde ondt, at jeg skulde blive hjemme, da jeg så de andre så livsglade køre til Vallekilde. Når mon jeg får lov til at sé den store flok? Da jeg rejste ind, tænkte jeg på, om det ikke lod sig gøre at stå af ved Jyderup og komme lidt til Vallekilde, jeg syntes, at jo nærmere jeg kom København, des friskere blev jeg, men jeg er glad ved, at jeg nu er kommen her til. Vor Herre får selv råde med os, han er dog nok den bedste læge.

Men hils nu alle venner

venligst fra Deres hengivne
Peter Olsen.

Han fik et langt sygeleje. Da Hoff sidste gang besøgte ham dér, talte de om, hvor trolig han havde stræbt at ud-danne sig til sin lærer-gerning, og hvor underligt det var,

*) Overlægen.

at nu, når han endelig havde slået sig til ro i Arby, hvor hans manddoms-gerning skulde øves, — nu kom døden.

»Så skal jeg da aldrig få begyndt«, således klagede han, mens tårerne randt ned ad hans kinder.

Og fik han da ikke begyndt?

Lad mig give svaret derpå ved at aftrykke et lille stykke af den tale, som Hoff holdt ved hans jordefærd, 19de august:

»Og fik han da ikke begyndt? Er hans Liv da spildt? Må vi, der kender ham, ikke svare hertil: var han vel noget steds fra hans tidlige ungdom og indtil det sidste, — og han kom vidt omkring og i berøring med mange mennesker i højst forskellige forhold, — hvor han ikke ligesom efterlod sig et spor, et lysende spor? Han ejede en ualmindelig ævne til at vinde hjerter, og den ild, der brændte i hans eget bryst for, hvad der var højt og ædelt i livet, fængede så forunderligt blandt ældre og yngre, hvor han end færdedes. Vi mindes alle hans skønne øje, skönt ikke blot udvortes og legemligt, men det åbenbarede os så levende den skønne sjæl, der bode i ham, det skønne blik, hvormed han så på livet, og mange blev tiltalte deraf, dragne derved hen imod det sande og ædle og gode. Han fik visselig godt begyndt, og nu skal han få bedre fuldendt, om end vejen måtte gå gennem dødens porte.«

Af det her meddelte om Peter Olsen vil fremgå, at der for hans vedkommende tidligt viste sig udbytte af opholdet her på skolen. Men det gælder flere end ham. De unge karle på skolen følte det selv; vennerne udenfor den var opmærksomme derpå og begyndte, inden vi endnu havde nået jul, at tale til mig om, at der havde været lykke ved skole-gerningen, og derfor burde den fortsættes.

IX. Jeg får jordejendom i Vallekilde.

Det var et almindeligt ønske, at fortsættelsen af min skole-virksomhed måtte finde sted i Vallekilde. Men det kunde ikke ské, uden jeg fik eget hus og hjem dér. Dertil krævedes

imidlertid penge, og hvor skulde de komme fra? Da jeg i julen var i København, talte jeg med min fader derom og spurgte ham, om han kunde skaffe mig, hvad der skulde til; men dertil sagde han bestemt nej, da han netop i den tid havde lidt meget store pengetab i sin handel, så han kunde ikke tage ret meget ud af den for øjeblikket. — Ja, så måtte jeg sé, om jeg kunde få noget at låne andet steds, sagde jeg til ham. Forbavset så han på mig og spurgte, hvor meget jeg mente at skulle have på den måde. Jeg nævnte omtrent 6000 rdl. (12,000 kr.) Han så på mig først med en mine, som om han mente, at dette kunde jeg umulig nå, men sagde så: »Ja—ja! — Kan du virkelig få folk til at låne dig så mange penge på dit glatte ansigt, skal jeg lade dig få 1000 rdl. fra mig, — og så«, føjede han til lidt efter, »skal du få alt det tømmer og de brædder, du skal bruge, på kredit her hos mig.« Jeg henvendte mig nu sådanne steder, hvor jeg mente at kunne få penge til låns. Alle vegne blev jeg — på ét sted nær — venlig modtaget, og så meget kom der ud af det, at jeg i løbet af de følgende måneder fik bestemt tilsagn gennem Jens Nørregård fra hans svigermoder fru kammerherreinde Feddersen, gennem Viggo Nergård fra hans moder fru kammerherreinde Nergård, fra Frede Bojsen og hans hustru Karen, endvidere fra Kristoffer Bågø og Octavius Hansen.

Hver af disse vilde låne mig 1000 rdl. Senere skaffede min broder mig et lån fra lieutenant Diedriksen også på 1000 rdl. Desuden lånte 3 mænd mig hver 100 rdl. Det så jo således lovende ud.

Men nu opstod der spørgsmaal, om jeg blot skulde købe nogle få skæpper land som byggeplads til skolebygning med tilhørende have eller sætte et agerbrug i forbindelse med skolen og købe så meget jord, at jeg kunde holde både heste og køer. Det var umuligt for mig selv at afgøre dette; dertil havde jeg alt for liden erfaring og kendskab til landsby-forhold og landbrug. Jeg spurgte da mine venner til råds, men der strømmede så mange bemærkninger ind over mig, at det gjorde mig endnu mere tvivlrådig. Det havde vel passet bedst for mig, om jeg ikke havde fået mere jord end til byggeplads og have, og det vilde have været det nemmeste, hvis jeg havde kunnet være sikker på altid at få kørsler fra naboerne og tilstrækkelig mælk til vor husholdning, der vel ikke vilde blive

lille, når jeg skulde have vore elever på kost hos mig, og om andet kunde der ikke være tale efter hele det syn, jeg havde, særlig med Kold som forbillede. Men da jeg navnlig ikke kunde være sikker på at få Mælk, rådede de fleste mig til det besværligere selv at have -agerbrug og kvæghold. Spørgsmålene om, hvad der kunde betale sig bedst, og hvad der vilde give ejendommen mest værd, kom også i betragtning. Det var altsammen splinter nyt for mig; det voldte meget hovedbrud, forstyrrede min ro og tog voldsomt på kræfterne.

Men hvad enten det så var meget eller lidt, jeg skulde have, var det et spørgsmål, om der overhovedet var jord at få i Vallekilde eller dens nærhed. Jeg måtte ud at forhøre derom. Men hvor gik det mig galt dermed! Jeg var ukendt med den slags handel og troede, at jeg uden videre kunde gå ind til en hver gårdmand og spørge, om han vilde sælge mig noget jord, som jeg var vant til at bære mig ad, når jeg i København gik ind til hattenmageren for at købe mig en hat. Den omstændighed, at her næsten udelukkende fandtes enten livsfæste-ejendomme eller forpagtninger på 50 år under baroniet Adeltersborg, gjorde handelen besværligere, da jeg først skulde købe til afståelse hos bønderne og dernæst hos baron Zytfen Adeler til arvefæste.

I løbet af et par måneder omtrent holdtes jeg i en stadig spænding. Trolig traskede jeg omkring for at sé på ejendomme enten alene eller med en gårdmand herfra, stadig voksede vanskelighederne og stég priserne, og da min fader i februar besøgte mig, var jeg lige vidt. Heller ikke hans besøg hjalp det mindste til at få ende på underhandlingerne. Tilsidst så det ud, som om jeg kun skulde kunne få en eneste lille plet her i Vallekilde på 5 skæpper land, og der blev sat meget ind på at erhverve den for skolen. Bonden forlangte 400 rdl. i afståelse, og det blev mine rådgivere og jeg tilsidst enige om at ville give ham, men da så baron Zytfen Adeler forlangte 400 rdl. desforuden og 2 rdl. årlig arvefæsteafgift, syntes jeg dog, det var for galt og skrev til min fader, at jeg så heller vilde tage bort fra den egn.

Der var en mand, der opmærksom havde fulgt alt dette og ærgret sig i al stilhed over, som det gik til. Det var hjulmand Niels Pedersen. Han var én af de kristelig vakte, der med stor inderlighed sluttede sig til Hoff, og som efter-

hånden havde fået vor skolegerning kær og en sikker overbevisning om, at det nok skulde lykkes at skaffe skolen jord netop her på stedet. Han lod sig den ikke fravriste, selv da det så ud, som det blev en nødvendighed, at jeg flyttede skolen andet steds hen, og var vis på, at han skulde være det redskab, hvorved vi skulde komme til at sætte bo her. Denne hans overbevisning og tro gav ham sikkerhed i, hvad han foretog sig, og lykke fulgte den.

Han kom til mig og bad mig med tårer i øjet, om han måtte få lov til at hjælpe mig med denne handel. Skulde alt andet slå fejl, lovede han at ville lade mig få én td. land af de 4, han selv havde. Det gik jeg ind på, og han forklarede mig da, at det gjaldt om at få én af mændene her til først selv at købe sin gård af baronen til arvefæste, så kunde han bagefter lade mig få en parcel der af.

Han havde fået kig på Erik Eriksens gård og havde lidt efter lidt fået denne mand til at gå ind på den plan. Som nu Niels Pedersen en dag havde fået den sag i orden og netop kom fra Eriks gård trækkende med en ko, mødte han ud for »Hvidkær« gamle pastor Bonnevie, der venlig hilste på ham og gav sig i snak med ham. Samtalen drejede sig først om koen og gled derefter over i andre ting, indtil den endte med folkehøjskolen. Da sagde pastor Bonnevie: »Det bliver nok svært for Trier at få jord til den hér,« hvortil hjulmanden svarede: »Ja, da kan jeg lade Dem vide, at nu tror jeg for bestemt, at Trier kan få jord hos Erik Eriksen.«

Og dermed trak han af med koen.

Der var vist nok næppe gået en time, før jeg havde fået det at vide og havde fået fat på hjulmanden, og nu stormede jeg løs på ham for at få ham til sammen med Erik Eriksen øjeblikkelig at rejse til København for dér hos baron Zytfen Adeler at få at vide, hvad gården skulde koste, når den skulde købes til arvefæste. De rejste virkelig dagen efter og var hos baronen — men ak! han vilde ikke give svar, før han omtrent 2 uger efter kom ud til sit gods og fik talt med sin godsinspektør, hr. Cramer.

I løbet af denne væntetid fik jeg nu først bud fra Holm på Ubberupgården, at om jeg vilde flytte skolen dér ud, kunde jeg hos ham få 1 td. land, og da comtesse T. Moltke fra Konradineslyst fik det at vide, skrev hun, »at hvis det så

ikke skulde blive til alvor med at få bygget skole enten på Ubberupgård eller i Vallekilde, kunde hendes søskende og hun have stor lyst til at tilbyde mig 1 td. land ved Konradineslyst, som egnede sig til byggeplads og have, på vilkår, at jeg så vilde være dem behjælpelig med deres lille sygehjem og skole, hvor de trængte til en levende kristens åndelige støtte.«

Hoff og jeg bestemte os til øjeblikkelig at tage til Konradineslyst for at tale om sagen. Dér gjorde man mig udmærkede tilbud, der tog sig så meget skønnere ud, som de havde det skrækkelige tvæveri til baggrund, som jeg i den sidste tid havde måttet døje i Vallekilde. Dette i forbindelse med den venlige modtagelse, vi fik, gjorde sådant indtryk på os, at vi på hjemvejen talte om, at der blev vel ikke andet ved det at gøre end at flytte skolen dér til. »Og dog« — således skrev jeg lige efter til min fæstemø — »dog kan jeg ikke bestemme mig. Skal jeg virkelig bort fra det velsignede Vallekilde?*) Det bliver mig en hjærte-sorg. Mens de (comtesserne) overøste mig med godhed, kom jeg til at græde ved tanken derom, så jeg måtte gå ind i en anden stue. Og vil samme velsignelse følge gerningen dér som her?«

Næste dags morgen modtog jeg følgende brev på rødt papir:

d. $\frac{4}{3}$ 66.

Kære Trier!

De skal have et lille rødt brev, det røde betyder et håb, der er vågnet i mig om at få Dem her til. Jeg er dog ikke så egenkærlig, at jeg vilde have Dem fra Vallekilde, hvis De han blive der, men skal De bort der fra, så under jeg ingen anden Dem. Jeg bliver vred på enhver by eller mand, som får Dem til at foretrække et andet.

De må gjerne bygge for slet ingen ting på min lod. De skal ikke komme til at svare en dansk skilling af det, så længe jeg har embedet, når jeg blot får myndighedernes tilladelse.

5 à 6 skp. land lige op til skolen, var noget, som jeg slet ikke vilde savne. Vilde de foretrække at købe en plet jord hos en bonde, så er jeg vis på, at De kun få

*) Her ude sammenstilles »det brede Brejninge, det fede Følleslev og det velsignede Vallekilde.«

et stykke for omtrent 100 rdl. De bryder Dem vel ikke om at få den bedste jord. Men det er mit alvor, at jeg helst vilde have Dem på min lod, så nær, at jeg kunde tale med Dem en halv snés gange om dagen. De vilde blive så velkommen her med Deres skole, jeg har jo talt så meget om Dem. En knap halv fjerdingvej her fra ligger en herregård, en større ligger 1 1/2 fjerdingvej borte, så dér kunde nok fås levnedsmidler. Hvilken velsignelse det vilde blive for denne tørre egn! Nu kan de også nøjes lidt inde i Vallekilde; nu er de blevet purret lidt. Højskoler burde være transportable, flyttelige, og ikke være mere end ét år på stedet; kun hvis der bliver én her, den skulde kaste Anker for bestandig.

Lad mig endelig snart høre et lille bitte ord, jeg er så spændt. Men hvordan det så bliver, så er jeg dog bestandig

Deres oprigtige ven

Anton Nielsen.

Fortæl det til min egen dreng, og tal med ham om det! Spørg ham, om han kunde lide det, så skal De sé, hvor hans øjne kan skinne!

Her er også teglværker nær ved.

Men samme dags aften kom hjulmanden med beskéd fra baron Zytfen Adeler og Erik, hvorefter jeg nu havde fået tilsagn om at få 10 td. land af dennes gård for 2000 rdl. til arvefæste med rimelig arvefæste-afgift, så her forelå endelig et tilbud, der var værd at overveje.

Hvad skulde jeg dog gøre? I min tvivlrådighed trængte jeg svært til at spørge min fader til råds og især Grundtvig. Jeg talte med Peder Frederiksen derom, og han lovede at køre for mig næste morgen lige til Roskilde. Med jærnbane-toget dér fra tog jeg ind til København og søgte straks min fader op. Men han vilde ikke indlade sig på at sige noget afgørende, og jeg skyndte mig ud til Grundtvig. Pigen, der lukkede op for mig, sagde, at han var syg; men jeg bad da om at måtte tale med hans hustru, og da hun kom, fortalte jeg hende om mit ærinde, og hvor magtpåliggende det var for mig at komme til at tale med hendes mand, og hun udvirkede så for mig, at jeg fik ham i tale.

Han lå på sin sofa i sin bogstue med det store runde

bord bugnende fuldt af bøger foran sig og de store boghylder til bægge sider. Han så meget bleg ud, og øjnene holdt han lukkede.

»Nå, hvad er det for en sag, De vil spørge mig til råds om?« sagde han.

Jeg fremstillede ham udførligt alt, hvad jeg har fortalt om ejendoms-handlerne i Vallekilde og tilbudene fra Ubberup, Konradineslyst og Munkebjergby.

Endelig da jeg var færdig, rejste den gamle mand sig langsomt, slog øjnene op, og så lød det, som kom det fra et orakel:

»Det sted, hvor man åbenbart som De har havt lykken med sig til at begynde, skal man ikke, uden man er nødt til det, forlade.«

Derefter lagde han sig atter ned og lukkede øjnene.

Jublende sprang jeg op, da jeg hørte det.

»Hvad går der dog af Dem?« sagde Grundtvig.

»Det var det svar, jeg allerhelst vilde have«, svarede jeg.

Dermed var sagen afgjort. Jeg fik talt næste morgen med min faders sagfører, hr. Vilhelm Delbanco, og så hurtig til Roskilde og dér fra med Peder Frederiksens køretøj tilbage til Vallekilde.

De fleste af skolens elever og nogle andre stod i Peder Frederiksens gård, da jeg kom tilbage.

»Hvad bliver det til?« råbte de, ligesom vi drejede ind.

»Jeg bliver i Vallekilde!« svarede jeg. Så råbte man hurra af hjærtens lyst.

Denne handel gav mig dygtig meget at bestille, men jeg fik god hjælp af min broder og min ungdoms-ven Oktavius Hansen, der heldigvis netop den gang var fuldmægtig hos hr. Delbanco. Der gik kun et par dage, så kom de bægge ud til Vallekilde for at ordne den juridiske side af sagen og gøre aftale med håndværkerne om opførelsen af bygningen.*)

Det var godt, at jeg fik hjælp dertil, ti selv var jeg

*) Det er parcellen matr. nr. 3 b i Vallekilde, der blev købt, 10 td. 1d. stor. Den blev sat til hartkorn, ager og eng: 1 td. 2 sk. 2 fj. $\frac{3}{4}$ alb. med gammelskat 10 rbd. 60 β. Den arvefæste-afgift, der kom til at hvile på den, er 5 td. $3\frac{1}{2}$ fj. $\frac{2}{r}$ byg årlig.

uvidende om alle den slags forhold, som den må være, der er opdragen ved og til bogen og aldrig har fået lejlighed til at sætte sig ind i, hvordan det går til med at købe jord, dyrke den og bygge på den. Min broder måtte gøre den foreløbige aftale og slutte kontrakt med bygmesteren, murmester Dandanell, og dér efter kom jeg forøvrigt til at give mig ham hélt i vold. Han havde ikke forståelse af den gerning, hvortil den tilkommende bygning skulde bruges, men jeg tog ham til at forestå arbejdet, fordi bønderne her omkring roste og anbefalede ham meget, og jeg havde det håb, at når jeg gav yndede håndværkere her fra stedet arbejdet og fortjænesten, vilde jeg yderligere knyttes til det. Jeg blev senere sørgelig skuffet i den henseende.

Endnu medens min broder var her, blev et vigtigt spørgsmål afgjort, nemlig: hvor bygningen skulde ligge. En lang eftermiddag vandrede vi frem og tilbage på den nykøbte lod, drøftende denne sag, og så blev det endelig afgjort, at den skulde ligge, hvor den nu er, altså så uheldig som vel muligt, på en helde lige tæt ind under bakken og kun 6 alen fra nabo-lodden mod vest. I årenes løb har jeg mangfoldige gange fået det spørgsmål, hvorfor vi dog lagde den netop dér, og jeg har aldrig kunnet svare derpå. Jeg har en dunkel erindring om, at der blev talt en del om, at sné og vejrforholdene krævede det, og at man skulde spare på jord. Selv kunde jeg ikke danne mig et skön om, hvad der var det rette.

Jeg fik nu overtalt hjulmand Niels Pedersen til foreløbig at dyrke de 10 td. land for mig og tage sig af alle de jordarbejder, der følger med byggeri. Det varede ikke ret mange dage, før man begyndte at grave stén op på lodden til bygnings-grunden, og fik taget fat på at skaffe os en ordenlig vej til byggepladsen. Der blev sendt vogn efter en mand fra Kundby sogn, der kunde »vise vand«, og første gang i mit liv så jeg, hvorledes det gik til. Han vandrede om med sin »pile-vånd« i hånden, vi andre spændt bag efter. Pludselig standsede han, hvor brønden nu står inde i gården, med det udråb: »Her er vand!«. Han viste os, hvorledes pile-vånden drejede sig rundt i hans hænder. Vi fik og får rigtig nok noget vand af den brønd, men langt fra tilstrækkeligt, så jeg har måttet

lade grave, bore og indrette adskillige gange siden for at skaffe os vand nok.

Murstén fik jeg opkøbt på Dragsholm teglværk, og for at få dem kørt her til henvendte jeg mig til sognets bønder. Efter den tids skik og brug blev bymændene samlede af oldermændene, når noget skulde afgøres i fællesskab. Jeg mødte da og fremstillede min begæring for dem. Den blev mødt med velvilje i det hele. Også nogle mænd fra Fårevejle-sogn kørte for mig.

Tegningen til bygningen gjorde tømrermester Scheitel i København. Til hans vejledning havde jeg fået en grundplan og fotografi af Kolds skolebygning i Dalum. Den del af bygningen med spisestue, der ligger i kælderens, de to skolestuer dér over og elev-kamrene under taget, svarede hélt til Kolds, men beboelses-lejligheden blev ikke så lidt forskellig derfra.

Der skulde jo ikke så få penge til alt dette, og jeg kunde snart indsé, at jeg ikke vilde få nok i dem, jeg havde fået løfte om, og blev derfor glad, da godsinspektør Cramer lovede at skaffe mig lån fra baroniet Adellersborg mod sikkerhed i ejendommen, der derfor blev takseret. Den blev sat til 3000 rdl. Men $\frac{2}{3}$ deraf kunde jeg få som lån, altså netop det, jeg skulde udbetale Erik Eriksen for de 10 td. land.

Det var i marts alt dette foregik. Eleverne rejste den vinter først ved april måneds slutning her fra, og inden de skiltes, var grunden til den ny bygning udgravet, så grundstenen kunde lægges den sidste søndag, de var her. Den dag havde de fleste af dem været til Herrens bord i kirken, og gudstjenesten var bleven sluttet med særlig hensyn til dem med sangen »Så vil vi nu sige hverandre far vel«. Mange gæster var der kommet her til, dér i blandt også Anton Nielsen, og kl. 5 samledes man i Peder Frederiksens gård. Med Danebrogs-fanen i spidsen gik vi syngende ud ad vejen til min lod. Det gik mere höjtideligt til, end jeg havde beregnet. Mange mennesker havde samlet sig om den udgravede grund. Ved indgangen til byggepladsen kom Dandanell og hjulmanden os i møde og gik foran os hen til det sted, hvor vi skulde stå, og hvor Danebrogs-fanen blev plantet. Derefter sang vi denne sang af Anton Nielsen:

Vel begyndt er halvt fuldendt,
 sagde vore fædre.
 Denne sandhed af os kendt
 vi som sønner hædre,
 nynner den så fro i dag
 om vor store hjertesag,
 som vi nu begynde.

Vel begyndt, hvad er da det,
 som vi sådan nævne?
 Er det alt, hvad snildt og let
 passer til vor ævne,
 som vi gribe an med kløgt,
 føre fremad uden frygt,
 ivrigt efterstræbe?

Nej, kun én slags gerning vil
 vi således kalde,
 vi, der hører Kristus til,
 som er over alle,
 hvad begyndes i hans navn
 halvt fuldendt til lyst og gavn,
 rettelig må nævnes.

Kære Frelser, støvets ven!
 Hør, hvad vi forkynde:
 I dit navn skér gerningen,
 som vi nu begynde,
 så vi lægge første stén.
 Huset vokser uden mén
 til din egen ære!

Lad så siden nat og dag
 dine øjne milde
 vogte paa det ringe tag
 her ved Vallekilde!
 Lad din åndes rene luft,
 kærlighedens søde duft
 strømme i dets sale!

Vær du selv de unges lyst,
 kærlig du dem frede!
 Lad dem elske Danmarks kyst,
 hjærtets hjem hernede!
 Før dem så i dine spor
 over grønne fædrejord
 op til fader-huset!

Jeg gik da ned og væltede den første stén til bygningen. I min tale derefter sammenlignede jeg denne stén over for alle de andre med vor lille skole i forhold til al den oplysnings-gerning, der skulde til her i Danmark i mange flere og bedre skoler, før kransen kunde hejSES på den nordiske fri skole, som var vort mål. Jeg talte videre om, at den første stén til denne bygning egenlig var lagt ved dette halve års skole-arbejde, hvor til vi øjensynligt havde havt Guds hjælp, så nu bad jeg da ham fremdeles tage skolen i sin hånd og rejse bygningen.

Hoff talte derefter om det gode håb, der skulde til, om oplysnings-værket her i Danmark skulde kunne lykkes, og fremhævede, at mærkesmanden derfor, der egenlig havde givet grund-tegningen til denne som til de andre folkehøjskoler, var Grundtvig. Med et hurra for ham, for mig og for fædrelandet sluttedes festligheden dér, men fortsattes senere i Peder Frederiksens gård, hvor flere af vore elever holdt smaa taler, og tilsidst talte Tranberg så overmåde dejligt, og navnlig mindes jeg, hvor indtrængende han lagde os på sinde ikke at lade os lokke ved al verdens herlighed fra vor kærlighed til »livet«, lige som gangerpilten i den gamle sang, der ikke vilde slippe prinsessen, han havde vundet, for alt, hvad der tilbødes ham, som det hedder:

Guldborgen og den grønne skov,
 dem får jeg, om jeg kan,
 men jeg vil ha' den jomfru fin,
 jeg med guldtærning vandt.

X. Tilbageblik.

Da vore gæster den aften hen imod kl. 10 skiltes fra os, holdt Anton Nielsen en tale til vore karle og overrakte hver især den ny bog, han havde skrevet i løbet af vinteren, og som lige var færdig trykket: »Om Hans, der kom på høj-skolen«. Derefter holdt jeg og tilsidst Thomsen afskedstaler til dem. I løbet af natten rejste nogle af dem, de andre dagen efter. Det var så bevæget en afsked, som jeg næppe senere har oplevet den. Det var ikke så underligt, ti vi havde levet en mærkelig god og indholdsrig vinter sammen, hvori vi stærkt var bleven knyttede til hinanden. Da vi den sidste aften var samlede, mindede jeg dem om den første morgen efter skolens indvielse, hvor jeg havde talt til dem om kærligheds-båndet, der knytter alle dem sammen, der åbner hjertet for samme ånd. Og det havde vist sig i løbet af vinteren, at det slog til; vi havde gjort erfaring deraf. Der var noget ved den vinter af »det første mødes sødme«.

Så jeg tilbage på det halvår, der var gået, måtte jeg sige mig selv, at der var udrettet ikke så lidet, ti der var stor forskel på karlene, nu da de rejste, og da de kom. I øjeblikkets henrykkelse overvurderede jeg måské, hvad der var udrettet, og det var godt i al fald, at jeg snart efter blev gjort opmærksom derpå af Kold. Jeg har tidligere (side 14) fortalt, at jeg ved juletid 1864 havde spurgt ham, hvorpå jeg skulde kunne kende, om jeg bestod min prøve det første vinter-halfår. »Det beror derpå, om De kan tiltale de karle«, havde han svaret. Nu kom jeg ud på sommeren til ham og fortalte ham henrykt, at jeg havde bestået min prøve.

»Hvad for en prøve?« sagde han.

Jeg mindede ham da om vor samtale for halvandet år siden.

»Ja«, sagde han så, »jeg vil nok tro, at jeg har sagt det, for det ligner mig godt nok. Nå, Trier, har De så tiltalt de karle?«

Atter beskrev jeg ham i stærke ord, hvor godt det var gået, så jeg roligt kunde svare ja.

»Det er dog et spørgsmål,« bemærkede han tört, og da jeg dertil gjorde den indvending, at han dog umuligt kunde

dömme så godt som jeg, om hvad der var skét i vinterens løb i Vallekilde, gjentog han blot:

»Ja, det er dog et spørgsmaal«, og föjede til: »For jeg skal sige Dem: Spørgsmålet er det, om De har tiltalt deres hjærte eller deres fantasi?

Det gav og har givet mig meget at tænke over. Men når jeg nu sér tilbage på den vinter, og fuldt vel véd, at en dél af det, jeg den gang byggede på, ikke holdt sig gennem årenes løb, altså ikke var tilstrækkelig dybt, hjærtelig tilegnet, er det dog sikkert, at meget af det, der udrettedes, har stået sin prøve.

Nogle få uger, för skolen sluttede, havde jeg fået dejlige ny melodier sendt af prof. J. P. E. Hartmann til flere af vore sange og da navnlig til: »Nu skal det åbenbares.« I løbet af et par dage var den sunget ind imellem os og bleven en yndlings-sang. Så var det en stille forårsaften, jeg ene var gået op på Tinghøj. Karlene, som også var bleven lokkede ud af det dejlige vejr, kom i flok syngende tilbage fra en vandring. Lyden af deres sang dér nede mellem bakkerne i byen, blev båret op til Tinghøj, hvor jeg sad og kunde höre den:

Nu skal det åbenbares,
at gammel kærlighed
i hver en skærsild klares
og er for rust i fred,
for levende og døde
kan Daners hjærter bløde,
men isne kan de ej.

Da blev jeg så bevæget; det klang i mine øren, som om de unge vilde forsikre mig om, at i den retning var der udrettet noget hos dem, så der var vågnet en kærlighed i dem, der ikke skulde ruste, og ofte bringer den sang sunget med denne melodi mig med mindet om den aften noget af denne forsikrings glæde og festlighed.

Man undre sig ikke over dette sidste udtryk. Der ligger en festglans over den vinter. Det var, som vi daglig gik til fest.

Det hindrede os ikke i ved enkelte lejligheder særlig at holde fest eller gøre gilde. Langt fra! Det gjorde vi den gang mere end senere, og særlig har jeg lyst til at nævne

vort smukke hellig-trekonger-aften-gilde, hvor vi første gang havde juletræ her på skolen. Ved sådanne lejligheder kom alle fra præstegården og almueskolen med. Anton Nielsen var ogsaa mødt og havde taget denne sang med:

»Vi får nok godt vejr i morgen,
store børn, de lege nu!«
Så man tit i Daneborgen
talte spøgende i hu.
Alvors-ord med spøg og gammen
kan i Danmark herligt sammen,
som i vinter så i vår
trange tider, blide kår.

Vi får nok godt vejr i morgen,
store børn de lege med!
Her på jord har ellers sorgen
taget bo og hvilested,
men i himlens gyldne sale,
der er solskin, der er svale,
der har glæden bolig fæst,
her på jorden er hun gæst.

Vi får nok godt vejr i morgen,
store børn de lege nu!
Julesangen slukker sorgen,
giver store børne-hu.
Jesu navn, det søde, bolde
varmer op i hjærter kolde,
åbner favn og tænder mild
i hvert broder-øje ild.

Vi får nok godt vejr i morgen,
store børn de lege med!
I vort land har ellers sorgen
sænket klamme tåger ned,
men igennem tågen skinner
fortids lyse, stolte minder,
fædres dåd og fædres tro,
de gør danske sjæle fro.

Vi får nok godt vejr i morgen,
 det er Danskens håb og trøst;
 Herren skal nok vende sorgen
 om til liflig hjærte-lyst,
 give syn vort jorde-øje
 for det dybe, for det høje,
 give glædeligt nytår
 alle trolde banesår.

Fest var det også, når udmærkede mænd besøgte os. Således kom præsten Brandt kørende de 11 mil fra Rønnebæk i selskab med Niels Jensen fra Sténstrup og Jens Olsen fra Sjolte. Mine ungdomsvenner Jens Nørregård og Christoffer Bågå besøgte mig også. En formiddag hørte jeg karlene råbe: Dér er Vilh. Beck! Han var kommen til præstegården, aflagde os besøg med det samme og talte om, at hans håb var, at virksomheden ved skolen skulde udvide ungdommens synskreds ud over den snævre bondestue i al fald til Danmarks syd-grænse og fylde deres hjem, så den danske sang måtte lyde med ægte fædrelands-sind, og en ny slægt kunde vokse op her i Danmark anderledes end den nærværende. Til slutning udtalte han det ønske, at skolen især måtte få sine rekrutter fra de troende.

Så kom pastor Mohr fra Vørslev, der fortalte os om Island, mælkeri-forpagter Burchardi fra Birkendegård, der beskrev os, hvorledes de allerbedste køer skulde være, lærer Jessen fra Sønderjærnløse, der allerførste gang henvendte vor opmærksomhed på betydningen af legems-øvelserne og søgte at få dem på gang imellem os, og forvalter Pedersen, der gav os beskrivelse af en godt indrettet bondegård.

Men foruden den slags besøg må jeg omtale, at der i løbet af vinteren kom mange bønder især fra Kalundborg-egnen, men også fra Odsherred og Holbæk-egnen. Jeg satte særdeles pris derpå; dér igennem udbredte sig allerbedst kendskab til vor skole.

Og vist er det, at den fik mange gode venner i løbet af vinteren. Et vidnesbyrd derom fik jeg, da man dannede det såkaldte Vållekilde-höjskolesamfund.

Indbydelsen til det lød således:

Det har i disse for Danmark saa tunge tider, hvor så meget

uden fra og inden fra har tæret på folkets kraft og truet med, at det danske folkeliv skulde sygne hen og uddø, været en stor trøst og givet et godt fremtidshåb, at der i mange måder rundt om i landet dog er vågnet et nyt og friskt åndeligt liv, både i kristelig og i folkelig henseende, og dermed lyst og mod til endnu at kæmpe en kamp for et ægte dansk folkelivs bevarelse. Der er sikkert heller ingen tid at spille, men alle gode kræfter på det åndelige livs område må arbejde hver i sin kreds og på sin måde for at rejse det sunkne folkeliv.

Et af de glædeligste tegn på, at dette føles af mange, er den trang, der vågner mere og mere til ægte menneskelig og dansk oplysning, og de mange folkehøjskoler, der overalt oprettes. Det er glædeligt, at så mange dygtige kræfter i folket har viet denne sag deres tjeneste, og at så mange af de unge har fulgt opfordringen og søgt hen til disse folkehøjskoler, og det er fremfor alt glædeligt at sé, hvorledes ved de fleste af disse skoler det menneskelige og folkelige liv stiller sig i et så hjærteligt forhold til det kristelige liv.

Men denne sag er hele folkets sag; den gælder folkets fremtid og lykke, og det vilde være både urimeligt og uklogt at lægge hele byrden over på de enkelte, der med opofrelse af tid og kræfter har taget sig den på. Det mindste, sagens venner kan gøre, det er at forene sig om den for at støtte den, dels ved at lægge et godt ord ind for den hos folket, dels ved at tilskyde noget af den pengehjælp, der er fornøden. Det skér også ved de folkehøjskoler, der findes i landet, at den kreds, hvis hjerteslag nærmest er bundet til en bestemt højskole, træder således til, og derved på en måde gør den skoles sag til sin egen.

Nu er der i sidste efterår, som det vil være Dem bekendt, af kandidat Ernst Trier oprettet en folkehøjskole i Vallekilde i Holbæk amt, og der arbejdes i dette øjeblik på at rejse en bygning her til dette øjemed. Vi undertegnede, som kender Trier og har glædet os inderligt over den med så stor kærlighed og dyg ighed begyndte gerning, er trådt sammen for at indbyde sagens venner til med os at hjælpe denne gerning frem her. Trier har bragt særdeles betydelige ofre for den, og vi kan ikke andet end føle det som en kær pligt at bidrage vort til, at han kan fortsætte den med frit mod og uden

større ofre, end det er ham og skolen tjænligt, at den ene mand skal yde. — Vi have derfor besluttet at opfordre alle dem her på egnen og anden steds, som måtte have øje og hjærte for denne gerning, til at samles med os i et »Vallekildehøjskole-samfund«, der skulde slutte sig om denne skole og gøre dens sag til sin. Ved at knytte de ældre og yngre venner af skolen, hvor iblandt særlig maa fremhæves skolens nuværende og fremtidige elever, således sammen om denne sag, håber vi både at styrke det danske samfundsliv i det hele, og at give skolen en god støtte både ind ad til og ud ad til. Dernæst har vi tænkt os, at medlemmerne skulde hjælpe til at sikre skolens fremtid ved at tegne sig for et årligt bidrag, der skulde anvendes til følgende øjemød:

- 1) Oprettelsen af fripladser.
- 2) Understøttelse til skolen selv.
- 3) Understøttelse til oprettelsen af fri skoler.

Vi udstede ingen offentlig indbydelse til at indtræde i dette samfund, men henvende os blot til, hvem der er os bekendte som sagens venner, kvinder og mænd, med opfordring til at slutte sig sammen med os, og for resten virke for sagens fremme, hver i sin kreds. — Enhver af os undertegnede modtager anmeldelser og bidrag, der for dette år bedes os tilsendte snarest mulig, og for fremtiden ønskes indbetalte inden hver januar måneds udgang.

Den 4de april 1866.

Hoff,
præst,
Vallekilde ved Holbæk.

N. Rasmussen,
gårdejer,
Høve i Odsherred.

L. Dinesen,
gårdbestyrer,
Kuldby pr. Slagelse.

Holm,
gårdejer,
Uubberup ved Kalundborg.

P. Tranberg,
lærer,
Vallekilde.

Anton Nielsen,
lærer,
Munkebjergby ved Sorø.

Dette samfund sygnede vel sørgelig hen efter et par års forløb, indtil det døde strådeden, men gjorde dog i øjeblikket, da det fremkom, stort gavn ikke alene ved dets pengehjælp, men især derved, at det styrkede mit mod. Der kunde

trænges dertil, for jeg vidste hélt vel, det var et voveligt skridt, jeg havde gjort. Jeg mindes en måneskins-aften ikke længe efter, at handelen var afsluttet om den jord, hvor på der skulde bygges, at jeg gik dér ud ad den lille, snævre, usle markvej med gårdet til den ene side. I det hjørne, hvor skolebygningen nu står, lå der store, mosgrode kampestén. Aldrig havde et spadestik rørt ved den jord endnu. Idet jeg så mig om på den nøgne plet, syntes jeg, det var så underligt at tænke sig, at her skulde den bygning komme til at stå, hvor jeg skulde bo og min virksomhed finde sted.

Nede over engene lå der lette tåger, ligesom et slør. Jeg spejdede ud over fremtiden; der var et tæt tågeslør lagt over den.

XI. Vanskeligheder.

Da karleskolen var sluttet, følte jeg mig syg af overanstængelse; det var godt, at jeg fik en lille hviletid oven på i Vallekilde, hvor jeg blev boende hos Peder Frederiksens. To af eleverne fra vinteren kom tilbage til mig, Jørgen Madsen fra Bisholt (nu gmd. i Hasseris) og Peter Olsen, for at jeg kunde læse bibelhistorie med dem. Senere opholdt Johannes Schrøder sig en tid hos mig og en sygelig karl fra Ods-herred.

Det var imidlertid ikke for dettes skyld, jeg blev i Vallekilde, men for at have øje med bygnings-arbejderne, og der mødte mig vanskelighederne lige straks. Jeg havde nemlig ikke forstand på den slags og skulde dog forestille »bygherren«, til hvem man henvendte sig i alle tvivlsomme, altså vanskelige tilfælde. Min fader og broder, der vidste, hvor ukendt jeg var med den slags sager, så med ængstelse på dette byggeforetagende, og det gav anledning til lang og besværlig brevveksling. Daglig gik jeg ud på byggepladsen for at sætte mig ind i forholdene, men arbejderne dér fik netop derved rig lejlighed til at lære min ukyndighed at kende.

Under disse forhold kom hjulmand Niels Pedersen mig til hjælp. Dyrkningen af mine 10 td. land tog han sig for det første hélt og holdent af; den betragtede jeg som noget, der slet ikke kom mig ved. Den gang tænkte jeg kun på, når vi ikke mere behøvede heste-kraft for byggeriets skyld, at leje jorden ud til min nabo, Erik.

Foreløbig havde jeg da fået et par heste. Tilsammen havde de kostet 102 rdl. 1 $\frac{1}{2}$, så man kan derefter selv danne sig en forestilling om, hvordan de så ud, og derfor vil jeg kun føje til, at den ene savnede horelsens sans, der måtte erstattes af følelsens, der dog ikke paa dens bagkrop var videre stærkt udviklet. På mit regnskab står opført til en vogn 30 rdl., til »seletøj, skovl, skærekniv, reb, stang, strigle, grime, smørelse, pisk, muleposer, drikkepenge« 12 rdl. 4 $\frac{1}{2}$ 6 β , så om end jeg var bleven kørende mand, var jeg dog ikke fint kørende. Til kusk havde jeg fået hjulmandens 15-årige søn.

Der var nok for det køretøj at bestille. Der skulde hentes kampestén, grus, sand, jord o. s. v., og tre gange kom der en Rørviger-yacht med tømmer, brænde, støbegods og en dél bohave fra København til mig. Den ankrede op i Lamme-fjorden lige ud for Dragsmølle, hvor fjorden nu hélt er tørlagt, så man bygger huse derpå. Alt måtte dér fra flådes i land og lægges op foreløbig, så vi om natten måtte holde vagt dér ved. Det var især Frederik bødker, der nu er i Amerika, og Peder Kristensen træskomand, der hjalp mig godt dermed.

Men som jeg oven for har omtalt det, i det hele var det Niels Pedersen, der holdt for og ordnede alle de arbejder på byggepladsen, der pålåg mig at udføre, og påså, at det gik ordenlig til. Det skaffede ham mange ubehageligheder, da det ikke var vel sét. Men han holdt utrættelig ud og sørgede også for de forberedelser, der om sommeren skulde træffes til vinter-husholdningen.

En dag blev jeg således opmærksom på, at der lige op til min lod var anlagt en køkkenhave på hans. »Hvad skal den til?« spurgte jeg. »Det skal være til Deres husholdning. De har vel ikke tænkt på, at kål og suppe-urter skal der til, når vi får vinter!«

Nej det havde jeg rigtig nok ikke tænkt på lige så lidt som på meget andet, der skulde til, og som det faldt mig vanskeligt at tage mig af, men som jeg for min gernings

skyld søgte at sætte mig ind i så godt som muligt. Jeg var ude at købe tørv op på forskellige steder, jeg fik mig 2 gede-
kid — man sagde, at de vilde året efter give mig så udmærket
mælk. — Jeg sluttede aftale med Peter Frederiksen om at
købe hans spædkalve til vinteren for 2 ½ stk. Jeg begyndte
at sørge for dun og fjer til dyner og søgte i det hele at blive
et så »nyttigt« menneske som muligt. Til alt dette skulde
der imidlertid penge og atter penge, og stadig kneb det med
at få tilstrækkeligt deraf. Fra vinteren havde jeg et lille
overskud*), af regeringen havde jeg fået 300 rdl., fra højskole-
samfundet fik jeg nok omtrent lige så meget.

Nu ved terminen skulde de fleste af de lån, jeg havde
gjort, bringes i orden, navnlig det, jeg havde fået af baroniet
Adelersborg, og det var mig nyt og fremmed. Hvad der nu
synes mig en ligefrem og simpel ting, voldte mig den gang
uro, hovedbrud, tidspilde og besvær. Første gang i mit liv

*) Det vil måaské mere én eller anden af mine læsere at se skolens regn-
skab for den vinter. Derfor meddeles det her:

Skolens indtægt fra 1ste november 1865—1ste maj 1866.					
Betaling af 4 elever for undervisning, kost og bopæl i 6 måneder 80 rdl.					
—	25	—	—	1500 —	
—	1	—	—	50 —	
—	1	—	—	50 —	
—	1	—	—	1/4	1 rdl. 2 ½ 12 β
Extra bidrag af Anders Jensen	—	—	—	10 —	
Bidrag af eleverne til postvæsenet	—	—	—	10 —	
				1701 rdl. 2 ½ 12 β	

Skolens udgift fra 1ste november 1865 til 1ste maj 1866.

		Overført	1413 rdl. 4 ½
Lærerløn til Thomsen	200 rdl.	For Anders Jensens	
— — Tranberg	30 —	forplejning . . .	33 rdl. 3 ½
Kostpenge	917 — 1 ½ 12 β	For Syges forplej-	
Brændsel	60 —	ning	4 —
Egen kost	35 —	Belysning	28 — 1 ½ 11 β
Bopæl for skolen og mig	45 —	Postvæsen og aviser	15 — 1 ½ 7 β
Bopæl for 22 elever . .	110 —	Gæster	30 — 3 ½ 6 β
Kitte vinduerne	— 2 ½ 4 β	Drikkepenge	7 — 3 β
Forøget bohøve	16 —	Gilder ogsange dertil	27 — 1 ½ 11 β
		1413 — 4 ½	1570 rdl. 3 ½

erfarede jeg, i hvilken grad omhu for pengesager er i stand til at tage støvet af sommerfugle-vingerne.

Snart skulde der møde mig vanskeligheder af hélt anden slags.

Jeg mærkede nemlig, at den glæde og tilfredshed, mine venner og jeg havde følt over den første vinters skolegerning, langt fra var almindelig. I skolens nærmeste omegn og nabo-sognene viste der sig for det første adskillig uvilje, og mange var i høj grad misfornøjede med, at her byggedes skole. Jeg skal her ikke undersøge, hvor meget jeg selv har havt skyld deri, og hvor meget der kan skrives på den kristen-tros og livs-oplysnings regning, hvorfor jeg var bleven ordfører. Modstanden tydede på i al fald, at vi havde rejst vort banner og bar vor fane højt. Så meget er vist, at jeg kom til at lide derunder, og meget deraf er mig den dag i dag uforklarligt.

Noget deraf stod nok i forbindelse med det mishag, som de på disse egne fremragende politikere følte over for min gerning og mig. De var ledende mænd i Oktober-foreningen, hvis dannelse stod i forbindelse med forandringen af vor gamle grundlov, der nu til ubodelig skade for vort folk gik for sig. Jeg kunde umulig slutte mig til Oktober-foreningen og kom snart til at mærke, i hvilken grad dens mænd søgte at sætte bom for udbredelsen af den grundtvigske oplysning. Det gik voldsomt løs over vor skole, især ved J. A. Hansens virksomhed her som andetsteds, og her brugte man det fif at sammenblande Grundtvigs venner med »Skandinaverne«. Det ord lød som noget af det forfærdeligste i befolkningens øren på disse egne og var vel skikket til at være et skræmme-billede. Det blev Tranberg, der især kom til at tage denne kamp op. Jeg selv tog næsten ingen del i den.

Men der var en anden dyst, der væntede mig, som faldt mig ganske anderledes svær, nemlig overfor de gudelig opvakte, navnlig på Kalundborg-egnen. Da Vilh. Beck besøgte os om vinteren, spurgte han mig, om jeg vidste, at skolen her havde givet anledning til strid i Ubby-menigheden. Jeg svarede dertil ja, og han bemærkede: »Det er nok godt, at den strid kommer.« Men ud på sommeren blev han forflyttet til Ørum i Jylland, og det var, som om kun Becks personlig venlige forhold til os, der hørte til den grundtvigske side, havde været i stand til at dæmpe forbitrelsen. Nu da han

var borte, brød den løs. Jeg havde mærket den allerede ved skolens slutning, da en af Ubby-mændene i min egen stue forbandede vor skole, men jeg fik nu først i løbet af sommeren at vide, hvor stærk den var. Ved et møde — jeg tror på Konradineslyst — kom det til en ordstrid om vor skole mellem Burchardi og én af vore modstandere, der tilsidst udbrød: »Jeg har spurgt himlen om, hvorfor denne skole må have lov til at stå!« hvortil én af vore venner tørt bemærkede: »Men du har ikke fået svar!« For hver gang jeg kom i besøg på Kalundborg-egnen hørte jeg mere og mere derom, og det smertede mig, at flere af de karle, der havde bestemt at tage på skolen her i fremtiden, lod sig holde tilbage af alle de rygter, der lød om os, som naar man sagde, at jeg i offentlige forsamlinger formanede folk til at gå til gilde, og at jeg for at lokke folk til at høre på mine taler havde givet mig i lag med en lirekasse-mand, der spillede op, før jeg talte. Imidlertid kunde jeg godt sé, at der var noget godt i alt dette, fordi det var tegn til, at spørgsmålene nu var kommet op om forholdet mellem det kristelige på den ene og det menneskelige og folkelige på den anden side, om lov og evangelium, om skrift og ord, og at det var ikke alene vor skole, man havde noget imod.

Det var kommet til en åben kamp mellem to forskelligartede betragtningsmåder, og i den deltog alle vore venner. Stor betydning fik utvivlsomt under den et møde på Ubberupgård i september, hvor Birkedal talte. Dér var Beck til stede. Med ham fik jeg talt rént ud ved den lejlighed. Hvorledes han egenlig stillede sig til sagen, fik jeg dog ikke den gang at vide. Men siden den tid har jeg i min virksomhed været helt skilt fra ham.

Under disse forhold følte jeg stærk trang til at færdes meget mellem folk især i Odsherred og på Kalundborg-egnen, hvor jeg oplevede den glæde, at bønder, der havde lært skolen at kende i løbet af vinteren, indbød mig til at virke for dens videre udbredelse. Mangen møjsommelig vandring har jeg gjort, mangan besværlig trættende rejse for den sags skyld. Samtidig dermed søgte jeg også at bane vej for min virksomhed i andre egne af Sjælland og var sammen med Hoff første gang på Samsø. Ligeledes søgte jeg at skaffe skolen indgang

enkelte Steder på Fyn og i Jylland. Dér havde jeg også for andre sagers skyld ærende.

Jeg havde nemlig den sommer endnu en vanskelighed at komme over. Jeg skulde, når bygningen var færdig, selv føre husholdning og i fremtiden danne et hjem, hvortil jeg kunde byde vore elever, når jeg tilbød at sørge for deres kost og bopæl. Det var en sag af største vigtighed, og dertil trængte jeg først og fremmest til en hustrus hjælp. Men nu indtrådte den vanskelighed, at min svigerfader bestemt satte sig imod, at brylluppet kom til at stå det efterår, da han syntes, at mit forehavende var alt for voveligt. Jeg måtte altså sé mig om efter en husholderske foreløbig. Der var mere end én, der tilbød sig, men jeg vragede deres tilbud, fordi ingen af dem, syntes jeg, var således i forståelse med min gerning, at jeg kunde tænke mig, at de kunde hjælpe mig med det hjemlige, der skulde møde eleverne hos os. Hver karl og pige, der skulde tjæne på min gård, måtte kunne bidrage ved deres arbejde ikke alene til, at vi fik vor mad, og at jorden blev dyrket, men tillige til, at gerningen måtte lykkes. Mere end én gang rystede selv mine venner på hovedet af, at jeg stillede disse krav, men jeg er glad ved, at jeg holdt dem fast.

Min fæstemø var imidlertid bleven elev på Askov folkehøjskole. Hende gav jeg da det hverv at sé sig om mellem dem, hun var sammen med dér, om ikke én skulde have lyst og ævne til at være vor husholderske, og tilsidst skrev hun da til mig om en Karen, som i alle måder egnede sig dertil. Hun havde rigtig nok lovet Peder Larsen Skræppenborg at ville tjæne hos ham, men da jeg nu trængte så hårdt til hjælp, var hun vis på, at for at fremme vor skoles sag vilde han give hende fri. Men dér tog hun dog fejl, så da Peder Larsen fik at høre om den plan, satte han sig bestemt derimod. Jeg var i slutningen af juli rejst til Askov for at besøge min fæstemø og få den sag ordnet, og han kom omtrent samtidig dér til, men da jeg talte til ham derom, tog han så voldsomt fat på mig derfor, at jeg endog til sidst kom til at græde. Forgæves søgte Karen, Schrøder og Termansen at få ham overtalt. Han blev ved sit.

Ilde tilpas over det fejlslagne håb, forlod jeg Askov. Jeg vidste nu ikke bedre end at tage til Kold for at bede ham hjælpe mig, skönt det faldt noget svært, for

jeg vidste, at Kold endnu ikke havde fået ret megen tro til mit arbejde. Næppe havde jeg imidlertid fremført mit ærende, før han sagde, at han kunde nok anbefale mig en købmandsenke fra Kerteminde, fru Storm, »der var endog bedre end Karen«. Jeg syntes rigtignok straks, at det passede ikke til den plads at få en købstads-kone, men på Kolds bestemte forsikring om, at hun passede fortrinlig, bestemte jeg mig til at henvende mig til hende, der netop den gang styrede huset for friskole-lærer Lebak i Røvninge. Forsynet med brev til hende fra Kolds søster, vandrede jeg med tornisteren på nakken dér til. Da hun havde læst mit brev, drog hun et suk. Hun havde lige sagt nej til en lignende anmodning. Men hun vilde dog ikke straks afslå min begæring, holdt råd med nogle veninder, der var i besøg hos hende, og næste morgen sagde hun: Ja! Hun var nu vis på, at således vilde Gud det. Hun stillede kun en eneste betingelse, nemlig den, at jeg aldrig måtte byde hende løn. Hun vilde gøre sit arbejde frit for at fremme livets sag i vort fædreland. Hun lovede at komme en månedstid før skolens begyndelse omtrent og vilde selv sé at fæste en pige, som hun mente at kunne arbejde sammen med, men jeg skulde sørge for 2 andre.

Fru Storm hørte til den grundtvigske Kreds i Kerteminde, men hun var bleven som få andre greben af Kolds tale og påvirket af hans virksomhed og var stærkt præget af den tankegang og levevis, der førtes frem på hans skole. Hun gjorde skolen her en uvurderlig tjeneste ved at tage sig på at styre husholdningen, og Gud takker jeg, at han ved at føre alt dette således skaffede os netop den hjælp, vi så hårdt trængte til, med hendes dygtighed, livserfaring og store kærlighed til skolens gerning.

Man vil sé, at jeg havde ikke havt få vanskeligheder at komme over den sommer, men så havde jeg en god støtte i Hoff og hans hustru, der tog déi i alt mit, skönt det for dem selv var en svært bevæget tid, da fru Hoff først mistede sin gamle moder, fru Bonnevie, og derefter fødte den længe ventede førstefødte, en lille dejlig dreng.

Og kneb det med at holde modet oppe, blev jeg ubeskrivelig styrket de få gange, jeg kom til København, ved at besøge Grundtvig, få hans råd og høre hans opmuntrende ord.

XII. Efteraaret og den ny skolebygnings indvielse.

Mine mange rejser kom til at virke skadeligt på opførelsen af den ny skolebygning, og med god grund varede Hoff mig ad i så henséende. »Jeg tror nu bestemt«, skrev han til mig, »at De ikke skal blive 6 uger borte, men De skulde i den tid sé her hen en dags tid eller to en gang imellem. Det går sjældnen godt an, at bygherren er så længe aldeles borte fra pladsen og at alt tilsyn er forbi i den tid, og for Dem bliver det jo af en særdeles vigtighed at få arbejdet fremmet i rette tid — og det er jo meget langt tilbage. — — For resten tror jeg, at alt går godt dér ude og i sin jævne — måské for jævne gang«.

Efterhånden begyndte jeg at blive bange og urolig for, hvorledes det skulde gå med byggeriet, der blev trukket i langdrag. Det truede med, at jeg ikke vilde kunne få skolen i gang i rette tid, men Dandanell forsikrede, at bygningen skulde nok blive færdig i slutningen af oktober, og jeg fastsatte da skolens åbning til den 23de oktober.

Men arbejdet fremmedes ikke tilstrækkeligt og det så sørgeligt ud, da vi skulde til at rykke ind i den ny bygning. Et par uger før skolens åbning var det for husholdningens skyld påtrængende nødvendigt, at fru Storm kom her til.

Men det så slemt ud, da hun kom. Kun en eneste stue var færdig, nemlig pigenkammeret. I køkkenet var der hverken døre eller vinduer eller gulv, og komfuret lå midt i det. Trapper var der ikke spor af, men desto flere stiger, roderi og uorden alle vegne. Jeg fik skaffet foreløbigt opholdssted til hende hos Tranbergs og til Sine fra Hersnap, den pige, der fulgte med hende. Heldigvis havde de bægge godt mod og muntert sind, for der skulde virkelig noget til at holde det ud, der bødes dem.

Her var nemlig ikke spor af, hvad der skulde bruges i køkken og kælder. Fru Storm spurgte, om der var svin til at slagte og salte-kar dertil, men her var intet af den slags. Vi tog da en dag sammen til Holbæk med to vogne for at gøre indkøb og hente samtlige varer og sager, der kom fra København med dampskib. Det var den gang den nemmeste

måde at få noget her ud, da den nærmeste jernbane-station var i Slagelse.

På hjemvejen havde det ellers nær gået galt for mig. Den ene af vognene fik nemlig mig til kusk, og jeg troede nok at kunne påtage mig det, da den var forspændt med mine to gamle, sindige heste. Den var læsset med fajance-ovnen til vor skolestue; oven på den stod et stort salte-kaar, og i det sad hjulmandens søn Niels Peter, holdende landmåler-stokke til skolens brug. Ved siden af mig sad Vejtemeyer, den nuværende landinspektør i Svinninge. Han var den gang et ungt menneske på 18—19 år, der for sit helbreds skyld skulde opholde sig hos mig den vinter. Ud af Holbæk slap vi lykkelig, men et godt stykke dér fra gav hestene sig til at løbe ned ad en bakke, som jeg i mørket ikke havde lagt mærke til. »Sé, hvor mine gamle heste kan løbe,« sagde jeg til min sidemand, men opdagede i det samme, hvor farlig vor stilling var, og da vi omsider var sluppet helskindede dér fra, havde jeg tabt lysten til at være kusk og var glad ved at komme over på en anden vogn, som tilfældigvis kom forbi os. Min plads overlod jeg gladelig til Niels Peter. — Nej! jeg var ikke skikket til den slags!

Men da vi så kom hjem med alle disse sager, var der næsten ikke et sted, hvor man kunde sætte det ordenlig fra sig, så opfyldt var der næsten alle vegne af håndværkersager, hövlspåner, murbrokker og lignende herligheder.

For hver dag der gik, blev jeg mere héd om ørerne, ikke mindst, da et par af tømmer-svendene bestemte sig til at rejse til Amerika og hélt forlod arbejdet. Jeg mindedes, at en af vore elever havde en broder i Asnæs, der var tømrer. Hurtigt fik jeg en mand fra Hörve til i båd at sætte mig over Lamme-fjorden. Det lykkedes mig virkelig at få ham og én af hans kammerater til at tage her til, og fra Gislinge fik jeg vist nok også hjælp. Det var unge, raske, velvillige mennesker, der for alvor tog fat, så nu blev der fart i arbejdet, så meget mere som to af mine forrige elever, Jörgen Sørensen fra Frankerup og Jörgen Madsen fra Bisholt, også kom og gav mig udmærket hjælp.

Alt gik nu i huj og hast, og endelig kom vi så vidt, at først fru Storm og så jeg selv kunde flytte ind i det ny hus ugen, før skolen skulde åbnes. Der så jo nok noget broget

ud, eftersom kun to stuer var hélt færdige. I spisestuen og kælderens var der ikke spor af gulv, og trapperne var endnu ikke sat op. Den store skolestue var snedker-værksted; dér vadede man i hövl-spåner omtrent til knæerne, mens en »fajance-kakkelovns-fabrikant-svend« i 8 dage syslede med at få ovnen sat op. Et par malere smurte løs, hvor de nogenlunde kunde komme til på de forskellige steder i huset. Inden for og uden for ryddedes op og lagdes til side.

Således stod det til, da om lørdagen, 4 dage før skolen skulde åbnes, min broder uvæntet kom ud til mig for at hjælpe mig.

Hans første udråb, da han var krøbet op ad stigen og derpå kommen ind i min skrivestue, var:

»Det er dog lumpent, at første gang, jeg besøger dig, har du ikke en gang en trappe, man kan gå op ad!«

Snart efter var han i gang med at holde råd med mig om, hvad der nu i løbet af de få dage kunde gøres, for at man dog nogenlunde kunde tage mod eleverne og de besøgende om tirsdagen. Denne aften blev et stykke trappe sat op: mere kunde ikke sættes op den dag, fordi man manglede nogle bolte fra smeden — og han bode i Kærby ved Kalundborg, 3 mil her fra (!). Det var en lige trappe, der i ét løb gik fra min skrivestue-dør til gangdøren, et uhyggeligt stykke trappe at sé til og gå på!

En ting var vi bægge enige om, det, at nu maatte vi samle så mange arbejdsfolk sammen som muligt og tage søndagen til hjælp.

Jeg tror, det var 40 mennesker, der dagen efter — altså søndagen — arbejdede på bygningen. Da det var blevet mørkt, satte min broder og jeg os, svært trætte, ind på min stue for at tale sammen om, hvad der videre burde gøres næste dag. Hoff kom i besøg og tog déi i vor rådslagning, og vi sad nok så hyggeligt sammen, da Jörgen Madsen kom ind for at tale om, hvad der endnu kunde gøres samme aften. Da han havde stået lidt uden at kunne få beskéd, blev han utålmodig og gik oven på for at flytte nogle sænge på elevkamrene. Han havde ikke taget lygte med sig, og i mørket så han ikke det store trappe-hul og styrtede hélt ned.

Inde i min stue hørte vi først et rædsomt rabalder, dernæst at et menneske gav sig. Da vi løb ud, så vi ham ligge ved foden af trappen, vridende sig paa gulvet.

Så blev lægen hentet. Han forklarede os, at han havde fået en stærk hjærne-rystelse; ellers var han ubeskadiget. En sængefjæl, han havde havt under armen under faldet, havde taget af for stødet. Han var uden bevidsthed, og dagen efter blev han båret ind i Peder Frederiksens gård. Han var én af mine kæreste elever og allerbedste hjælper. At han skulde komme således af sted i mit hus, pinte mig og vilde hvert øjeblik frem i mine tanker alle de følgende dage, lige til han om torsdagen atter kom til sin bevidsthed og begyndte at bedres.

Hvad havde vi nu for al vor søndags-travlhed! Men fra den dag har vi aldrig mere havt søndags-arbejde på min gård. Glad er jeg ved hver søndag at kunne lade sætte flaget op til tegn på, at her er festdag og hvile efter ugens arbejde.

Dagen efter arbejdedes atter med de mange folk, vi havde skrabet sammen, men der var ikke mere munterhed mellem os, og således kom endelig den 23de, da skolen skulde indvies.

Fra morgenstunden strømmede folk her til. Vogn efter vogn rullede ind i gården med de ny elever, deres slægt og venner. Hele den vennekreds, skolen i løbet af den forrige vinter havde vundet sig, gav møde, især fra Odsherred og Kalundborg-egnen, men også længere borte fra. Således kom Anton Nielsen; i vognen havde han store potteplanter, som gave dels fra sig selv, dels fra komtesse Moltke. Lige til den dag i dag har disse planter, deres stiklinger og aflæggere prydet vor store skolestue.

Hen ad kl. 2 samledes næsten alle de elever, der forrige vinter havde besøgt skolen, i den bondegård, hvor skolen hidtil havde havt sin virksomhed. Efter at jeg havde udtalt min tak for samlivet med dem forrige vinter, drog vi med fanen i spidsen og under afsyngelsen af sangen: »Nu skal det åbenbares«, ud til den ny skolebygning. Her var 7—800 mænd og kvinder samlede omkring flagstangen, hvorpå Danebrog, syet af kvinder i København og givet til skolen, blev hejset ved vort komme. Derpå sang vi følgende sang af friskolelærer Morten Jensen*):

Brylluppet i Vallekilde

den 23de oktober.

Vågner til glæde! Dagen er nær,
skynder jer op og kom ikke for silde,

*) Friskolelærer på Mors.

dejlign det lysner i dagrømmens skær
 over Danevangs-marken den milde.
 Solen er oppe,
 strøer sit guld på bakkernes toppe,
 pyntes vi skal til bryllups-færd,
 indbudt er både Povl og Per.
 muntre ad vejen vi hoppe!

Være det skal en højtids-dag,
 livet indvies vort hus, som er bygget,
 hejses skal det gamle Danebrogs-flag,
 og til fryd er salen nu smykket.
 Solen sig breder
 rundt om på salens venlige sæder;
 Holger vil holde sin bryllups-færd,
 mødt er han dog med sit flammende sværd,
 sé, det funkler af ære og hæder!

Hvor mon den kvinde er, som vil ha'e
 Holger kraftig skæggede danske?
 Mon vel hun kommer sejlene fra
 Berlin eller og fra det Franske?
 — Solen den skinner,
 viser at Danmark har dejlige kvinder,
 én han vælger bedst af dem,
 fører så smykket bruden hjem,
 skönt hun blusser på rødmende kinder!

Bruden er Freja, godt bekendt,
 sorgen har varet alt for længe,
 brudgom hun får, hvormed hun er tjænt,
 til glæden vi alle kan trænge.
 Solen den blinker,
 derfor med Freja og Holger vi klinker,
 synger en ægte bryllups-sang.
 fast i hver tone og rén i hver klang,
 for skön Freja, for sangbundens vinger.

Skönt er at møde vennelag,
 samles til bondens ærede gilde,
 rundt om Danebrogs dejlige flag
 i det gamle Vallekilde.

Sollys er flammen.

Holger og Freja skal leve med gammen,
 smykke og livsætte nybyggede hal,
 lede vor tale i sving og i fald,
 så vi smelter i kærlighed sammen.

Derefter talte jeg først om, at det ved lærernes og elevernes gang fra den gamle skole og til den ny var betegnet, at det ikke var nogen ny gerning, her skulde begyndes, men den begyndte gerning, som her skulde fortsættes, og udtalte min glæde og tak over Vor Herres nåde og kærlighed, hvorved skolen nu havde fået sin egen grund, og dertil knyttede gmd. Niels Jensen fra Stenstrup et godt ord til de unge mennesker, som nu skulde begynde deres skolegang dér.

Man gik nu ind i skolebygningen, hvor væggene var smykkede med kranse og Danebrogs-flag, så der så ret festligt og hyggeligt ud, og dér holdt præsten C. J. Brandt fra Rønebæk hovedtalen.

Han begyndte med at omtale, at han havde hørt meget forskellige domme om den skolegerning, der var begyndt her i Vallekilde. Således havde han hørt nogle klage over, »at her lærte man ingen kristendom«, men andre havde bebrejdet os, at »her var alt kristeligt.« Han mente, at rettelig forstået, måtte bægge anker mod os kunne forenes og være os til ros, ti det var godt, at vi ikke på vor skole havde den såkaldte kristendoms-undervisning som et lærefag, så på en måde lærtes her ikke kristendom, fordi kristendommen skulde være som surdejgen, der skulde gennemsyre hele vort liv, så alt virkelig blev kristeligt. Hans tale blev derefter en fremstilling af forholdene mellem det kristelige og folkelige og en påvisning af, at det folkelige ikke var kristendom uvedkommende, som man så ofte vilde påstå. Derfor lagde han os på sinde, at vi måtte lære at elske og kende folket med dets fædreland og modersmål og endte så med at bede Gud velsigne dette hus! Derefter sang vi:

Ved indvielsen af den ny bygning til
Vallekilde højskole.

Danske mand i grønne enge,
lullet sødt af bølgende blå,
nu du sovet har for længe,
vist nok alt for blødt du lå;
vågner du ej i det samme
tyven stjæler, dig til skamme,
røver fra dig jord og sted,
stjæler dig bag efter med.

Gud i himlen har dig givet
røde roser, gyldne strå,
du og hjerte har i livet
blødt og varmt som kun hos få;
er det nu din Gud at takke,
når du la'er det fra dig prakke,
så den danske kærlighed
bliver tysk forstandighed?

Nej, du vågner, brat dig rejser,
måler stolt din fjende hård,
gamle Danebrog du hejser,
rødest blomst i abildgård;
så du spænder styrkebælte,
øver færd, som sømmer helte,
tænker og de bedste råd,
husker fortids kæmpedåd.

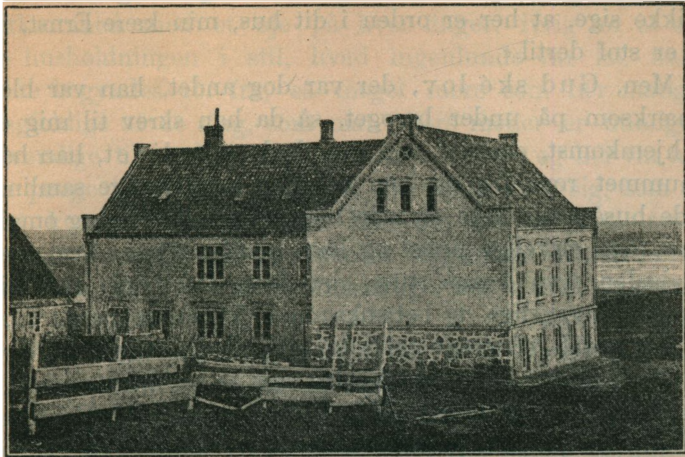
Dyrt det bli'er, som faren truer,
du dig sé i landet om,
og med kærlighed du skuer,
hvad der i dit eje kom.
Det at smykke, det at frede,
bliver så din lyst her nede;
du fordoble vil din arv
til ufødte slægters tarv.

Her en frisk og frejdig skare
 står af ungersvende få;
 de har hørt om Danmarks fare,
 de vil lære fast at stå;
 de vil lives op i ånden,
 det er den, der styrker hånden,
 det er den, der svinger sværd,
 giver lyst til fredens færd.

Vær velkommen da, I unge,
 Gud jer give blide kår:
 Klare øjne, frejdig tunge,
 åndens sol i hjærtets vår.
 Gud jer lære land at væрге
 med en tro, som flytter bjæрге,
 Gud jer give hjærtetfred
 nu og i al evighed!

Anton Nielsen.

Efter at jeg dernæst havde budt de ny elever velkommen, samledes man i vor spisestue til måltid, men det kunde den dag ikke blive hyggeligt, fordi her var for mange mennesker i forhold til pladsen. Efter en times tids forløb samledes man atter i skolestuerne, hvor der blev holdt taler af Hoff, lærer Nielsen fra Skuderløse, Anton Nielsen, Tranberg, Burchardi og Brandt, og et godt stykke ud på aftenen skiltes man.

XIII. Den første vinter i den ny skolebygning.

Glad var jeg om aftenen efter den bevægede fest gået til sængs, taknemlig over, at vi var kommen så vidt. Jeg glædede mig særdeles til efter alle overståede besværligheder næste morgen at kunne tage fat på min skolegerning. Men så blev jeg vækket meget ublidt ved hammerslag uden for min dør, hvor man var i færd med at tage de brædder bort, jeg havde ladet sætte dér, for at ingen ny ulykke skulde ské på den trappeløse »bag-trappe«, og det bragte mig snart på det réne med, at vi ikke endnu var til ende med alle de slemme følger af ligesom at være kylet ind i det ny hus. Vi måtte i lang tid have håndværksfolk. Sovekamrene var nemlig i mangelfuld tilstand, så at jeg længe måtte have 6 af vore karle liggende om natten i vor dagligstue. I mit eget sovekammer lå hele vinteren to af dem, der var skrøbelige af helbred. Men så var der også glæde, for hver gang vi fik noget i orden, især da vi endelig kunde få dagligstuen ryddet. Mit gamle klavér, der hidtil havde havt bolig hos Tranbergs, blev under stor munterhed hentet herved, de hvidkalkede vægge prydet med billeder; et gammelt bord, jeg havde lånt, blev sat midt på gulvet og 12 simple stole langs væggene; så var stuen

i orden, og dagen efter kunde jeg modtage min gamle, kære lærer, Egede Glahn. Da han skulde rejse, sagde han: »Jeg vil ikke sige, at her er orden i dit hus, min kære Ernst, men her er stof dertil.«

Men, Gud ské lov, der var dog andet, han var bleven opmærksom på under besøget, så da han skrev til mig efter sin hjemkomst, omtalte han sin glæde over livet, han havde fornummet røre sig imellem os, den forunderlige samling af »gode husånder«, som styrede husvæsenet for mig og omgivelserne: den elskelige præst og hans yndige hjem, hvor freden og glæden bode i små stuer, den faste Tranberg, den milde, rolige, omhyggelige og betænksomme Thomsen . . . Ja, du har det godt! »Snorene faldt for dig på de liflige steder!«

Dertil måtte jeg i mit hjærte sige ja og amen.

Der slog mig ligesom en underlig glæde imøde, da jeg atter fik fat på min gerning med de ny karle. Det var som en genklang af den forrige vinters. Atter denne vinter slog den tone, jeg ønskede, der skulde herske på skolen, mærkværdig tidlig igennem, og det skönt der var mange flere uensartede bestanddele, der skulde smeltes sammen. Der var kommen overraskende mange elever, 42 i tallet, dér af ikke mindre end 14 fra Odsherred (deraf 8 fra Højby sogn). Fra Jylland 5, fra Fyn 2, resten fra de forskellige egne på Sjælland. Den gudelige opvækkelse var ikke nær så stærk fremtrædende som den forrige vinter. Et jævnt velvilligt sind var udbredt over hele flokken. Samlivet mellem os lærere og dem indbyrdes lignede hélt det, vi havde oplevet den forrige vinter. Undervisningen lededes også på selv samme måde og af de selv samme lærere på den undtagelse nær, at vi i regning og retskrivning havde Jørgen Madsen, der hélt kom sig efter faldet, og Vejtemeyer til hjælp.

De jævnlige besøg af omegnens folk fortsattes efter en større målestok denne vinter; jeg var særdeles glad derved, da det netop, som jeg tidligere har bemærket, var ad den vej, jeg håbede kendskabet til vor gerning skulde brede sig allerbedst.

I én henseende var denne vinter dog ikke lidet forskellig fra den forrige, derved nemlig, at jeg nu havde alle karlene i huset hos mig. Til at hjælpe mig dermed havde jeg, som Glahn i sit brev kaldte det, »en samling gode husånder.«

Lad mig forestille dem for mine læsere! Dér var først og fremmest fru Storm, fra tidlig morgen til sildig aften altid i virksomhed med et øje på hver finger, ivrig for at sætte hele husholdningen i stil, hvad ingenlunde var let, når alt skulde begyndes for fra, så meget mere som her manglede mangfoldige af de ting, som man ellers mener er uundgåelig nødvendige til madlavning og vask i et hus, og her var heller ikke penge til at købe dem for. Så hjalp man sig, som man bedst kunde. Der gik ofte bud om lån til hjulmandens, præstegården og Tranbergs, ikke at forglemme »Karen Jakobs«, hvor bl. a. altid den store kanonkugle låntes til at male sennep med i lérfadet.

Fru Storm havde skarpt syn for, hvor vigtigt det var, at »husholdningen kunde betale sig«, både for sagens skyld i almindelighed, men også i særdeleshed overfor både Maries og mine forældre. Hun betragtede selv vor skoles gerning hélt som en kærligheds gerning og gav sig derfor hen til det voldsomme slid, der fulgte med, skönt hun var således stillet, at hun kunde have levet magelige dage i Kerteminde. Men hun så godt, at det ikke var let for andre at sé det samme, og da var det hende om at gøre, at den gode sag ikke skulde blive til skamme, men ved en god husholdning komme til at vise sig i sin glans. Hun var utrættelig i at styrke mig i den betragtning, at gjorde vi en god gerning i Guds tjeneste, skulde han lægge drøjelse i maden og velsignelse til huset. Gennemtrængt som hun var af kærlighed og ærbødighed til vor gerning i huset, forstod hun at påvirke vore piger, så de kom til at sé med samme øjne på deres arbejde og gik med glæde dertil. Fru Storm havde selv bragt med sig, som jeg før har fortalt, Stine fra Hersnap, der som barn havde gået i Kolds fri børneskole og senere en tid på hans folkehøjskole, så det hjalp til forståelse af vor. Men de to andre, hjulmandens datter, Maren Sophie, og smed Niels Jensens datter, Ane, var bægge så aldeles ukendt der med. For dem, der hidtil havde levet i små stille forhold, var det ikke let at komme med i vort bevægede liv. Men det tiltalte og tog dem snart, og fru Storm blev dem en udmærket vejlederske. Med munterhed og sang gik arbejdet i køkkenet tidlig og sént. En aften efter at vi havde havt usædvanlig mange besøg — ja det indtraf nu først vinteren efter, men da levede vi under

de selvsamme forhold — en sådan aften altså, hørte jeg pigerne skure den store gryde i køkkenet, da klokken allerede gik til 12. Jeg gik da dér ned og rådede dem til at holde op for den dag. Nej, de vilde helst gøre sig færdige med det samme. Da jeg gik op ad bagtrappen, hørte jeg Stine med sin stærke stemme synge på Nordråks melodi til Bjørnsons fædrelands-sang:

»Ja vi elske denne gryde,
skönt den er så sort.«

Til vor husstand hørte imidlertid også »Anders og Alida«. — Alida var sy pige, sikkert én af de allerførste, der her fra Holbæk amt lærte at kende den grundtvigske oplysning, hvorom man vil finde vidnesbyrd i det smukke digt i »Dansk kirke-tidende«, hvori hun svarede Grundtvig på hans »Trøstebrev til Danmark«. Hun havde været med den dag, da der allerførste gang blev gjort aftale om oprettelsen af skole her i præstegården, og fulgt dens fremkomst med glæde. Hun var lige bleven forlovet med en gudelig vakt tjæneste-karl her fra omegnen ved navn Anders. Jeg mente, at det vilde være af betydning for skolen, om jeg knyttede disse to hertil, for at det kunde bøde på de ulæmper, der måtte følge med min københavnske opdragelse. Anders skulde dyrke mine 10 td. land, som jeg ikke havde fået lejet ud, og passe mine gamle heste og de 3 Køer, Burchardi havde skaffet mig, mens Alida skulde have en lille handel med bøger, papir o. s. v. til karl-enes brug, som jeg selv forrige vinter havde havt. Tillige skulde hun hjælpe os med syning. På det skulde de gifte dem. Jeg havde købt billigt en lille bindingsværks-bygning, et præste-enkesæde i Brejninge, og ladet den stille op her som en lille øttre længe og indrettet den til bolig for dem. Deres bryllup stod kort før skolens åbning, og indtil huset ved juletid blev færdigt, boede de i et gæsteværelse her. Men de kom aldrig til at slå rod her, fordi her var dem alt for uroligt, og Aaret efter flyttede de her fra. Den lille røde bindingsværks-bygning står her imidlertid endnu.

Jeg havde altså særdeles god hjælp til husholdningen med tilhørende lille agerbrug. Og dog blev den mig meget byrdefuld. Jeg stod nemlig saa ukyndig overfor det hele og måtte nu efterhånden sætte mig ind i det. Mange dyre lære-

penge har jeg måttet betale, og mér end én gang har jeg ved sådanne lejligheder hørt fru Storms udbrud: »Det har De da vel ikke gjort«! som da jeg en gang hélt stolt fortalte, at jeg havde ladet mig lokke til at købe en gammel so til slagtning, som jeg ménte til en billig pris. »Hvor mange gange har den faret«? spurgte hun. Ja, det var aldrig faldet mig ind at spørge derom. »Den bliver vist nok dröj«, sukkede hun. Og det blev den.

Af skæde blev jeg imidlertid klog og blev efterhånden kendt med forholdene i husholdningen. Men det tog voldsomt på kræfterne, især da jeg stadig gik i stor spænding, fordi jeg ofte ikke vidste, hvor pengene skulde komme fra. Jeg fik erfaring af, hvilken fare bekymringerne for vort udkomme er for vort kristen-liv, men ogsaa, hvor det er godt at give sig Gud i vold for at blive af med dem. Det var således en aften, da jeg kun havde en eneste-skilling, tror jeg. Jeg gruede for, hvorledes det skulde gå de følgende dage, og kunde ikke få ro over mig. Da bad jeg Gud hjælpe mig, at den gode sag, jeg arbejdede for, ikke skulde blive til skamme. Næste formiddag kom sognefogden fra Klovby kørende med sin søn, som han ønskede på skolen. »Må jeg få lov at betale for hele hans ophold her denne vinter med det samme«. — Ja, så inderlig gerne«, svarede jeg. Så var der atter penge i kassen.

Dagen gik gerne med meget arbejde. Når aftenerne kom, kunde jeg først tage fat på forberedelserne til næste dags undervisning, og det blev i almindelighed ud på natten, før jeg blev færdig dermed. Efterhånden blev jeg under alt dette voldsomt træt, især efter nytår, da forberedelsen til mit tilstundende bryllup kom til og samtidig nyt besvær med at skaffe penge til veje til et udhus. Svær blev ogsaa den tid derved, at vi havde et strængt vintervejr. Sygdom fulgte dermed. En slags omgangs-syge med snue og hoste angreb næsten alle vore karle, så vidt jeg mindes på én nær, »den store Jörgen«. Hoff og Tranberg, Jörgen Madsen og Vejtemeyer blev ogsaa syge og sængeliggende. Det så sort ud for mig nogle døgn, så meget mere som Thomsen var rejst til sit hjem i anledning af et dødsfald, og nu lagde frosten beltet til, så han ikke kunde komme tilbage. Endelig indtrådte tøjvejret, men da fik vi ret at fornemme ulæmperne ved, at gården ikke var brolagt. Bygningerne lå ligesom i en sump; midt over den

måtte jeg lade lave en slags gangsti, at man ikke skulde blive stikkende i mudderet på vejen hertil.

Da foråret nærmede sig, var jeg så træt, at jeg næsten ikke kunde mere. Det hjalp, da Ludvig Schrøder kom her i besøg og flere dage talte på skolen, så jeg kunde få en hviletid.

Hvad jeg i løbet af det sidste år havde oplevet, havde ikke været så let endda. Det havde ikke været let at overtale de unge karle til at komme her til, at vinde venner for skolen og afværge mangfoldige angreb på den, at skaffe bolig først på én og så på en anden måde, få penge rejst, sætte mig ind i penge-, hus- og avls-væsen, der alt var mig så fremmed; alt dette ved siden af at føre ordet daglig for ungdommen og føre gerningen frem. Under alt dette havde jeg forandret mig ikke lidet. Meget af ungdommens munterhed gléd til side for at gøre plads for manddommens alvor.

Men der var dog noget i mig, der jublede af glæde, ti denne gerning var min kærlighed, og ikke vilde jeg for nogen pris bytte. Hjælpen fra oven havde jeg ikke savnet, og derfor syntes jeg, at det var herligt at være med at bane ny veje for det vågnende folkoliv, at bygge det ny hus op i Danmark i læ af Vor Herre Jesu Kristi menighed, i Guds vingers skygge!

ERNST TRIER
FEM OG TYVE ÅRS
SKOLEVIRKSOMHED
I VALLEKILDE

II
MIN FØRSTE HUSTRU

TRYKT FOR VENNER

KØBENHAVN
AUGUST BANGS BOGHANDEL

TRIER'S BOGTRYKKERI (H. J. SCHOU)

MDCCCXCIV

FEMOGTYVE:ÅRS
SKOLEVIRKSOMHED
i
VALLEKILDE
VED
ERNST TRIER
TRYKT FOR VENNER

AUGUST BANGS BOGHANDEL
KØBENHAVN 1894

Udgiverens Forord.

Det havde været Ernst Triers Agt at skrive Vallekilde Højskoles Historie i fem Afdelinger. Heraf naaede han imidlertid kun at faa fuldført første Afsnit og største Delen af andet. Første Hæfte udkom for et Par Aar siden og skildrede Skolens Tilblivelse og dens begyndende Virksomhed. I nærværende andet Hæfte, der nærmest handler om E. Triers første Hustru Marie Trier, født Abel, findes, hvad der forelaa i Haandskrift efter ham; rimeligvis vilde han endnu have tilføjet en Slutning, der førte Fortællingen videre indtil hendes Død. Det næste Hæfte skulde have omhandlet hans anden Hustru Julie Trier, født Marstrand. De to sidste Hæfter skulde have fremstillet Skolens videre Udvikling og de særskilte Virksomheder, som efterhaanden voksede frem paa dens Grund: Haandværkerskolen, der fra 1877 blev ledet af Bygmester Bentsen, Sømandsskolen, Fiskerskolen, samt Gymnastikken og Sløjden. Men herom har han desværre kun efterladt ganske faa og spredte Optegnelser.

Kbhvn. Juni 1894.

J. Borup.

I. Feltdegn.

Den 26de april 1864 blev jeg udnævnt til feltdegn. Så vidt jeg véd, er jeg den eneste, der nogen sinde har beklædt en sådan stilling. Hermed hængte det således sammen:

Det foregående efterår havde jeg, da vi rustede os til kampen, henvendt mig til kirkeministeren D. G. Monrad for at forhøre, om jeg kunde blive præst ved hæren, når krigen brød ud. Dette lovede han, og jeg indrettede mig derpå; men da han ved juletid gik af som kirkeminister og afløstes af biskop Engelstoft, blev det ikke til noget. Den af ham udnævnte feltprovst Höyer-Møller satte sig navnlig imod, at jeg kom til hæren som præst, da jeg ikke i forvejen havde været det.

Vi var nåede hen imod slutningen af februar, før jeg fik bestemt underretning derom, og jeg tænkte så på at mælde mig som frivillig soldat. Men da jeg stadig syntes, at jeg måtte kunne gøre ganske anderledes gavn som taler end som soldat, sejlede jeg til Sønderborg, hvor feltprovst Höyer-Møller opholdt sig, for at tale med ham om sagen. Han vilde imidlertid på ingen måde have mig til præst, men lod dog til at gå ind på mine tanker om, at jeg bedst kunde udrette noget ved en åndelig gerning.

»Kan De synge?«, spurgte han mod slutningen af samtalen.

»Jo«, svarede jeg — »jeg har en stærk stemme og er vant til at synge for«.

»Hvad, om jeg gjorde Dem til feltdegn,« udbød han og lo nok så hjertelig ved sit indfald, men blev snart efter lige så alvorlig, som han havde været under hele samtalen.

Der var ikke tid til lang snak den aften. Kort og godt spurgte han mig, om jeg vilde gå ind på at hjælpe ham ved gudstjenesterne, således som en kirkesanger plejer at hjælpe præsten, og om jeg ellers vilde gå ham til hånd; i så fald kunde jeg få en fri taler-virksomhed ved siden deraf. Og da jeg straks svarede bestemt ja, lovede han mig at tænke over det uden dog at give mig bestemt tilsagn. Han skulde nok skrive nærmere.

Han så på sit ur. »Skynd Dem dog,« sagde han, »at komme ned til dampskibet, inden det bliver for sént; Sønderborg er jo i belejrings-tilstand.«

Og så løb jeg. Udenfor var det bælgmørkt, og jeg var fortunlet i hovedet. Jeg så mig da ikke videre godt for, og et øjeblik efter befandt jeg mig liggende i et hul ved siden af en kanon. Jeg kom op i en fart, nåede at komme tidsnok til dampskibet og sejlede i løbet af natten tilbage til København.

En uges tid efter faldt jeg i en meget hård og langvarig sygdom. Netop som jeg begyndte at komme mig, fik jeg følgende brev fra feltprovsten:

»Meget vilde det glæde mig, kære Trier, om De, når vi en gang adskilles, måtte være kommen til den erkendelse, at jeg holder mere, end jeg lover. I dag erkender De det vel. Jeg har i forgårs hos ministeren forlangt Dem til feltdegn og tænker vel, at han tager min indstilling til følge. Virk nu selv, hvad De kan, og kom straks, når sagen er afgjort! De skal blive modtaget med kærlighed og aldrig uden med den af

Deres hengivne

Höyer-Møller.

Men det trak i langdrag med min udnævnelse, for den skulde drøftes ikke alene i kirke- men også i krigsministeriet. Dag gik efter Dag, uden at jeg fik svar. Alt mere og mere sørgelige lød tidenderne derovre fra. Dybbøl faldt, hæren

trak sig tilbage, og våbenstilstand forberedtes. Først i slutningen af april kom udnævnelserne.

Da jeg inden min afrejse var hos D. G. Monrad, der atter havde overtaget kirke-ministeriet, var jeg endnu svag og dygtig hæs.

»Er det Dem, der skal synge for soldaterne med den stemme?« spurgte han lidt spydig, men sagde for øvrigt venligt farvel med ønske om god lykke til gerningen.

Med krigen fik jeg dog ikke noget at gøre, da jeg endelig kom til hæren på Fyn, ti dagen efter sluttedes der våbenstilstand. Dette var for resten en lykke for mig, ti jeg fik der ved lejlighed til i ro at sætte mig ind i de ny forhold.

Så længe våbenstilstanden varede, kom jeg næsten stadig til at følges med feltprovsten. Allerede anden dagen efter, at jeg havde mældt mig til tjeneste hos ham, rejste jeg med ham til en gudstjeneste i en kirke på Assens-egnen; og på samme måde kom jeg til at være degn ved en hel række gudstjenester, der altid afholdtes i landsbykirkerne. Min gerning bestod i at holde indgangs- og slutnings-bønnen, at synge for og ordne alting til altergangen. Jeg skulde sørge for at omdele »udvalgte salmer for danske krigere« og for, at der bragtes vin og brød med til altergangen. Jeg skulde ogsaa tænde alterlysene — men da hændte det undertiden, at jeg havde glemt at medtage tændstikkerne. Jeg skulde ogsaa tage mod indtægter til altergang. En dag fik jeg ved sådan lejlighed overleveret en liste på altergæsterne; den var på flere folioark, disse var linjerede på kryds og tværs, og foran havde fouréren med skønskrift skrevet navnene på alle de soldater, der vilde til Herrens bord, med tilføielse af deres hjemsted, regiment, løbenummer, osv.

»Hvad skal jeg dog gøre dermed,« spurgte jeg feltprovsten.

»Vil De gemme det i arkivet,« svarede han.

»Ja, hvor er det?«

»Der,« sagde han og pegede på kakkellovnen.

Jeg havde noget at skrive af for ham, som jeg nu ikke husker, hvad var; men ukendt som jeg var med den slags sager, kom jeg ikke videre godt fra det, så det hørte snart op. Der lævnedes mig således megen fritid, og den brugte jeg til at gøre bekendtskab med soldaterne og til, så ofte det lod sig gøre, at tale og prædike for dem. Når jeg henvendte mig

til officererne herom og fortalte, at jeg var feltdegn, så de gerne noget forbavsede på mig. Nogle af dem var ligesom lidt flove ved at kalde mig »feltdegn« og foretrak at sige »feltkapelanen«, ja en af dem kaldte mig »feltkateketen.« I almindelighed kom de mig venligt og hjælpsomt i møde.

Soldaterne havde også undertiden ondt ved at forstå, hvad jeg egentlig var for en, når de så mig uden uniform i en tætknappet sort frakke med en lille flad hue på hovedet og ofte med tornysteren på nakken. En af dem spurgte mig engang for ramme alvor, om jeg var »feltslagteren«. Men de var næsten altid særdeles flinke mod mig og flokkedes om mig, når jeg talte.

Jeg havde på få dage nær mit kvarter samme sted som provsten, således næsten hele maj måned i Ørsted, derefter i Assens, Nyborg og til sidst i Odense. Sammen med feltprovsten færdedes jeg meget på disse egne. Han holdt nok af at køre nogle dage i forvejen til de landsbyer, hvor gudstjenesten skulde afholdes, og personlig gøre aftale med vedkommende præster om benyttelse af kirkerne. Jeg syntes ikke, det var videre morsomt og vilde helst være fri.

Således gik det til, at vi en dag, den 8de juni, kom kørende fra Køng, hvor der havde været stor altergang, på vejen til Odense. Da vi nærmede os Dalum præstegård, vilde feltprovsten ind til provst Abel for at gøre aftale med ham om benyttelse af kirken en halv snes dage senere.

Jeg længtes efter at komme til Odense, hvor jeg havde slægt og venner og spurgte ham, om vi dog ikke kunde blive fri for at tage derind.

»Hvorfor skal vi dog altid ind i de præstegårde«, sagde jeg, »det kan jo nemt afgøres skriftligt.«

»Vist ikke nej,« svarede han, »Det er jo rart at hilse på præsterne selv. De skal se, det er nok det bedste.«

Han sagde kusken besked, og så rullede vi ind i Dalum præstegård.

II. De første besøg i Dalum præstegård.

1.

Vi kom ind på en stor rummelig gårdsplads. Til højre lå avlsbygningerne, til venstre og lige for porten præstens beboelseslejlighed med slyngværk op ad muren. Alt var holdt net og renligt, og en underlig stilhed lå udbredt over gården.

Vi kørte frem foran døren. En høj meget rank og stiv gråhåret mand tog imod os. Det var provst Abel. Han bad høfligt feltprovsten gå med sig ovenpå til studerekamret. For mig åbnede han døren til havestuen.

Der inde stod dørene åbne ud til haven, og se —: Odense å løb forbi, gemte sig et stykke mellem krattet, kom atter til syne og slyngede sig gennem de bløde enge, indtil den tabte sig i det fjærne hen imod Odense. Bøgeskoven lå som en stor bred ramme uden om.

Jeg stod naglet til Gulvet ved det skønne skue. I dette øjeblik havde jeg kun øje og tanke derfor, og jeg blev alt andet end fornøjet, da en høj, rank, mørkhåret dame kom ind og mældte sig som præstens datter. Med stor høflighed spurgte hun mig, om jeg ønskede at se haven.

I hendes selskab gik jeg der ud, men rimeligvis må hun have mærket, hvor gerne jeg vilde være alene, for kort efter forsvandt hun.

Jeg var gået ned imod åen og stod atter betagen af stedets yndighed. Så hørte jeg raske fodtrin bag ved mig. Lidt ærgerlig over ikke at kunne få lov til at være i ro, vendte jeg mig om.

En ung pige, strålende af sundhed og friskhed, stod for mig. Hendes blå øjne, hendes sanddru blik, hele hendes jomfruelige ynde passede forunderligt sammen med engen og skoven rundt om.

Hun fortalte mig, at hun var præstens yngste datter.

»Har De lyst til at se mit lysthus?« spurgte hun.

Så førte hun mig op over terrassen der til.

»Men nu skal De se min bæk,« udbød hun lidt efter.

»Her skal De se,« sagde hun, da vi kom derhen, »hvor skjult den står; folk fra Odense spadserer ofte om her ude og

kommer ned ad den gang der. · Jeg sidder så gemt bag ved, og der er ingen, der ved det. Er det ikke morsomt?»

Jeg var helt forbavset over den unge pige, der aldeles uvæntet var kommen mig i møde. Hun var så jævn og lige til.

Jeg fulgte hende villig og gærne, da hun kort efter sagde:

»Nej, nu skal De se min kilde! Den hedder Marie-kilde og er opkaldt efter mig.«

Da vi stod ved stedet, blandede kildens sagte rislen sig med lyden af åen, der løb lige under.

Jeg fik dog ikke længe lov til at være i den unge piges selskab. Provsten skulde køre og jeg med ham.

Men jeg havde første gang set Marie, min tilkommende hustru.

2.

Imidlertid havde feltprovsten gjort aftale med provst Abel om gudstjeneste og altergang i Dalum kirke for 11te regiment den 20de og 21de juni, og efter at han, og jeg i hans følge, en halv snes dage havde været i virksomhed i Nyborg-egnen, kom vi tilbage til Dalum, — og jeg traf atter provstens yngste datter.

Hun stod i salsvinduet og så ud, da vi kom, og hun har ofte senere fortalt mig, hvor hun studsede, og hvor kosteligt hun morede sig ved at se mig gå over gården med en stor pakke salmebøger under den ene arm og en kurv med vinflasker på den anden.

I Dalum kirke er der orgel, og det var sædvanligvis hende, der spillede det. Da vi efter søndagsgudstjenesten var til middag hos hendes fader, blev det aftalt, at hun skulde spille orgel, når der dagen efter atter blev gudstjeneste for soldaterne. Nu skulde der altså gøres aftale om salmerne og melodierne, og det gav anledning til, at jeg fik talt en del med hende. Jeg har dagbogsoptegnelser fra den tid; de er meget tørre og giver kun særdeles sparsomme oplysninger. Men denne omstændighed har jeg dog fundet værd at omtale.

Samme dags eftermiddag talte jeg for 11te regiments 2det kompagni uden for præstegården. Hun havde taget plads i en gynge, hvorfra hun kunde se ud over hele pladsen, hvor soldaterne lå i græsset, mens jeg stod og talte. Det var første

gang jeg stod overfor nogen af dem, der havde været med ved Sankelmark; jeg talte derfor om betydningen af denne kamp.

I dagbogsoptegnelserne står der: »Blev der ude. Tilbragte aftenen på møllebakken med frøken Marie«.

Næste dag, om mandagen, var der så gudstjeneste med altergang, og vi kom første gang til at virke sammen: mens hun spillede orgelet, sang jeg for.

Få dage efter udløb våbenstilstanden, og jeg ventede straks at komme bort fra Odense, hvor jeg havde mit kvarter, til krigsskuepladsen. Jeg havde netop ingen verdens ting at bestille i byen, og da luften i mer end en henseende var trykkende der inde, drev jeg en eftermiddag ud ad landevejen mod »Fruens bølge«. En mængde forskelligartede tanker og følelser, både tunge og forhåbningsfulde, stormede løs på mig. Alting lå så uklart og tåget for mig, jeg vidste jo ikke, hvad den aller-nærmeste fremtid vilde bringe. Da kom jeg med et til at længes så ubeskriveligt efter den yndige unge pige i Dalum præstegård, jeg syntes jeg måtte se hende en gang endnu, tage afsked med hende nu, da krigen atter stod for døren, og tale med hende om alt det, der så voldsomt strømmede ind på mig. Se! Da kom hun langsomt vandrende ud af skoven, svøbt i sit grå shavl, som jeg så ofte skulde se hende, med bøjet hoved — og tænkte mindst af alt på nogen feltdegn. Så vandrede vi længe sammen i dyb samtale.

Men derefter gik der lang tid, før vi atter kom til at mødes. Jeg kalder den lang, skönt jeg godt ved, at i tal var dagene ikke så overdrevent mange. Men de var lange og tunge.

III. Krigens slutning og mit sidste kvarter.

Det var blevet sagt til mig, at når våbenstilstanden den 25de juni udløb, vilde hovedkvarteret straks blive flyttet fra Odense til Erholm. Da feltprovsten skulde følge med hovedkvarteret, og jeg med ham, ventede jeg altså på dagen til opbrud. Men den 25de kom, uden at vi rørte os af stedet;

skönt vi atter havde krig, skete der intet, men alt blev ved det gamle. Det var, som om det hele intet betød, og dog vidste vi alle, hvad det nu gjaldt. I fem drøje dage gik jeg der uden at have nogen verdens ting at bestille og ventede på at komme af sted; det var til sidst næsten ikke til at holde ud.

Havde jeg endda været vidne til nogen virksomhed! Havde jeg set, hvorledes man forberedte en kamp på liv og død! Men man mærkede intet dertil. Da kom uvæntet det frygtelige budskab om, at Als var taget; det var det sværeste, der var hændet under hele krigen.

Jeg gik til feltprovsten og bad om at komme i virksomhed på ny; jeg vilde følge med de regiment, der nu langsomt drog til Fyns vestkyst. Jeg fik tilladelse og tog af sted med nogle intendantur-vogne.

Jeg stødte snart på et regiment i Kerte og dagen efter på et andet i Gelsted, så på et i Ejby, og så videre. Men alle vegne gråvej i sindene. Ingen vind i sejlene, bare modløshed og afslappelse. Der gik dog heldigvis ikke mange dage, før der atter kom liv i kludene, thi med den ny overkommando indtrådte der en glædelig forandring. Man mærkede virksomhed alle vegne og fik at se, at det var alvor med at ville forsvare Fyn.

Desværre gik der atter kun få dage, før vi fik den nedslående meddelelse om ministerskiftet.

Imidlertid havde dog hæren indtaget en god stilling, og når der nu stadig gik rygter — og de var vel ikke helt ugrundede — om, at Tyskerne vilde forsøge et angreb på Fyn, imødeså man alle vegne et sådant med håb om godt udfald. Stemningen begyndte at blive mere tillidsfuld. Man kunde atter høre soldaterne synge »den tapre landsoldat«, når de om aftenen drog ned til kysten for at indtage deres nattestilling.

Så kom jeg da til at se, hvorledes en hær tager sig ud, når den er på krigsfod. Jeg førte et rigt bevæget liv; snart var jeg ved en, snart ved en anden afdeling af hæren; sidst lå jeg ved oberst Max Müllers brigade. Da vi havde fælles kvarter, og jeg altså levede daglig sammen med ham, havde jeg god lejlighed til at se, hvilken modig mand han var. Jeg blev således vidne til den glade spænding, hvormed han en

aften imødeså nattens frembrud, fordi han var bleven underrettet om, at fjenden pønsede på at gå over til Fyn, naar det var blevet mørkt.

»I nat skal Tyskerne i vandet,« hørte jeg ham sige halvt for sig selv, mens han utålmodig gik op og ned ad gulvet, væntende på, at man skulde føre hans hest frem.

Fjenden gjorde vel ikke forsøget, men oberstens tanker vedblev at dreje sig om, hvorledes man skulde kunne forsvare Fyn. Han harmedes over, at soldaterne skulde stå på vagt og holde sig vågne om natten, så at deres kræfter vilde være svækkede, når de om dagen skulde slås. Han vilde, at frivillige, væbnede om ikke med andet så med høtyve og leer, skulde strømme til hæren for at holde vagt om natten. »Til at forsvare Fyn kan hver mand bruge sin kniv,« sagde han.

En aftenstund modtog han efterretning om, at kapitain Hammer var tagen til fange. Det gjorde ham meget ondt. Tavs satte han sig hen i en krog af stuen, og på en gang — han vidste vist næppe, at jeg var der inde — hørte jeg ham rejse sig, slå i bordet og sige: »Men modet skal de dog ikke tage fra mig så let.«

Han var imidlertid ikke den eneste, af hvem man hørte sådanne udtalelser i den tid. Der var i det hele en vis frejdighed over folk, ti det var efterhånden blevet en almindelig mening, at nu endelig var hæren kampdygtig og stod i en udmærket stilling.

Og så kom efterretningerne om våbenstilstand og freds-præleminærier.

Vi stod som lamslæde.

Kort efter blev oberst Max Müller kaldt til København og hans brigade sendt til Sjælland. Jeg forlod da mit kvarter i Vejlbj og fik et nyt i Asperup præstegård. Bedre sted kunde man næppe være i de skrækkelige tunge dage. Derfra skrev jeg til min fader:

»Jeg længes nu meget efter at komme hjem, og kunde jeg sikkert skrive, at nu er krigen helt forbi, da tog jeg straks min afsked. Men jeg tror ikke rigtig freden endnu. Jeg vil gjerne oppebie sagernes udviklings-gang. Jeg imødeser med spænding rigsrådets optræden, og hvorledes alt vil udvikle sig.«

Foreløbig havde jeg imidlertid ingen sysselsættelse. I

mine dagbogsoptegnelser står der, fra de 6 dage jeg var i Asperup, kun det ene ord: »Drev«. Feltprovsten foreslog mig da, at jeg skulde tage orlov en lille tid for at besøge mine forældre.

Men da jeg nu på vejen til København kom gennem Odense, standsede jeg der; jeg måtte først ud til Dalum præstegård. Under det bevægede liv, som jeg havde ført, og de dybe sorger, der var gåede hen over Danmark, var billedet af Marie Abel blevet trængt tilbage i min sjæl og havde blot i få øjeblikke lyst gennem mørket. Men nu var det anderledes. Jeg husker, hvorledes jeg nogen tid i forvejen en aftenstund sad på en grøftkant sammen med nordmanden Vinsnæs, der havde været med som frivillig. Samtalen gik langsomt og besværligt; hvad skulde vi tale om? Alt så jo så tungt og mørkt ud, og vi skimtede ingen udveje. Da sagde han med et til mig: »sig mig Ernst, har du aldrig været forelsket?« I samme øjeblik steg billedet af Marie Abel lyslevende op i mig og fyldte mig helt, — og jeg åbnede mit hjerte for nordmanden og fortalte om en yndig ung pige, som jeg denne sommer havde truffet der på Fyn.

Således gik det til, at, da jeg kom til Odense, kunde jeg ikke rejse videre uden at have set hende, og det så meget mere, som jeg troede, efter hvad feltprovsten fortalte mig, at jeg allerede da vilde få min afsked.

På vejen til Dalum, lige hvor man drejer af til bøgeskoven, kom hun gående imod mig. Vi vandrede atter sammen i skoven; jeg så hende igen i hendes hjem og hørte hende sammen med søstrene synge sine små sange.

Så rejste jeg til København; men da jeg der fik at vide, at jeg ikke vilde få min afsked før i begyndelsen af næste måned (september), greb jeg lejligheden, vendte tilbage til min feltprovst, der opholdt sig i Odense, og fik atter nogen virksomhed ved de afdelinger af hæren, som lå der i nærheden. Jeg kom til at ligge i kvarter i Dalum.

Men der havde sognefogden nær spillet mig et slemt puds ved at indkvartere mig på herregården, mens en dragon-officer skulde være i præstegaarden, men det var der da hel-

digvis fler end jeg, der fandt helt bagvendt, så det blev omordnet til tilfredshed for bægge parter.

Og således fik jeg mit kvarter i Dalum præstegård.

Der fra skrev jeg den 1ste september til min fader: »Nu er jeg da indkvarteret her hos provst Abel. Jeg har fået et yndigt lille værelse, så hyggeligt som jeg aldrig har drømt om, at jeg kunde få det, når jeg var i indkvartering. Præstegården ligger lige tæt ved Odense, en lille halv mil der fra, i en mageløs dejlig egn. Udenfor havestuen er en lille have med smukke terrasser på den ene side. Foran snor Odense å sig med sine mange slyngninger gennem eng og skov. Hele udsigten fra præstegården er kronet med prægtige bøgeskove, så jeg har de dejligste spaserogange. Her lever jeg et meget stille liv.«

Ja, således var det, og det måtte være mig dobbelt påfaldende efter det bevægede liv, som jeg kort i forvejen havde ført.

I præstegården gik den ene dag omtrent som den anden. Sjældent tog man ud, og fremmede så man ikke ofte. Alt dette kom mig udmærket til pas, for nu fik jeg daglig lejlighed til at lære den unge pige at kende, som havde gjort så stærkt indtryk på mig. Næsten hver dag så jeg hende gå over på kirkegården med friske blomster til den i krigen faldne oberst Fåborgs grav. Jeg lagde også mærke til, hvorledes hun, for at fornøje sin fader, påtog sig, hvad ellers ingen af de andre vilde, at tage kramsfuglene ud af donerne, som han havde hængt op for dem; og det endskönt det var hende en lidelse, og hun undertiden kom til at græde ved at se de stakkels små kvalte fugle; men hun gjorde det for sin faders skyld, fordi han så gjerne vilde have dem til sin aftensmad. Til tider holdt han af at få åkarper i stedet for kramsfugle. Så stod hun time efter time med sin medestang ved åen, skönt hun ikke fandt det morsomt. På samme måde så jeg, hvorledes hun dagen igennem gjorde sig umage for også at glæde moderen og søstrene.

Jeg havde rig lejlighed til at tale alene med hende på spasereture i skoven eller på møllebakken; ofte gik vi ud lige

efter middagen, når de andre tog deres middagssøvn, hvær man der i huset kaldte at »tænke«. Mens de andre »tænkte«, gik vi to gerne ned til åen, tog båden og roede ud. Da var det nok mest mig, der førte ordet og talte til hende om, hvad der var mig kærest og dyrebarest og især om livet i Vor Herre Jesus Christus og i hans menighed. Så kunde hun sidde helt stille og lytte med albuerne støttede til knæerne og hovedet hvilende i hænderne. Med de dybe alvorlige blå øjne fæstede på mig, fulgte hun spændt og opmærksomt min tale. »De er et underligt menneske, kandidat Trier,« sagde hun en dag til mig, da jeg standsede i talen »således har jeg aldrig hørt nogen tale før.«

Eller også mødtes vi under de store pyramidepopler ved åen, hvor den gør en drejning, inden den forlader haven. Det var hendes fiskeplads, og der var det hende, der lærte mig den store regel i fiskeriet ikke at trække til, før der er bid.

Men så kom den dag til sidst, hvor jeg havde berådt mig med Gud i himlen samt med mit eget hjerte, om at ønske, at hun måtte blive min.

Glad og stille i sindet, som jeg var bleven derved, ventede jeg imidlertid med at tale til hende, indtil jeg havde fået lejlighed til klart og bestemt at lade hendes fader forstå, hvorledes mit kirkelige standpunkt var. Denne lejlighed tilbød sig, da jeg den 16de søndag efter trinitatis skulde prædike i stedet for ham i Dalum og Sanderum kirker; i min prædiken søgte jeg så bestemt som muligt at lade mine tilhørere og deriblandt provst Abel vide, at jeg var en discipel af Grundtvig.

Efter denne udtalelse mente jeg, at al uklarhed var fjernet, og jeg talte nu frit til hende, om hvad jeg følte for hende. Mange gange siden sang vi med hinanden:

»Og falcken fløj hende ganske nær
tit og mange gange.
Vi fandt hinanden bag skovens træer.
I vogte den jomfru vel.«

Dagen efter at jeg havde prædikeret, gik jeg op til hendes fader på hans studerekammer for at begære hans datters hånd af ham. Han var tilsyneladende noget forbavset over, at jeg søgte ham der, men da jeg omsider var kommen frem med,

hvad der lå mig på hjærte, rejste han sig hurtigt. For første og sidste gang så jeg en forandring foregå i hans ansigtsudtryk. Han blev et øjeblik ganske bleg; så sagde han mildt, at, da han havde tillid til mig, vilde han gjerne give mig sin datter, hvorpå han kyssede mig. Øjeblikket efter var han atter den stive afmålte mand, og sagde, som om intet var hændet: »Skal vi så gå ned til de andre.«

Men jeg skyndte mig ned ad trapperne og ud i haven til Marie.

IV. Provst Abel.

Hvor provst Abels slægt stammede fra, vidste man ikke bestemt i præstegården. Der gik et sagn om, at den var kommen fra Sverrig og egentlig hed Djurgang.

Provst Abels oldefader var købmand Jakob Abel i Hillerød. Hans bedstefader var Albert Abel, der bestyrede de kongelige fiskerier i det nordlige Sjælland og var gift med Marie Ebbesen, en købmandsdatter fra Hillerød. Deres søn var Gyntelberg Abel, født 1760 i Hillerød; han døde som sognepræst i Stillinge på Sjælland 1825. Sin meste tid henlevede han imidlertid i Vendsyssel, hvor han først var huslærer, derefter præst på forskellige steder, sidst i Hjørring. Fra 1812 var han tillige amtsprovst. Han omtales som en meget begavet mand, om hvem mangan en erindring endnu er bevaret i Vendsyssel. Den »konduiteliste« over præster og skolelærere, han årlig indgav, skal have udmærket sig ved fyndig korthed. Således skrev han om en degn: »Kan ikke synge — vil ikke læse,« om en præst: »Før Fyr og Flamme, nu en rygende Brand,« og om sin egen menighed i Hjørring: »Offer daarligt, Evne ringe, Vilje slet« *).

Han udgav et par skrifter, hvori han rævsede tidens dårligheder; et af skrifterne bar titelen: »Om Aarsagerne til Bondens

*) Optegnelser vedkommende Familien Larsson, udgivne af Kapitain Jacob Larsson, Arendal. Side 56—57.

sieldne Kirkegang, af Substitut Gregersen. Aalborg 1797«. Heri taler han om de af stavnsbånd og hoveri forpinte bønder, som nødvendigvis måtte blive uvidende; han vasker også præsterne ordentlig om ørene; de er ham enten for gammeldags eller for nymodens og i almindelighed for ked-sommelige.

Som prøve på hans stil skal jeg anføre af det nævnte skrift (side 57):

»Steder, som kaldes Guds Huse, hvor det allerhelligste og allerærværdigste, Menneskene eie, forhandles, hvis Eiere til deres Vedligeholdelse nyde Jordens Fedme, burde dog vel være saaledes forsynede og prydede, at man uden Ækkelhed, uden Gysen, uden Frygt for at sætte Helbred, ja Livet til, kunde være i samme. Men det kan man virkelig mange Steder ikke. — Der ere Kirker her i Landet, som ere Helbredets Mordergruber, Skamstøtter for Riget og sande Satirer over vore Love og Indretninger Skulde vel vor Konge og hans Raad ville troe det, naar man sagde dem: At i mange Kirker i vort lykkelige Danmark, som næsten i et helt Aarhundrede ingen Landeplage kiendte, kan Præsterne ikke staae for Alteret og paa Prædikestolen, naar det sneer og regner; Vinduerne at være saa aabne, at Vindene kan vende Bladene paa Bogen, som ligger paa Alteret; at Mænd og Qvinder maae forlade deres Stole, da Vand og Fugtighed fra Loftet neddrøppe paa dem — at man kan staae for Alteret og see ud igennem Loft og Tag paa eengang; at den grønne sneeseaarige Spedalskhed, hvis giftige Uddunstninger ere bekjendte, allevegne bedækker Væggene; at Stolestaderne ere saa raadne, at de siddende ofte falde ned.«

Man ser heraf, at han ikke var bange for at sige, hvad han mente; i en »Tale paa Landemodsdagen i Aalborg 1814,« som blev trykt to gange, udtalte han sig skarpt mod uskikke i de forskellige stænder og samfundslag, og der går rygter om, at han nær var kommen for retten i den anledning. Det har dog vist nok ikke været så farligt, for 3 år efter blev han ridder af dannebrog.

Som præst havde han vel ikke helt sluppet det gamle lutherske standpunkt, så han klager over at »Forsoningen, denne vor Religions Hovedlære« skydes til side. Men hans

skrift bærer dog tidens rationalistiske præg, så kristendommen kaldes aldrig andet end »Religionen« eller »Jesu blide og livsalige lære«.

Det er mærkeligt nok, at jeg i præstegården i Dalum aldrig, så vidt jeg mindes, har hørt denne åbenbart fremragende mand nævne, heller ikke hans hustru Johanne Wanting, en præstedatter fra Esbønderup, og af hans øvrige slægt kun hans datter Laurentza, der som ung skal have været meget smuk og omtales som en energisk, virksom og kundskabsrig kvinde, en udmærket moder for sine børn. Hendes mand var en norsk skibsfører Larsson, der i krigsårene havde ført et bevæget liv, og senere havde nedsat sig som borger i Sæby. Den yngste af deres sønner var den fra Dybbøls forsvar bekendte ingeniør-kapitain Otto Kålund Larsson*); i den skildring, som findes af ham i »Illustreret Tidende« 1873, omtales hans moder som en høj rank skikkelse med store vidtskuende øjne, en helstøbt og kraftig personlighed, der fik den væsentligste indflydelse på sine børns livsanskuelse og karakter. På sine gamle dage opholdt hun sig i længere tid i Dalum præstegård, hvor hun gik under navnet »tante Rentse«, og hvor hendes ejendommelige måske noget barske væsen ofte skræmmede fru Abel, til hvem hun dannede en fuldstændig modsætning.

Ligesom hun åbenbart slægtede sin mærkelige og betydelige fader på, således gjorde også hendes broder provst Leonard Abel. Han var født 12. december 1797 i Understed sogn i Vendsyssel og døde som provst i Dalum den 10de december 1868. — Efter at have gået i skole i Frederiksborg blev han student 1812, kandidat og derpå huslærer i København i året 1816, kapellan hos faderen i Hjørring 1819, kateket i Ringkøbing 1821, præst på Holmsland 1824 og 1832 eller 33 provst sammesteds, hvor han virkede indtil 1841, da han blev forflyttet til Eltang, hvorfra han atter i 1845 forflyttedes til Dalum og Sanderum.

Birkedal har i sin »Livsførelse«**) kaldt ham en vel begavet taler; og det er sandt. Han forstod udmærket at føje sine ord, både mundtligt og skriftligt. Han skrev også vers; han havde f. eks. gengivet hele bjærgprædiken i et digt;

*) Se: Optegnelser vedkommende Familien Larsson S. 72.

**) 2den del side 11.

men, hvad han således frembragte, kendtes vel kun af hans nærmeste*).

Der er intet spørgsmål om, at glanstiden i hans liv var den, da han opholdt sig på Holmsland (ved Ringkøbing); der øvede han sin egentlige manddomsgerning. Den tid omtaltes da også med en særegen forkærlighed i præstegården. Man hørte ofte fortællinger om det »kære« Holmslands flinke elskværdige befolkning, »de rare bønder«, og om den jydsk præstegård med haven, hvis træer »fa'r selv« havde plantet. Eller man fortalte om det barske vejrlig og de dårlige veje, som ofte voldte fa'r vanskeligheder, når han var ude på embedsrejse, og det da gik mere gennem vand end over land. Og så var der klitterne, og havet, det dejlige hav! Fra klitternes toppe spejdede sønnerne ud over havet og fik derved tidlig lyst til at pløje det.

Provst Abels virksomhed på Holmsland har været betydelig og i flere henseender meget indgribende. I et brev fra pastor Valeur, som har været præst på Holmsland, hedder det: »Han var en rydningsmand, der satte sit stempel på livet herude og gav det i sin helhed en anden — og bedre — retning end tidligere.«

Dette slog mig også på en mærkelig måde i møde, da jeg i min egen virksomhed, som folkehøjskolelærer, kom der til og trådte i forbindelse med egnens folk; jeg hørte ham da omtalt af de gamle med den højeste grad af agtelse. Det er åbenbart, at man har set op til ham som til noget overordentligt, og jeg kan helt slutte mig til, hvad præsten A. Helveg har skrevet i »Dansk Kirketidende«**):

*) Som prøve på hans vers kan følgende tjæne. Da jeg var bleven forlovet med hans datter, sendte hun mig en gang en skilling, som var til at skille ad i midten, og inden i var hendes billede gemt; uden om lå et papir, hvorpå han havde skrevet:

»Giv mig ej for hastigt bort.
Jeg da kommer slemt til kort,
Gem mig lidt, at Tid jeg vinder,
Til du først mit Indhold finder.
Fast det gamle Ord end staar:
Sku dog aldrig Hund paa Haar!«

**) »Dansk Kirketidende« 1890, spalte 443.

»Hans personlighed må have haft noget betagende ved sig, ti ikke blot omtales han af mange af de gamle, som har været under hans påvirkning, med stor kærlighed, og ikke blot holder de fast ved hans lærdomme og har intet højere ønske end at følge ham på hans vej, men de har også fået et eget præg over sig.«

Da provst Abel kom til Holmsland, herskede der, i følge det nævnte brev fra pastor Valeur, en stor råhed der på stedet. Når klitboerne kom til kirke, mødte de ofte berusede, og på højtidsdagene sad de gerne for sig selv oppe på pulpituret, og da var slagsmål, højkrøstet tale og drik ikke usædvanlig i kirken. Skolevæsnet var i høj grad forsømt, og de unges forlystelser af alt andet end ædel art. Ved strandinger foregik der ting af ret uhyggelig art, hvilket ses af talemåden »at stel ve' æ strand« (at stjæle ved stranden).

»Det vil heraf forstås,« skriver pastor Valeur, »at tilstanden var lidet hyggelig, og at der hørte stor kraft og myndighed til for at få livet ind i et andet spor. Når dette virkelig for en stor del lykkedes provst Abel, vidner dette bedre end andet om hans særegne ævner. Der var i hans personlighed det, som de ubetinget bøjede sig for, og som tøjlede dem, på samme tid som de droges til ham. — Først og fremmest måtte han se at få dem til ordentlige mennesker og ved oplysning hæve deres selvagtelse. Med nødvendighed måtte derfor hans forkyndelse få et stærkt moraliserende præg. — Han tog sig af skolerne med vældig ihærdighed, sørgede for at få dygtige kræfter uddannet til lærere, besøgte atter og atter på sin lille hest skolerne og gav efterhånden Holmboerne en smag og sans for oplysning, der har holdt sig til denne dag. Hans nøje forståelse med den daværende amtmand i Ringkjøbing, Tillisch, gjorde at han, især senere som provst, kunde få mangt og meget sat igennem efter sit hoved. »Amtmanden og Abel lavede selv mange love«, siges der endnu herude; denne sin magt benyttede han også til på forskellige områder at hjælpe og støtte sine kære Holmboere, der derved fik en stadigt voksende respekt for og tillid til ham. Han havde venner her på Holmsland, der hang ved ham med hele deres hjærte, lige så godt i fattighuset som i de store gårde. Længe vil Abels minde leve her

ved Vesterhavet, hvor han var så lykkelig, og hvor hans navn vil følge slægten i adskillige led.«

I »Dansk Kirketidende«, er der blevet meddelt et brev fra ham til en fattig enke på Holmsland, der lige til det sidste bevarede en mageløs rørende kærlighed til sin gamle præst, hvis ord til hende var ufejlbare; efter eget ønske fik hun dette brev med i sin grav. »Samme gamle,« fortæller pastor Valeur, sagde på sit sidste: Ja, når jeg kan komme hen, hvor provst Abel og Peder kromand (en af hendes venner) er, så er jeg godt fornøjet«.

Dette brev er rimeligvis skrevet på den tid, da han var præst i Dalum. Brevet lyder således:

»Min kære, gamle Veninde!

Det har meget fornøjet mig at se et Brev fra din Haand, som det altid glæder mig, hvad der kommer fra det kære Holmsland, som jeg aldrig glemmer. Kun gør det mig ondt at erfare, at der er kommen en religiøs Retning i Gang i mit gode gamle Sogn, der kun lidt stemmer med, hvad jeg altid stræbte efter med min bedste Evne at fremme, nemlig en god og virksom Kristendom, der vogtede sig for de ydre Tegn og Lader, der saa let giver Hovmod og Forkættelse Næring. Ogsaa paa dig har, som jeg ser, denne Aand haft en mindre glædelig Indflydelse, og du skal ret have Tak, at du i dette Stykke har saa tillidsfuld og oprigtig henvendt dig til mig. Du finder det med Rette mindre godt, at den ene Kristen vil hæve sig over den anden og nedsætte dem, der ikke kan eller vil blande sig i den Flok, der kommer sammen for at istemme. Sange og aandelige Lovsange, mindre godt, at de udskælde dem for Verdensbørn, der gaar i Stilhed deres egen Sti og dyrker deres Gud i deres hjemlige Bo. Men — skønt vi ikke samstemmer med dem, lad os dog vogte os for ikke at dømme. Saa let og ofte de saakaldte hellige Forsamlinger skader i Steden for at gavne, saa vist er det, at mange af et godt og ærligt Hjærte deltager deri. Vil du derfor følge mit Raad, kære Maren, saa vær ingenlunde urolig over, at du maa sidde hjemme, naar de andre samles; og lad dem benævne dig som Verdensbarn eller med hvilket andet Navn de

*) »Dansk Kirketidende« 1891, spalte 45 fig.

vil: handler de blot efter deres Overbevisning og taler af Hjærtets Fylde, saa vil Gud tilgive dem, om de fejler, deres Bedømmelse; og taler de af et ondt og hovmodigt Hjærte, er det værst for dem selv, og da vilde jeg i dit Sted sige med vor Frelser: »Fader, forlad dem, thi de vide ikke, hvad de gøre.« Ja! du har Ret, kære Veninde, han, som gav Livet for sine Venner, ser og besøger Hytten lige saa godt og mange Gange meget hellere end de store Boliger, og hører den fromme Bön lige saa godt i den stille Krog, som i de store og syngende Forsamlinger, ellers havde han ikke raadet os at gaa ind i vort Kammer og lukke vor Dør, og der tale med ham, som hører og ser i Løndom. Det gælder kun at overgive sig med et tillidsfuldt og troende Hjærte ganske i hans frelsende Haand og Varetægt, at tage hans Kors op og følge ham: jeg mener, at bøje sig stille og taalmodig under hans Haand, om den endogsaa som hos dig ligger tungt og længe paa Skuldrene, og haabe paa Tiden, som han ene véd at vælge, der har forbeholdt Tid og Stund i sin egen Magt. Men det maa ske ikke med mørk og nedtrykt Sindsstemning, men med den frejdige og glade Følelse, der ser Guds Kærlighed baade i de gode og mindre gode Dage. Og for alting gælder det at bevare et kærligt og tilgivende Sind mod alle, selv mod dem, der maaske vil give dig Øgenavn og bebrejde dig uforskyldt, at du ikke er som de —, da skal du finde, at han havde Ret, der bød os at vandre, som han vandrede, og priste dem salige, der elskede Fred og var ydmyge af Hjærtet. — Se der, min kære Maren! der har du i Korthed mine Tanker og min Mening om det, der ligger dig paa Hjærtet, og som du ønskede at erfare. Maa det bidrage til at berolige dit Sind, naar du maa sidde hjemme, medens de andre færdes derudenfor; og syng din Salme og gøre din Bön i Enrum, medens de andre synger højt i Flok og samles i store Stuer — saa har jeg med disse Linier opnaaet, hvad jeg ønskede, og vil føle mig meget glad ved en Gang at kunne høre, at du som en glad og haabefuld Kristen venter med Hengivelse og Tilfredshed og Kærlighed til Gud og Mennesker det Kald, der engang vil lyde for at føre dig til det Sted, hvor alle Sorger og Længsler stilles. Lev nu vel, kære Maren, og hils alle mine gamle Venner paa det mig uforglemmelige Holmsland. Saa kært har endnu aldrig noget Sted paa Jorden

været mig, og saa lykkelig som der har jeg aldrig følt mig og kommer aldrig til at føle mig, i hvor godt jeg end for Resten i alle Dele har det. Der er ingen jeg særskilt vil sende Hilsener, da alle Holmboerne er mig kære, og dog maa du endelig, hvis du kan naa det, fremfor alle hilse min gamle Ven og Nabo Anders Provstgaard. Jeg ved, Gud har nægtet ham Dagens Lys; men jeg ved ogsaa, at det indre Lys er ikke slukt, da han altid var en retsindig og elskværdig Kristen, som ser og kender, hvad saa mange med aabne Øjne dog ikke ser. Lad mig nu se, at du holder fast ved ham i Haab og Glæde og Kærlighed, der ikke slipper dig; og nyd saa lykkelig en Alderdom, som ønskes dig af din gamle dig hjærtelig hengivne Sjælesørger og Ven.

Abel.«

Dette brev har i »Kirketidende« fået til overskrift: »et brev fra en rationalistisk præst«, rimeligvis i anledning af det forannævnte stykke af præsten Hølvæg, hvori han omtales som den mest udprægede og den dygtigste talsmand for rationalismen på vestkysten af Jylland. »Når man nu til dags, hedder det, i sognene her omkring Ringkøbing træffer en udpræget rationalist, vil det næsten altid vise sig, at han har været påvirket af provst Abel.« Maaske vil en eller anden synes, at det fremgår egentlig ikke af det her aftrykte brev; men man vil dog lægge mærke til, hvor afgjort han vender sig imod det, som han kalder »en religiøs retning, der kun lidet stemmer med, hvad han altid stræbte efter bedste ævne at fremme,« og jeg er tilbøjelig til at tro, at dermed har han sigtet til alle ytringer af virkelig levende kristendom. Jeg ved i alt fald, at hvad den grundtvigske retning angår, da var han en stærk og afgjort modstander af den, og han havde en kraftig ævne til at gøre sine anskuelser gældende.

At han forøvrigt i sine bedste år i Vestjylland måtte gøre et stærkt indtryk på folk, ikke mindst ved sin virksomhed for skolevæsnet, og ved den iver, hvormed han tog sig af de unge — han har f. eks. hjulpet docent Fjord frem — kan jeg så godt forstå.

Hele hans personlighed passede ogsaa til forholdene derovre. I det udvortes var han tarvelig og prunkløs. I hans studerekammer fandt man kun lidt og meget simpelt bohæve. Da

han engang som gammel fik forærende en guldkæde af herremanden i Dalum, gav han den straks til sin datter. Der var noget agtværdigt, ærbart og retskaffent udbredt over hans høje ranke skikkelse og over hele hans færd, ligesom også noget forstandsmæssigt, klart og klogt over hans tale. Han var nok myndig som få, men altid i ligevægt, vel vogtende sig for nogen sinde at blive opfarende; han havde en egen rolig og stilfærdig måde at tage sagerne på og satte netop derved igennem, hvad han vilde. Han har sikkert fra tidlig tid lært af sin fader*), at det er »en vis alvorlig Indgetogenhed baade i Ord, Miner og Opførsel, som en ung Præst bør befitte sig paa, om hans Sognefolk skal frygte, ære og elske ham; en urokkelig Ståndhaftighed i sin Fremgangsmaade baade i sine Embeds-Forretninger og private Bestillinger med dem, som han aldrig bør vige fra, naar den er overensstemmende med Ret«.

Så længe han boede på Holmsland, var han som en konge, der var elsket af høje og lave. Men da han kom til Fyn, forandrede meget for ham. Der var forholdene helt anderledes, og der kom han ikke til at indtage en så fremragende plads, som han havde haft i Jylland. I begyndelsen skal nogle af Odense borgere have gået til Dalum for at høre ham prædike. Men det varede nok kun kort, og da jeg lærte ham at kende, var det kun småt med kirkegangen. Der var ofte ligefrem uhyggelig tomt i den store Dalum kirke, og han stod der uden indflydelse og betydning. Rationalismens tid var da længst forbi. Den grundtvigske bevægelse havde gjort sig stærkt gældende på Fyn, og Kold havde taget velsignelsesrigt fat med den frie skolevirksomhed. Men denne stod i bestemt modsætning til den statsskole, som provst Abel havde elsket og arbejdet for. Forgæves havde han kæmpet imod den ny retning; nu levede han et stille, tilbagetrukket, regelret liv i sin præstegård, hvor hans dag var ordnet med en sådan nøjagtighed, at man kunde have stillet sit ur, hver gang hans dør gik op, og han kom ned fra sit værelse for at gå til bords eller for at vandre sin tur.

*) Se dennes skrift: »Om Aarsagerne til Bondens sieldne Kirkegang«, s. 44.

Hans hustru, der var født i Slangerup 1801, var en datter af postmester Ostenfeldt, men var bleven opdraget i København hos en gammel morbroder, der havde været livtjæner hos kong Kristian den 7de.

Den store Börneflokk, 7 sønner og 6 døtre, hvoraf 1 døde i en ung alder, var spredt så at sige for alle vinde. Fire af sønnerne var sømænd, og kun tre døtre var tilbage i præstegården.

Fru Abel var ikke så lidt forskellig fra sin mand, men hun så vel som døtrene rettede sig efter ham, så det blev ham, der kom til at give huset sit præg. Det var ikke underligt, at der lå noget afdæmpet over det; ti, som Birkedal efter børnenes sigende så træffende har sagt om ham:

Han havde værdighed som få; —
 når ind ad dør han trådte,
 da bandtes tungerne bag slå',
 og spasen tie måtte.
 Han var en tavs indsluttet mand; —
 hvad dybt sig i ham rørte,
 det fik kun røst i sjælens land,
 kun Gud hans hjerte hørte.

Det var underligt, at det netop blev i denne mands hus og hjem, at jeg skulde finde min fæstemø, da jeg næsten i alle henseender var en modsætning til ham og vanskeligt kunde komme ud af at rette mig efter ham og hans hus's skik. Da jeg havde fået mit kvarter der, talte jeg højt, mens man ellers var vant til, at alle tav stille i hans nærværelse, og i gæsteværelset sang jeg af hjærtens lyst. I den store stue ved siden af opholdt man sig mest om sommeren, og der sad han hver eftermiddag iført sin grønne slobrok og røg af sin lange pipe med det lille pipehoved, i det han gyngede frem og tilbage i gyngestolen. Når han hørte mig synges og tralle i gæsteværelset ved siden af, sagde han så på sin stilfærdige måde: »Han har et velsignet humør den feltdegn.« Man troede at mærke, at det i grunden fornøjede ham, at der var en, som afbrød stilheden.

V. Min fæstemø.

Min fæstemø Marie Abel var født i Eltang præstegård den 2den september 1845, men inden hun endnu havde fyldt et år, flyttede hendes forældre til Dalum. Hun var, som før fortalt, den yngste af den store børneflokk. Man mærkede snart, når man kom i præstegården, at hun var forældrenes øjesten, og at hendes søskende enedes om at holde meget af hende.

Skolegang og opdragelse fik hun nærmest sammen med søsteren Mine og broderen Villiam; den sidste var hendes legekammerat, og med ham tumlede hun dygtig om. Til de tre blev der holdt en lærerinde, som indprentede dem de almindelige skolekundskaber. Lidt musik lærte hun ved siden deraf. Bibelhistorie og lærebog læste hun med sin fader, der lod hende lære dem udenad, så hun kunde hele Balles lærebog på sine fingre og var i stand til, når man gav hende begyndelsesordene, at ramse et helt stykke op.

Hun så ikke meget til jævnaldrende, og mellem de ældre i præstegården blev det hende ofte for stift og kedeligt. Så gik hun over til gartneren paa Kristiansdal, og han spillede på violin for hende; men allerhelst gik hun, skönt moderen havde forbudt det, til borgestuen på Dalum mølle, hvor hun havde fornøjelse af at høre møllersvendene fortælle historier, og det er ligesom hendes kærlighed til den jævne almuebefolkning derved er bleven næret. En gang blev hun hårdt straffet, fordi hun var gået derover, og efterhånden som hun blev ældre, mærkede hun selv, at der var nok ikke det allerbedste selskab for hende.

Hun blev tidlig høj af vækst, fik lang kjole og blev be-
tragtet som voksen. Der fulgte forpligtelser dermed, som nok ikke altid huede hende. Hun kunde ikke mere frit tumle sig uden for, som hun ønskede.

Man levede som sagt i det hele et temmelig stille liv i præstegården i Dalum, om man end holdt omgang såvel med nabopræsterne, som med enkelte familier i Odense og med herregårdsfolkene på Kristiansdal, hvor der var jævnaldrende unge piger. Men der udviklede sig aldrig mellem dem og hende

et egentlig fortroligt ungdomsvenskab. Mest var hun henvist til sine gamle forældres og ældre søstres selskab i hjemmet, hvor den ene dag gik omtrent som den anden, og hvor kun årstidernes veksler bragte forandringer med sig.

Om vinteren opholdt man sig mest »oppe« i den egentlige dagligstue, hvor der var tæpper på gulvet og tykke uldne gardiner for vinduerne. Der indfandt den ordknappe fader sig på bestemte tider for at være sammen med sine døtre. Når han da i mørkningen sad i gyngestolen, kom det udmærket til pas, at han kunde store stykker af Øhlenschlægers digterværker udenad, navnlig så godt som hele Hakon Jarl. Når nemlig samtalen var gået i stå, og tavsheden var nær ved at blive trykkende, afbrødes den ved, at en af døtrene spurgte: »Hvorledes er det nu, fader, at Karker siger i Hakon Jarl på det og det sted.« Så tog faderen fat og fremsagde på sin smukke måde lange stykker for dem.

Ved sommerens frembrud flyttede man ned i »salen« og havestuen. Dørene lukkedes op til den fortryllende dejlige natur der uden for, og Marie smuttede ud til alle sine yndlingssteder. Der var bænken, hvor hun ofte sad med en bog i middagsstunden, mens de andre gav sig af med at »tænke«, og hvor hun morede sig med, fra sit gemmested at høre de forbigåendes småsnak. Der var hendes lysthus og grotten og hendes kilde*), hvorom hun selv har skrevet et digt i hendes meget unge dage. Deri hedder det blandt andet:

Sé I den kilde hist, som venligt risler,
den kærligheden skænkede mit navn;
ej falskheds tale den for øret hvisler,
den taler kun om jordens sorg og savn.
Dens udspring har den jo fra jordens hjærte
og kender grant sin moders sorg og smærte.

På den anden side af åen så man engen som et eneste stort blomstertæppe. Fra skoven lige ved lød droskens sang og nattergalens slag. Der inde var hun kendt næsten med hvert træ og hver busk, og hun elskede denne skov som sin kæreste ven.

*) Den bærer den dag i dag hendes navn og holdes ved lige af Odense by.

Fra det bevægede menneskeliv og dets historie fik hun ikke mange indtryk. Hverken om fortids gerninger eller om øjeblikkets begivenheder og brydninger taltes der synderligt i hendes hjem. Provst Abel yndede ikke tidens fremskridts- og frihedstrang; han talte enten ikke derom, eller kom med spydige hentydninger, så talen derom døde let hen. Nej, det var fra naturen, der omgav hende, at hun havde sine indtryk; det var som om hun levede sammen med den, og som om der var en sammenhæng mellem den og hendes jomfruelige rene ynde og den underlige uberørthed af verdenslivet. Hun var lydhør for fuglesangen i skoven, men ligesom døv for larmen fra beværtningsstederne i »Fruens bølge«. Hun havde også lejlighed nok til at kige ind i den forfinede verden med dens pynt og opstyltede væsen. Men det rørte hende ikke, og hun dannede sig ikke derefter. Lige til sin død bevarede hun stor forkærlighed for skovens og engens små simple vilde urter fremfor drivhusets pragtblomster.

Egentlig forståelse fandt hun ikke hos sine omgivelser og vænnede sig derfor til at gemme hos sig selv, hvad hun følte og tænkte. Hun kunde godt være livlig mellem andre, men holdt dog mest af at være ene, allerhelst når hun kunde gå om i skoven. Hvorledes hendes gudsforhold under dette idylliske liv blev, kan man se af et digt, hvori hun beskrev Fyns herligheder:

Hvert barnehjærte må Guds storhed fatte
og bryde ud i tak og bøn og lov.
Det føler jeg, når glad omkring jeg vanker
her i mit skønne hjem i mark og lund
alene med min Gud og mine tanker,
da takker jeg ham rørt af hjærtens grund.

Men da kom der en tid i hendes liv, hvor hun følte savnet af en, med hvem hun kunde dele, hvad der boede i hende, og hvor hun følte en længsel efter livet, uden ret at kunne klare sig, hvad det var. Den daglige ensformighed blev hende trykkende, og hun spurgte sig selv, om det således skulde blive ved i hele hendes liv.

Da indtrådte de store begivenheder i vor historie: Frederik den 7des død, krigen og med den Danmarks nød og

fare, — og alt dette gjorde større indtryk på hende, end nogen skulde ane.

Samtidig hermed kom det øjeblik, da hun lærte mig at kende, og det kunde ikke være anderledes, end at dermed fulgte en forandring i hele hendes tilværelse.

Med mig førtes hun ind i helt nye forhold, der næsten alle dannede en modsætning til dem, hvorunder hun havde været vant til at leve.

Først og fremmest gjaldt dette hendes forhold til kristendommen, hvorm hun ikke havde fået anden underretning end den, hendes faders konfirmations-forberedelse og prædiken havde givet hende. Hun var vokset op med en barnlig naturlig fromhed, men de store spørgsmål om synd og nåde havde været fremmede for hende. Nu var det først, hun hørte således om Gud Faders nåde mod det faldne menneske og frelsen i Vor Herre Jesus Christus ved den forligelse med Gud, som han har bragt, at det greb hendes sjæl dybt. Nu foregik der hos hende en udvikling, dejlig at være vidne til, som det er et yndigt skue at se blomsten spire frem ved forårstid, sætte stængel og knop og til sidst frugt.

Hendes udvikling foregik langsomt, men sundt, sikkert og lykkeligt. Man kunde som overskrift over hendes indre livs historie sætte de ord:

og den har aldrig levet,
som klog på det er blevet,
han først ej havde kær.

Hun lærte nemlig Vor Herres vej at kende ved at gå den og ingenlunde ved beskrivelsen. Når jeg forsøgte at sætte hende ind i en eller anden side af kristenlivet, mærkede jeg snart, at al livlig fremstilling og ivrig tale var spildt, og alle mine forsøg på at fæstne hendes opmærksomhed var forgåves. Hun havde en egen måde at skyde sligt fra sig på og give til kende, at det egentlig ikke kom hende ved. Men så snart noget var kommet indenfor hendes hjærtelivs område, lyttede hun heller end gærne til og søgte ofte ihærdigt at få oplysning derom.

Det første halvårs tid efter vor forlovelse opholdt hun sig mest i sit rolige hjem, og det var, hvad jeg nu tydeligt

kan se, til held for hendes udvikling. Hun trængte til i stilhed at besinde sig på alt det, der var vældet frem i hendes sjæl.

Da hun næste forår fik lejlighed til at være en tid i København, mødte der hende atter noget nyt i menighedslevet. Den følgende vinter fik hun yderligere lov af sin fader til at opholde sig i mine forældres hus i København og kunde således fra søndag til søndag komme i Vartou kirke, »hvor under sang med det vingede ord — sjælen af by over stjærnerne for«. Der hørte hun ordet forkynde af Grundtvig. Hans mægtige prædiken og herlige oplysning greb hende og påvirkede hende stærkt.

I løbet af den vinter kom hun ikke så lidt i hans hus, uden dog at få mod til at indlade sig i samtale med ham, för hun ved sommerens frembrud skulde sige farvel.

»Skal De nu tilbage til Deres skove,« sagde han mildt til hende. Han havde med sit skarpe blik set, at det havde hidtil været hendes et og alt.

Men nu var meget forandret; hun vendte ikke mere tilbage for at leve et drömmende naturliv. Hun havde fået lys over sig selv og livet i Gud.

I første hæfte af denne bog*) har jeg fortalt, hvor stærkt og uroligt jeg efter min forlovelse higede efter at komme i en stilling, så jeg kunde gifte mig. Grunden hertil var, at jeg så, hvor forskellig min fæstemø og jeg var i udvikling, og jeg kunde dengang ikke tænke mig, hvorledes vi ret skulde komme til at mødes i kristelig forståelse, når vi ikke levede daglig sammen. Men nu, da hendes skønne udvikling ligger bredt ud for mit blik, kan jeg tydelig se Guds nådige og kærlige hånd i, hvad der da skete, og må inderlig takke ham for hans førelser med os.

Som allerede sagt: hun trængte til at besinde sig; ti det var ikke blot med hensyn til kristenlivet, at hun kom til at stå over for noget nyt, men alle de ny forhold, hvormed hun gennem mig kom i berøring, bragte hende en overraskelse.

Der var nu min slægt. Dens jødiske byrd og ivrighed, hvilken sidste havde givet den øgenavnet »familien Iversen«, dannede en fuldstændig modsætning til hendes. Man kan

*) stykke III, side 9 og 12.

vanskeligt tænke sig mere forskellige mennesker end hendes fader, den stiltfærdige provst, der med det afmålte væsen holdt andre mennesker tre skridt fra livet, og min fader, den travle købmand, der ildfuldt og voldsomt gik løs på en. Overgangen til de uvante slægts- og omgangsforhold lettedes imidlertid meget for hende derved, at både han og min kærlige moder hurtigt blev meget indtaget i hende. Det gjorde hende godt, og hun sluttede sig også snart til dem. Efterhånden knyttedes der et inderligt kærlighedsbånd imellem dem, og det bevaredes lige til det sidste.

Mine forældre havde ikke få slægtninge i København, og der kom en mængde mennesker til dem. I deres hus herskede en fri tone, som hun aldrig havde kendt til. Blandt de mange, som kom der i hjemmet, var også den store kreds af ungdomsvenner, som jeg efterhånden var bleven inderligt knyttet til. Der var atter heri noget, som forbavsede hende. »Der er en ting,« skrev hun engang senere, »som jeg altid har savnet både som barn og som voksen, og det var en veninde. Jeg har haft såkaldte veninder i dusinvis, men jeg har aldrig haft nogen rigtig veninde, som jeg har holdt rigtig af, førend den sommer, jeg kom til Askov.« Og nu havde jeg, ikke blot én, men mange venner, venner i flertal — nej, det forstod hun ikke.

Jo inderligere vi i vor ungdomskreds havde været knyttede sammen, des vanskeligere blev det for hende at finde en plads imellem os. Vort omgangsprog lød fremmed i hendes øre, og tankegangen var hende ny.

Mine ungdomsvenner så med lidt mistanke til denne fremmede unge pige, der ikke forstod dem. Det var nok ikke frit for, at de frygtede, at hun skulde blive en skillemur imellem os. Vi kunde ikke undgå at mærke det, og det var ofte svært for os; men en stor lykke var det, at hun, under dette, med sit sanddru væsen blev ved at være sig selv og aldrig gav sig mine af at være videre fremme i forståelse, end hun virkelig var.

Med mine ældre venner gik det lettere, og de kom os til hjælp. Således blev hun kærligt modtaget og følte sig vel til pas især i Grundtvigs hus, og på Fyn hos rektor Henrichsen, der var gift med min moster, og hos præsterne Mads Melby i Asperup og Ludvig Helveg i Odense. Jeg vilde så gerne

have, at hun ved at færdes i sådanne huse skulde komme til at dele med mig og bedre forstå, hvad jeg levede i. Men hendes fader kunde ikke altid være glad ved, at hun nu indførtes i de »grundtvigianske« kredse, som han ikke yndede. Han kunde nok til tider give hende lov til at tage ud med mig, som da min kære norske ven, Albert Lange, holdt bryllup med Vilhelm Birkedals datter i Ryslinge, men som oftest holdt han igen, og som en god datter gjorde hun ham meget nødig imod.

Hvad der imidlertid endnu mer end mine slægts- og venneforhold var hende fremmed, var hele den udvikling, jeg fra min tidligste ungdom havde gennemgået. Men med hende, som jeg elskede, trængte jeg til at dele alt, ikke halvt men helt. Mange gange søgte jeg i min utålmodige iver at rive hende med mig uden at ville give hende tid. Jeg søgte ligesom at overvælde hende med mine ord. Men når jeg var mest ivrig i det, kunde det mer end en gang hænde, at hun lagde sin bløde hånd på min mund og sagde: »Nu må du holde op, kære Ernst, Du må endelig ikke sige mere. Tænk dig, om du nu fik mig til at sige ja til noget, jeg dog ikke ret forstod, så det ikke blev sandt fra min side.«

Jeg böjede mig for denne hendes elskelige sanddrthed, der i forbindelse med bestemtheden i hendes karakter blev vor lykke. Jeg fik under samlivet med hende en lærdom, som blev mig i høj grad til gavn i hele min virksomhed. Jeg lærte at forstå, at kærlighed til frihed overfor andre består i at lade dem være sig selv, så de får tid til at vokse deres vækst, således som det hører sammen med deres ejendommelighed.

Så lærte vi under, alt dette at give tid. Ofte sang vi med hinanden, når vi færdedes på mark og i skov:

»Giv tid, og hvad du drömte skönt,
du skal i sandhed skue.«

Der var endnu et forhold, hvori vi i højeste grad trængte til at mødes i forståelse, og overfor hvilket disse verslinier i særlig grad kunde få anvendelse: min skolevirksomhed.

Tanken om denne kom nemlig op i mig på en tid, hvor vi just var adskilte; hun opholdt sig i sit hjem, mens jeg var i København. Hun blev altså ikke vidne til den stærke

bevægelse, hvori min sjæl blev sat, da det endelig kom som et bestemt kald til mig, at drage ud til den gerning, som er bleven min. Jeg kunde kun gennem breve gøre hende kendt dermed, og hvad kunde det forslå. Vel måtte jeg være glad, når hun skrev til mig: »Jeg følger dig med den største tillid, hvor du fører mig hen, og jeg takker Gud af mit ganske hjerte, at jeg kan gøre det.« Men hun skrev også ærligt om, at hun endnu ikke forstod det skridt, jeg var i færd med at gøre; og jeg vidste det jo godt, at denne forståelse umuligt kunde være der endnu, men at der skulde tid for hende til at komme ind deri.

Vi skulde til gavns indøves i den kunst »at give tid«.

Just på det tidspunkt var hun en dag inde på Odense banegård; det var koldt, og hun stampede utålmodigt med fødderne i jorden. Der var en, der slog hende på skulderen, og da hun vendte sig, stod Kold der. »Tålmodighed, lille Marie,« sagde han på sin langsomme måde, »tålmodighed, det er dyden fremfor alle andre.« Han har formodentlig med sit skarpe øje set, i hvilken grad vi trængte til den.

Mens jeg var optagen og betagen af forberedelserne til skolen i Vallekilde, opholdt hun sig mest i Dalum, hvor man ingeniunde så venligt til højskolen. Det havde sikkert allerede været svært for hendes fader at se hende mere og mere følge mig i min betragtning af kristendommen og se hende omgås så mange grundtvigske præstefolk. Men at hun skulde knyttes til en grundtvigsk højskole, den tanke måtte for ham være ligefrem skrækkelig. Han var statsskolemand ud til fingerspidserne, og ligesom han i sin tid på Holmsland havde gjort alt for at udvikle og forbedre det bestående statsskolevæsen, således var han nu en ivrig modstander af den fri skolevirksomhed, ganske særlig som den var kommen frem ved Kold, der havde sin højskole i Dalum sogn.

Når min fæstemø fortalte ham om mine planer til en folkehøjskole i grundtvigsk retning efter koldsk mønster, rystede han på hovedet og vilde intet høre derom.

»Bild mig ikke ind, at Ernst vil give sig hen til slig galsskab,« sagde han.

Mens jeg var i fuld gang med at forberede alt, så at jeg kunde få begyndt i Vallekilde, gjorde han mig opmærksom på et ledigt kateketembede i Slagelse, og efter at jeg allerede

havde købt jord, vilde han have mig til at søge om kateketembedet i Ribe.

Min fæstemø stod således mellem en fader, der vilde holde hende tilbage, og hendes fæstemand, der vilde frem. Og mange andre var der, som rystede på hovedet ved tanken om, at hun skulde kunne egne sig til at følge mig på den ny vej. Det er sikkert, at hun var sat på en hård prøve. Men hun bestod den herligt.

Hun havde gjort sit valg og fulgte mig. Og lidt efter lidt kom forståelsen. I den henseende var hendes vinterophold i København lige efter nytår 1866 og et besøg, som kun aflagde i Vallekilde, af stor betydning. Men der var dog langt tilbage.

I første hæfte*) af denne bog har jeg fortalt om de vanskeligheder, som hobede sig op om mig, da jeg arbejdede på fortsættelsen af min gerning efter det første lykkelige vinterhalvår.

Men den største af vanskelighederne har jeg dog ikke nævnet. Den lå i de store krav, som stilledes til hende, der skulde blive min hustru. Man skulde næsten synes, at de var for store, når man tog hensyn til det hjem, hvorfra hun var udgået. Hun skulde tage afsked med præstegårdens stilhed for at flytte ind i skolelivets uro, hvor hun vilde komme til at leve daglig sammen med jævne almuesfolk og omgås dem som sine jævnlige. Hun skulde give afkald på meget af hjemlivets hygge og på hele landsbyidyllen, for at kunne være noget for den ungdom, for hvis opdragelse og uddannelse vi skulde give os hen. Hun, der var opvokset i et velhavende hus, hvor hendes fader havde sine store faste indtægter, skulde gå ind til et usikkert udkomme og vænne sig til stræng tarvelighed. Og endelig skulde hun i inderste forstand være sin mands medhjælp, særlig overfor de unge piger, så hun kunde hjælpe til og dele med ham både den glæde, som skolen kunde bringe, og den sorg og bekymring, der ofte vilde følge med. For at få kræfter dertil, måtte der næst Guds hjælp være en inderlig kærlighed til gerningen og den måtte have sit udspring af en dyb forståelse af den.

Men hermed kneb det netop. Der var en mand, som i

*) side 75 og fig.

så henseende kunde være os til stor støtte, og han var lige tæt ved Dalum. Det var Kold. Han havde netop begyndt at holde skole for voksne piger. Men spørgsmålet var, hvorledes min fæstemø skulde få lov til at komme der. Når man selv i de grundtvigske kredse ofte rystede på hovedet og fandt, at det passede ikke for unge piger at komme på højskole, selv om man mente, at det kunde være til gavn for karlene, hvorledes kunde man da forlange, at provst Abel skulde give sin datter lov til at opholde sig på et sådant sted. Nej, det var umuligt at tænke.

Endelig fandt vi på noget, som vi syntes var meget klogt.

En side af Maries fremtidige virksomhed skulde jo være at forestå husholdningen og madlavningen. Under sin opvækst havde hun ikke lært noget heraf. Mens hun i vintermånederne opholdt sig i København, gav min moder hende daglig undervisning i madlavning. Men der var den hage derved, at den, hvor god den ellers utvivlsomt var, ikke passede til landsbyforhold og til den tarvelighed, som vi i vort hus vilde få brug for. Der blev også ofte talt om i hendes hjem, at der her var en betydelig mangel i hendes uddannelse, og at der ved lejlighed måtte rådes bod derpå. Nu var det en bekendt ting, at Kolds søster styrede husholdningen og forestod madlavningen fortrinligt på hans folkehøjskole, og da det nu var et af de få steder, hvor forholdene lignede dem på Vallekilde, lå den tanke nær, at hun hver dag kunde gå over til Kolds skole for der at øves i madlavningens ædle kunst. Vi gjorde da regning på, at der ved siden heraf kunde blive lejlighed for hende til at høre et eller andet på skolen, og i alt fald vilde omgangen med Kolds mærkelige søster kunne hjælpe hende til god forståelse af gerningen der i huset.

Denne skønne plan havde vi ruget ud under hendes ophold i København. Nu stundede den tid til, da hun i maj måned skulde drage til sit hjem sammen med mig, der vilde aflægge et besøg der med det samme. Hun skrev da om sagen til sin fader, men fik straks efter svar, hvori han vel i begyndelsen af brevet udtalte sin glæde over, at ikke alene hun nu kom hjem, men at også jeg vilde følge med. Men videre stod der at læse: «Dog må du, for ikke at volde vor kære

unge ven skuffelse, sige ham, at så længe du er i mit hus, vil ikke for dit vedkommende den allerfjærneste nærmelse til det koldske commers på Hjallesø mark finde sted.«

Da hun havde læst brevet for mig og sagt mig, hvor voldsomt ondt det havde gjort hende, föjede hun til: »Han er dog min egen kære, kære gamle fader, som jeg holder så ubeskrivelig meget af, og han aner sikkert ikke, hvor bedrøvet han gør mig.«

Der lå alle vore skønne planer. Hvad skulde vi nu hitte på!

Jeg fulgte hende til hendes hjem, men der blev det mig efterhånden for trangt, da jeg mærkede, hvor stærk hendes faders uvilje var overfor min gerning. End ikke ved at fortælle ham, hvor smukt enkedronning Karoline Amalie havde talt til mig, da jeg havde haft audiens hos hende, kunde jeg formilde ham. Mismodig rejste jeg et par dage til Asperup præstegård for dér at blive opmuntret og forfrisket, da der nu ikke var nogen udvej at finde,

Men deri tog jeg dog fejl. Hendes inderlige, udholdende kærlighed til faderen kom os til sidst til hjælp.

Jeg har fortalt, hvor regelret provst Abels tid var indeldt; hver aften på bestemt klokkeslet hørte man ham således åbne sin dør og gå langsomt ned ad trapperne for at gå ud at spadserere. Min fæstemø plejede da at stå påklædt til spadseretur ved foden af trappen, vel vidende, hvor gerne han vilde have en med sig. Fra dag til dag veksledes følgende ord imellem dem:

»Nej se! der er jo lille Marie!« sagde faderen, »det ser jo ud, som om du skulde ud at spadserere.«

»Det skal jeg også fader,« var svaret. »Må jeg følges med dig?«

»Ja, det skal være mig en fornøjelse, hvis du har lyst til det.«

Således skete det nu også den dag, da jeg var rejst til Asperup. De to fulgtes ad som sædvanlig i skoven. Så sagde han på en gang til hende:

»Jeg synes, at min lille Marie slet ikke er så fornøjet i dag, som hun plejer at være det.«

»Det er jeg heller ikke,« var hendes svar; og nu forklarede hun ham åbent, hvilken uret han gjorde ved nu at holde hende fra den uddannelse, hvortil hun trængte, for

at kunne fylde pladsen ud som min hustru, og det skönt han tidligere havde givet sit ord til, at hun måtte blive min.

Det kunde han ikke nægte, at der var noget i, men han vred sig under, at hun skulde tage hen til en sådan mand som Kold. »Hans datter kunde ikke være i Kolds hus,« sagde han.

»Bare der dog var en anden pighøjskole, hvortil jeg skulde kunne sende dig, da skulde jeg visselig aldrig sige nej.«

»Men det er der, fader,« udbød hun, og nu fortalte hun, hvad han ikke havde vidst, at Ludvig Schröder havde begyndt en sådan i Askov.

Han var således bundet af sine egne ord.

Det var nok den følgende aften, at jeg med aftentøget kom tilbage fra Asperup. Det blev så sent, inden jeg kom til Dalum, at det var over den tid, da man der plejede at gå til sængs. Men da jeg var kommen forbi Marie-kilden og drejede ind i haven ved de store popler, blev jeg ikke lidt overrasket ved, i månelysset, at se døren til havestuen stå åben og en hvid skikkelse i den. Da jeg rigtig skulde se til, var det min fæstemø.

»Marie, er det dig,« råbte jeg, »hvordan kan det være, at du ikke er gået til sængs med de andre?«

»Det skal jeg sige dig,« svarede hun. »Jeg kunde ikke få ro på mig dertil. Jeg måtte vente, til du kom, for at fortælle dig, at jeg må komme på højskole.«

Og så fortalte hun mig hele samtalen.

Dagen efter skrev hun til fru Charlotte Schröder derom, og den 27de maj fik hun det svar fra hende, at hun hellere måtte tage til Kolds, »da hun troede, at der bedre lærtes madlavning end hos hende,« — og nu indtrådte den mærkelighed, at provst Abel sagde, at hun selv måtte vælge mellem Kold og Askov. Men hun havde afgjort mest lyst til det sidste, og så blev det bestemt, at hun snarest muligt skulde tage til Askov.

IV. På Askov folkehøjskole.

En af de første dage i juni rejste min fæstemø fra sit hjem til Kolding. Der blev hun modtaget af en af hendes faders gamle sognefolk, som havde lovet at køre hende den lange vej til Askov; da etatsråd Flor just skulde samme steds hen, tilbød hun ham plads på vognen, og hun kom således i godt selskab og helt stateligt af sted. Ud på aftenen nåede de Askov by, og i udkanten af denne holdt de stille foran to temmelig uanselige bygninger. Det var Askov folkehøjskole!

Den, der kun har set den i dens nuværende storladne skikkelse, har ondt ved at forestille sig, hvor ringe den så ud den gang. I disse to bygninger var der for det første skolestue med 4 fag vinduer og dernæst beboelseslejlighed for Schröders og for lærerne Nutzhorn og Fenger og desuden plads til nogle få elever. Resten af dem måtte holde til i bøndergårdene der omkring.

Blandt dem var også min fæstemø, der fik anvist natteherberge hos gårdmand Jens Ebbesen, som boede et stykke vej derfra.

Således var hun nu endelig kommen på folkehøjskole.

Men det var slet ikke så nemt for hende lige straks at finde sig til rette. Undervisningen havde allerede været i gang en måned; en stor del af den var altså gået tabt for hende. Schröder havde således gennemgået menneskeslægtens levnetsløb fra paradisetts dage til den tid i middelalderen, da Danskerne træder med ind i kredsen af de historiske folk. Hans tale drejede sig nu netop om dem. Ofte fortalte og anvendte han de nordiske myter.

Min fæstemø kom således midt ind i det alt sammen, og hun manglede i mange måder forudsætningerne for forståelsen. Jeg har hørt fortælle, at hun en af de første dage, hun var der, hørte Schröder i et foredrag nævne kong Skjold. »Hvem er det?« spurgte hun. »Hvad!« var der en tæt ved, der udbrød, »ved De virkelig ikke det?« — »Nej,« svarede hun nok så frimodigt, »det er jo netop for at lære den slags at kende, at jeg er kommen hertil.«

Også i en anden henseende var det slemt for hende at

komme bag efter. De andre unge piger havde i den måned, der var gået, haft god lejlighed til at lære hinanden at kende, og havde allerede levet sig stærkt sammen. Nu syntes de, at det var slet ikke så rart, at der kom en ny en, som ingen af dem kendte, tilmed da det blev sagt, at hun kom fra et hjem og fra forhold, som ikke lignede de andres. Det var ingenlunde let for hende at få plads indenfor deres kreds, men det lykkedes hende dog, da der var gået en lille tid, for der var noget uimodståelig indtagende ved hendes yndige jævne og naturlige væsen. Det begyndte nok med, at hun vandt de unge pigers yndest ved sin friske sang. De bad hende aldrig forgæves om at synge, og snart blev hun skolens forsangerinde. Efterhånden blev man opmærksom på andet og mere, og det endte med, at hun var en af de mest yndede i hele flokken. Mer end én gang var hun heldig nok til ved sit elskværdige væsen at udjævne sådanne små misforståelser, som let opkommer i en større kreds af forskelligt sindede. Det førte til, at hun fik tilnavnet »Forséte« —, så ordene i verset om ham blev tit nynnet ved tanken om hende:

Han alle trætter jævner,
Forséte man ham nævner
på nordens billedsprog.

Det blev hende efterhånden en stor glæde at leve sammen med de livsglade unge piger og at tilbringe tiden dagen igennem i deres selskab, noget, der lige i begyndelsen ikke faldt hende let, fordi det var hende helt uvant. Forskellen mellem det stille Dalum og det livlige Askov var ikke lille. I det sidste brev før afrejsen fra hjemmet havde hun skrevet til mig:

»Jeg sidder her ganske alene i den yndigste ro. Den eneste lyd, jeg hører, er drossel- og nattergalesang i haven. Her er så stille, ganske stille.« Men fra Askov skrev hun: »Ja, nu er jeg da kommen på höjskole. Her sidder jeg i skolestuen, og rundt omkring mig sidder pigerne og taler, synger og ler, så du må meget undskylde, hvis dette brev bliver noget usammenhængende, for førend jeg værner mig til det, har jeg ondt ved at skrive, hvor der ikke er ro.« — Og i et senere brev hedder det: Hvor jeg egentlig vilde ønske, at du i dette øjeblik kunde stå ved siden af mig for

at høre, hvad ro jeg har til at skrive. Her ved det bord, hvor jeg sidder, bliver der ført en højrrøstet samtale om, hvorvidt Rodgar, Halfdan den højes søn, var en svag mand eller ikke, og ved de andre borde bliver der sunget. Jeg kan bogstaveligt talt ikke høre ørenlyd. Men alligevel: Hurra for friheden!»

Af dette udbrud vil man se, hvor vel hun var kommen til at befinde sig på skolen. Og kom hun så ved aftentid til sit natteherberge, gårdmand Jens Ebbesens gård, fandt hun sig også der vel tilpas. Hun fik talt en del med konen og klagede sin nød for hende: at hun aldrig vidste, hvorledes hun skulde kunne forestå husholdningen i Vallekilde; og så tog den brave og dygtige kone sig af hendes opdragelse og hjalp hende. »I dag var jeg nede hos Jens Ebbesens, skriver hun d. 21de juni, for at være til stede ved, at de slagtede og behandlede en lille kalv. Jeg så på, da de skar den op, fordi jeg vilde vide, hvor de forskellige dele af dyret sidder, og uagtet jeg rigtignok ikke kan fragå, at jeg hele tiden havde en uhyggelig følelse af kvalme, så holdt jeg mig dog tappert. Jeg tager også undervisning der nede udi den ædle — malkekunst! Der er en af kørerne, »Langhorn«, som er temmelig let at malke; den er bleven overladt til mig, så hvergang jeg har tid og lyst, så malker jeg min »Langhorn«. Konen der nede siger, at det er så godt for mig at kunne malke, for dersom vi nogensinde selv får køer, så må man passe så nøje på med pigerne, at de malker dem rene, for ellers bliver de sene og vil ikke mere give mælk, og når man så står og ikke selv kan vise pigerne, hvorledes de skal bære dem ad, så kan man jo ikke vide, om de bærer dem rigtigt ad eller ej. Schröders har også en ko i sommer, som græsser på Nutzhorns lod, og den malker jeg også undertiden.«

Det fornøjede mig naturligvis, når jeg af et sådant brev så, hvor ivrigt hun forberedte sig til sin tilkommende husmoder-stilling, hvor jævnt og tillige ivrigt hun tog det; men allermest glæde skaffede hendes brev mig dog, når jeg af dem så, hvorledes undervisningen mere og mere opfyldte hende, og ordet, hun hørte, gjorde indtryk på og indtog hende.

I begyndelsen udtalte hun sig derom i hel almindelighed. Således skriver hun en uges tid efter at hun er kommen derover. »Jeg har det rigtig godt og er så glad så glad.

Ja, du kan tro, vi har det rart her. Om morgenen kl. 8 synger vi morgensang, skriver så til kl. 10; så kommer Schröder og holder foredrag til 12. Så spiser vi til middag, og jeg læser eller spiller til kl. 2; så kommer Nutzhorn og har fædrelandsbeskrivelse med os og sang. Vi syngér 2- og 3-stemmige sange, og det morer os meget; jeg er delt således, at til 2-stemmige sange holder jeg mig til 1ste stemmes parti, men til de 3-stemmige går jeg over på anden stemme. — Kl. 4 spiser vi mellemmad, og 5 kommer Fenger og har botanik med os, og det er dog så morsomt. Hvor han dog også er en rar en; han er rigtignok vor yndling. Mon du kender ham, Rasmus Fenger? Han fortæller så jævnt og rart, og det morer os meget at lære alle de blomster og græsarter at kende. Af og til tager han os allesammen med sig ned i Estrup-skoven for rigtig at vise os de store træer og deres ejendommeligheder. Vi var dernede i fredags eftermiddags i det mest mageløse vejr, og da vi nu var færdige med at se os om, lejrede vi os midt inde i den dejlige skov på en åben plads. Fenger satte sig lige i midten, tog en bog op af sin lomme og spurgte os, om han måtte læse et digt for os, som hed »morgenvandring« af Øhlenschläger. Du kan da begribe, at jeg blev fornøjet, da det jo netop var det digt, du talte til mig om den dag nede i Hunderup-skov, så jeg lyttede jo godt efter. Der efter sang vi og gik så hjemad arm i arm med Fenger i spidsen. Det var en dejlig tur. — Ellers når vi er hjemme, så kommer Schröder over kl. 7 og læser højt for os i »Optrin af nordens kæmpeliv« af Grundtvig. Vi har i denne tid om Sigurd og Gudrun og Brynhild og sværdet Gram og alt det. Det er meget spændende, og jeg tror endnu aldrig, jeg har hørt nogen læse så godt højt som Schröder. I det hele taget er han jo en udmærket lærer . . .«.

Det var hans foredrag, der efterhånden mere og mere kom til at fængsle hende, så til sidst trådte alt andet i skygge ved siden af dem. »Ja, du kan rigtignok stole på, at de er værd at høre. De er dejlige!!!« — skrev hun senere til mig. »I de sidste dage har han talt om kong Hadding og Hardgrippe, hvorledes Hadding som dreng havde Brage til fosterfader, som yngling red på Sleipner under Odins kappe over de rullende bølger, og som mand blev ført under Frejas kåbe ned under jorden« og så stærkt et indtryk, havde det

gjort på hende, at hun fortæller sagnet helt igennem, indtil hun afbryder sig selv med disse ord: »Men alt dette ved du jo selv, men du ved ikke, hvor dejligt Schröder udviklede det for os; det var dog yndigt. Jeg vil ikke begynde på at fortælle dig det, for jeg føler, at det formår jeg ikke. Jeg kan kun føle det hos mig selv. — I dag har han talt om kong Skjold og Frode Frødegod.« —

I et følgende brev meddelte hun mig, at Schröder havde fortalt om Bjovulfsagnet, om Vermund og Uffe, om Rolf Krake og Amled. — Schröder havde en stor gave til at fortælle de gamle sagn, så ungdommen ikke alene kom til at elske dem, men så at derigennem tillige kærligheden til folk og fædreland blev vakt og styrket. Fra den tid, min fæstemø havde hørt ham fortælle dem, var de hende inderlig kære. Hun blev så optagen deraf, at hun ofte på Askov sad fordybet i læsningen af sin Saxo, når de andre unge piger legede sammen eller gik ud i de små egekratskove, som fandtes i nærheden. Da hun senere blev min hustru, var hun selv udmærket til at fortælle pigerne på skolen de gamle sagn. Hendes kærlighed til dem og til Saxos Danmarks-historie fulgte hende, så længe hun levede. Saxo var den sidste bog, hun læste i, før hun lagdes på det sygeleje, hvorfra hun aldrig mere skulde rejse sig.

Jo længere hun opholdt sig på Askov, des dybere indtryk gjorde Schröders foredrag på hende. »Han må have megen følelse,« skrev hun til mig, »for han kan undertiden fortælle noget på en sådan måde, at han kan presse tårerne op i øjnene på mange af os.« Det var ikke alene det danske folkelivs ejendommelighed og herlighed, han fik vist hende. Men de dybeste strænge i hende rørte han ved, og han spredte for hende lys over livet i dets helhed.

Mens således undervisningen og livet på skolen og da først og sidst Schröders foredrag mere og mere greb og fyldte hende, var hun også glad ved at lære flere af de udmærkede mænd at kende, som boede der i nærheden. Blandt disse skal jeg særlig nævne Peter Larsen Skræppenborg og Niels Jokum Termansen, der jævnlig kom på skolen og talte for pigerne. Da Termansen i begyndelsen af juli, inden han skulde rejse til København som rigsdagsmand, kom på afskedsbesøg til Askov, talte han til pigerne; i anledning heraf skrev

hun til mig, hvor ondt det gjorde hende, at de nu ikke mere fik lejlighed til at høre ham.

Af og til fik de unge piger disse og andre gode mænd at høre, når der efter indbydelse gjordes udflugter til omegnens bøndergårde, hvad ikke gik så sjældent på. Det var en lykke for skolen, at der rundt omkring den boede mange oplyste bønder, og ganske særlig må fremhæves det gode forhold til mange af de mest fremragende mænd i det nærliggende Sønderjylland. Ved udflugter hertil kunde man selv se, hvorledes det stod til der, hvor danske folk var komne i fjendevold. For min fæstemø fik det meget at sige, at hun på nært hold blev vidne til kampen mellem dansk og tysk.

Den bedste præst i nærheden af Askov var Svejstrup. For at høre ham prædike gik man gjerne om søndagen til Skrave kirke. Men så var man jo med det samme i Sønderjylland, og ofte blev de unge piger efter gudstjenesten på en af gårdene i omegnen.

Ved et sådant besøg oplevede min fæstemø noget, der i øjeblikket gjorde stærkt indtryk på hende. Hun skrev således derom til mig i brev af 11te juli og til mine forældre i brev af 13de juli:

»Jeg kunde ikke modstå at følges med de andre elever til Skrave kirke søndag middag og fulgte så med derover. Om halsen havde jeg bundet et af de små dannebrogsslips, som du nok ved, at jeg ofte går med. Det gik da også meget godt; vi var i kirke og kom ud af kirken igen. Så kom der en jomfru Thomsen, som ejer en gård, der hedder Mikkelsborg, hen til os og bad os, om vi ikke vilde besøge hende alle sammen og følge hjem med fra kirken. Det havde vi nok lyst til og kom så til Mikkelsborg, som ligger mageløst dejligt midt i en skov. Da vi kom ind i gården, så vi nok, at der gik nogle tyske militære, og jeg kom i tanker om mit slips og spurgte jomfru Thomsen, om det var tilladt at bære de danske farver dér, hvortil hun svarede: »Ja! Det var forbudt i Rødning, men ikke dér og heller ikke i Skrave.« Nå da, jeg gik så trøstig væk med mit dannebrogsbånd om halsen. Rigtignok kunde jeg nok se, at Tyskerne skottede vredt til mig; men det morede mig kun. Vi lejrede os på en grøn plaine i haven og sang den ene fædrelandssang efter

den anden, og det har naturligvis tirret dem. — Imidlertid, da det var blevet aften, skulde vi hjem ad $1\frac{1}{2}$ mil, og satte os i bevægelse ud af gården med Nutzhorn i spidsen. Da vi havde gået et stykke hen ad vejen, så vi, at der kom en tysk officer bag efter, en meget høj, mørk mand, en rigtig ægte Tysker at se på. Da han havde nået os, kommanderede han: »Holdt!« og for som en rasende lige løs på mig og satte mig en næve lige op til næsen og skældte mig så rasende ud, at jeg aldrig har tænkt mig noget så råt, fordi jeg vovede at gå med sådan noget »skidt« på, som det, jeg havde om halsen; om jeg ikke vidste, at det var forbudt, og jeg kunde komme i tugthuset i 7 år for slige »demonstrationer«, og om jeg straks »augenblicklich« vilde tage »det skidt« af; han skulde vise mig, at han var herre her; og en hel del andet. Uagtet han hele tiden stod lige op ad mig, med knyttet hånd foran mit ansigt, og så værre ud end et vildt dyr, var jeg mærkværdig nok slet ikke bange, og jeg stod hele tiden og så ham ganske stift ind i øjnene og sagde til ham, at jeg vidste ikke, at det var forbudt her at bære de danske farver, men nu kunde jeg jo gerne tage båndet af. Og så løste jeg ganske langsomt sløjfen op, rullede ganske roligt båndet sammen og puttede det i min frakkelomme, indtil jeg nåede Kongeåen.«

Således slap hun da nogenlunde vel fra dette ikke videre behagelige besøg; ellers plejede de udflugter, man foretog i omegnen, at være anderledes fornøjelige. »Men — skrev hun i et af sine sidste breve — hvor glad jeg end har været ved vore udflugter herovre, er jeg over dobbelt så glad ved at være her hjemme på skolen.« Efter knap to måneders forløb, vil man af denne ytring se, var skolen altså bleven hende som et hjem. Den, der fremfor alle andre havde hjulpet dertil, var en, som jeg vel endnu ikke har omtalt, men som dog havde stor indflydelse på de unge og måske allermest bidrog til, at de kom til at befinde sig vel på Askov. Det var Schröders hustru, fru Charlotte Schröder. Hun hyggede med moderlig omhu om de unge piger. Med det venlige smil og de strålende Øjne kom hun dem fra den første dag i møde og gav dem den trygge følelse af, at hendes hjem stod dem åbent, og at de der vilde få det godt. —

I løbet af den første måned, min fæstemø var der, blev hun vidne til, hvor helt fru Schröder gav sig hen i sin gerning, hvor utrættelig hun røgtede sit kald. Hun havde et stort hjerte. »Hvem der dog lignede hende« — udbrød min fæstemø i et brev — og fortalte mig så om hvorledes hun allerede om morgenen kom over på skolen og blev der til middag. Om eftermiddagen kom hun igen og blev der til aften. Hun hjalp de unge med deres håndarbejde, men med meget mere end med det: ved sin gode omgængelse fik hun den største indflydelse på dem. Det har ikke været let for hende at være optagen næsten hele dagen af skolen, for det var kort før hun, i slutningen af juni, fødte sin ældste datter.

Det var naturligvis et savn for de unge piger, at hun ikke i juli måned kunde være mellem dem som før, men inden de forlod skolen, var hun atter helt på fode, og så lignede det hende og Schröder rigtigt, at de indrettede det således, at den lille pige blev døbt, inden skolen sluttedes. Der skulde rigtig være fest ved den lejlighed. Den gamle herlige præst Peter Andreas Fenger skulde døbe barnet; fremragende mænd håbede man at få med, og så indbød de alle skolens elever til at være faddere, så at de ret måtte få følelse af, hvor gerne Schröders vilde dele alt med dem. Min fæstemø skrev til mig, at jeg endelig måtte se at komme med ved den lejlighed. Det lod jeg mig ikke sige to gange. Jeg indrettede min rejse således, at jeg kunde komme der til, 5 dage før skolen skulde slutte og dåben finde sted, og jeg kom derved tids nok til at kunne være med ved et rejsegilde, som Nutzhorn gjorde. Han lod nemlig dengang opføre en bygning til sit eget hjem. Det var den første af alle de mange bygninger, der senere kom til at rejse sig rundt om skolen, så nu er det, som om der er blevet en hel by; nu passer det ikke længer, hvad man den dag sang ved rejsegildet:

»Sparsomt i Askov end huse vi finde«

Hvor var det ikke morsomt for mig at komme bag på hele selskabet, der var optaget af rejsegildets festlighed, og at få min fæstemø kaldt ud og af hende at blive ført midt ind i pigeflokken.

Det var nogle bevægede dage, jeg oplevede den gang i Askov. Jeg var henrykt over at se min fæstemø i disse omgivelser, således som jeg allermest havde ønsket det. Jeg kan huske, at jeg ved en eller anden lejlighed holdt en tale, hvori jeg gav mit rørte hjærte luft i en tak til Schröders og skolen. Den tale gik nok over alle bredder, i det mindste udtalte præsten Sveistrup bag efter sin forundring over, at jeg kunde tale så svulstigt, og han advarede mig derimod. Men jeg undrer mig ikke, når jeg nu efter de mange års forløb tænker tilbage derpå. Jeg havde nemlig været voldsom spændt på, hvilken virkning opholdet på Askov vilde have på min fæstemø. Og da jeg nu traf hende så frisk og glad i denne flok af unge piger, hvor hun første gang i sit liv havde mødt ungdomsvenskabet, og da jeg så, at der var kommet en forståelse frem hos hende af den gerning, hvortil jeg havde viet mit liv, så jeg nu kunde være sikker på, at når hun vilde dele den med mig i fremtiden, blev det ikke for min, men for dens egen skyld, da var min glæde så stor, at den var næsten overstrømmende.

Så syntes jeg, at nu var alt lagt således til rette, at hun kunde blive min hustru, min medhjælp.

Men som jeg skriver dette, synes jeg, at jeg hører hende sige: »Grib nu lejligheden til at bringe en tak til Schröder og hans hustru for al den velsignelse, det ophold på Askov blev till!»

VII. Jeg holder bryllup og fører min brud hjem til Vallekilde.

Det var ikke så let for min fæstemø at komme i de vante folder i det stille Dalum, efter at hun havde levet så højt i Askov. Det kunde nogenlunde gå i begyndelsen, mens ind-

trykkene derfra var så friske, og hun af og til kunde gøre besøg hos eller modtage besøg af dem, til hvem hun var bleven hjærtelig knyttet.

Men da efteråret kom med dets stærke storme og mørke aftener, og hun var helt ene med de gamle forældre, savnede hun en, med hvem hun kunde dele, hvad der gik igennem hende. Når det suste under efterårsstormen der ude i skoven, kunde hun ofte føle sig underlig forladt, og alt som dagene kortedes, og mørket tog til, blev der også mørkt i hendes sind. Brevene fra mig kom sjældnere og blev mere og mere korte, de indeholdt mest beretninger om, hvor travlt jeg havde det, og hvor det kneb med at få det ny hus indrettet i Vallekilde. Stakkels Marie! Mens det brændte i hende af længsel efter at få lov til at dele alt dette med mig og være med at indrette det hjem, som dog engang skulde blive hendes eget, måtte hun nøjes med at sømme lagener og sy navn på noget dækketøj.

Da den ny skolebygning i Vallekilde skulde indvies, kneb det allermest med tålmodigheden. »Ak, Ernst!« — skrev hun til mig — hvem der dog kunde være med på tirsdag! Jeg synes, at det er så uretfærdigt, at så mange fremmede mennesker skal kunne være hos dig den dag, og så at jeg, som dog står dig nærmest af alle, ikke kan være med.« — Hun vilde bedre have kunnet slå sig til tåls, om hun blot havde haft vished for, at vi kunde komme til at holde bryllup til foråret — og forinden få talt sammen ved juletid! Men hun tvivlede om, at hendes fader vilde give tilladelse til det første, og hvis han nu gjorde det, syntes hun, at det var uret at bede ham om det sidste.

En mørk novemberaften — således fortalte hun mig i et brev — sad hun ene forpint af disse tanker. »Jeg syntes,« skrev hun, »at min stilling var så vanskelig mellem fader på den ene side og dig på den anden side; jeg følte, at jeg havde store pligter imod eder bægge, men jeg vidste, som sagt, slet ikke, hvad jeg burde gøre. Jeg følte mig så ene, og omsider kom jeg til at græde så voldsomt. Det lettede, og jeg fik da ro til at bede ret inderligt til Vor Herre, at Han vilde hjælpe mig til at indse, hvad det rette var. — Da jeg havde fattet mig lidt, gik jeg op i stuen igen, hvor der ingen andre var end fader. Jeg troede, at vi skulde til at

tale om vind og vejr; men på en gang siger han: »Hør, Marie! Har du lyst til at rejse til København i julen?« Jeg sagde naturligvis ja, og så sagde han: »Ja, så har jeg slet intet imod, at du rejser derover og er der i Triers ferie, for jeg kan jo nok begribe, at I kan have noget at aftale om det nye hus's indretning, især hvis I skal sammen til foråret.« — Var det dog ikke forunderligt, Ernst? Det var, som Vor Herre havde set rigtig venligt til mig, da jeg opsendte min bøn og nu straks sendte mig hjælp og trøst.«

Se, det lettede jo svært — og dog skrev hun i samme brev: »Jeg synes, jeg kunde se så småt af dit brev i dag, at du måske betvivlede, at vi kunde få bryllup til foråret? Lad mig vide, hvad du egentlig tror om det, kære Ernst! Lad mig endelig vide det!« — og kort før julen (18de december) var hun ikke videre, end at hun skrev til mig således:

»Hvor det er glædeligt, at der allerede begynder at mælde sig elever til sommer; det er såmæn i god tid, og det er gode tegn, men det er vel under forudsætning af, at vi får bryllup til påske, og det lader jo til på dit brev i dag, at du har godt håb om, at det kan ske. Jeg længes også så meget efter at komme til at tale med dig derom, for det er så underligt at gå således og ikke turde tænke rigtigt frem i tiden; når jeg vil tænke på sommeren, da kommer tankerne aldrig længere end til påsken; der bliver de stående rådvilde, ligesom ved en korsvej, og ved ikke, hvilken vej de må gå. Der står nemlig en vejviser dér med 3 arme; på den ene står skrevet »Vallekilde«, på den anden »Askov«, og på den tredje, som viser hen ad den samme vej, hvor tankerne kommer fra, »Dalum«. Nu er det, at de stakkels tanker står der midt på vejen og ved hverken ud eller ind, der er noget, som bestandig ligesom uvilkaarligt drager dem henimod den vej, der fører til »Vallekilde«, men de ved dog ikke rigtigt, om de tør vove det eller ikke. Til sidst fatter de den beslutning at stå ganske stille, indtil der kommer en mand, der kan lede dem på rette vej, og den mand er du, min egen kære ven. Du skal sige dem, hvor de skal gå hen!«

Snart efter blev bestemmelsen om brylluppet tagen. Vi kom til at være sammen i julen først i København, derefter

i Vallekilde, og var bægge enige om at ønske, at brylluppet måtte blive til påske og om at bede hendes fader derom. Jeg havde troet, at han vilde gøre en del vanskeligheder, fordi min stilling, hvad udkommet vedrører, var alt andet end god; derfor havde jeg skrevet et langt brev til ham, hvor jeg gjorde rede for denne og for mine forhåbninger for fremtiden. Til svar fik jeg i et venligt brev hans endelige ja, så fuldt og godt, som jeg aldrig havde turdet vente det. »Besvær Dem,« — skrev han, — »derfor aldrig mere med at opgøre pecuniære beregninger, ti jeg stoler 17 gange mere på Deres karakter og hele personlighed end på alle talstørrelser i verden. — Vil altså Han, der holder alt i sin almægtige hånd, da kom i Guds navn på den tid, De ønsker og foreslår og tag hende, der hænger med faste kroge ved mit faderhjærte, og som jeg vel ser og føler, jeg ofte dybt og smerteligt vil savne, men som jeg ikke bør forholde den, der elsker hende som De, og jeg tør vel sige det, sandelig også er Deres kærlighed værd.«

Hurtigt råndt tiden mellem jul og påske. For mig gik den med umådelig travlhed og strængt arbejde. Jeg mindes aldrig i mit liv at have haft så meget at bestille, så da foråret endelig kom, var jeg overtræt og udslidt. Og mine husfolk gik det ligeså. — Det havde ofte været vanskeligt under sådanne forhold at lave til bryllup. Men det gik dog, og da vi nærmede os påsken, var vore stuer smukt malede og huset i orden til at tage mod sin unge frue.

Min fæstemø havde imens haft travlt med at gøre sit brudeudstyr færdigt. Da påsken nærmede sig, voldte forberedelserne til bryllup så megen uro i det ellers så stille Dalum, at hun ikke følte sig ret til pas inden døre. Hun tyede da ud til skoven.

»Går jeg udenfor,« — skriver hun —, så løber det underligt igennem mig, at nu skal jeg sige alle mine kære, kære steder farvel for bestandigt. Så synes jeg, at de ryster på hovedet af mig, de store alvorlige bøgetræer, ligesom de vilde sige: Hvorfor rejser du nu bort fra os? — og så suser det

så underligt i dem. Men så på en gang begynder droslen at slå nok så fornøjet oppe i træet, og så kan jeg høre, den siger: hvorfor hun rejser? Det gør hun naturligvis, fordi hun har en ven, som hun længes efter, og som nu kommer og henter hende hjem med sig. Nu kan hun ikke mere føle sig fyldestgjort af sådan et gammelt alvorligt bøgetræ som du. Og så giver jeg droslen ret. Det er dog ikke bøgetræerne, hvor smukke de end kan være, som man trænger til i længden. Nej, nu trænger jeg til liv og frihed fremfor alt.«

I det sidste brev, jeg fik fra hende før vort bryllup, skrev hun:

»Hvor jeg i dette øjeblik tydeligt kan huske, da jeg skrev til dig allerførste gang; og dette skulde jo være sidste gang, medens vi er forlovede! Der ligger over 2½ år imellem den gang og nu, og i den tid er der sket så meget. Det er så forunderligt, når jeg tænker på, med hvilke tanker og følelser, jeg skrev det første brev til dig. Jeg synes ikke mere, jeg kan kende mig selv igen«

Ja, det var sandt, at der var stor forskel på hende, som hun var, da jeg lærte hende at kende som en ung pige, der kunde føle sig fyldestgjort ved et drømmeliv sammen med skoven og den blomstrende eng, og som hun nu var, da hun stod rede, ikke blot til at være min hustru, men til at tage en gerning op sammen med mig i vort folk. Den, der har gennemlæst disse mindeblade om hende, vil have set, hvilken påfaldende rig udvikling, hun havde gennemgået. Den unge knop, der havde hvilet i sit svøb, var i færd med at folde sig ud til den dejligste blomst. Med inderlig tak til Gud skriver jeg dette ned. Tit havde vi sunget: »Giv tid, og hver en blomst udspringer« —; nu, som hun stod der færdig udsprunget, var hun et vidnesbyrd om Guds nåde, der lå klart udbredt for os i hendes skønne livsførelse, hvor vi så, hvorledes alt var lagt til rette stykke efter stykke af Guds faderhånd, så vi havde kun at bide efter Herren og give tid; og enhver, der følger hans førelse opmærksomt, vil se, hvor godt det er at bide efter Herren vor Gud og lade ham råde.

Man skulde tro, at det var med ublandet glæde, jeg skulde drage over til brylluppet i Dalum for at hente hende hjem til mit. Da kom det sørgelige budskab om Grundtvigs svære sindssygdом, som lige den gang var brudt ud. Det var som om alt ravede under mine fødder, og det kneb med at holde frimodigheden, oppe. Godt var det, at jeg havde nogle dage til at besinde mig derpå, og at jeg netop den dag, da jeg skulde rejse til Fyn, fik de første bedre tidender om hans tilstand, som ikke var værre, end at vi kunde håbe, at han skulde helbredt rejse sig på ny.

Tredje påskedag kom jeg til Dalum. Der, hvor vi mødtes første gang, så jeg hende nu igen. Atter gik vi i »Fruens bøge« og på alle de gamle steder. Dagen efter stod brylluppet. Fra præstegården gik den lille brudeskare, der næsten udelukkende bestod af hendes og mine nærmeste slægtninge, gennem hasselgangen til kirken, og der ind, i den store gamle klosterkirke, førte den statelige fader så hende, den skønne brud. Efter vielsen var vi samlede i præstegården, og dagen efter med slægt og venner i Odense.

Et stort skår i vor glæde var det, at min kære moder pludselig var bleven syg og ikke kunde være med.

Om fredagen gik så rejsen her til Vallekilde. I det dejligste vejr sejlede vi over bæltet, og snart efter gik det i susende fart med jernbanetoget fra Korsør til Slagelse. Da begyndte jeg at blive lidt ilde til mode ved tanken om, at når vi kom til Slagelse, havde jeg intet andet køretøj at byde min hustru til den 6 mil lange vej der fra til Vallekilde end min simple fjællevogn med mine ynkelige gamle små forasede heste for. Jeg tænkte på, hvorledes hendes fader havde ladet os køre fra Dalum i sin fine wienervogn med store smukke heste for. Og nu skulde denne modsætning møde hende, så snart vi kom til Slagelse, som forsmag på, hvilket tarveligt hjem jeg førte hende til i sammenligning med det, hun forlod. Kunde hun bære denne overgang? Som jeg sad i disse noget sørgmodige tanker, böjede hun sig hen over mig og så mig så inderlig godt ind i øjnene. I det samme stak hun et lille papir ind i min hånd. Hvad var det? En hundred daler seddel! — Hvor kom den dog fra? — Hvor blev jeg underlig bevæget, da jeg fik sammenhængen at vide. Hendes fader havde givet hende 1000 daler til udstyrspenge. Da nu vort

hus for en del var udstyret i forvejen, havde vi bestemt at tage 700 rigsdaler deraf til opførelse af en kostald i løbet af sommeren. Men de 300 daler skulde være til, hvad hun behøvede til sin egen person. — Deraf havde hun sparet det ene hundrede og gemt dem til denne overraskelse. Hvor kom de dog på et godt sted og i et udmærket øjeblik. Jeg fik jo derved at vide, at hun godt nok vidste, hvor det så småt ud med pengene, og hvor vi måtte være sparsommelige for at kunne sætte den fri skolegerning igennem.

Lidt efter havde vi nået Slagelse. Jeg skulde ud at se til mit køretøj. Men hvad var nu det?

En ny og nydelig lille fjedervogn holdt der udenfor med mine gamle heste for, som næppe var til at kende igen, for de havde fået nyt, pletteret seletøj på. Jeg havde nær aldrig kunnet tro, at det var min vogn, om ikke Anders, min kusk, havde siddet på den. Nu rejste han sig og overrakte mig et ark papir, hvorpå der med Hoff's håndskrift var skrevet følgende:

»Med en hjertelig lykønskning til Dem og Deres hustru og ønske om Guds velsignelse i Deres ægteskab og fælles gerning beder en del af Deres og højskolens venner Dem modtage medfølgende vogn som en vennegave med tak for Deres arbejde i højskolens tjeneste.«

Derefter kom givernes navne, 100 i tal. Det var skolens nærmeste venner og lærlinger, den kreds af mænd og kvinder, som til begyndelse sluttede sig om den og hjalp mig med at føre den frem. En hilsen fra dem i det øjeblik var mageløs skikket til at give godt mod.

I strålende vejr kørte vi så nord på. De gamle heste oppele dem ordentlig og struttede i det ny seletøj. I Rerslev bedede vi hos »gamle Nielsen« og hans hustru i det ejendommelige, fornøjelige hjem —, så gik vejen forbi den dejlige Skarritsø, som min hustru aldrig før havde set, — og henad aften nåede vi Vallekilde by.

Allevegne flagedes der. Vi standsede lidt, for fra almueskolen og præstegården kom man os strålende og lykønskende imøde — og så, mens den dejligste aftenrøde bredte sig over hele egnen, kørte vi det sidste stykke vej til vort hjem.

Ved indgangen havde man rejst en æresport, smykket med grønt og flag. Der stod alle vore husfolk og Thomsen og modtog os med et vældigt hurra. — Ja selv »salutering« fattedes ikke. Vi var dengang i færd med at samle kampesten på vor mark til den ny kostald, der skulde opføres. Mange af dem var så store, at de måtte sprænges med krudt. Man havde gjort alt færdigt til sprængningen — og da, idet vi kørte gennem æresporten, — stak Rasmus Sørensen luntten til, og nu lød det som et kanonskud med vældigt drøn.

Så førte jeg min hustru ind i vort hjem.

HØJSKOLEFORSTANDER
ERNST TRIERS
EFTERLADTE PAPIRER
I UDVALG

VED

POVL HANSEN

KØBENHAVN
AUGUST BANGS BOGHANDEL

TRIER'S BOGTRYKKERI (H. J. SCHOU)

MDCCCXCV

**HØJSKOLEFORSTANDER
ERNST TRIERS
EFTERLADTE PAPIRER
I UDVALG
VED
POVL HANSEN
AUGUST BANGS BOGHANDEL
KØBENHAVN 1895**

Efterfølgende udtog af højskoleforstander Ernst Triers efterladte papirer udsendes nærmest med tanken på hans tidligere elever. For sådanne vil de jo nemlig foruden deres literære værdi også have betydning i retning af at genoplive mindet om den afdødes personlighed. Hans tale vil de ikke kunne erstatte, ti han var i højere grad end de fleste en ordets mand; det mundtlige ord var hans våben og hans virkemiddel; ved det og gennem det besad han en magt over tilhørernes sjæle, som selv hans bedste skriftlige arbejder kun giver en svag forestilling om. —

Hvad retskrivningen i efterfølgende stykke angår, da har jeg stræbt at fastholde den, forfatteren helst brugte og i sine senere arbejder helt gennemførte. (Herfra undtages dog Viggo Pedersens indlednings-

stykke om Trier. Dettes retskrivning bærer forfatteren selv ansvaret for).

*Nærmere og nødvendige oplysninger om de enkelte stykker har jeg vedføjet disse som noter, hvortil der i teksten er henvist med tal. De noter, hvortil der henvises med *, er derimod forfatterens egne.*

Vallekilde folkehøjskole i januar 1895-

Poul Hansen.

Om Ernst Trier.

Som en Verden for sig selv, et Fristed for en stærk åndelig Kraft, der havde sat sig det Mål for ramme Alvor at leve et frit menneskeligt Liv, båret af Guds Ånd, ligger Vallekilde, som fordum Klostrene, på et skönt men noget afsides Sted, fjernet fra Verdens Larm. Og omkring denne Skole, der virkelig i meget minder om de fredhellige Klostre, havde der, som om disse, dannet sig en hel Coloni, en lille By af Skoler, Håndværkere, Handlende og Jordbrugere, som trivedes godt under dens Mure, med Kirkespiret ragende op over det hele.

Men der er en stor Forskel fra Klostrene alligevel, thi her havde ikke fromme Mennesker slået sig ned til et Eneboerliv for i Stilhed at dyrke Gud, skræmmede af Menneskelivet rundt om. Tværtimod var denne Skole rejst, for at der fra den skulde virkes videnom med Åndens Våben, for at der herfra kunde udgå en Ungdom from og kraftig, sjælesund og ren, med Lyst og Dyg-

tighed til at leve et ædelt Liv og lægge al Kraft til for at rejse vort Folk efter Nederlaget i 1864 og føre det ud af Mismodets og Slappelsens og Tvivlens Tusmørke.

Den der en smuk Dag kom kørende for at besøge Vallekilde og høre Triers mærkelige Taler, kendte over hele Landet for deres vækkende Klang og ildfulde Kraft, så allerede langt borte fra Skolen med hele Colonien og Valgmenigheds-Kirken og Thinghøj med det vajende Flag på Bakkehældet ved Indgangen til Odsherred. Båge det løftede sig Vejrhøjs stolte Linier, og kommer man op på Bakkedraget, da er der fra Skolen uhyre vidtstrakte Udsigter, udover Sejro Bugt med Nexeløs lysende Klinger og ned over det nordvestlige Sjælland, så vidt så vidt, at Sindet allerede ved disse Omgivelser stemmes højtideligt og beredes til at modtage store Indtryk.

Og ved Skolen selv slår noget ejendommeligt en imøde. Først det store prægtige Øvelseshus, og når man træder ind i Skolebygningen, da den Skønhed, som råder derinde.

Klokken har ringet sammen til Foredrag, Sangen har tonet stærkt og friskt fra 200 unge Karle eller Piger, over hvis Hoveder Dalsgaards store Billede af Ansgar, der døber et lille Barn, lyser en imøde med en egen ren højtidelig Virkning.

Foran Billedet står en Mand, en bred tætsluttet Skikkelse med et kraftigt Hoved, busket gråsprængt Hår. Han står ganske stille, — ingen Talerstol, kun en lav Forhøjning. Hånden hviler på en Stoleryg foran ham og Blikket er vendt imod Vinduet, imod Lyset fra Himlen derude — Udtrykket er dybt alvorligt. —

Og nu begynder han at tale.

Han fortæller om det gamle Testamentes Patriarker, og han viser det ægte menneskelige i disse Skildringer af Israels Historieskrivere, mere oprigtige end alle andre,

fordi de har skrevet, ikke til Forherligelse af Israels Folk, ikke for at rejse straalende Mindesmærker over dets Helte, men ene til Herrens Ære, som har ført sit Folk vidunderligt og givet det den højeste Forjættelse.

Han maler for os Abraham, Hyrdekongen, hvem Gud har givet Løfte om Landet for det Folk, Han vil rejse af hans Lænder; han, Fyrsten blandt sin Stamme med den uindskrænkede Myndighed, vil ikke trættes med Loth; han lader ham uden Indvending vælge det fede Land; ikke engang sin Overhøjhed, sin Ret, forlanger han først anerkendt; men i sit Hjerte har han sikkert tænkt med Sorg: Hvor kunde, hvor kunde Du dog gøre det!

Og han fortæller videre; men det mærkes snart, at dette er ikke almindelige bibelhistoriske Foredrag. Thi hvordan er det dog han skildrer Abraham, Manden efter Guds Hjerte med den dybe Tro, den urokkelige Lydighed, Herrens Ven, med hvem Han taler.

Nej sådan skildrer man kun, hvad man selv har oplevet, saa dyb en Tro tolker den kun levende, der selv ejer den, den Tryghed i den ubetingede Lydighed den kender Du selv; ja selv en Herrens Ven, der vandrer for hans Ansigt, det samme Blod i Årerne, den samme Tro i Hjertet, det er Hemmeligheden! Han har levet med Isak, når han vandrede i Ørkenen ved Aftenstide, sorgfuld efter sin Moder Saras Død og holdt sin Bøn under den store Hvælving, højtidsfuld men tryk ved Herrens Valg af hans Brud. Hans Længsel voxer, han løfter spejdende sit Øje — å nej, se! Kamelerne kommer!

Og hør ham tale om Jacobs underlige Kamp om Natten med Herrens Engel, — med den levende Gud!
»Jeg slipper Dig ikke før Du velsigner mig«!

Det går gennem Marv og Ben. Alle er med; denne

hellige Glød tænder. Den søvnige er vågen; den levende sidder ubevægelig. Som han stiger og daler følger de ham alle. Hvem formår som han at give sig hen — helt hen — forunderligt, betagende, opløftende. Der står den Mand og lukker sit Inderste op for os, han véd måske ikke selv hvormeget, men vi må følge ham, græde med ham, juble med ham, takke med ham.

Han maler for os de stive Ægyptere omkring Farao. Alt går efter afmålt Vedtægt, alt er regelret og højtideligt. Men den mægtige Farao er bekymret, syg af Ængstelse over sin sære Drøm om de fede og magre Kør, de fulde og de svange Ax. Ingen kan tyde den for ham, og bag den store Etikette er alt Forvirring og Rådvildhed. — Og så står der for ham, ført ud af Fængslet, hvor han nær var bleven glemt af alle Mennesker, Josef, Ebræeren, — ung, skøn, frimodig, med Åndens Lys i sit Øje, og ledet af Herrens Ånd tyder han Drømmen med Visdom.

Eller se den gamle Jacob, der af Josef bliver ført frem for Farao, den enerådende, Solgudens Stedfortræder, for hvem alle kaster sig plat på deres Ansigt. I al sin frygtelige og stive Majestæt sidder han der; men han viser sig bevågen mod sin første Ministers gamle Fader, skøndt han kun er en ringe Hyrdekonge. Noget skal en Fyrste sige, når han lader nogen få Foretræde og nedladende spørger han Oldingen om hans Alder. Og hør — denne lægger en hel Livsanskuelse i sit Svar: »Min Udlændigheds Dage er 130 År. Få og onde var mine Udlændigheds Dage og de når ikke mine Fædres År i deres Udlændigheds Dage.« Det er formodentlig ikke et sådant Svar, Farao har været vant til at få, men han er nådig imod ham, den gamle Mand. Men Oldingen er den Israel, den Guds Kæmpe, som brødes med Herren selv, — Abrahams Gud og Isaks Rædsel — og sejrede!

Og Israel løfter sine Hænder og lægger dem på Faraos Hoved og velsigner ham!

Han er den eneste Mand på Jorden, der kan velsigne, han er Bæreren af Herrens Forjættelse.

Hvem er her den lille og hvem den store?

Medens han maler disse Skikkelser for dem, ja gør dem lyslevende for de lyttende Skarer, viser han dem Guds Førelse med Slægten henimod det store Mål at berede den på Tidens Fylde, at den må modnes til at tage imod Frelsen. Han skildrer derigennem Menneskelivets Løb, og det slår ned i dens Hjerter, hvad det betyder at være Mennesker — skabte i den levende Guds Billede, dannede til at vandre i Hans Lys; en falden Slægt, dybt falden, men runden af den ædleste Rod; han kalder det dunkle Guds-Billede frem i deres Hjerter og Paradistonerne fra Menneskeslægtens Vugge går som et sagte Nyn gennem deres Sjæle. De aner, som aldrig før, hvor dybt Faldet er, og hvor mageløs Herrens Kærlighed og Nåde. — »Å — om Han dog måtte få Lov at vederkvæge dem« !!

Men gik da ikke det meste af dette hen over Hovedet på de unge Karle og Piger som flokkedes om ham?

Å ja — en Del gjorde det vistnok, og de fleste kunde umulig måle den sjældne Begavelse og glimrende Veltalenhed, han rådede over; den poetiske Skønhed og Kraft kunde de ikke tilfulde værdsætte, ja der var måske mange iblandt dem, som slet ikke gjorde sig disse Ting klare. Men sit Mål forfejlede han ikke.

Deri lignede han sin store Mester Grundtvig, hvis fuldtro Discipel han var, uagtet han ikke i nogen Måde efterlignede ham, at han ødslede med sin åndelige Rigdom. Som Grundtvig havde han en langt større og langt kærligere Opgave end at røre og bevæge Hjerter ved Kunst. Han var vel ikke Kunstner eller Digter i almindelig For-

stand, udtrykte sig også med ganske anderledes Flugt mundtlig end skriftlig, thi når han skrev, vovede han ikke at give sig frit hen; men han var genial, hans Fantasi var storladen, som alt hos ham var stort skåret, og hans Følelse dyb og oprindelig. Der kunde fra hans Læber strømme Ord gennembruste af Poesi, hans Sjæl ejede Vinger så stærke og brede, at han bar andre højt op hvor Lyset og Luften er renere og hvor Øjet skuer vidunderlige Ting.

Og dog havde han så fast en Fod hvor han stod; han lod sig aldrig henrive til fantastiske Drømme og hans Sjæl bølgede ikke viljeløs under Stemningernes tilfældige Strøm. Thi han var, hvad Digterne sjældnere er, en grundmuret Karakter, han var helstøbt. Og han byggede på en Klippe. Han søgte aldrig at glimre ved sine Evner; nej de var for ham Midler, givne ham af Gud, til at kalde Mennesket frem hos den Ungdom, han elskede så højt, og til at forkynde Guds Pris. Derfor havde han Råd til at strø sine rige Gaver ud, selv om Vinden førte mange Guldkorn uændsede bort; hvad brød han sig derom! Kunde han blot være med til at rejse en Slægt

»med Øjet, som det skabtes, himmelvendt,
lysvågent for alt stort og skønt heneden,
men med de dybe Længsler velbekendt,
kun fyldestgjort af Glans fra Evigheden.«

Det var altid den danske Højskoles Opgave, men få har haft de personlige Evner dertil, som Ernst Trier. Thi foruden de store åndelige Gaver, ejede han i sin Sjæl en sprudlende Kilde, en brændende Flamme; hans Blod bruste endnu så varmt og fyrigt, som i hans første Ungdoms Dage.

Udgået af en ædel Slægt og opvoxet i et godt Hjem,

fostret, som så mange udmærkede Mænd, af en elskelig Moder, havde han, tidlig udviklet, tidlig åndelig bevæget, ført et strålende Ungdomsliv, sådan som det nu synes vort blegsottige Slægtled et Eventyr at høre om. Tidlig var han kommen i Berøring med mange af vort Folks ypperste Mænd, og selv havde han været den samlende Kraft i en Skare af Unge, Studenter, Musikere og Kunstnere, hvoriblandt mange, hvis Navne er vidt kendte nu. Hele sit Liv bevarede han en usvækket, ja brændende Kærlighed til Toner og Billeder; han forstod ikke blot at vurdere Kunst med åndfuld Kritik, men han forstod også at give kraftige Impulser til Kunstnere og at lukke deres Øren og Øjne op.

Han vidste hvad Skønhed og Poesi er værd, og han fandt den ikke blot i Kunst og Digtning, men han vidste selv at finde den i Naturen, som han elskede og var inderlig fortrolig med, og han kendte den store Kunst, at se Skønheden i selve Livet og at leve det poetisk.

Frem for alt elskede han den Poesi, der er over Ungdommen, det unge bevægelige Sind med de mange Muligheder. Og alt det, der fyldte ham selv, det måtte han dele med den, og det herlige Livets Mål, der stod ham for Øje, det måtte han bringe de unge til at gløde for.

Og som han elskede Ungdommen forstod han den, thi han vidste selv hvad det er at være ung, henrykt og begejstret. Men han vidste også, hvor forfærdeligt det er, når Ungdommen er borte, Sindet slapt, og når Tvivl og Mismod tærer på Håbet og Villien. Derfor vilde han ikke begynde med at putte så og så mange Kundskaber ind i sine Elevers Hoveder, — så højt han end ellers satte Kundskabens Værd — nej, han vilde begynde med at opildne dem.

Og når han fik Ørene åbnede på dem og Hjertet til

til at slå hastigere og Sindet til at bølge, og når der på den Måde var kommet Grøde i Sjælen, og alting, som i Vårbruddet, gærede i dem — da såede han med kærlig og varsom Hånd sin Sæd.

Hemmeligheden ved hans Magt over de unges Sind var hans Hjertes udelte Hengivelse; den Magt kan kun den gennemdorske eller helt ødelagte modstå. Men var de først komne under hans Indflydelse, talte han ud — helt ud. End ikke for de såreste Punkter veg han tilbage. Han kendte Farerne for de unge, han vidste, at der i hvert Menneskes Sjæl er Lønkroge, man må grue for.

Derfor indgød han en så urokkelig Tillid, og derfor fik han et dybt Indblik i Tusinders unge Sjæle, som øgede hans rige Erfaring. Hvormange har ikke grædt ud både Synd og Sorg i hans Favn. Det var somme-tider rystende Sjælehistorier han blev indviet i. Og dersom man fik at vide, hvormange Stakler, åndelig og moralsk nedbrudte Mennesker, han kærlig har hjulpet ud af Elendighed og fået sunde og dygtige Folk ud af, vilde man undres.

Her kun et lille Træk blandt mange andre på hans selvforglemmende Kærlighed. Der var en ondartet Diphteritis på Skolen og en Karl lå dødelig syg. Han lå i Sjælenød og der gik Bud efter Trier. Han talte med ham, som få andre kunde gøre det og bad med ham, og fuld af Æmhed bøjede han sig over ham, og skøndt han ved den syges Kvælningsanfald fik Slimen fra hans Mund i sit Ansigt og var kyndig nok til at vide, hvad det kunde medføre, kyssede han ham som et Barn. Og Karlen lukkede sine Øjne med Fred.

Den stærke, voldsomme Mand, der gjorde et så mægtigt Indtryk af Kraft og Energi, hvis Stemme rungede gennem Blæsten, når han under åben Himmel talte for

store Skarer, og hvis Vrede, når den var vakt, var som den rullende Torden, — han var øm som en Kvinde.

Men ingen mene, han fik Hængehoveder ud af sine Elever, dertil var han altfor sjælesund. Nej, der var over Vallekilde en Stemning af Fest, og den var der altid.

Hvor bruste Sangen ungdomsfrisk, når Trier satte i med sin vældige Røst; den var rigtignok bleven slidt med Årene, men den rev alt med sig. Og når han gik ned til Middagsbordet med sine næsten tohundrede Karle eller Piger, hvor rullede da hans mægtige Latter gennem Skarerne; den hørtes fra den ene Ende af Skolen til den anden. Hans Natur var så overvældende frodig, at i Alvor som i Spøg ragede hans Person op over alt andet. Og kom der så en kendt og kær Gæst, hvor slog han da sin Favn stort op og med hvilken bragende Velkomst trykkede han ham da ikke mod sit brede Bryst.

Dette var det allerførste Indtryk, de unge modtog, når de kom på hans Skole, og dertil den Skønhed, der var overalt.

Thi Trier havde Brug for Kunstnere. Og han forstod at bruge Kunsten, så den blev til virkelig Gavn i Livet.

Hartmanns og Windings Toner, M. Nyrups, Dalsgaards og Joakim Skovgaards Kunst og flere andres, har på Triers Opfordring hjulpet til at give Vallekilde Skole dens ejendommelige Præg. Og med sådanne gode Forbilleder fik han lokket Skønhedssans og Dygtighed frem hos andre.

Selv var han en udmærket Havebruger, og om Højskolen, bygget i 1866 på åben Mark, er nu en stor frugtbar skyggefuld Have. Overalt plantede han, til Læ og til Skønhed, lange Hækker af alle Slags Træer og Buske; i dem skulde hans elskede Sangfugle bygge;

den Sæd, Fuglene kunde fortære, undte han dem gerne og fandt rigtig Erstatning i den Glæde, de voldte ham.

Ofte kunde man se ham lønlig udspejde deres Færd mellem Løvet, og undertiden hentede han råt Kød nede i Køkkenet og kastede det op i Træerne til sine fjedrede små Venner, og til hans store Fornøjelse byggede Svalerne trygt deres Reder under de tavlede Lofter i Skolestuerne og blandede deres muntre Kvidren i de unges Sang.

Intet Under at de fleste unge levede deres Skoletid som i en Fest!

Men som Trier selv var en grundig Natur, en lærd Mand, en praktisk Dygtighed, en trofast Arbejder, der havde slidt sit Helbred op, så vilde han ingenlunde, at dette skulde være nok for hans Elever. Han kendte både Arbejdets Nødvendighed og dets Velsignelser, og han så i Villien Personlighedens Kærne.

Han vilde ikke blot lade dem gennemleve en Begejstringens Rus, for at de siden i Hverdagslivets Slid kunde have sådan et skønt Minde at tære på. Det vilde sikkert kun have været at gøre dem udygtigere og misfornøjede.

Hvad han vilde, det var at trække dem op, så de aldrig mere gik istå, at give dem et afgørende Stød henad den rette Bane.

Derfor var der Lejlighed nok for hver, der vilde noget, til at erhverve sig al Slags Færdighed og Kundskab. Der står den store fortræffelige Håndværkerskole, en Sømandsskole, en Fiskerskole, Sløjdscole og Væverskole foruden Undervisning i alle almindelige Skolefag. Og for at Legemet ikke skulde blive dvask og stift, men blive en sund Bolig for en sund Sjæl, og for at Kraft og Mod skulde blive udviklede, gik den svenske Gymnastik med Liv og Fart i det store prægtige Øvelseshus. Vallekilde.

var den første Højskole, som indførte Lings Gymnastik, og Øvelseshuset, der rummer 1200 Mennesker, og som Trier med store Offre gjorde til vistnok det største og smukkeste i Landet, er et Vidnesbyrd om hans Skønheds-trang og hans Forståelse af Tidens gode Krav og hans fuldkomne Uegennytte.

Her blev da også et passende Samlingssted for de store Folkeskarer, som ved alle højtidelige Lejligheder strømmede sammen på Vallekilde for at forfriskes og styrkes ved det åndelige Væld der sprudlede her.

Skøndt Trier holdt fast ved, at hans Skole i første Række skulde være en Vækkelsens Skole, fordi dette er den nødvendige Forberedelse, og Livet og Lysten må til, hvis Værket skal lykkes, fulgte han dog både godt med Tiden og vilde heller end gerne drage sig alle duelige Kræfter til Nytte. Og han havde en egen Evne til at finde og udnytte Kilder, der kunde komme hans Gerning til Gavn. Men havde han ikke nogen brugelig Kraft til et eller andet Fag, vilde han hellere lade det ligge end have en mat og livløs Undervisning deri. Han så både praktisk og andfuldt på sin Gerning som Skolemand, derfor var det ham imod for enhver Pris at have enhver Rubrik i et fastslået Skema udfyldt.

Han kom en Gang tilstede ved et stort Møde i Upsala, hvor mange var samlede. På fleres Opfordring fortalte han om den danske Højskoles Virkemåde. En af Tilhørerne sagde da, efter at Trier havde sluttet: Men så er jo den svenske og den danske Højskole ganske forskellige. »Ja,« tog da Professor Rudin tilorde, »Sagen er den, at den danske Højskole er en Gerning, medens den svenske er en Institution.« Og med disse Ord ramte han til Triers Glæde netop hans Mening. Han frygtede netop mest af alt for Højskolen, at den skulde blive til en Institution.

Han var overbevist om, at en Opdragers første Mål skulde være Uddannelsen af Elevens Villie, og at uden dette var hans Arbejde forfejlet. Og hertil forslår Kundskaber alene ikke. Det er ikke nok at lægge Sæden i Jorden, men Jorden må beredes først, den må pløjes dybt, den må vendes opad, at Himlens Lys og Luft kan virke på den; og Jorden skal have Næring, for at Sæden kan trives, og der skal Solens Varme og læskende Dug og Regn til.

Derfor var en vis Sum af erhvervede Kundskaber ham af mindre Værdi; det afgørende var kun, om de unge havde haft et betagende Møde med Ånd.

Men hvor vanskeligt havde han ikke ved at få Folk af en anden Skole til at forstå dette! For mange Ar siden besøgte Biskop Martensen Vallekilde på en Visitatsrejse. Han aflagde Besøg på Skolen, og hvad han der så og hørte måtte uvilkårlig interessere ham; men han kunde slet ikke finde sig i, at der ikke var Overhøring og Prøver, og han spurgte, om Eleverne da ikke idetmindste skrev noget op af Foredragene, de hørte. Trier fortalte ham da, at noget ældre Theologer havde sagt ham, hvorledes de i deres Studenterdage samvittighedsfuldt sad ved de theologiske Forelæsninger på Universitetet og skrev alt op i deres Collegiehefter, men kedede sig grundigt over Forelæsningernes Tørhed. Men da begyndte en ung Professor en Række Forelæsninger så åndfulde, at ingen havde hørt noget lignende i Facultetet, — men under dem glemte de aldeles at skrive i Collegiehefterne. »Må jeg spørge«, sagde Biskoppen, »hvem var denne unge Professor«? »Det var Deres Højærværdighed«, svarede Trier med sit dybeste Buk.

Hans Mening om Opdragelse og Udvikling var den, at det gjaldt om at få hvert Menneske til at betragte det Arbejde, han havde at gøre, stort eller ringe, som en

Gerning han skulde gøre for Guds Skyld, og som derfor måtte udrettes med Lyst og Iver. Og når et Menneske havde en Ting at leve for, en Ting han forstod, en Ting han vilde sætte sin Kraft ind på, og vilde dygtiggøre sig dertil ved at følge med alle Fremskridt på det Område og være ivrig for at erhverve sig de dertil hørende Kundskaber, blev han på den Måde bedst dygtiggjort, ikke blot rent faglig, men også som Menneske, og at dette var den rette Vej til Selvstændighed.

Han vilde heller end gerne se hvert Menneskes åndelige Synskreds så udvidet som mulig og virkede levende for at skaffe Poesi og Kunst og al nyttig og fornøjelig Oplysning Indgang overalt, hvorhen hans Indflydelse nåede. Men først og fremmest vilde han dog lære sine Medmennesker, at det er ikke i Bøgerne men i Livet selv Poesien er gemt, og at den er der ikke blot de hellige men også de søgne Dage, også i det daglige Stræb, ikke blot i Glæden men også i Sorgen. Men at have mange overflødige Brudstykker af Viden om dette og hint liggende i sit Hoved som i Skuffer, og at have tilegnet sig mange unødige Færdigheder, som en overfladisk Dannelse kræver, fandt han slappende og åndløst.

Da Biskoppen ikke forstod hvorledes han væsentligst gennem Foredrag kunde påvirke Eleverne, spurgte han ham: »Men er det da virkelig Deres Mening, kære Trier, at de vil gøre æsthetisk dannede Mennesker ud af alle disse unge Karle og Piger? Hvad har den æsthetiske Dannelse givet os? Den har givet os Pretensioner.«

»Nej,« svarede Trier, den æsthetiske Dannelse er kommen til os fra Grækenland, og den sætter som sit Mål at udvikle alt menneskeligt til den højeste Nydelse af Livet. Men i samme Grad Udviklingen går ud på at nyde Livet, svækkes Livskraften. Nej, den æsthetiske Dannelse vil jeg råde dem fra at hige efter. Det jeg

vil give dem Del i, er ikke den æsthetiske, men en virkelig poetisk Opfattelse af Livet, en sund nordisk Dannelse, ikke den, der giver Fordringer til Livet, så at de ikke kan malke en Ko, fordi Lugten i Stalden svækker Livsnydelsen, men den Dannelse, der giver Glæde i Arbejdet; ikke den der lærer dem at holde smukke Taler om Danmark dejligst Vang og Vænge, men den at ville udrette noget for deres Fædreland; ikke den, der lærer dem at nyde veltalende Prædikanter, men den, der lærer dem at leve i Kristus. «

Når man har beskyldt den grundtvigske Højskole og Vallekilde især for kun at sætte de unges Sind i Bevægelse, men ikke at skaffe dem Kundskaber og Dygtighed, da er det en Beskyldning, fremgået af Misforståelse og Ukendskab til de virkelige Forhold.

Men Trier havde en skarp Sans for det væsentlige og det mindre væsentlige, og han holdt trofast på sin Overbevisning. Han var i visse Måder en meget ensidig Mand, men netop derved nåede han så langt og så dybt.

At Ensidighed derimod ikke er ensbetydende med Snæversynethed var han et levende Exempel på. Thi han forstod sig netop fortræffeligt på en Mængde forskellige Ting og nærrede en høj Grad af Forkærlighed for udpræget dygtige Mennesker i de mest forskellige Virksomheder. Han kunde med Sandhed sige, at intet menneskeligt i Virkeligheden var ham fremmed. Og han havde Brug for denne Evne til at lære af alt, hvad han mødte. Thi han skelnede de 7000 Elever, der i Årenes Løb sad på hans Skolebænke, og de mange Tusinder andre, han Landet over stod i Forbindelse med, og han fulgte med varm Interesse og Forståelse Folk i de allerforskelligste Livsstillinger, overalt hjælpende og støttende med Råd og Dåd. Han var en praktisk Dygtighed, han

forstod at sætte i Værk og at skabe Liv. Hans Skole havde Tilgang fra hele Landet, især dog måske fra Jylland. Der er ikke ret mange Kirkesogne dér, hvorfra ikke nogle har været på Vallekilde. Også fra Norge og Sverrige, ja helt oppe fra Færøerne og Island og selv det fjerne Finland kom der Elever og Besøg. Da hans tidligere Elever blev gifte og fik Familie, havde han den Glæde efterhånden at få deres unge Børn på sin Skole, og hans Erfaring var altid den, at jo bedre Jordbund de unge var voxede op i, desto mere Udbytte fik de af deres Skoleophold. Mennesker fra en ganske anden åndelig Atmosfære havde længere Tids Påvirkning nodig, og kom de da ikke senere under en sådan åndelig Indflydelse, som kunde værne om det udsåede Frø, da kunde det hændes, at det aldrig fik Voxekraft. Men hele Landet over havde han også sådanne gode Hjem at støtte sig til. Og de, der ikke kender noget til Højskolernes Virken, de aner heller ikke hvilket stærkt og alvorligt åndeligt Liv der rører sig mangesteds hos den danske Bondestand, og i hvilken nøje Forbindelse dette står med den praktiske Dygtighed, den har udfoldet i den sidste Halvdel af Århundredet.

Heri har også Triers opofrende Gerning sin store Del; hans Navn nævnes med Tak hele Landet over. — Men Vallekilde var hans faste Borg. Og han værnede med Nidkærhed om den Fred og den åndelig rene Luft der indenfor, at ikke noget udefra skulde forvirre og skade. Han var ivrig i altid at holde sine Elever for Øje Forskellen mellem det der er ægte og det der er uægte. Og det skal udtrykkelig siges her, at han med særlig Omhu vogtede på, at aldrig Politikkens høje Bølger skulde rive de unge med sig og forvirre og forgifte deres Sjæle. Selv var han ifølge hele sin Natur Venstremand, men han var trods sin Iver og Voldsomhed

på mange andre Områder en mærkelig sindig Mand på dette. Egentlig lå Politik ham fjern, kun som Borger i Landet følte han det som en Pligt at overveje og stemme. Men han var en gennemloyal Natur, og alt hvad der hed Partivæsen var ham en Afsky.

Han talte ellers kun ugerne om Politik, men én Gang, da Striden stod skarpest her i Landet, har jeg hørt ham holde et bevæget indtrængende Foredrag om Politik i Almindelighed for uhyre alvorligt at advare sine Elever mod politisk Fanatisme og formane dem til endelig at sky denne som noget sjælefarligt og hæsligt.

På denne ædle højsindede Mand, så varm en Patriot som nogen, så lovlydig og ærlig, har man i Stridens Hede ikke undset sig for at kaste Beskyldningerne for Usandhed og fanatisk politisk Agitation. Det var omtrent det urimeligste man kunde finde på at sige om ham. Og hvis de, der således plettede hans Rygte, havde kendt ham og overhovedet kunde forstå, hvad en høj-båren Sjæl er, vilde de have skamrødmet ned til Fod-sålerne over deres egne Ord. -

Sådanne Krænkelser smertede ham dybt — især dog for Skolens Skyld.

Men han foragtede at rense sit Navn ved Rettergang.

Det var overhovedet mærkeligt hvilken Tålmodighed denne lidenskabelige Mand havde til at bære Sorger og Skuffelser og Sygdom. Men især var det forunderligt at han med sin rasende ivrige Natur med så mageløs Utrættelighed holdt ud overfor det i den danske Bondes Natur, som var hans egen så fjernt og man skulde på Forhånd tro så fremmed, og at han gennem sit flammende Ord og hele ildfulde Væsen evnede at få den jævne sindige danske Natur i Tale og skabe en sådant Tillids- og Forståelsesforhold. Men den Klang, hans Ord havde, var så ægte og så umiskendelig fra hans

Hjertes Dyb, og hans Liv svarede til hans Ord; man måtte nødvendigvis rives med af ham og få Tillid til ham.

Egentlig var han ikke af Naturen Menneskekender i den Forstand at han af Ansigt og Væsen læste sine Medmenneskers inderste Tanker. Den skarpsindige Mistænksomhed som hører med hertil lå hans Natur fjernt. Han var altfor begejstret og varm dertil og selv af en vis herlig storslået Enfoldighed. Derfor oplevede han ikke sjældent Skuffelser, der gik ham meget nær, og hans heftige Natur kunde da drive ham til stærk Uvillie. Men med den sandhedskærlige og åbne Sjæls Afsky for Løgneren og den rene og fintfølendes Skræk for det urene vejrede han dog i Reglen det rette som Psykolog, og hans mangeårige og vidtstrakte Erfaring udviklede hans Instinkt; og hvor han blot fandt nogen Mulighed for at vejlede og oplyse og hjælpe, der viste han som sagt en næsten ubegribelig Tålmodighed.

Denne mærkelige Evne til Begejstring, dette lyse Syn, det strålende Håb og den aldrig svigtende Trofasthed hang inderlig sammen med hans israelitiske Herkomst.

Og han følte sig selv som Ebræer, han elskede sit Folk og dets Minder, og medens man oftest ser denne forunderlige Race uden nationalt Håb, så levede dette herligt hos Ernst Trier. De der har hørt ham udlægge Israels Profeter og tale f. Ex. om de døde Bens Oprejsning i Ezechiels Syn, de har et uforglemmeligt Indtryk heraf. Men han, som var stolt af at være Patriarkernes Ætling, han elskede Danmark og satte sit Liv ind på den danske Ungdoms Genfødelse og han betragtede sig som Gæst i dette sit Fødeland og har ofte udtalt sin Taknemlighed mod det danske Folk, fordi han fik Lov

til at leve her og virke iblandt os!! Han takkede, han der selv gav så uhyre meget, ja gav alt!

Over den lille klingre Kirkeklokke i Valgmenighedskirken i Vallekilde blev dér på hans Opfordring sat de Ord: Ikke os, o Herre, ikke os, men Dit Navn giv Ære! Og der stod de ikke blot støbte i Malmen, men den ringede dem ud og gentog dem for hans ydmyge Sjæl, hvergang dens Toner nåede hans Øre, og den ringede de Ord over hans Båre, da hans blånede Læbe ikke mere kunde udtale dem. Havde han kunnet stå frem i de mægtige Sørgeskarer fra alle Landets Egne der på hans Jordefærdsdag var strømmede sammen til det sidste Tak og Farvel, og havde han kunnet høre alt, hvad der da blev udtalt om ham og al den Taknemlighed, der da fik Ord, da vilde han utvivlsomt have gentaget hine Ord, sådan som han gjorde da ligeså mange var strømmede sammen for at fejre 25 Arsdagen for Vallekilde Skolegerning. Ikke os, o Herre, ikke os, men Dit Navn giv Ære!

Hans jødiske Natur og jødiske Gudsfrygt, smeltede sammen med hans kristne Tro og Bekendelse i en mageløs Samklang. Hvad Israel havde ventet med Længsel havde han oplevet og set fuldbyrdet. Af hans dybe Syndsbevidsthed fremvældede Glæden i hans Sjæl over Frelsen ved den korsfæstede Jesus Kristus og gav den gamle Salmesangers Lovsang den fuldtonende Klang.

Han var en Bekendelsens og en Lovsangens Mand. »Han forkyndte Herrens Miskundhed om Morgenens og om Natten hans Trofasthed.« Og der var over hans Forkyndelse noget af den apostoliske Kraft. Der er skrevet om ham, at han mindede om Apostelen Peter, og der var også noget af det klippefaste hos ham og det kraftige og af det hastige tillige. Men jeg vilde hellere sige, at han mindede om Apostelen Johannes. Thi hans

Kærlighed var ubeskrivelig. Og når han udtalte sin Harm over Malernes flove og fade Opfattelse af denne Apostel, når de i Billederne viser ham som en halv kvindelig Figur med lange Hår, fordi han var den Discipel, Herren elskede, og da altid hævdede ham som den dybe And og den lidenskabelige ildfulde Sjæl, da måtte man uvilkårlig tænke på ham selv.

Der var en stadig Udvikling, en Stigen i hans Forkyndelse og en større og større Kraft i hans Lovsang. De dybe Sorger han måtte lide, så tunge, tunge Savn, Sygdom, som bragte ham selv på Gravens Rand og stjal hans legemlige Kraft, og de knugende Byrder, der lå på hans Skuldre, bøjede ikke hans Ånd.

Al den Glæde, han havde oplevet og al den bitre Sorg, han havde tømt, fik hans Sjæl til at svulme imod hans Frelses Gud, og fra hans knuste men genoprejste Hjerte brød den ud som en jublende Lovsang: Min Sjæl lov Herren, alt hvad i mig er love hans hellige Navn!

Og som han altid både med Kraft og Livsalighed lovede Herrens Navn og forkyndte hans Frelses Evangelium i Skolen og i Kirken og ud over Landet, til Tusinder, ja i hele sit Liv, så gik han ved Guds Nåde herfra i sin Ånds fulde Kraft midt i sin Gernings Blomstren, midt i Juleglæden, bogstaveligt med Julesalmens Lovsangstone på sine Læber i Dødsstunden.

»Syng og tro, så skal Du stige
syngende til Himmerige.«

I ham har hans Børn mistet den ømmeste Fader og hans Venner en mageløs Ven.

Men det danske Folk har med ham mistet så trofast en Søn som få og den danske Ungdom en selvopofrende Forkæmper.

Han fik Lov at følge sin Trang at leve for den til Guds Ære, og han betalte denne Lykke med sit Hjerteblod.

Han fik aldrig nogen officiel Hædersbevisning; men Tusinders Hjerter bankede ham imøde med Tak for det Lys og den Varme han havde bragt over deres Liv.

Og den christne Menighed har i ham mistet en stor Kraft, et af Guds udvalgte Redskaber.

Men ingen, der har været hans Discipel og har suget Kræfter af hans Tro og strålende Håb, kan tvivle om, at Herrens And vil lade denne Mands Udsæd voxe og bære Frugt og vil velsigne hans Gernings Fortsættelse, hvis hans Ydmyghed, hans Kærlighed og Trofasthed må være levende hos os.

Gud være lovet for ham, hans Minde være velsignet iblandt os.

Januar 1894.

Viggo Pedersen.

Til Ernst Triers Minde.

*Trofast i arbejd og trofast i smil,
tro i det store og tro i det lille,
tro fordi kærligheds fyrige ild
førte dig an i det alt, hvad du vilde.
Sådan begejstrende ildned du sindet,
sådan lyslevende står du for mindet
endnu i dag, når jeg tænker på dig
og din rastløse vej.*

*Glad i din Gud, i din øt, i dit land
øved du dåd ifra tidlig til silde;
lyse, oplive, bestråle hvert gran
var hvad din ildhug ustandselig vilde.*

*Gud fremfor alt og så Danmark det kære —
 sletternes ungdom til lys og til ære —
 det var dit mål i din skole, i alt,
 indtil du faldt.*

*Livet dit brast men din gerning består,
 den er din bauta i kommende Dage.
 Alt hvad du såed af livslyst i vår
 bliver dit levnetsløbs ypperste sage.
 Sangen i landet og glæden i Norden,
 fryden i alle Guds storværk på jorden,
 vidne de skal ifra tusender små,
 hvad du magted at nå.*

O. Arvesen.

LEJLIGHEDSSKRIFTER

I Lom ¹⁾.

» **N**år vi kommer til Lom, skulle vi over fjældet«, sagde min ven og rejsefælle til mig. »Nå — Lom!« gentog jeg — det glædede mig, som kun var lidet bevandret i Norges stedsnavne, mellem alle de fremmede endelig at finde en gammel bekendt fra barndommen. — »Jo, Lom kender jeg godt! Det kender jeg fra visen«. Og nu sang jeg:

De bønder fra Våge og Læsje og Lom
med bredden økse på nakke,
i Bredebygd til sammen kom
med Skotten vilde de snakke.

»Ja, det er ellers nok ikke så sandt,« sagde min ven, »Lomværingerne kom nok ikke med den gang. De standsede ved et sted på vejen, hvor de holdt råd, og de snakkede så længe om den ting, til de kom for sent. Stedet, hvor de standsede, kaldes såmæn endnu den dag i dag »Rådsbakken« og Lomværingerne må endnu bestandig høre meget ilde af de andre bønder fra nabobygderne derfor. Nej, det var bønder

¹⁾ Som ung student gjorde Trier sin første udenlandsrejse, til Norge. »I Lom« er et blandt flere småstykker, han skrev på rejsen og senere fik optaget i forskellige blade.

fra Froen, der var med. Derfor synger vi her oppe i Gudbrandsdalen: »De bønder fra Våge, Læøje og Froen —«.

»Ja, så!«

»Når De kommer til Lom,« sagde prokuratoren på Lillehammer til mig, må de endelig huske på at lægge mærke til den kunstige vanding dér«. Den havde jeg aldrig før hørt tale om.

»Ja, ser De«, fortsatte prokuratoren, »i Lom regner det næsten aldrig. Man leder da vandet ned fra fjældet, idet man lægger meget lange render op ad det, og når bønderne da ønske vand over deres marker, øse de det af renderne ud over dem, derfor skal Lomværingerne have for skik at sige, at når Vorherre blot vilde give dem solskin, måtte han nok beholde sin regn for sig selv«. — »Regn skaffe, vi os sjelve«.

»Så De skal til Lom!« sagde prokuratoren i Ringebo til mig. »Der skal være så dejligt! Der skal De få fjælde at se, højfjælde!« —

Og nu kom jeg da til Lom. »Er her virkelig smukt?« måtte jeg spørge mig selv. Nej, det kunde jeg ikke finde.

Jeg så med forundring på de høje fjælde, der hævede sig om mig til alle sider i en højde, der bragte mig til at gyse derved. Jeg så på disse »gråskaldede« fjælde — ja, rigtig gråskaldede var de; gråt i gråt uden afveksling af de mørke nåleskove —. Dalen gør her en brat bøjning; det så ud som om det ikke var en men to dale, der her stødte sammen; så stødte op til dem endnu en tredje, den mørke og vilde »Bæverdalen«, ind i hvilken jeg netop kunde kige. Til bægge sider kunde jeg følge den grønne Ottaelvs løb, og ned i den strømmede den voldsomme Bæverelv fra Bæverdalen, idet den lige udenfor præstegården endnu kastede en fos fra sig, før den skummede ud i Otta. — Men smukt da! Var her virkelig smukt? Nej, ræddes måtte jeg ved denne voldsomhed af kraft og storhed i naturen —, men smukt kunde jeg ikke finde, at der var.

Og dog fængslede hele naturen her min opmærksomhed. Dog måtte jeg se ud over de vilde dalstrøg, dog måtte jeg kige ind i Bæverdalen, dog måtte jeg sætte mig ved fossen og lytte til dens sørgmodige toner; uafsladelig måtte jeg dog lade

øjet gå hen over disse alvorlige fjælde, og dog måtte jeg stadig lede efter deres stolte tinder mellem skyerne.

Det var så forunderligt: da jeg havde været en dag i Lom præstegård, var jeg ikke længer bange ved at opholde mig i denne natur, tværtimod jeg fik en tryghed derved, der gjorde mig rolig i sindet. Hvordan det gik til, véd jeg ikke, men da jeg havde været der en dag, var jeg kommen til at holde således af denne natur, netop denne natur med de bare gråskaldede fjælde, med de indesluttede dalstrøg, at jeg var glad ved at skulle blive der endnu en dag. Fjældene var mig ikke længer vilde kæmper, der vilde knuse mig; de var høje, mægtige, alvorlige herrer, der midt i deres dybe alvor dog så mildt ned til mig. Elven var ikke længer den vilde kraft, der vilde knuse alt, hvad der kom den i vejen, det var en sørgmodig klang, der tonede for mit øre.

Jeg stod netop og så ud over egnen, da præstedatteren kom hen til mig, og idet hun pegede på fjældet lige overfor, sagde hun til mig: »Ser De den sti deroppe? Over den drog Olaf den hellige, da han kom for at kristne Gudbrandsdalen, og der nede i det hus overnattede han«. — Da hun var gået, blev jeg en tid stående alene tilbage. Jeg så og så og tænkte og tænkte over denne forunderlige natur.

Da begyndte fjældene at tale til mig: »Du vil nok vide«, sagde et af dem til mig, »hvad vi står her og tænker på, hvorfor vi se så alvorlige, dybsindige og forvæntningsfulde ud«.

Ja, rigtig forvæntningsfulde så de ud. Sådan var det.

»Ser du«, fortsatte det, »det er nu længe siden, sneen er mange gange faldet på os efter den tid — da kom der en gang en kæmpe til os der ovre ad den sti. Konge må han have været, for han bar guldkronen om sin hjælm. Han kom i et forunderligt følge, der stille og alvorligt drog over fjældet. Foran bares et banner, hvori der var et stort lysende kors. Alle vare de tegnede med korsets tegn; folk i lange, hvide kåber og med skaldede hoveder fulgte med; de bare med sig billedet af en såret mand naglet fast til et kors. Midt imellem dem gik der en mand i lange hvide klæder, på hovedet bar han en hue, hvorpå der var ligesom horn. Kongen selv var ikke høj, men bredskuldret og før; langt lyst hår havde han, rødmussede vare hans kinder og to dejlige blå øjne havde han.

Da de vare komne ned i dalen, begyndte de at synge. Vi lyttede forbavset dertil; vi tyssede på elvene, at de ikke skulde støje for meget, og da klang dejlige, liflige toner op til os, der ligesom smeltede vore hårde hjerter, så at der da første gang randt stride tårer ned over vort grå bryst. Da sangen var færdig, skikkede han de andre til ro, mens han blev ene tilbage med den kronede mand. Vi lyttede til deres tale: fremmede, forunderlige navne løde for os. Når den fremmede mand i de lange klæder talte, vendte kongen sine øjne op mod himlen; vi måtte også vende blikket derhen. Ja, himlen var klar og blå og smilede til os i aftenrøden. Det havde den vel mange gange før gjort; men den gang lagde vi først mærke dertil.

Vi lyttede atter til mændenes samtale. Da hørte vi den hvide mand fortælle, at der en gang skulde komme en mand fra himlen omringet af englenes hærskarer i skinnende klædebon. Når han kom skulde der komme fred og salighed og hvile over jorden. Menneskene skulde da ikke længer slagte hverandre i grumhed, men samles i kærlighed om ham. Og dyrene skulde slutte fred med hverandre. Og vi — ja også om os talte han — vi skulde klædes med velsignelse og frodighed, freden skulde også bo mellem os.

Det var bleven nat, stjærnerne funkledede på himlen. Den hvide mand skiltes fra kongen, der knælede for ham og kyskede hans hånd. Han blev liggende på knæ efter at han var gået, hævede øjnene mod himlen — de funkledede mer end alle nattens stjærner — og strakte hænderne ud mod den som vilde han tage den til sig.

Dagen derefter drog de bort. Og år gik og år kom. Der blev lyst om os i dalen. Menneskene holdt op at slagte hverandre; de byggede det underlige hus med tårnet på der nede i dalen og enkelte gange tonede der sang derfra, dog ikke som den vi hørte, da kongen og den hornede mand var her. Men elven blev ved at fosse og ulven lod ikke lammet i ro endnu. Så er vel han den mægtige mand fra himlen endnu ikke kommen, kan vi tænke. Og nu stå vi og vente og vente.

Svar til Hr. Richard Thomsen,

»Præces der Commission des Lettischen Vereins für Schulangelegenheit« af 17. jan. 1869.¹⁾
(Brudstykke.)

Vallekilde 3. april 1869.

En ytring i Deres brev har ledet mig på den tanke, at De nærer den mening, at de såkaldte folkehøjskoler i Danmark er helt eller delvis en egen ny slags agronomskoler, så at et af deres nærmeste formål skuldé være dette, at bidrage til agerbrugets fremskridt mellem bønderne, i det hensynet dertil enten aldeles er udeladt eller er mér eller mindre et bihensyn.

Og i det de tænker på ved oprettelsen af højskoler at hjælpe deres bondestand fremad, vil jeg indstændig tilråde dem for det første at lade dette hensyn ude af betragtning. Ikke som om jeg ikke skulde ønske de letterske bønder et bedre agerbrug. Men jeg er overbevist om, at det er galt at gøre begyndelsen til at hjælpe en bondestand fremad dermed. Ikke at tale om, at det vil blive dem en meget vanskelig, ofte næsten umulig, sag hos en landbefolkning, hos hvem en åndelig udvikling ikke er gået forud, at fremkalde en sådan agronomisk skoledannelse, at den vil blive til sandt gavn for agerbruget, de vil derved jo kun opnå, at få bedre jordbrugere, studeprangere og mælkeribestyrere, men ingenlunde bedre men-

¹⁾ Brevet hvoraf her meddeles et længere brudstykke er — som det af indholdet fremgår — svar på en forespørgsel angående de danske folkehøjskoler.

nesker, fædrelandsvenner og statsborgere; de vil måske derved skaffe deres fædreland flere penge, men ingenlunde mer af ånd, og de vil derved fremkalde den skæve udvikling, som altid fremkommer når man begynder med det udvortes i stedet for med det indvortes, som har givet sig sit bestemte udtryk i fortællingen om Kains slægt, der var de første til at gøre fremskridt i håndværker og kunstfærdigheder, men også de første til at gøre tilbageskridt med hensyn til det åndelige liv, hvortil tiden indeholder mangfoldige sidestykker i dem, hos hvem den nøgne råhed med al dens hovenhed stikker gyseligt frem mellem alle det materielle fremskridts pjalter.

Som forholdene her i Danmark have udviklet sig, at de gennem hundreder af år træ- og stavnsbundne bønder frigjordes i slutningen af forrige hundredår, og disse efter vor ny grundlov af 1849 kom til at nyde godt af en udstrakt frihed og lighed, måtte det hos os blive af yderste vigtighed, at vi i disse vore bønder fik lige så mange virkelig fri mennesker, fædrelandsvenner og statsborgere som vælgere til rigsdagen. Dernæst: vor folkelige tilværelse har nu gennem hundreder af år været truet af Tyskland. Ønskede vi, at denne måtte bevares, da gjaldt det om, at den folkelige bevidsthed mere og mere vakte hos vore frigjorte bønder, i hvem sikkert, når almindelig oplysning imellem dem udbredes, danskheden vil have sin bedste støtte.

Disse forhold have nærmest været anledningen til oprettelsen af højskolerne, ved hvilke en ejendommelig skolegerning er begyndt. Men en dybere grund til denne bevægelse er sikkert hele vort folks fra gammel tid af dybt liggende trang til og søgen efter åndelig udvikling og dannelse, der i dette frihedens hundredår endelig på ny stærkt har gjort sig gældende.

Vi stå således hos os ved begyndelsen af en ny skoleudvikling. Hvad den bærer i sit skød, må fremtiden vise. Men her til lands sige vi for et gammelt ord, at det altid er vejen over dørtærskelen, der er den længste; og den er vi komme over. Og dobbelt vanskelig er begyndelsen her; ti her er jo tale om åndelig at opdyrke en hidtil uopdyrket mark. Det er ingenlunde en let sag, at få en befolkning til at ville begynde på en åndelig dannelse, når den hidtil aldeles ikke har været åndelig påvirket. Vi opfordre unge voksne karle og

piger til atter at tage plads på skolebænken; vi byde dem en undervisning, hvis egentlige værd de i almindelighed fra først af umulig kunne skatte. For at det kunde lykkes, måtte der være betingelser, og det særlig gode betingelser til stede. Dertil måtte der høre en dyb hjærtegrund hos folket, der gemte i sig en længsel efter oplysning. Men der måtte også være til stede noget røre — fremkaldt ved en åndelig bevægelse, hvori den begyndende skole kunde gribe fat, hvorfra den kunde tage sit udgangspunkt, hvis den ikke, hvad den sikkerlig aldrig burde, vilde fiske mennesker til sig ved at sætte dygtighed i skrivning og regning, landmåling og lidt agerdyrkningskemi, ud som en slags tiltrækkende madding, hvis den altså fra begyndelsen af vilde fare frem med fuld sand og fuldstændig åben ærlighed, hvad ene og alene i længden fører velsignelsen med sig. Et sådant røre har der imidlertid været her, forberedende højskolen; under dette er spørgsmål rejst hos vore bønder, så der måtte komme trang til at få en oplysning, der kunde træde klarende, beroligende og dermed også styrkende til. Ikke alene har her været en politisk bevægelse, der støttet i vor fri forfatning mange steder mellem vore bønder har fremkaldt meget røre; men her har også fundet sted mellem dem en rén folkelig bevægelse, fremkaldt her til lands fra først af ved vore store skjalde, næret ved forholdene til og især krigene med Tyskland. Der kom spørgsmål frem derved, der krævede sit svar; vore bønder, midt oppe i alt dette, krævede forklaring, oplysning, skole. Men sikkert vilde denne bevægelse endda ikke have været tilstrækkelig og dyb nok til at fremkalde en højskole med så rent et åndeligt præg, som vor. Derfor må det ikke overses, at her har været en kristelig og kirkelig bevægelse i dette hundredår, der stedse har taget til. Der findes nu næppe en plet af landet, hvor den ikke i al fald spores. Hvor den har kommet frem, har jo Guds ånd selv rørt ved hjerterne; det har båret sin rige velsignelse allevegne; det har også vakt et begær efter åndelig oplysning ved at fremkalde de store spørgsmål om menneskelivet.

Men som der således for en bondehøjskole kræves en modtagelighed for oplysningen, må det heller ikke overses, at der kræves mænd, der forstå at tiltale bønderne, i al fald særegent udrustede til at gøre begyndelsen. Vi have her til lands været heldigt stillede i denne henseende. I Kr. Kold, nu

forstander for Dalum højskole, havde vi en mand, selv udgået af almuen og grebet af bevægelserne i denne, der havde særegne gaver til at bryde isen

Hvor disse betingelser ikke findes hos et lands almue, tror jeg næppe det vil være tjænligt at oprette højskoler af den slags som vore. Det vil lidet hjælpe at danne foreninger, der skaffe penge, hvorfor man bygger bygninger, anskaffer stole og borde og de såkaldte skoleapparater; man har dermed endnu ikke de unge karle og piger, der skulle lytte til, og endnu mindre læreren, der skal meddele, det levende menneske, der skal bære det hele.

Er disse betingelser derimod til stede, hvorledes må da undervisningen blive for den ungdom, der samles på skolen? Lad mig tage et enkelt eksempel frem for at vise hvad jeg mener. Da Kold lige skulde til at begynde på sin gerning, havde endnu i avgust måned ingen mældt sig til hans skole. Det var noget nyt, ukendt; vort folk er et meget prøvende folk, der ikke således vilde vove sig ud på det uvisse. Han gav sig da på vandring for at se om han ikke skulde træffe på folk, der vilde lade sig overtale til at gøre begyndelsen. Han vandrede da af sted, men kom til at tage fejl af vejen, kom således ud på en mark, hvor han ikke havde været før; der stod to karle og mejede korn; dem gik han til for at spørge om vej. »Hvem er du?« sagde den ene. »Jeg er Kold.« — »Hvem er det?« — »Det er mig som skal begynde at holde højskole i Dalby.« — »Så,« sagde den anden, »er det dig — det var dog morsomt; jo, det har vi nok hørt om — men hvad skal man lære der?« — Og så dængede de ham nu til med spørgsmål. »Har du et ur?« spurgte endelig Kold. — »Jo.« — »Nå, har du så aldrig lagt mærke til at det er en indre kraft, som driver det fremad, så det går?« — »Jo.« — »Men har du så ikke også lagt mærke til, at det er det slemme ved det, at det hvert øjeblik går i stå, det skal derfor daglig trækkes op?« — »Jo.« — »Men har du så ikke ogsaa lagt mærke til, at der i hvert menneske er en kraft, som driver det fremad?« — »Å jo, så mæn«, sagde den ene. — »Men der er det slemme ved det, at de fleste mennesker hvert øjeblik gå i stå.« — »Det er lige godt sandt«, sagde den anden, »det har jeg også lagt mærke til.« — »Ja, så er det bedst at du kommer

til mig for at gå i skole, for jeg har i sinde at trække folk således op, at de aldrig mere gå i stå«. — Dagen efter kom den ene af disse karle til den gård, hvor han vidste at Kold havde taget ind og mældte sig som den første lærling til skolen.

Når nu denne karl eller de mange andre lignende kommer til skolen uden ret mange forudsætninger; ja som en jordbund, der endnu ikke er tagen under ploven, hvorledes komme vi da til at undervise ham? Det vil ikke hjælpe da at lade ham lære en mængde forskellige sager, mindst efter en bog, som han endnu slet ikke forstår at bruge; det vil ikke hjælpe at søge at bibringe ham en mængde kundskaber, så at hans hoved bliver et pakhuis for disse. Ti han trænger først og fremmest til en oplivelse, som kundskaben ikke virker. Det gælder at føre den kraft til ham, »hvorved han trækkes op, så han ikke mere går i stå«. Det gælder at lade ånd komme til ham. Men ånd virker i ordet, det levende ord som det lyder i tale og sang. Derfor tale vi ham først og fremmest til, for dermed at oplive ham, og lidt efter lyse vi så op for ham, så at oplysningen følger langsomt skridt med oplivelsen. En sådan undervisning kan naturligvis kun trives i en fuldkommen frihedsluftning, eftersom ånd kun virker i ord, når der er fuldkommen frihed; læreren er jo på en sådan skole daglig taler; skal gerningen lykkes for ham, så han kan virkelig hjærteligt og i sandhed tiltale, da må det her som andetsteds ikke være ham foreskrevet uden fra, hvad han skal tage frem og hvorledes han skal bære sig ad. Derfor kan der ikke være tale om højskoler, hvor staten blander sig i undervisningen eller over hvem foreninger ville råde. Men gælder det således om frihed udadtil, gælder det lige så meget om frihed indadtil, så at lærlingen frit kan få tid til at tilegne sig det givne. Derfor kan der ikke være tale om højskoler, hvor man vil, at alle lærlingerne skulle tvinges til at tilegne sig det samme, hvor et dagligt, mere eller mindre pinligt, forhør (examination) skal til, for at man kan forvise sig om, at det nu virkelig sker. — »Hver nyde som han nemmer« bliver den fri højskoles valg-sprog. Vi holde derfor hverken adgangs- eller afgangsprøver (examen), ville ikke med den slags kunstig bogføring med dens intetsigende og kedsommelige sammenholden af debet og kredit og endelig opgørelse af status hindre en fri udvikling og for-

spilde os undervisningens virkninger, der, når de virkelig ere til stede, nok skulle gøre sig kendelige i livet.

Men hvorom taler De da til unge karle og piger, vil De nu vel spørge. Og jeg vil svare: Om hvad der ligger os nærmest, om menneskelivet, som det findes i den enkelte imellem os, som det har givet sig til kende i hele det samlede menneskeslægtens levnetsløb (verdenshistorien), og som det har præget sig hos vort folk med dets lange historie, og som vore skjælde har sunget for os om. Og her kommer det os mærkeligt til hjælp, at vort folk har overleveret os en række oldsagn, der gemmer i sig et forunderligt billedsprog, som vi tyde og forklare. Og netop fordi de er vor egen folkeåndes værk, er de i stand til forunderligt at tiltale netop danske hjerter.

Men lad mig nu hellere give dem et ganske lille billede af, hvorledes det dagligdags går til på denne skole. Her på skolen bo alle læringerne hos mig; vi føre et fælles husliv. Skolen bliver derfor tillige et skolehjem. Derved færdes vore læringer i samme åndelige luftning i den tid, de er her; i et sådant fælles husliv ligger en opdragende og oplivende magt, som vi ingenlunde må forsømme at drage os til nytte. Alt som læringerne stå op — det er altid på lidt forskellig tid — gå de ned i spisestuen, hvor de få deres morgenmad. De af dem, der dele kristen-tro med os, og have lyst dertil, kunne så deltage i vort huses morgensang på mit værelse, og endelig kl. 8 begynder undervisningen på skolen dermed, at andenlæreren gennemgår jordbeskrivelse med særligt hensyn til vore egne forhold og den jordbund, hvorpå vi bygge, de stedlige forhold, hvorunder vort folkeliv udvikler sig og de ydre vilkår for dets trivsel, som dermed ere givne. Så synges der enstemmigt som altid før og efter foredragene danske sange, for at vi forfriske derved, kunne fortsætte. Vi fortsætte da med øvelse i læsning og retskrivning, og omtrent kl. 11 samles atter alle for at høre foredrag af mig om verdenshistorien og menneskelivet. Ofte, ja til sine tider daglig, komme gæster ofte langvejs fra for at høre på disse foredrag og besøge skolen, mest bønder. Og når foredraget er til ende spise vi alle i samling til middag i spisestuen, og ofte fortsættes der i samtaler. Om eftermiddagen begynde vi atter kl. 2¹/₂ med øvelse i regning, tegning, landmåling og nivellering, og kl. 4 fortæller da enten andenlæreren Danmarks historie

eller også (andre dage) gennemgår den dygtige almueskolelærer, der netop er her i Vallekilde, vor grundlov og oplyser om de borgerlige forhold, hvorunder vi leve nu til dags, eller også en enkelt gang om ugen giver han nogen oplysning om naturen. Efter dette skal ørene hvile, derfor komme fingrene på gang til skønskrivningsøvelser eller hele legemet i bevægelse ved våben- og legemsøvelse. Således nå vi tiden til at spise til aften. Kl. 7 samles vi atter, og enkelte aftener meddeles da nogen naturkundskab, men de andre aftener læser jeg højt af danske digteres arbejder, eller søger på anden måde at gøre dem kendt med vort skjaldskab (poesi). — Resten af aftenen til kl. 11 tilbringe så lærlingerne på forskellig måde, De vil finde dem samtalende i små klynger, legende og spøgende i spisestuen, læsende, skrivende, regnende eller tegnende på skolestuen

Hedegården. ¹⁾

Karens barndomshjem var en gård på de jyske heder. Ikke langt fra den løb der en lille å forbi med enge på begge sider, og det hjalp til opdyrkningen af hederne nærmest ved gården. I hendes barndom var det dog endnu kun en lille plet, der var opdyrket. Gården lå højt med fri udsigt til alle sider. Milevidt så man ud over de mørke heder. Langt ude kransedes synskredsen af høje og bakker.

Stille gled livet hen under hendes opvækst; ensformigt randt dagene vinter og sommer. Yderst sjældent så man en fremmed, mest kun når der kom en for at købe kvæg.

En sådan handelsmand var Hans. Han var født langt borte østér på, var ung, kraftig og smuk, da han første gang kom dertil. Senere kom han flere gange igen, og så blev han og Karen gode venner.

Hun var en alvorlig, stille pige og kristelig vakt. Hun talte til ham ud af og om sin tro, og da kunde Hans blive helt bevæget derved. En dag mødtes de ude på heden syd for åen og fik talt så længe sammen som aldrig før. Da talte hun meget med ham om den store ensomhed der ude og det ensformige strænge arbejde, der vedholdende skulde gøres, om gården skulde blive til noget. Kunde han finde sig i at bo og bygge dér og tage del i alt dette? Hun bad ham så bønlig

¹⁾ »Hedegården« er et virkelighedsbillede, således som forfatteren lærte det at kende i en bondegård fra en af Midtjyllands hedeegne.

tænke over alt dette, før de gav hinanden deres ja ved brude-skammelen, og han sagde, at med hende kunde han alt, og han mente det ærlig og godt.

Så døde hendes fader. De to flyttede da sammen og fik gården. Hendes moder blev hos dem.

Nogle år randt hen i stille lykke. En søn og en datter fik de og efter flere års forløb atter en søn. Det var i de år, at engvandingerne der ude begyndte. Da kom der rigtig fart i arbejdet og Hans tog dygtig fat.

Men så kom den tid, hvor det blev ham for trangt der ude. Karen mærkede det og varede ham ad. Hun mindede ham om, hvad han havde lovet hende, da de sad der ude på heden, altid at dele med hende så vel stilheden som arbejdet på gården. Men han svarede, at det netop var for dens skyld, at han ikke havde ro på sig. »Du kan jo dog se«, sagde han til hende, »at det er driftskapital vi fattes.«

Så drog han atter ud som handelsmand for at skaffe den.

Fra den tid syntes Karen, at hun havde mistet sin mand. Der fór en skræk igennem hende, da hun mærkede, at Hans ofte ikke undgik de stærke drikke på de lange rejser.

Og årene gik. Så var det en gang ved vintertide, at han endelig atter vilde ud. Vejret var strængt, og han var ikke rask, men stilheden på gården kunde han ikke holde ud. Karen tryglede ham om at blive hjemme; han vilde dog ikke. Men så i det samme blev han voldsom syg. Fra sygelejet rejste han sig aldrig mere, og da fik Karen ham igen. Så talte de atter sammen som i den tid, da de først blev kendt. Hun talte ud af og om sin tro, og han blev så sært bevæget derved. Tidligt og sent var hun om ham. Der var en underlig stille fred udbredt over gården, og så kom til sidst den dag, da han lukkede sit øje i døden.

Karen sad længe og græd ved hans lig, og aldrig senere fortalte hun om hans sidste tid uden at tårerne randt over hendes kinder. Men sikker var hun under alt dette på, at det var godt, at han forholdsvis i så ung en alder var kaldt herfra, og at Gud Fader havde gjort det godt derved for dem, for ellers var Hans bleven borte i verdenstummelen.

Atter randt dagene ensformig hen med det vante arbejde, der udholdende skulde passes, og imens blev den ældste

søn helt voksen og kunde nok til moderens glæde snart styre det hele.

Men samtidig dermed voksede i ham de stærke længsler efter at komme ud. Der blev ham ligesom så indestængt der hjemme. Han var meget begavet, gik med mange fremtidsplaner og syntes han måtte ud for at lære noget; hjemme blev det ingen ting til ellers. Moderen mente, hun kunde ikke undvære ham. Hvorledes skulde det gå med gården, når han ikke vilde hjælpe hende med at drive den! Men han påstod, at netop for dens skyld måtte han ud, for at lære at drive den bedre frem. Enden på det blev da, at han rejste på skole langt borte, og blev længe borte. For Karen var det i den tid, som havde hun mistet ham.

Da han så endelig kom hjem, var han syg.

Atter havde Karen en syg at passe der hjemme, og da var det, som hun havde fået sin søn igen. Han kunde ikke finde sig i, at hun gik bort. Døren fra sovekammeret til køkkenet måtte altid stå åben, når hun arbejdede der, for at han altid kunde have hende at tale med. Det blev et langt sygeleje. Ofte på dagen kaldte han på hende og havde da tit meget at fortælle om sine mange store planer og stolte drømme. Forbavset lyttede hun til. Men hun måtte også fortælle ham meget om hans fader og den tid, da de mødtes første gang der ude på heden. Allergladest var han dog, når hun talte ud af sin tro på Jesus Kristus. Da strålede ret hans øjne. Til sidst udåndede han i hendes arme.

Hun bar sin sorg stille; dybt bøjede hun sig i sin tro og bøn: Gud Faders vilje ské! Ja, det var hun vis på, at det var godt, at sønnen så ung var død, for ellers var han bleven reven hen af sine store planer og til sidst gået til grunde der ude i verdenstummelen.

Nu, efter at datteren er bleven gift, lever hun ene på gården med den yngste søn, der ret er en dejlig kraftig ung karl, og så med den gamle moder, der nu går i barndom. Hun vil ikke tro, at tiden er gået og heden dyrket op.

Det er svært for sønnen at holde stilheden ud. Til tider kan han sé så bønlig på sin moder. »Du vil da ikke rejse fra mig« — siger hun da. Og han kan ikke bære det over sit hjerte at sige hende, hvor såre han længes ud.

Dagene rinder ensformigt hen. Ofte kan man se ham stå udenfor gården og se langt ud. Milevidt ser man over de nu opdyrkede heder. Der ligger en krans af høje og bakker i synskredsen, de synes ligesom at stænge for ham til alle sider.

Om en dansk billedhugger. ¹⁾

I min tidlige ungdom mødte jeg ofte på Vesterbro en jævnaldrende, der tildrog sig min opmærksomhed. Han gik i almindelighed forbausende hurtigt med lange skridt; på hovedet havde han en sort bulehat med skyggen smøget ned; hans mine og holdning var ejendommelig og tiltrækkende. Da jeg, kort efter at jeg var blevent student, blev indført i én af vore første kunstneres hus og her tilbragte en aften, blev jeg overrasket ved at træffe ham der; jeg erfarede da, at det var en ung billedhugger. Den aften morede man sig med at brænde et fyrværkeri af ude i haven. Han var ivrig sysselsat dermed, munter og sprudlende ungdommelig.

I den følgende tid fik jeg lejlighed til oftere at træffe ham. Han var et kærnesundt menneske, der først og fremmest var optagen af sin kunst; der var ingen ende på den underlige rastløse travlhed, hvormed han arbejdede for at uddanne sig i den. Dette stod i forbindelse med, at han først, efter at han var bleven student, havde fået lov til helt at vie sig til den. Følgen deraf var den, at han havde særdeles mange vanskeligheder at overvinde. Som fuldvoksnet menneske, med hovedet fuldt af kunstneriske udkast og tanker, måtte han tvinge sig selv til kun at tegne hænder og fødder. Men nu vilde han med sine stærke kræfter lige som med magt tilkæmpe sig hvad

¹⁾ Tidligere trykt i »Nordslesvigsk søndagsblad, kirkelig del«.

han manglede. Ved stærkt arbejde og stor udholdenhed ved egen kraft håbede han at vinde frem.

Han var stærkt påvirket af professor Høyen og dennes tanker om den nordiske kunst. Ivrigt granskede han for denne sags skyld i Eddaerne og henrykt var han over de gamle nordiske oldtidskvad og sagn. Han brød sig ikke stort den gang om kristendommen. Om bibelen sagde han, at det var en god bog og næsten lige så god som Eddaerne; der var »smukke motiver« i den, mente han, for kunstneren. Fra andet synspunkt kunde han endnu ikke se den.

Sommeren 1857 mødtes han og jeg med over en snes af vore ungdomsbekendte blandt kunstnere og studenter på Himmelbjærget.

Aftenen før den til vort møde bestemte søndag samledes vi i Ry kro. Han var i følge med en landskabsmaler og en anden ung billedhugger. De kom fra Vejle-egnen og var henrykte over dens skønhed, navnlig Grejsdalens. Tror man, at de som andre folk havde nøjedes med at se den fra en af dens sider; nej — de havde opdaget, at den tog sig bedst ud fra midten, fra selve åen, så havde de halvt afklædte vadet ud i åen og gennem en stor del af den for derfra at se dalens store skønhed.

Det havde plaskregnet den lørdag; gennemvåde og med opblødt fodtøj kom de fleste. Hvor var det morsomt, da vi stilledes op i kromandens dagligstue, efter at hver havde fået tørt fodtøj på, mest træsko, slæber og tøfler, som var lånt i landsbyen! Et lys stilledes midt på gulvet og i dets skær mønstredes den morsomme samling af fodbedækninger.

Søndag morgen var vejret dejligt. Vi skyndte os op på Himmelbjærget; der var ubeskrivelig skønt, delt i små grupper nød vi den herlige udsigt. Den gang var jeg allerede en flittig kirkegænger, en søndag uden kirkegang syntes mig uhyggelig. Midt under glæden over naturskønheden faldt det mig på sinde at det var søndag, jeg savnede gudstjenesten og salmesangen. Jeg listede mig bort fra de andre, satte mig for mig selv på en tue et godt stykke nedenfor Himmelbjærgets top, der mente jeg at kunne være alene, så jeg frit kunde give mig hen til mine egne tanker; under påvirkning af dem gav jeg mig til at nynne på salmen:

Lovet være du, Herre Krist!
 at du menneske vorden est,
 født af en Jomfru ren og skær,
 gladelig hilst af himlens hær!
 O, Gud ske lov!

Da jeg havde sunget den til ende, overraskedes jeg ved, at en bag ved mig sagde: »Hvad er det De synger, Trier?«

Jeg vendte mig om og så, at det var billedhuggeren, der, uden at jeg havde mærket det, havde sat sig bag ved mig.

»Det er en salme,« svarede jeg ham.

»Å skidt« — udbrød han — »sikken noget! Kan vi nu ikke være fri for salmer på Himmelbjærget!«

Da blev jeg harmfuld, — »Å — De skal ikke dømme så ilde. Hør først hvad det er!« sagde jeg — og gav mig til at synge hele salmen højt og tydeligt, lige til den sluttede med:

Fattig kom du til jorden ned,
 adlede armod og usselhed;
 fattig gjorde du dig med flid,
 rige blev vi til evig tid.
 O, Gud ske lov!

Konning er du af arten bedst,
 ånders konge blev støvets gæst,
 fører os op fra skyggedal
 hjem til din lyse kongesal.
 O, Gud ske lov!

Stille lyttede han til. »Det er i grunden smukt,« udbrød han, da jeg var færdig. Vi talte så den gang ikke mere derom. Om aftenen var vi atter samlede på Himmelbjærget. Mens solen herligt gled ned, blev vi underligt grebne af det højtidelige i aftenens mageløse skønhed.

På toppen lejrede vi os; en del bønder havde lagt sig i lyngen et lille stykke derfra. Henrykte, var der flere end mig, der den aften og nat holdt deres første taler.

Dagen efter drog vi til Silkeborg, så skiltes vi for efter nogle ugers forløb atter at vende tilbage til København.

Jeg søgte billedhuggeren op og fandt ham sængeliggende. Han havde ved sin vandring gennem Grejsåen og i de senere dages regnskyl pådraget sig en mavesygdom, som vel ikke voldte ham smerter eller gjorde ham hjærtesyg, men dog holdt ham i

sængen i løbet af seks uger. I den tid kom jeg ofte til ham. Jeg læste den gang netop Paulus's brev til menigheden i Thessalonica, der gjorde et dybt indtryk på mig. Stykke for stykke, som jeg selv læste det, gennemgik jeg det for ham. Stille lyttede han efter hvad jeg i min ungdommelige iver havde at sige. »Formaner hverandre og opbygger den ene den anden,« havde jo Paulus skrevet i brevet. — Det var yndige og velsignede timer — under dette sluttedes vort venskab.

»Se,« sagde jeg en gang til ham, »det er jo en lykke for dig, at du fik denne sygdom; nu har du endelig fået ro over dig. Uden den havde du havt altfor travlt med din kunst, så du aldrig havde givet dig tid til at tænke på Vorherre.«

»Ja, du har ret,« sagde han.

Fra den tid kom han til troen; kristenlivet udvikledes stærkt hos ham, og det blev også kendeligt under hans kunstneriske arbejder. Således mindes jeg, at vi en julemorgen samledes, mens det endnu var mørkt, hos en ung grosserer om juletræet. Vi sang julesalmer; en af vor ungdomskreds talte dejligt om juleevangeliet; først da det var blevet helt lyst, brød vi op for sammen at gå til kirke. Da vi kom forbi hans værksted på vejen dertil, løb han fra os der ind og blev der den formiddag; han udarbejdede en lille skitse, der fremstillede Jesusbarnet i krybben; Josef og Marie stod ved den, og tre hyrder, en ung, en midaldrende og en gammel, knælede for den. Hvor var han sjæleglad, da han kort efter fik lov til at udføre dette billede efter en bestilling, han havde fået på det.

Allermest kom denne hans trang til i sin kunst at udtrykke, hvad han oplevede i kristenlivet frem, da han tog mod til sig og dannede en billedstøtte af den hellige Kristoffer. Det er vel bedst, at jeg her minder om legenden om Kristoffer, den stærke kæmpe, der havde lovet kun at ville tjæne den stærkeste. Så tjænte han en lang tid en vældig konge, der gik og gjaldt for at være dette; men da han en gang mærkede, at kongen var bange for djævelen, sluttede han deraf, at djævelen måtte være stærkere end ham og tog da tjeneste hos denne. Rædsomme ulykker udførte han i dennes tjeneste i lang tid til han en gang blev vidne til, at djævelen veg med gysen til side for det simple kors, de mødte på deres vej. Da fik han at vide, at djævelen var bange for den Jesus, der havde hængt på dette kors, og han sluttede deraf, at denne måtte være den

stærkeste. Han havde da ikke ro på sig, før han fik taget afsked med djævelen, og nu søgte han tjeneste hos Jesus, kun ham vilde han tjæne. Men hvor skulde han træffe ham, og hvorledes skulde han tjæne ham? Ingen kunde ret sige ham besked derom, før han langt om længe traf en from mand, der gav ham det råd at bygge sig en hytte tæt ved en strid elv og der være færgemand, og aldrig sige nej til nogen vejfarende, der vilde bæres over elven. Det gjorde han. Trolig blev han ved at udføre denne tjeneste, indtil han en aften sent blev kaldt ud af et lille barn, der krævede af ham, at han skulde bære det over elven. Straks satte han det på sin aksel, greb sin stav og tren ud i elven. Øjeblikkelig svulmede vandet op, og barnet tyngede ham ned som med en voldsom vægt. Næppe var han i stand til at bære den underlige byrde og at arbejde sig gennem strømmen. Med nød og næppe kom han over til den modsatte kyst; udmattet satte han barnet ned. »Hvem er du dog,« udbrød han. »Hvor er du dog tung! Det var mig, som bar jeg hele verden på min aksel.« Da svarede drengen: »Du må ikke undres derover, ti du har alt båret den, der har skabt al verden. Jeg er den Jesus Kristus, Guds søn, ham, hvem du har stræbt at tjæne. Fra nu af skal du hedde Kristoffer (o: den, der bærer Kristus) og altid skal du bære mig i dit hjerte og bære mit navn til hedningerne.« Mere behøver jeg ikke at fortælle af legenden.

Det var denne Kristoffer, han havde afbildet — og det i det øjeblik, da han dødstræt slæber sig støttet til sin stav op på den anden bred; når man ret så på skikkelsen, forekom det en, som kunde han ikke mere, som skulde han ved næste skridt synke sammen. Men på akselen sidder den lille dreng; i den ene hånd holder han rigsæblet — mens han lægger den anden velsignende på Kristoffers hoved. Over hans ansigt er der bredt den største livsalighed; han smiler yndigt. — Det er en dejlig billedstøtte. Jeg mindes en dag, mens han arbejdede på den, og jeg besøgte ham. Under et ophold i samtalen lod han modellerstokken synke ned, — selv gik han et stykke fra billedstøtten, stod der i frastand og så på den. Da sagde han:

Kan du se det: det er mig selv og min egen historie. Jeg har også strittet imod; jeg har også kun villet tjæne den stærkeste og ved egen kraft har jeg villet udrette alt. Men Gud har ydmyget mig og så lærte jeg Vorherre Jesus at kende.

Da han mødte mig i ordet på livets vej, vidste jeg først ikke, hvad det var og regnede det ikke for noget, så lille forekom det mig; men da jeg overvunden i kampen så, at jeg ikke kunde ved egen kraft, lærte jeg at kende, at det tilsyneladende lille har al magt i sin hånd. Da lærte jeg at bøje mig for ham, og da velsignede han mig.«

Ja sådan omtrent faldt ordene, det var i al fald meningen af dem. Jeg ser ham endnu stå der foran billedstøtten, be-
tragtende den med det dybe, skønne blik — ham min kære, tidlig mistede ungdomsven.

Han blev nemlig ikke gammel. Han rejste, snart efter hvad jeg her har fortalt til Rom. Der udviklede en farlig tæresygdom sig hos ham. I hans sidste stund kom en troende ven til ham, der kunde læse højt for ham i Johannes evangelium; da han ikke kunde blive hos den døende længer, afløstes han af hans kæreste ven; mens denne bad fadervor for ham, udåndede han i hans arme.

Pehr Henrik Ling

samt

noget om legemsøvelser. ¹⁾

I Sverrig skal man navnlig mellem de mere velhavende af købstadsbefolkningen træffe påfaldende mange, der udmærke sig ved ædel og smuk legemsholdning. Spørger man om grunden dertil, svares ofte, at det hidrører fra, at man mellem dem allerede i længere tid har brugt særlig til opdragelsen udmærkede og for Svenskerne hidtil ejendommelige legemsøvelser, for hvilke der er gjort mere i Sverrig, end vi er vante til at se her til lands. Tiltræder man en rejse dertil, og kommer man således først til Malmø, vil man der allerede overraskes ved synet af den store bygning, der er opført til brug for den studerende ungdoms legemsøvelser, og de, der have rejst længere op i Sverrig, fortælle, at det er almindeligt i de større byer at finde lignende bygninger, af en størrelse, og med en udstyrelse, som overgår, hvad vi er vante til at se her i Danmark. I næsten alle disse byg-

¹⁾ Efter at daværende lærer ved folkehøjskolen i Vallekilde, cand. polyt. N. H. Rasmussen, under sit ophold ved det »gymnastiske central institut« i Stokholm havde gjort Trier opmærksom på de lingske legemsøvelsers ejendommelighed, kastede han sig straks over studiet så vel af disse, som af deres ophavsmands, Pehr Henrik Lings liv og virksomhed. Frugten af dette arbejde var efterstående afhandling, der tidligere har været trykt i Visbechs almanak. (Om Triers forhold til de lingske legemsøvelsers indførelse i Danmark se »Cand. polyt. N. H. Rasmussens gymnastiske institut«, side 8—17).

ninger findes Pehr Henrik Lings brystbillede. Han er stifteren af den ejendommelige svenske skole for legemsøvelsernes kunst.

Da jeg først hørte fortælle om denne mands virksomhed som lærer i legemsøvelser og om de smukke virkninger, der skulde kendes af den i hans fædreland, og da jeg så, at en så fremragende mand som oberst Nyblæus, den nuværende forstander for det såkaldte »Gymnastiska Central-Iustitutet« i Stokholm, i en tale, han der havde holdt den 15de novbr. 1876, hundredårsdagen efter Lings fødsel, havde brugt ord som disse, »at det værk, som denne havde gennemført på den menneskelige dannelses område, både kan og skal føre til stort gavn; ikke alene for fædrenelandet, men også for hele den dannede verden, og griber på flere måder ind i kulturens gang og udvikling« — blev jeg begærlig efter at få noget mere at vide om denne sag. Jeg kunde forstå, at der måtte være tale om noget mere og andet end om det, jeg hidtil havde kendt og set under navnet »gymnastik«.

Jeg fik at vide, at Ling havde selv arbejdet på at skrive et stort hovedværk om legemsøvelser, og at han deri havde villet fremstille de mange tanker, han desangående havde havt, og hvad han deraf havde meddelt sine lærlinger; han nåede aldrig at gøre dette arbejde færdigt; men udkastet til det hele og brudstykker af det helt færdigt udarbejdede er udgivet under navn af »Gymnastikens allmänna grunder«. Giver man sig nu i kast med læsningen deraf, bliver man overrasket ved at se, at det var en kæmpeplan til denne læres fremstilling, der havde svævet forfatteren for øje. Af den første afdeling, der kaldes »Lovene for menneske-organismen« fremgår det, at til grund for hele hans lære om legemsøvelser lå en livsanskuelse og verdensbetragtning, for hvilken han der gør rede; ud af den er hans tanker om disse øvelser udsprungne. Den har fulgt ham og været lagt til grund for enkelthederne helt igennem. Der afhandles spørgsmål som disse, om »Liv og materie«, — om de »3 grundformer, hvorunder livskraften gør sig gældende«, — om »Fænomenernes uendelighed«, — om »Liv og død« o. s. v., og det bliver klart, at det er betragtningen af mennesket som skabningen i Guds-billedet, der stadig har foresvævet ham og affødt de andre betragtninger, og at der til grund for hans lærdom lægges lige meget

en betragtning af åndslivet som af naturen. Det hørte til hans plan først og fremmest at anvende legemsøvelser for de sunde, dels 1) ved opdragelsen, så at, som han selv udtrykker det: »Mennesket skal lære at sætte sin krop under sin egen vilje«, og dels dernæst 2) i krigsøjemed, hvor det særlig er brugen af våben, som det kommer an på. Men derefter udstrækker han sit syn 3) til alle de syge. Man studser i første øjeblik, man hører dette. »Hvad?« siger man, »kan syge folk virkelig også gøre legemsøvelser; — og vil det ikke være mere gavnligt for den syge at ligge stille hen end at øve disse?« For at få svar herpå, er det nok værd at se, hvilken betragtning Ling gik ud fra, når han tog fat på denne sag. Han gør opmærksom på, at ligesom man ved opdragelsen ikke alene må tage hensyn til sindets og forstandens udvikling, men også med øjet henvendt på helheden i organismen bestemme, hvilken mad den unge skal have, hvorledes han skal bade sig, færdes i fri luft, og endelig for det tredje også ordne for ham hans bevægelse og hvile og sørge for hans legemsholdning, således må man overfor den syge ikke alene bestemme, hvilke lægemidler og mad, denne skal have, men også hvilke bevægelser og hvilken stilling under hvilen, der er ham tjenlig, og endelig også den måde, hvorpå hans sindsstemning må påvirkes, og først derved får man ordentlig sygepleje. — På disse 3 slags øvelser fik han taget fat. Men som en fremtidsopgave stod en fjerde slags for ham, som han kalder »æsthetisk gymnastik«. Han har forklaret den som »det hvorigennem mennesket søger legemlig at anskueliggøre sit indre væsen: tanken og følelsen«.

Det spørgsmål ligger nær, når man er bleven opmærksom på det her fremsatte: Hvorledes er Ling kommen ind på dette? Der fortælles, at Ling, der er født i Ljungå prästegård i Småland, hvorfra han var sendt til latinskolen i Vexiø, som han senere måtte forlade for en forseelses skyld, 1793 blev student i Lund, hvorfra han samme år tog til Upsala. I december 1797 underkastede han sig der den theologiske eksamen, og efter at have opholdt sig forskellige steder, uvist hvor, kom han endelig til København, hvor han opholdt sig omtrent 5 år. Kun få omgikkes han med der; en af disse var den som historiker noksom bekendte E. C. Werlauff. Efter hvad denne har meddelt, var hans helbred her i længere tid meget svagt; han led især af gigt i lemmerne og hoste. For at

modarbejde dette og navnlig for at blive af med den slemme gigt i armen, gav han sig til at tage undervisning i fægte-kunsten. Han sporede en god virkning deraf og dette, siges der, skal have været den første erfaring, han gjorde, der ledede hans tanker i retning af den senere »Sygegymnastik«. Men i al fald den gang fremkaldte dette lysten hos ham til at give sig af med legemsøvelser. I året 1799 havde Nachtigall oprettet et privat såkaldt gymnastisk institut; det var den gang i København, som i de fleste andre af Europas hovedsteder, noget nyt. Man havde i hundreder af år ikke havt undervisning i legemsøvelser, og først da Rousseau havde skrevet sin »Emile«, henvendtes opmærksomheden derpå og ved Nachtigall indførtes de her i Danmark. I øvelserne på dennes institut deltog flere studerende. Blandt disse indfandt også Ling sig, og som alt, hvad der i fortrinlig grad tildrog sig hans opmærksomhed, omfattede han legemsøvelserne med sin sjæls hele kraft. — Endelig forlod han København i slutningen af 1804 for at drage til Lund, hvor han var bleven beskikket til at være fægtemester. Hvorledes han der førtes ind på at give sig af med legemsøvelser, ses af, hvad han skrev i et brev til Werlauff: »For al ting,« skrev han den 6te januar 1805, »skaf mig en brav voltigerbog; den er mig uendelig nødvendig. Jeg agter ej at indrette noget gymnastisk institut, som du tror, men det tilhører en fægtemester ved de svenske akademier at kunne undervise i voltigen, og man ønsker tillige min håndledning i ridekunsten, da en rideskole skal oprettes her, ligesom i Upsala, men jeg har desværre næsten ganske tabt al færdighed deri; dog vil øvelse noget erstatte det.«

I en sådan ringe stilling med særdeles små indtægter tog han fat. Men ikke nøjedes han med at undervise efter den voltigerbog, som Werlauff fra København kunde skaffe ham. Han har været en af den slags mennesker, der stedse i alt, hvad han tog fat på, slog ind på ny for ham ejendommelige veje. Særdeles ejendommeligt for ham og for den skole, han nu blev stifter af, er den ting, at for at udfinde, hvilke alle de enkelte bevægelser er, hvoraf de sammensatte, som vi mennesker bruge, er dannede, og for at kunne udfinde, hvilke der må øves, for at det kan blive heldbringende for mennesket i dets helhed, gav han sig fra året 1806 af til at lægge sig efter anatomi og senere fysiologi.

Ved egne granskninger af lovene for de menneskelige bevægelser og ihærdigt arbejde, udviklede sig hans ejendommelige »Gymnastik« før end Jahn i Tyskland havde begyndt på sin »Turnkunst«. Man påstår, at fra disse første år, da han syslede med dette i Lund, udkastede han planen dertil i dens helhed. »For hans indre øje« — således har Atterbom sagt — »fremstod i stigende glans billedet af en menneskestamme, ligesom nyfødt i at være hærdet og smidig og dygtig til at føre våben, men fremfor alt i at være sund, stærk og smuk, og henrykt ved tanken derom, bankede hans hjerte med en ungdommelighedens varme, som årene aldrig mægtede at afkøle, når han tænkte sig, hvorledes et nyt »mandhjem« skulde blomstre frem på hans fædrenelands jordbund ved anvendelsen af den gamle lære, at »en sund sjæl bor kun i et sundt legeme«. — Der skal have været noget så glødende og ildfuldt i hans optræden, at det ikke kan undre en, at han efterhånden vandt tilhængere for sin lærdom og sine planer.

Det var dog først, da han kom til Stockholm 1813, at han ret kunde arbejde for virkeliggørelsen af sine tanker. Han kaldedes dertil som fægtemester ved krigsakademiet på Carlberg. Men da det »gymnastiska Centralinstitutet« oprettedes, blev han, som egentlig var sjælen i foretagendet, forstander derfor. Ihærdig var han til det sidste, selv da det smidige, hærdede legeme ikke længere kunde modstå indvirkningen af den legemlige svaghed, for hvilken han til sidst bukkede under. Gustav Nyblæus fortæller herom således: »Jeg mindes, hvorledes en gang den sidste tid efter at alle andre en middagsstund havde forladt fægtesalen, han gav mig en særskilt fægteundervisning med den skarpt gennemtrængende og henrivende kommandolyd, som kun ene han var herre over, i forening med den ro og ædle nøjagtighed, som gjorde en sådan stund til et uforglemmeligt og frugtbart livsminde. Et halvt år efter var han død, og ved ligåbningen fandtes, at kun en ubetydelig del af den i årenes løb fortærede lunge havde til sidst været i brugbar stand. Det var dermed, han havde fremkaldt den herlige kommando, hvoraf jeg henreves«. — Den glødende iver, hvormed han røgtede sit kald og ved hvilken han rev andre med sig, får man ret en forestilling om, når man i Nyblæus's mindetale om ham læser ord som disse: »En underlig mand var denne fægtemester. Hans stærke, symme-

triske, men ved nærmere betragtning næsten fintdannede kæmpeskikkelse, hans skarpe øje, hans jærnhårde og gennemtrængende kommandostemme, hans ævne til at rive alle med sig; dette sammen med hans digtning, hans tale om Nordens guder, om folkets foryngelse igennem sang og kæmpeleg, om at helbrede eller lindre sygdomme og lidelser ved hjælp af rigtigt anordnet legemsbevægelse, tillige med meget mere, som man ikke forud havde hørt, gjorde ham til en usædvanlig, næsten vidunderlig skikkelse, hvis påvirkning man havde svært ved at unddrage sig«. Men af denne ytring får man at vide, at han var ikke alene lærer i legemsøvelser. Den omtaler hans digtning, hans tale om Nordens guder, om folkets genfødsel. »Han var«, efter E. G. Geijers skildring af ham »af profession en fægtemester, med hensyn til hjerte og indbildningskraft en skjald — og med hensyn til forstand og hoved en skarp og opfindsom tænker og havde det klareste, mest træffende blik på både sager og personer, men alt indenfor visse grænser. Begrænsningen var hans eget jeg«. Når man får dette at vide, kaster det et ejendommeligt lys ud over hans virksomhed som lærer i legemsøvelser og stifter af en hel ny skole i undervisningen deri. Han har med det for skjaldene ejendommelige åndelige syn set og taget på denne sag; derfor er den bleven så smuk og stor. Man vil derfor ikke kunne betragte denne for sig selv alene, men må, for at forstå den, kaste et blik på hele hans øvrige virksomhed.

Efter hans død er hans samlede arbejder blevne udgivne af B. v. Beskow. Deri findes hans skrifter om legems- og våbenøvelser; så findes der »Eddornas Sinnesbildslära« — et skrift til forklaring af de nordiske myther — og endelig, og det er det allermeste, hans digterværker. Når man nu går indholdsfortegnelsen af disse igennem, vil man se, at når man undtager hans lyriske digte og et hyrdedigt, som hedder »Kärleken«, er det dels en større allegori¹⁾ »Gylfe« — et stort episk kvad i 4 store afdelinger og 30 sange, som hedder »Asarne« og et romantisk digt, som hedder »Tirfing« — altså digterværker, der behandle nordiske oldsagn og myther, dels er det store skuespil, hvortil æmnerne er hentede fra Sverrigs

¹⁾ Allegori, d. v. s. antydning af en ting ved en anden, der har en vis lighed med den, — sindbilledlig tale.

historie. Dette svarer til, hvad man får at vide af dem, der har behandlet hans levnetshistorie, at der var to kæmpestore foretagender, han attråede at udføre. Han vilde for det første give Svenskerne noget, der kunde svare til, hvad Grækerne havde havt i de Homeriske sange. Men tillige vilde han, ligesom Shakespeare har fremstillet en stor del af Englands historie for sine landsmænd i store sørgespil, gennem en række store skuespil gengive Svenskerne deres historie lige til Karl den 12tes dage om muligt. Ind på denne mærkelige forfatterbane var han ført ved de stærke indtryk, han under sit ophold i København i vort hundred-års første år dér havde modtaget.

Først havde han været øjenvidne til slaget på Rheden den 2den april 1801 ligesom Øhlenschlæger og N. F. S. Grundtvig.

Men hvad mere er, han kom til at tage del i den åndelige bevægelse, der indtrådte lige efter denne begivenhed her i Danmark og tog sin begyndelse med, at Henrik Steffens slog ned som et lyn i vor hovedstad, da man så ham i året 1802 optræde, ham, som Grundtvig kaldte:

»Lynildsmand! som for mit øje
i det årle morgengry
lig en engel fra det høje
vælted stenen bort påny«.

Ling blev — efter Werlauffs fremstilling — en flittig og opmærksom tilhører af hans henrivende foredrag såvel over indledningen til filosofien som over Goethe. I slutningen af bæggens ophold her, i året 1804, gjorde de også hinandens personlige bekendtskab, som dog formedelst Steffens's snart påfølgende afrejse ikke førte til nogen nærmere omgang.

Hvad der dog sikkert allerstærkest har påvirket ham i disse år i Danmark, da, for atter at bruge et vers af Grundtvig derom:

». . . stolt oprandt en gudealder ny
med vort århundrede for Nordens stammer,
af den skal over hav og bjærg gå ry,
såvidt som øjet funkler, hjertet flammer,
i den opstår ved Nordens kæmpehånd
alt forbigangent, som var født af ånd.«

det var Øhlenschlægers første optræden som digter. Det var gennem ham og hans digterværker, at han blev kendt med og

opmærksom på de gamle nordiske myther, som snart så fuld stændig henrev og tog ham. I de sidste år af hans ophold i København, lærte han ham personlig at kende. Øhlenschlæger forelæste ham Tors rejse til Jotunheim.

Fyldt med ny store indtryk, var det altså, at han vendte tilbage til Sverrig og først kom til Lund. Der traf han Tegnér. Og så var det nok Ling, der først henvendte dennes opmærksomhed på det gamle Norden og på Øhlenschlæger. Han kom til at stå i venskabs- og omgangsforhold til ham. Meget forskellige have de sikkert været fra hinanden; undertiden kunde Lings pirrelighed, siger Tegnér, true med at skulle skille dem ad, men det blev snart atter godt imellem dem. Ling blev ved, mens han opholdt sig i Lund, at sysle med de nordiske myther. Man kan se af hans skrifter, at han arbejdede sig ind i kildeskrifterne dertil, og af indledningen til hans »Eddornas Sinnesbildslära« ser man, at han satte megen pris på den hjælp, han dertil fik fra danske mænd, navnlig Rasmus Rask, med hvem han også stod i personlig forbindelse, og hvis »grundige sprogkundskab og utrættelige arbejdsomhed« han ikke noksom kunde rose. Også omtaler han Grundtvig: »Blandt alle granskerne heraf« (∴ asalæren), skriver han, »har ingen været så varm og dybsindig som Grundtvig, hvis udsigt over asalæren vi nu har på svensk; alligevel er denne¹⁾ mere et æreminde end en forklaring over mytherne.

Da Ling i året 1813 tog til Stockholm, »for«, som Geijer har udtrykt det, »at omdanne det svenske folk ved gymnastik og fædrelandsk skjaldekunst«, anbefales han af Tegnér til Adlerbeth, den egentlige ophavsmand til »det göthiske forbund«. Derved indførtes han i dette og kom til at få betydning derfor. Der blev han også kendt med E. G. Geijer, der selv derom har skrevet: »Vi (Adlerbeth og jeg) besøgte ham (Ling) i samling mangen gang i den nærmest følgende tid, da han med sin første hustru endnu bebode et par små værelser i det Bergstralske hus. Intet menneske har øvet en på en gang så fængslende og så tilbageslødende indflydelse på mig som Ling. Et fortsat bekendtskab førte os nærmere til

¹⁾ Der sigtes herved ikke til Grundtvigs store mythologi, men derimod til hans lille »Nordens Mythologi eller Udsigt over Eddalæren«, der udkom 1808.

hinanden. Man kunde ikke lære at kende ham uden at elske ham. Det mildeste, blødeste hjerte bode i virkeligheden under den rå overflade. Vi kom til sidst godt ud af det sammen, dog først, efter at det var kommen dertil, at vore uforenelige meninger ligesom ved en stiltiende overenskomst var erklæret for et neutralt område imellem os, over hvilket vi så rakte hinanden hånden. Det holdt hårdt med at erkende denne, først væbnede, senere venskabelige neutralitet, og en gang var vi godt på vej til, således som jeg snart skal fortælle, at blive fjender«. Det er nok bedst at lade Geijer selv fortælle videre om, hvortil han sigter med disse sidste ord. »Med den store udstrækning, som han i al ting gav det, som han stræbte efter, vilde han også stå op som reformator af den bildende kunst i fædrelandet. Det hængte sammen med hans gymnastiske ideer og hans store kenskab til menneskekroppen i alle dens stillinger. En af hans yndlingstanker var en ny på naturen grundet kunst, med æmner hentet fra den nordiske mytologi og således nordisk og fædrelandsk lige som hans egen poesi. Man kunde ikke høre ham i dette så lidt som knap noget andet æmne uden at henrives af hans ild og beundre hans skarpsindighed. Han omgikkes med kunstnere og vandt tilhængere. En ny bane begyndte at blive udstukken for kunsten, og et og andet forsøg skete på samme. Jeg havde selv fået en smigrende prøve derpå.

Efter i nogen tid at have holdt offentlige forelæsninger i Upsala over Skandinaviens gamle historie, modtog jeg af mine der studerende landsmænd en hædersgave, et gothisk drikkehorn, prydet i drevet sølv med lige så sindrige som skønt udførte fremstillinger af de nordiske myther, efter min ven Fogelbergs tegninger. Jeg var højst taknemlig, men trode alligevel, at jeg burde henlede opmærksomheden på en afvej ved denne ny bane, og jeg fremsatte mine betænkeligheder i nogle »Betragtninger i henseende til de nordiske mythers anvendelse i skøn kunst«, som indførtes i Idunnas 7de hefte 1817. Jeg vilde advare mod en altfor udelukkende nordiskhed i både skjalde- og kunsthæder. Ling tog det som et crimen læsæ imod den fædrelandsk kunst og trådte ud af det gothiske forbund, til forbundsbrødrenes store bestyrtelse. I sit udmældelsesbrev påberåbte han sig sine forretninger og sit helbred. En, som spurgte ham om den egentlige årsag, skal han have

svaret: »Vilde De f. eks. blive ved at være medlem af en kristen menighed, hvis nogen stod op der og under almindeligt bifald fornægtede Vorherre Kristus?« — Jeg traf ham kort efter hos Adlerbeth. Han sagde hårde ord. Det var godt, at jeg har den lykkelige ævne ikke let at blive stødt. Lidt efter lidt blev vi atter venner. Det var en af de erfaringer, som jeg har gjort, at når der er virkelig agtelse og kærlighed til et menneske tilstede, da klæber et tilfældigt mellemværende sig ikke fast eller trænger til sjælen. — Imidlertid havde feltråbet: Nordiskhed og fædrenelandskhed også i kunstens verden, vakt opmærksomhed og deltagelse«.

Af det her fremsatte vil det fremgå, at Lings digtervirksomhed vel har indvirket på hans samtid, men at den i det hele og store kun fik liden påskønnelse. Der er noget gribende i at læse de sidste linjer af forordet til hans store digt: »Asarne«, hvori han kalder sig selv »den af samtiden i al ting misforstå'de forfatter«.

Men han må have været en underlig utrættelig mand, der med sjælden viljesstyrke, ufortrødenhed og udholdenhed har arbejdet på virkeliggørelsen af sine tanker. Hans digtervirksomhed fik da endelig også 1835 en slags påskønnelse, da han blev medlem af det svenske akademi. Han døde 1839, og hans plads optoges i akademiet af Atterbom, hvem det således tilfaldt at holde mindetalen om ham. I den fremsatte han de ord:

»Hvo kan forglemme den digter, der gjorde det til sit dobbelte mål at opfinde sange til genopvækkelse af heltemindet og legemsøvelser til genvindelse af heltesundheden!«

Hans støv hviler i en gravhøj i nærheden af Stokholm ved den skønne Brunsvikens strand, på en venlig plet, han selv havde valgt.

Så vidt jeg kan se, er det især med hensyn til legemsøvelser, at Lings virksomhed har haft og vil få betydning. Hans navn vil mere og mere blive kendt som stifter af »svensk gymnastik«. I almindelighed tænker man her til lands, når man hører dette navn, kun på sygegymnastik, ti kun i den skikkelse har den hidtil været i brug hos os og i andre lande; som sådan er den endog meget vidt udbredt. Når det imidlertid vil ske, som jeg håber, at legemsøvelser, ikke alene for

syge men meget mere også for sunde mennesker, efter svensk mønster vil finde indgang hos os, vil man se det, at som de stamme fra en og samme mand, stå de også i forbindelse med hinanden. Sagen er den, at disse svenske legemsøvelser slet ikke er til for at uddanne i en eller anden enkelt sags tjeneste, såsom krigsvæsenets, heller ikke stile de på at uddanne kun menneskekroppen, at denne må i en eller anden retning blive stærk eller smidig; men de tage sigte på det hele menneske; de ville være et led i hele den menneskelige opdragelse og uddannelse; derfor spørge de først og fremmest efter, hvad der er gavnligt, hvad i legemlig henseende er sundt, ligesom de sky alt, hvad der strider derimod. Man vil ved disse øvelser hjælpe til uddannelse af og fremskridt i det hos mennesket, der udmærker det som skabningen i Guds billede, hvorved det afgjort skiller sig fra og hæver sig over dyret. Men det er ingeniunde ved legemlig styrke eller smidighed; hvor mange kraftkunster, styrkeprøver og smidighedsøvelser man end ved opofrelse af megen tid og flid vil kunne drive det til, vil mennesket dog aldrig kunne komme til at måle sig med tyren i styrke eller abekatten i smidighed. Men højt vil det hæve sig over dyret i dette at kunne »bøje sit legeme ind under sin egen vilje«. Dette står i forbindelse med at mennesket, da Gud skabte det i sit billede, sattes til at herske over jorden og al den svimmel af skabninger, der ellers findes på denne. Med hævet hoved og hvælvet bryst, ligesom præget med et kongemærke, skulde mennesket færdes der. Det var bestemmelsen med det. Hvor meget end synd og al den elendighed, der følger dermed, har ført det bort derfra, er det dog altid målet, hvorimod det sigter.

Vi trænge til at få øjnene op for betydningen af legemsøvelser for hele folkeopdragelsen, mens de fleste af os hidtil have været vante til at måle deres værd efter den nytte, de gør for krigsmandens (den militære) uddannelse, og jeg er overbevist om, at indføres de efter svensk mønster, vil det hjælpe betydeligt dertil. Særlig velkomne ville de være i skolen, i alt fald overalt hvor man der arbejder for uddannelsen af det almenmenneskelige, som det træder frem i den folkelige skikkelse, som er ejendommeligt for det folk, vi tilhøre, således som tilfældet er ved folkehøjskolerne. Der, hvor man ikke agter at uddanne nogen som helst blot til denne

eller hin livsstilling men vil lægge den for alle Nordboer — uden hensyn til stand eller stilling — fælles folkelige dansens grundvold, hvor man altså, hvad det legemlige angår, ikke vil blot give et lille bidrag til soldateruddannelsen, der ville de ret være på deres plads og komme til at gøre gavn. De ville hjælpe til, at man også i legemlig henseende uddanner sig for hele livet; de ville virke heldbringende derved, idet de til sammen ville danne ligesom en række »forberedende øvelser« og ville udøve indflydelse, i hvilken stilling man så end senere kommer.

Det gælder virkelig om, at brugen af legemsøvelser i almindelighed vil trænge igennem i vort lille land og blive en folkesag. I krigstilfælde vil det da vise sig, at de have bidraget til udvikling af mod, udholdenhed og dygtighed i at bruge våben. Men i fredstid vil det føre til, at vor ungdom efterhånden ved dem føres ind på at finde sin bedste adspredelse ved at samles til det, man allerede til dels har begyndt her i Danmark, som passende kunne kaldes for »fri lege«, svarende til de idrætter, i hvis udøvelse de gamle Nordboer fandt så stor glæde og tilfredsstillelse. Megen råhed vil derved tilbagetrænges og overvindes, især når det vil ske, hvad der stod for Lings syn, og som vi sikkert efter alt, hvad der sker imellem os, vil komme til at se virkeliggjort, det nemlig, at man ved sådanne sammenkomster altid vil kræve skjalden og hans kunst med, at folkesangen smukt vil tone i mellem og over idrætterne, og at man vil kræve fortællinger af fortids bedrifter, at man derved kan opflammes til fremtids dåd.

Dr. P. A. Levin.

† 3. januar 1891.

En af mine livserindringer¹⁾.

For nogle år siden rådede min læge mig til at gennemgå en koldtvands-kur i Sverige. Da han ikke selv var kendt med badeanstalterne dér, fik han mig til at købe Dr. Levertins bog om »Svenska brunnar och bad«, så at vi derefter kunde vælge én. Det var imidlertid så sin egen sag, ti det var ikke mindre end 10 »kallvatten-kuranstalter«, som var beskrevne i den. Blandt dem fik jeg mest lyst til at vælge den i Bie i Södermanland. Der stod nemlig fortalt om, hvor særdeles smukt den lå mellem store nåletræs- og birkeskove, dels på og dels under Köpingåsen, hvorigennem vandet fra søerne dér omkring sivede, så det rensed, krystalklart og koldt brød frem i mægtige kilder. Indåndingen af frisk nåletræsluft, hvortil der var så rig lejlighed, vilde efter min læges udsagn være meget heldbringende for min strubesygd. Men jeg led også på den tid af en mavesygd, og for den mente vi, det passede fortræffeligt, hvad der i bogen stod bemærket, »at ved Bie holdt man strængt på en »enkel« diæt, der var fri for parringsmidler af enhver slags, spirituøse drikke og narkotiske midler, hvilket lettere og sikrere kunde gennemføres der end andet steds, fordi lægen der havde så at sige hver af de syge i sin hånd«.

¹⁾ Trykt i »Højskolebladet« 1891.

Denne læge var »den driftige och för vattenkuren entusiastiske« dr. P. A. Levin. Han havde 1853 købt badeanstalten, der 10 år forud var anlagt af et aktieselskab. Ved siden af ham virkede som anden læge hans søn Ashley Levin, der om vinteren var lærer ved centralinstituttet for gymnastik i Stockholm. Jeg havde hørt fortælle om hans store dygtighed i sygegymnastik, og da det stod fortalt i Levertins bog, at han ledede den om sommeren i Bie, gav det mig endnu større lyst til at komme dertil, og endelig bestemte jeg mig helt, da min ven, dr. Holmstrøm på »Hvilan«, gjorde mig opmærksom på, at der i Bie fandtes en folkehøjskole, og at dr. Levin tog sig levende af den og væsentlig havde bidraget til, at den fra først af var kommen i gang.

I begyndelsen af avgust 1886 rejste jeg da til Södermanland. Jeg steg af ved Valla station, hvor jeg fik vogn til Bie. Den sidste del af vejen går gennem dejlig fyr- og granskov. Bag ved ligger Lundsøen gemt. Når man kommer ud af skoven, har man en henrivende udsigt fra åsen over Bie-dalen, og badeanstalten ligger lige neden for.

Oppe på åsen er lægeboligen, hvor jeg steg af og stod således første gang ansigt til ansigt over for dr. Levin. Han tog venlig imod mig, undersøgte mig grundig, sagde mig nøjagtig besked om den kur, jeg nu skulde gå igennem, og anviste mig bopæl. Jeg følte mig så træt og syg den dag, og det gjorde inderlig godt, at han tog omhyggelig og deltagende imod mig. Der var noget i hans øje og hele hans adfærd, der straks overbeviste mig om, at han var en menneskekærlig mand. Det var det første indtryk, jeg fik af ham, og deri tog jeg ikke fejl. Således var han. Det viste sig klart, da jeg lærte ham at kende. Det lagde sig for dagen, ikke alene når man så på hans virksomhed i dens helhed, men det gav sig til kende også i mange småtræk, hvortil man ofte kunde blive vidne under samlivet med ham. Blandt de mange skal jeg her blot drage et eneste endog meget lille frem. Det var en gang, at der kom to små drenge til ham, der så meget fattige ud. Den ene havde et slemt sår på halsen, der skulde forbindes. Det gjorde vistnok voldsomt ondt på drengen, men han holdt sig tappert, og da Levin var færdig, roste han ham derfor, talte ham venligt til og klappede ham på kinden. Den lille broder havde hele tiden opmærksomt og deltagende set til.

Nu så han op på »gamle doktorn« og denne på ham. — »Nåh — nåh — nåh!« sagde han på sin morsomme, ivrige måde, »du skal nok også have noget med«, og klappede også ham venligt og blødt på kinden. — Jo, han var bestemt en god mand!

Når jeg de følgende dage efter mit komme til Bie så mig om, blev jeg vidne til en stor virksomhed. Der lå nu disse til dels store bygninger, hvor badegæsterne fik deres varme og kolde bade, med de smukke kilder overbyggede uden for, dér var bygningen, hvor de holdt deres måltider, dér en, hvor man gjorde legemsøvelser, der højt oppe med bækken rislende neden for lå den, hvor de havde deres selskabelige sammenkomster, dér lå »Paradiset« og »Baldersvi«, og hvad det nu alt var, de kaldtes, hvor de havde deres bopæl. Man så dem færdes til og fra alle disse bygninger og i den smukke birkelund, der lå uden om det hele. Alt dette var nok væsentlig den ene mands, dr. Levins, værk, ti der var nok kun lidt deraf, da han i 1853 overtog badeanstalten. Han var sjælen i det altsammen, den, der ordnede og ledede alt dette med den mangfoldige, omhyggelige badebetjæning og alt det meget andet, der skulde til, for at alle disse mange mennesker, som dér var samlede, kunde blive vel til fredse, og opholdet dér kunde blive heldbringende for dem. Det mærkede man snart, når man så ham med den noget haltende gang ivrigt færdes op og ned ad bakkerne, ligesom stagende sig frem med sin lange enebærstav. Så havde han gjerne ét eller andet at skulle sige til dem, han traf på vandringer, eller man hørte ham med den stærke stemme tilråbe én eller anden noget. — Man ligesom sporede ham overalt. — Det andet indtryk, jeg fik af ham, var derfor det, at han var en sjælden driftig og virksom mand. Da jeg lærte ham og forholdene nøjere at kende, fik jeg at vide, at der var jord og skov til badeanstalten, og det gav ham meget at bestille — og så udfoldede han til tider oven i købet ikke så ringe en virksomhed som forfatter.

Der skal være mange badeanstalter, der er indrettede mest til folks adspredelse og forlystelse med en vis overdådighed. Men således var det ikke i det tarvelige og jævne Bie, hvor der virkelig virkedes for en sag. Man kunde jo betegne den ved at sige, at her tog man hensyn til menneskers helbredelse sådan i almindelighed, men man mærkede dog snart,

at der var noget helt særligt, som dr. Levin tog sig af, og han sagde mig selv besked derom under mit afskedsbesøg efter mit første ophold dér. Da var vi blevne så godt kendte allerede, at han sluttede mig i sin favn og sagde: »Nu ingår vi broderskab«. Han fortalte mig så om sin ungdomstid ved universitetet i Upsala, og at det var Israel Hwasser¹⁾, der da havde øvet en afgørende indflydelse på ham, hvorved han havde fået dels afsky for anvendelse af medicin, som han kun i meget farlige tilfælde brugte, og dels iver for brugen af vandkur. Men, — hvad der var meget mere betydningsfuldt, — den havde væsentlig bidraget til, at han havde fået lyst til at tage sig af de allermest uhyggelige sygdomme. »Det er läkarens uppgift at rädda och frelsa«, sagde han bevæget til mig, og det stemte godt med sådanne ytringer af Israel Hwasser, som den, jeg mindes et sted at have set, at lægen må være i besiddelse af tre egenskaber, nemlig forsigtighed i visse tilfælde, dristighed i andre og barmhjærtighed i dem alle. Dr. P. A. Levin førtes derved til ivrigt og ihærdigt at kæmpe mod drukken-skab, og der er ikke noget andet, der i den grad som dette har sat sit præg på hans virksomhed og givet den betydning. Betegnende i denne henseende er det, at da han 1886 ved skilsmissen gav mig et af sine skrifter »om spritbegäret och spritförgiftningen«, skrev han på titelbladet »En lifsåskådning²⁾, framlagd til vännen E. Trier från författeren«.

Hans virksomhed gik nu, hvad dette angår, i dobbelt retning, i det han dels søgte at helbrede dem, der var blevne syge af at bruge spirituose drikke, og dels søgte at hindre dem i at blive syge ved at få dem fra at drikke sådanne.

Til helbredelse af de syge brugte han alt, hvad der stod til lægevidenskabens rådighed, og navnlig koldtvands-kuren, som han håbede skulde hjælpe, når dertil kom en bestemt diæt, og når den »og hver af de syge så at sige var i hans hånd«. Ved badeanstalten i Bie så man ikke få af den slags.

1) Dem, der ønske nøjere underretning om denne betydelige og mærkelige mand, henviser jeg først til Grundtvigs »Danskeren« for 1850 nr. 24, hvor Grundtvig har omtalt hans skrift om »Vor Tids Ungdom« og har meddelt dets indhold i udtog, og dernæst til Hwassers egne skrifter, navnlig det om hans eget levnetsløb.

2) ☪: en livsbetragtning.

Hans utrættelighed over for disse stakler, som han i almindelighed selv kaldte for »alkoholister«, var mageløs, og han tog sig af dem, hvor elendige de end var, også i sådanne tilfælde, hvor man ellers ikke vidste andet råd end at sende dem til et sindssygehus. Under et af mine følgende ophold i Bie kom der således dertil en fortrukken mand, helt vanvittig deraf. Det var just ikke nogen særdeles behagelighed for os andre badegæster, men da der så engang blev klaget til ham derover, svarede han blot: »Åh, lad ham bare gå! Han gør ikke eder noget«. Midt om natten lige så vel som mange gange midt på dagen blev der kaldt på ham, at han skulde komme at se til denne syge mand, og ufortrødent gik han. Det var skønt at være vidne til. Da alle vi andre badegæster forlod Bie i september efter ét af mine ophold der, beholdt han de stakkels fortrukne tilbage dér hele vinteren. Det skal have været mærkeligt at se alt, hvad han da gjorde, for at de skulde befinde sig vel dér, og for at helbredelsen skulde lykkes.

Han påstod imidlertid bestemt, at den aldrig vilde kunne indtræde hos nogen af dem, der var angrebne af denne sygdom, uden at de helt afholdt sig fra nydelsen af drikke, hvori der var alkohol. Ikke en gang så meget, som der findes i et almindeligt glas hvidtøl vilde han, at de måtte smage. Kunde de syge ikke gennemføre den afholdenhed, påstod han, at helbredelsen som oftest udeblev. Dette førte til, at Levin blev stræng afholdsmand. En af de første dage, jeg talte med ham, blev jeg opmærksom på, at han bar et blå bånd i knaphullet.

»Hvad betyder det?« spurgte jeg.

»Jag är obsolutist«, var hans svar.

Jeg forstod ham, som om han dermed vilde sige, at han holdt på kongens enevælde, og kunde ikke rime det sammen med hans frisindethed. Jeg sagde det til ham, og han gjorde mig da opmærksom på, at det var i en hel anden forstand, at han var »absolutist«.

»Jag är obsolut nykterhetsman«, sagde han.

Det blå bånd, han bar, fik jeg for øvrigt at vide, betegnede ham som hørende til goodtemplarordenen. Han var nok et ivrigt medlem af denne forening. Et af hans egne småskrifter, som han gav mig, hedder: »Når bör man blifva good-templar?«

Virkningen af hans virksomhed for afholdssagen skal have været meget stor i omegnen af Bie. Man fortalte mig, at drukkenskab tidligere havde været meget almindelig udbredt dér, og at man anså det som tegn på, at beværtningen ved et gilde havde været ringe, når man så gæsterne gå ædru derfra. Men nu er tilstanden helt anderledes. Man så aldrig nogen af stedets beboere berusede. Næsten alle, navnlig blandt ungdommen af bægge køn, bar det blå bånd, enten som medlemmer af goodtemplar-logen eller »blåbånds-foreningen«.

Men også uden for Bies omegn virkede Levin for afholdssagen både ved skrift og tale. Ved badeanstalten holdt han stadig foredrag derom. Han vilde gjerne, at jeg skulde høre disse; men det havde jeg ikke lyst til. Jeg trængte mere til at være ude i de store skove og indånde den friske luft dér. Men han vilde dog gjerne, at jeg skulde kende til indholdet deraf, mest for at jeg skulde meddele det til eleverne på min skole. Hvad gjorde han da? Der var en stakkels fortrukken mand deroppe, som han havde i pleje både vinter og sommer; det kneb ofte med at skaffe denne noget at bestille, og penge havde han det småt med. Han satte ham da til at afskrive opskriften til alle de mange foredrag. Han gav ham derved noget at bestille og fortjæne; han skulde dernæst selv få gavn af grundig at gå alt det igennem på ny, som han havde hørt i foredragene om sommeren, og jeg fik så afskriften for derefter at kunne meddele karlene på skolen her hovedindholdet. Således slog han flere fluer med et smæk, og det lignede ham.

Imidlertid må man ikke tænke sig, at hans virksomhed indskrænkede sig til det, jeg hidtil har fortalt. Han havde en åben sans for al menneskelig virksomhed, var en frisindet mand også i politisk forstand, der, så vidt jeg véd, også til tider tog levende del i, hvad man kalder »de kommunale sager«. At han var ivrig for almindelig oplysningsudbredelse, giver sig ligesom af sig selv, og da han hørte tale om de første folkehøjskoler i Sverige, var han straks med.

Han var da også en af de mænd, der gav stødet til, at der i Södermanland blev oprettet en sådan allerede 1872, så den blev den femte i rækken af dem, der kom i gang i Sverige. Hans navn står i spidsen for den »komité«, der nedsattes 26. juli 1871 til at forberede dens dannelse, og da

en bestyrelse valgtes 1. juni 1872 for den forening, der endelig tog sagen i sin hånd, findes blandt navnene på dens medlemmer allerforrest P. A. Levin, og da skolens forstander dr. Wallin 1882 gjorde rede for, hvorledes det var gået med den i de første 10 år, og da kunde meddele, at med hensyn til pengevæsenet var det i det hele gået godt, bemærkede han, at æren derfor først og fremmest var dr. Levins.

Skolen kom til at ligge i Bie, og det var Levins skyld. Sagen er nemlig den, at til badeanstalten hører et såkaldt lazaret. Det ligger helt nede i dalen længst mod øst dér hvor birkelunden (badeparken) ender. Dér få fattige mennesker lejlighed til at gennemgå kuren enten for en hel ringe betaling eller frit om sommeren. Det er ikke så lille en bygning, og den stod tidligere helt tom om vinteren. Den overlod så Levin om vinteren til folkehøjskolens brug. I den har der været holdt skole fra 1872 hver vinter lige til nu. Endnu i denne vinter har skolen sit tilhold der; men det bliver nok den sidste. Lige over for højt oppe på åsen ligger »Valhalla«, en bygning, som Levin rådede over. Den blev indrettet til skolens forstanderbopæl. Eleverne få deres kost og natteherberge rundt om i nabolaget.

Levin har været i alle disse år denne skoles gode ven. Så længe hans helbred nogenlunde har tilladt ham det, altså til for nogle få år siden, har han også givet undervisning dér, og på fotografierne af skolens lærere og elever indtager han altid en fremragende plads. Når karlene skulde rejse derfra, og man samledes til afskedshøjtidelighed, talte nok altid Levin. Jeg har hørt fortælle, at han da var meget bevæget. Da græd nok både han og karlene.

I dr. Wallins redegørelse for Sødermanlands folkehøjskoles virksomhed i året 1872 til 82 findes følgende meddelelse af dr. Levin om hans egen virksomhed som lærer ved folkehøjskolen, her i dansk oversættelse:

»Drevet af den samme længsel som tidligere efter selv at kunne give undervisning ved sådan en læreanstalt, som efter mit syn vilde have væsentlig betydning for udviklingen af vor tids folkeoplysning, har jeg også i år påtaget mig at give undervisning i de naturfag, som vedrører jorddannelsen samt planternes og dyrenes bygning, med særlig anvendelse deraf på

jordarterne og på menneskets og husdyrenes sundhedslære, ligesom i skovhugstens almindelige grundsætninger.

Undervisningen har i henseende til dens store omfang og den ringe tid, som i forhold dertil kunde anvendes derpå, kun kunnet bestå i at foredrage og forklare de æmner, der var vigtigst for landmanden, i overensstemmelse med de lærebøger, der brugtes, samt at meddele de oplysninger af naturvidenskaben, som kunde have betydning som alménkundskab, i en sammentrængt og overskuelig form, og endelig — så tit lejlighed gaves — at give antydninger af vigtigheden af at gå til naturkundskaben for at udfinde grundsætningerne for både landmandens og håndværkerens virksomhed så vel som for menneskets i det hele på alle områder, hvor naturens love virker på den én gang for alle af skaberen fastslåede måde, for så vidt da mennesket har indsigt deri.

Til denne undervisning er ligesom tidligere aftentimerne fra 5—6 blevne brugte, da disse — endogså med afbrydelse — har været de eneste, der stod til min rådighed. Formålet med det ulønnede hverv, jeg sådan har påtaget mig, har været den, at de faste lærere derved så meget bedre og mindre delte skulde kunne nytte deres tid til, hvad deres fag krævede. Skønt man kunde frygte for, at lærlingerne efter dagens anstrængelser ved denne tid kunde være trætte, må jeg dog tilstå, at flertallet med spændt opmærksomhed har søgt at drage sig det levende ord til nytte; især hvad de æmner angik, som havde mere almen betydning. For denne opmærksomhed så vel som for al udvist alvor og videbegærlighed i deres færd yder jeg tiende lære-halvårs lærlinger min levende anerkendelse i lighed med foregående år«.

Så længe Levin har levet, har folkehøjskolen i Bie altså boet ligesom til huse hos ham og hans badeanstalt. Men frugten af hans omsorg for den har blandt andet været den, at dens flytning fra Bie er bleven forberedt således, at den for fremtiden kan stå på egne ben. I det første brev, jeg modtog fra ham, af 6. november 1890, skrev han til mig om denne sag.

. . . . »Det har nu kommit derhän med folkhögskolans ställning inom våra bygder, att vi till nästa år börja¹⁾

¹⁾ begynde.

uppförandet af själfständigt och eget skolhus på egen skänkt tomt invid Kantorps station å allfarvägen genom Södermanland. Tomt år utskakad¹⁾, och grundläggning börjar i dessa dagar, och befolkningen är nu lifvad²⁾ för företaget till välbehöflig uppmuntran för lärarne, som gjort allt, hvad de kunnat«.

I det samme brev, hvori dr. Wallin, skolens forstander, underretter mig om, at dr. Levin nu er flyttet bort fra denne tilværelse, så vi ikke mer skal træffe ham i Bie, fortæller han mig også, at folkehøjskolen der nu snart er rede til også at flytte derfra. Der er åbenbart en sammenhæng mellem de to ting.

Man håber rimeligvis i dette eller senest i næste år at kunne flytte ind i ny bygninger. Der bliver opført et skolehus med to læsesale og to mindre stuer tillige med forstue og veranda for neden, og 4 stuer oven på til 2 ugifte lærere. Tillige bygger man en bopæl til forstanderen. Men når folkehøjskolen tager disse ny bygninger i brug, vil man sikkert dér altid mindes den gamle, ivrige, virksomme, menneskekærlige og folkelige læge, der gav dem husly i snart 20 år.

Og jeg tænker, at overalt, hvor man fortæller om, hvorledes folkehøjskolerne i de nordiske lande er blevne til, vil man nævne hans navn og ærbødigt mindes ham. — Han var i det hele tidligere en stærk og kraftig mand, der legemlig kunde holde meget ud. Han var også en ivrig jæger. Men da jeg sidste gang (1888) var i Bie, var han allerede betydelig svækket. Han led af en smærtetfuld underlivssygdom, der gjorde ham livet meget pinligt de sidste år. I det sidste brev, jeg fik fra ham, skrev han, at det gik ham dog tålelig godt. Men natten mellem den 3. og 4. januar døde han pludselig.

Han, »den gamle doktorn«, vil sikkert blive savnet meget i fremtiden af alle de mange mennesker, han havde med at gøre: af alle de mange badegæster, der fik hjælp af ham, og af alle disse mange badetjænere og -tjænerinder, som han for en stor del selv har oplært, og som, når de en gang tog

¹⁾ afstukket.

²⁾ »oppe«.

tjeneste hos ham, ikke tog derfra igen. Og han vil savnes af Bies beboere, der var vant til at få et venligt nik og god håndsrækning af ham. Mest af alle vil de mange stakkels fordrukne mennesker, som andre viste bort fra sig savne ham, han tog sig utrættelig af dem i håb om at kunne få dem fride ud af lastens rædselsfulde lænker.

Mine tanker har i disse dage ofte været i Bie. Jeg tænker at alle træerne i Birkelunden stå snetyngede dér, bøjende sig ligesom i sorg, for den gamle læge er død. Jeg vilde så gerne være med ved hans jordefærd. Men det er jo umuligt. Når jeg skriver disse linjer, er det for derved at kunne være med at lægge en krans på hans grav.

OPSKRIFTER
TIL
LEJLIGHEDSTALER

»Fred hviler over land og by«. ¹⁾

Således begynder den lille aftensang. Og vel er vi endnu ikke så langt ude på aftenen, at vi kunne sige »at månen smiler til sin sky« og at stjærnerne se til hinanden, men dog nu allerede begynder den underlig dejlige ro og fred at udbrede sig, som kommer dermed at »ej verden larmer mer«, at denne dag nærmer sig sin ende, så bonden nu kommer hjem fra sit arbejde og hviletiden kommer; den køle aftenstund efter den lange hede dag. Og er sådan aftenstund altid yndig, synes jeg at den må være dobbelt yndig for Eder, kære venner, der nu ere komne lige derovre fra kampen, fra den grulige valplads ved Dybbøl, hvor det nok aldrig var således, at I kunne glæde Eder til den stund, da solen går ned som ellers, fordi den bragte ikke ro og fred; I kunde ikke synge dér: »ej verden larmer mer«, for rigtignok

¹⁾ Dette lille stykke er, så vidt jeg skønner, udkastet til den første tale, Trier holdt for soldaterne efter sin udnævnelse til feltdegn. Han ankom til hæren den 8de maj 1864, og talen holdtes den 14de ved aftenstid i landsbyen Ørsted på Fyn.

De to næst følgende: »Taler for danske krigere«, som han selv har kaldt dem, blev ligeledes holdte i Fyn. De nærmere omstændigheder ses af hans eget forord, der her er sat i klammer. Bægge disse taler har før været trykte i »Kirkeligt folkeblad«.

Som fjerde stykke i denne række medtages udkastet til en tale over Matth. II, 28—30. Talen holdtes den 23. novbr. for de sårede soldater på Frederiksberg lazareth, og er en af de sidste mellem den samling udkast til taler der findes efterladte fra virksomheden som feltdegn ved hæren.

I sine senere år skrev han næsten aldrig sine taler op.

var jeg ikke selv med dér, men jeg har dog hørt nok derom til at kunne vide, at nattestunden bragte ikke kanonerne til at tie og larmen til at ophøre, bragte ikke altid søvn i øjnene og hvile for lemmerne. Og fra Dybbøl af gik rygtet rundt om i hele landet, om hvad I dér måtte døje, og forældre og venner, ja alle, der havde deres fædreland kært, syntes at dele Eders møje og besvær. Når aftenstunden kom var ingen oplagt til at synge: »Fred hviler over land og by, ej verden larmer mér« — nej, det kunde vi ikke; vi vidste der var ufred og krig, der var larm og støj midt i vort land, og den sang måtte ligesom forstumme her i Danmark. Kanonerne tie nu derovre fra Dybbøl, — der er en lille hvilestund —, og ret af hjertet under jeg Eder denne, vil også gjerne synge med Eder: »Fred hviler over land og by, ej verden larmer mér« — men så vil jeg dog også minde Eder om, at endnu er der ikke fred, om end våbnene hvile for en stund. Endnu står fjenden i vort land; så længe han er der, have vi ikke fred. Og det vide vi nok, at der skal meget til at drive ham ud deraf igen; jeg tror det skér nok, måske på en måde, vi mindst vente det, men det véd jeg også, at så længe Tyskerne råde i Danmark så er der ingen fred. Ja, selv om så den våbenhvile blev ved, selv om kanonerne aldrig kom til at tordne mere, så véd jeg dog, at det kunne vi ikke kalde fred. Vi kunde måske nok atter få lov til, at hver kunde gå hjem til sit, og vi kunde måske atter få lov til, at hver kunde spise, drikke, sove, arbejde den ene dag og så begynde for fra den næste dag, men så var der dog ingen fred med det alligevel. Det kunne vi snart sé; ti når vi tale om fred og længes derefter, så tænke vi på glæde og lykke med det samme. Men kan vi tale om at være glade og lykkelige så længe Tyskerne råde i Danmark? Vi ved det jo nok, hvad det er Tyskerne ville: de ville tilintetgøre vort lille fædreland. De ville berøve os vor frihed, så vi ikke mere få lov til at råde for os selv, men skal spørge dem om forlov til alt, hvad vi ville gøre. Og nu er det således, at de elske ikke, hvad vi elske, de ville aldrig lade det ske, som vi have lyst til. Tyskerne ville altså bringe trældom over folket. Tyskerne ville berøve os vort modersmål — og dog, vi have ikke andet end det samme og det er så dejligt og blødt. Det elske vi. Når de

fik lov at råde, da kom vi aldrig mere til at synge vore glade fædrelandssange — da blev der stille som i graven i Danmark. Ja, fik Tyskerne lov til at råde, da gik Danmark til grunde, og da blev vi alle trælle. Nu er det jo ganske vist, at en træll, en fange, der sidder i sit bur, kan jo nok få lov både til at sove og til at æde og drikke i »døsigt ro og mag«. — Men den slags ro og mag var nok ikke værd at misunde ham, og den vilde vi ikke kalde fred. — Og derfor kunne vi aldrig ønske den slags fred over det danske folk. Vi er rigtignok et fredsommeligt folk, der sætter den livsalige fred over alt på jorden — men vi ved dog også, at ingen kan have fred i sit hus længere end vor nabo vil. Og vi vide også, at det ikke er os, der har voldt denne krig, men Tyskerne, der ikke ville lade os i fred. Vi må da slås, »skønt freden dog bedst huer os«. Ja, vi må slås for at få fred. Vi véd det nok, at krig er en stor ulykke — Dybbøls historie har lært os det — men den er ikke en sådan ulykke som trældom. Når vi slås og kæmpe, da har vi altid håb om at få freden og lykken og glæden; ville vi blot for således at kunne pleje os selv og have det rigtig mageligt og godt hjemme, opgive vort fædreland og dets frihed, da har vi aldrig håb om lykke og glæde — da er det forbi med os. Nej, da bedre gennem kamp at skaffe sig fred. Og derfor, selv om vi bøjes under nederlagene, vi have lidt, kan dog håbet om en lykkelig fremtid bevares. Ti der er en Gud i himlen; han er fredens Gud. Han véd at vi slå for freden og ikke for at gå på rov — og da må vi tro på, at han er med os. Og vel ser det sort ud, — men han kan vende alt i et øjeblik. Og hvad om han nu ved alt dette vil prøve os, og derved netop styrke os, hvad om vi derved skulde rigtig lære at elske vort fædreland — nu vi stå lige ved at miste det —, hvad om han netop derved vil ægge os til mandig bedrift —, hvad om han derved vil vække os op, at vi se den store forskel, der er på »døsigt ro og mag«, og fred med lykke og glæde.

Det er dog underligt, at den krig skal være, sige mange. Ja, vist! Men sé nu hen til dig selv og til det daglige liv. Det er det samme, som der går igen. Der er kiv mellem os selv indbyrdes — der er en strid i os selv. Det kommer af, at der er en ond én, djævelen, han der hader alt, hvad godt

er — han har sat det onde ind i verden. Og derfra kommer uroen og ufreden i os. Der er strid mellem himmel og jord der inde. Og hver gang vi give efter for det onde, da føle vi, det er rent galt, ja, da føle vi striden — kampen med djævelen —. Mange give sig i ligegyldighed hen til syndens trældom; men godt for den, som ikke slår sig til ro, før han får fred ∴ fred med glæde, fred med sejr. Den kan Gud kun give. — Men under kampen forjætter han den for de troende og døbte. Den komme en gang!

Guds fred med Eder!

Tale for danske krigere. I.

(I juli måned var hele den danske hær samlet på Fyn, og i lang tid ventede vi hver nat angreb. Der blev da passet på langs med kysterne både nat og dag. I nærheden af Middelfart lå 15de regiment, der bestod mest af Sjællændere. To kompagnier deraf, hvoraf det ene bestod mest af Københavnerne, stod en nat under gevær på vagt ved en lille herregård. Lidt før kl. 10 var det rykket ind i gården —, gevæerne sattes i pyramide i den ene ende af gården, mens de af soldaterne, der ønskede at høre til, hvad jeg havde at sige dem, samlede om mig i den anden ende. — Efter at vi havde sunget salmen: »Jeg går i fare, hvor jeg går« — månen skinnede den nat så dejligt og klart, at vi ved lyset fra den kunde sé ordene i salmebøgerne — talte jeg omtrent således):

Det er jo underligt nok at skulle tale til Eder ved nattetid. Men vi, der ville tale til Eder, må jo indrette vort liv efter Eders, og nu har jo fjenden nødt os til på en måde at gøre nat til dag og dag til nat, som ellers kun natvægterne gør det. Og I har jo også her en nattevagt; I skulle jo stå på vagt her, at ikke vor fjende skal kaste sig i land her og vort fædreland komme i den yderste nød, så årvågenhed kræves af Eder og det i høj grad. Uafbrudt skulle I imidlertid, der står her i denne gård, ikke holde udvig med fjenden, og når I natten over står her, ville Eders tanker have sit fri løb. Det kommer da an på, at Eders tanker også få et godt løb, og gerne vilde jeg nu med disse ord give et lille

stød til dem, at I måtte komme til at sige: Vi tænkte godt denne nat! Og føre I nu et sådant natvægterliv her, vil jeg minde Eder om de skønne vægter-vers, som fromme fædre lagde vore vægtere i munden, hvormed de lagde os en kreds af tanker på sinde, hvorom vi vel må sige, at kunde den omslutte os i løbet af natten, da tænkte vi sikkerlig godt.

Nu er klokken jo 10, og vægteren synger da:

Om du vil tiden vide
 Husbonde, pig' og dreng,
 Da er det på de tide,
 Man føjer sig til sæng.

Den påmindelse om at gå i sæng, som dette vers indeholder, skulle I nok have svært ved at efterkomme. Her er nok ikke tale om at »føje sig til sæng«, det må I lade dem, »der er der hjemme«, om. Men så fører jo dette vers vor tanke til hjemmet, hvor mange af Eder lader ikke blot venner og slægtninge, fader og moder tilbage, men også kone og børn. Og det kan vel ikke være andet, end at når Eders tanke først har fæstet sig til Eders hjem, der da kommer op i Eder mangan bekymring, mangt et spørgsmål om, hvorledes han og hun vel har det, om hvordan de kan komme ud af det der hjemme, mens I, som skulde arbejde til føde og klæder for dem, er langt borte. Det måtte være et underligt menneske, der ikke blev blød om hjertet ved tanken om sit hjem, når han er langt borte derfra, og underligt er det ikke, om I nu blive trange om hjertet ved tanken derom. Og når I da tænke videre på det, der har voldt dette, at I ikke kunne være hjemme, når I komme til at tænke på den fare, der svæver over vort fælles hjem, vor fædreland, det lille Danmark, da må vel dermed bekymringerne blive endnu flere og større. Underligt måtte det menneske være, der ikke blev blød om hjertet ved tanken om sit fædreland, og underligt er det ikke, om alle vi danske nu blive trange om hjertet, når vi ret besinde os på al den vold og uret, der er øvet imod os, på ulykken, der forfulgte os og nederlagene, vi have lidt, så vi nu til sidst ere komne i denne store fare. Ja — kære venner — her er nok at tænke på —, til sidst standser tanken ved spørgsmålet om, hvorledes vi dog skulle kunne

hjælpes ud af al denne nød, og hvorfra vi skulle kunne vente hjælpen —, og så bliver klokken 11, og vægteren synger:

Gud Fader os bevare,
 De store med de små!
 Hans hellig engleskare
 En skanse om os slå!
 Selv vogte han byen vel!
 Vort hus og hjem
 Han har i gem,
 Vort ganske liv og sjæl.

og det er som en dermed peger for os på ham, der alene i sandhed kan sende os hjælp, ham, i hvis hånd alle folkenes skæbne hviler, så følge vore tanker det fingerpeg, vende vi os bort fra jorden med al dens nød til ham i det høje og søge hjælp og trøst hos ham. Ja, hvor var det dejligt, om vi alle sammen kunde kalde ham, den store Gud i himlen, der ene mægter alt, for fader, nævne ham med det dejlige kærlighedsnavn! Hvor godt at kunne komme til ham som hans børn med al vor sorg og bekymring, klage vor nød for ham og bede ham bevare vor venner og slægtninger, kone og børn, fader og moder, fædreland og modersmål, vort ganske liv og sjæl — visse på, at have vi betroet dette til ham, da hviler det i den store kærligheds favn og står i den store almagts hånd, som så kan væрге derom! Det kunne vi forstå, at det kan bringe bekymringerne til at vige og trøsten til at bo i vore hjerter, om vi således frimodige kunde som Guds børn hvile vort hoved op mod hans kærligheds-bryst! Søge vi denne trøst bliver jo spørgsmålet dette, om vi nu også kunde kalde ham fader. Der er vel dem, der til dette spørgsmål svare nok så rask: Jo, det kunne vi sagtens; ti skabte han os ikke alle selv? Men hver sandhedskærlig sjæl vil dertil vide at indvende: Dermed er dog sagen langt fra afgjort og spørgsmålet langt fra besvaret; ti vel skabte han os alle fra først af i sit billede til at være hans børn. Men, ak, desværre vi ved det også, at vi alle ere affaldne fra ham; vi véd, at der er kommet op noget, os og ham imellem — og det er synden. Den piner og nager os; ti dermed have vi forspildt vor børneret hos ham. Ja, ere vi os ret blevne vor synd bevidst, og kende vi ingen hjælp for den, da vide vi godt, at til Gud

kunne vi ikke komme som til faderen; forskrækkede må vi grue for den hellige, at ikke hans helligheds ild skal fortære os — syndere som vi ere! Når først tanken om vor synd, og hvad vi dermed have forbrudt, bliver levende i os, da få vi en bekymring og en sorg dermed af en anden art, end den vi have for føde og klæder, hus og hjem, ja selv fædreneland og modersmål, og så meget vigtigere, som den nød, synden fører os i, er så langt rædsommere, fordi den går langt ud over timeligheden til evigheden. Da få vi for alvor grund til at spørge os selv: er der da ikke hjælp og bedring at finde — er der da ikke forladelse for synden? — Men så er det også godt, at imidlertid snart klokken bliver 12 og atter synger vægteren:

Det var ved midnats tide,
 Vor Frelser han blev født,
 til trøst al verden vide,
 som ellers var forødt.
 Vor klokke er slagen tolv.
 Med tunge og mund
 af hjærtens grund
 befal dig Gud i vold!

Det vers kommer da ret så livsaligt med trøst for en sjæl, der er bekymret på grund af synden for sin frelse og salighed. Det minder os om, at »da allerstørst var nøden, Gud sparede ej sin søn for syndere fra døden at bane udvej skøn«, minder os om, at Gud selv har tændt lys midt i det mørke, som synden har bredt over verden, minder os om, at han selv, Gud i himlen, har forbarmet sig over os og sendt sin søn til jorden, så han lå under moders hjerte og fødtes af hende til et menneske ganske som en af os, blot uden synd, for at han kunde vokse op til at blive den frelser, der ene kunde hjælpe alle os arme syndere, idet han hengav sig selv til det store forsoningsoffer, som måtte bringes, om syndernes forladelse skulde skænkes menneskene, pagten på ny oprettes mellem Gud og os og freden atter komme til jorden. Så fæstedes han til korset, men dermed naglede han også det gruelige synderens gælds-brev dertil og udslettede synderne for os. Han blev den store sejrherre, der overvandt døden, sprængte dens porte, idet han oprejstes fra de døde for sejrrig at fare op til himmels og ved Gud Faders højre hånd dele herredømmet, magten

og æren med ham. Ja, det lille vers minder os om det dejlige glade budskab, om, at nu er skillemuren, som ved synden rejstes mellem Gud og os, revet ned, at der ved Jesus Kristus er beredt adgang til faderen, hos hvem han har forhvervet børneret for alle dem, der i sandhed ville høre ham til, om de også selv har ganske forspildt den, — at sorgen kan slukkes, den dybe sorg, et menneske føler over, at han ved synden er revet løs fra livets kilde. Men er det virkelig således, at der er en hjælper for al nød, en frelser for al synd — og hans navn er Jesus Kristus, da gælder det jo om at komme til ham og hos ham søge frelsen og freden. Ja, da gælder det om at vende ryg til hans fjende, den onde selv, og uden at stole på egen styrke eller at lade os afskrække derfra ved vor egen usselhed ile til ham med al vor elendighed, med hele den byrde, som synden har byttet os på og bede ham vælte den af, at strække vore arme ud mod ham og sige de ord med, som vægteren just da synger, når klokken er bleven 1:

Hjælp os, o Jesu kære!

— — — — —
 — — — — —

Ræk os din hånd,
 o, Frelsermand!
 da vorder byrden let!

Og der er sikkert mange, der i dyb længsel efter at blive et Guds barn og leve som sådan, og i sikker forvisning om, at der virkelig er bragt lægedom for synden ved Jesus Kristus, og at i ham er det evige liv, gærne vilde komme til ham. Men de sige: Hvor skal vi finde ham? Hvad hjælper det os, at ordet kommer til os om ham, at han har været her på jorden, om han nu ikke er her imellem os? Hvad hjælper det os, om han har beredet os lægemiddel mod døden, når han ikke som den store sjælelæge rækker os dette og dermed helbreder os? Hvor er han at finde? Og spørge De således, da er svaret dette: synlig er Jesus vel ikke mere iblandt os, men med sit ord er han endnu iblandt os til stede, det guddomsord, hvormed han i begyndelsen skabte alverden og hvormed han for dum gjorde døde hørende, stumme talende, blinde seende, døde levende, — som endnu er i stand til, hvor det levende når os, og hvor der er øre og hjærte derfor, at

udrette al hans guddomsgerning til vor salighed. »Tag ordet i munden og elsk det fra grunden, så har og så finder du ham«. Ja, ordet af hans egen mund lyder endnu Gud ske lov imellem os og forkyndes trindt omkring! Det lyder i hans hellige almindelige kirke, hvor den Helligånd råder, sandhedsånden, hvem han har sendt sin menighed, til som den store sjælesørger både at oplyse og oplive. Du kan høre det der ved den hellige dåb og den hellige nadver, hvor det udretter for hver sjæl, der tror derpå, al den gerning, der må udrettes i os, om vi skal arve Himmeriges rige. Og er det dette, du vil vide, hvorledes det sker, at vi atter kunne blive Guds børn, så vend dig til dåben, hvor Vor Herre Jesus selv skænker os, når vi gribe ordet, som det lyder til os, syndernes forladelse og skaber det ny liv i os, Guds børns salige og evige liv, hvorfor han og der lægger os den bøn på vore læber, hvor han selv lærer os at kalde sin himmelske fader for »Vor Fader i Himlene«, så når Ånden lærer os at bede den bøn ret, da kunne vi forstå, at vi atter have børneret hos ham, og frimodig kunne komme til ham med al vor sorg og bekymring. Det er det da, det gælder om, at vort hjærte med varme har grebet ordet, som Vor Herre Jesus har talt til os — og når vægteren da klokken 2 synger:

Dig milde Jesu lille,
 som mig til salighed
 i mørket fødes vilde,
 ske pris i evighed!
 Du værdig Helligånd
 oplyse mig
 evindeligt,
 at jeg dig skue kan!

hvor vilde jeg da ønske, at I allesammen måtte kunne sige ja og amen dertil! Er der dem, iblandt Eder, som endnu ikke har prøvet at være kommen til Vor Herre Jesus og af ham at være båret i Guds fader-favn, så prøv det! Søg ham, at I kunne finde ham og dermed finde fred for Eders sjæle! Men er der dem iblandt Eder, der har prøvet det, der levendegjorte ved Ånden have fornummet, hvor dejligt det er for Jesu Kristi skyld at være bleven et Guds barn, og frigjorte fra synd og død selv vide at fortælle om den mageløse

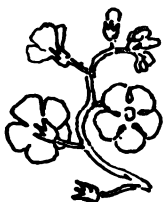
forandring, det ny, der randt op i dem, da de grebe troen og mærkede livet, det ved dåben nyskabte, røre sig i dem, de ville, når de se opad og omkring sig, se et udvortes billede på, hvad der skete inde i dem, når de efterhånden se natten forsvinde, morgenrøden bryde frem og dagen stunde til — og da, når klokken er bleven 3, synger vægteren det samme:

Nu skrider natten sorte
og dagen stunder till!
Gud lad dem blive borte,
som os bedrøve vill!

og begyndte de end natten med bekymring for, hvordan det skulde gå dem, som de lode tilbage i hjemmet, og bekymring for vort fædreland og modersmål, der er i den store fare, de ville dog føle sig inderlig trøstede, når de, besindende sig i troen på, hvorledes de ere revne ud og frelste fra den rædsomme syndens og dødens fare, og hvorledes de have fået ret til at kalde den almægtige Gud for fader, da kaste sig ned for »Vor Fader i Himlen« med bønner, som Vor Herre Jesus selv har lært dem. De ville vide at lægge frimodigt alt, hvad der ligger os på sinde, og hvorfor vi ere bekymrede, i hans hånd, sikre på, at der er det alt bevaret i den store kærlighed. Styrkede derved ville de vandre af vagt, og kun føle trang til ret af hjertet at sige tak for alt, og når I da drage af vagt, synger vægteren klokken 4:

Dig evig Gud ske ære
i høje himmelkor,
som vægter vilde være
for os på jorden bor! —
Nu ringer det af vagt — — —
— — — — —

Tale for danske krigere. II.

(Denne lille tale er holdt for 15de regiments-
8de komp. under den lille våbenhvile, der gik
forud for våbenstilstanden).

»Immer spørger den rige, hvor den fattige sig bjærger«, således lyder et af vore gamle ord-sprog, hvorom jeg i aften vil minde Eder. — Jeg tænker, at det ord er kommet fra de fattige og vidner egentlig om en bitter stemning mod de rige. De fattige lægge snart mærke til, at der spørges meget om deres fattigdom og anstilles lange undersøgelser om, hvordan egentlig deres liv kan leves og føres, og kom alle disse spørgsmål fra et kærligt sind, der gjorde disse for at kunne råde bod på al den megen fattigdom, da havde de vist intet derimod. Og måske tro også mange fattige i begyndelsen, at alle de mange spørgsmål om, hvorledes de dog kunne komme ud af det, kommer fra omsorg for dem, men de mærke snart, at det yderst sjældent er tilfældet. De mærke snart, at det kommer mest af en slags nysgerrighed eller forbavselse, og at når spørgsmålet er gjort, bliver det ikke til mere med det samme. De rige vide godt, at de bruge meget for at kunne slå sig igennem; nu se de og høre, at mange tusinder af fattige have ikke en tiendedel — og dog komme de ud af det, dog kunne de få nok til en hel skare af børn, der ofte sé rødmussede, sunde og fornøjede ud; — ofte synes det, som den fattige endog slet intet har at råde over, og dog lever og trives han nok så godt. Så få de rige travlt med i forbavselse at spørge om, hvordan det dog vel kan gå

til; — af travlhed med at spørge glemme de at komme de fattige til hjælp. Og når den fattige da ser og hører, at det bliver ikke til andet, ryster han på hovedet og siger: Ja, således går det: »Immer spørger den rige, hvordan den fattige sig bjærges«.

Dette ordsprog faldt mig i dag på sinde, da jeg kom til at tænke over, hvorledes det er gået vort folk lige overfor de andre verdensfolk i dette sidste år. Ligeoverfor de store folk med deres mægtige riger og mange tusinder af mennesker og millioner af dalere. I sammenligning med dem må vort folk vel kaldes et lille fattigt folk, som man jo også rundt om i verden trækker på skulderen af os, så det siges, at selv både de gustne klærke i Manillas rønner og Javas rige sønner forsikre, at »Danmark er et lidet fattigt land«. Vel synes vi selv, at vi endda slet ikke har det så ilde, om vi for resten blot fik lov til at skøtte os selv, men at her er megen rigdom på vore gyldne agre og i al fald rigeligt til os, ikke at tale om den rigdom, der åbner sig for vort blik, når vi vende os til åndens verden, hvor i sandhed også gyldne agre bølge os i møde. Men det er dette, der er ulykken, at vi ikke få lov til at skøtte os selv, at Tyskerne aldrig have kunnet lade os i fred. Og når vi nu tænke på vor stilling i øjeblikket, på de to overmodige stormagter, der have kastet sig over vor ringe magt, og trængt vor lille hær tilbage til denne ø, så kunne vi nok synes helt fattige og ringe lige overfor dem, og det bliver i al fald et spørgsmål, vi idelig og idelig må gentage for os selv, hvorledes vi vel skal kunne bjærge os i kampen mod dem. Og se da, hvorledes alle andre folk i verden, der gælder for at være de rige, under hele denne strid have betragtet os og endnu betragte os. Fra første færd af have de spurgt meget flittig til os; de have talt om deres store medlidenhed med vort lille fattige folk og forhandle endnu idelig om den genstand, hvor det lille fattige folk skal kunne bjærge sig, de fleste af os trode vel også i begyndelsen, at det var af omsorg, de spurgte; men vi bleve rædsomt skuffede; det blev aldrig til andet end til tomme spørgsmål og intetsigende talemåder, så følte vi os ikke fattige på andet, måtte vi i al fald, da vi så os ladte ene i den hårde strid, føle os fattige på verdens venskab, så vist som der ikke er noget venskab, der kun består i skønne talemåder eller favre ord, der intet udrette, men

kun dåre og såre. Og når vi endnu bestandig høre de rige verdensfolk tale, og se dem skrive om, hvordan vi dog »skal komme ud af det —« ja mest nu bogstavelig om, hvorledes vi vel skal komme ud af denne krig, hvori de påstå, at vi i overmod have kastet os ind, — da må vi vel sige: Ja, således går det: »Immer spørger den rige, hvor den fattige sig bjærger«.

Det er jo ikke uden en vis forundring, at de store rige verdensfolk ere tilskuere til vor sidste tids skuespil, det forekommer dem helt forunderligt, at vi have bjærget os så længe, og at vi ikke allerede for længe siden ere sunkne som et vrug i havet. Og vi selv må, når vi kaste et blik tilbage på vort folks i mange henseender så mærkelige levnetsløb, hvorunder det mangan gang var lige ved afgrundens yderste rand, men dog altid i det sidste øjeblik frelstes af en hjælpende hånd, højlig og glædelig forbavses, og det er da den samme forbavelse, der gør sig gældende, som når den rige ikke kan forstå og derfor immer spørger om, hvor den fattige sig bjærger. Det er nok værd at vide, hvem det er, der holder de mange fattige op år ud og år ind, skønt verden ikke ser ham med sine kødøjne. Ti gælder det nu om vort folk, at det er som en fattig kvinde, der er i den yderste nød og for menneskelige øjne umulig længe kan bjærge sig, må vi jo vide det, at vi kun have at vende os til den samme, at han kan hjælpe os ud af nøden.

Og kære venner, det må vi jo vide, at det kan ikke være nogen anden, end ham, der er den rigeste af alle, så han kan af den uendelige rigdom hjælpe alle de mange tusinder af fattige, Vor Herre selv, han, mod hvis rigdom al verdens rigmænds eje dog kun er fattigdom, så han er den rige og alle vi mennesker er mod ham alle tilsammen kun stakkels fattige. Og når vi sige dette, da gælder det ikke alene om rigdom på gods, på udvortes ting, men også på åndelige ting. I åndens verden ere vi alle de meget, meget fattige, og han, ja han er den ene rige, så her kommer han også vor fattigdom til hjælp, om han vil.

Er han da nu således den, hvem vi frem for alle andre må kalde »den rige«, gælder da også det ord om ham: »Immer spørger den rige, hvor den fattige sig bjærger«? — Ja, kære venner, sikkert kunne vi sige: det gælder også om

ham. Men når denne verdens rige spørge således kun i tom nysgerrighed eller ørkesløs forbavelse, da gælder det rigtignok ikke om ham. Ti når han spørger således, da er det, fordi han har omsorg for alle de mange, der ere fattige, både hvad det timelige gods og det åndelige eje angår. Han vil komme deres skrøbelighed og usselhed til hjælp, han vil give dem af sin rigdom, så vi kunne med fryd og glæde synge om ham, når vi ved juletid mindes med hinanden hans, Vor Herres Jesu Kristi fødsel:

Fattig kom han til jorden ned,
 adlede armod og usselhed,
 fattig han gjorde sig med flid,
 rige blev vi til evig tid.
 O! Gud ske lov!

En kunde hertil sige: Ja, det er sandt nok, men dog passer ikke ordsproget på ham; ti om ham kan det dog ikke siges, at han spørger, eftersom han jo ved, hvad vi alle have behov og hvor vej og sti er lagt for os, fordi han kender både hjærter og nyrer. — Men hertil vil jeg svare: Rigtignok ved han besked om alt og spørger således aldrig for sin skyld, at han kan lære deraf, men dog kommer der for vor skyld spørgsmål fra ham til os. Tingen er den, at han er den evig og uendelig rige, der kan hjælpe os ud af al vor både timelige og evige elendighed og nød, men vil dog ikke kaste af sin rigdom til hver især, enten han bryder sig derom eller ikke, enten han ønsker hjælpen og begærer den eller ikke. Lad os tænke os forholdet mellem menneske og menneske. Hvad hjælper det en fattig, om der er en rig, der vil hjælpe, når den fattige ikke kender denne og ved, hvor han er at finde; eller om den rige nu tilbød ham hjælp, hvad hjalp det ham, når han dertil kun havde det svar, at han ikke trode ham og så vendte sig bort fra ham. Således, hvad hjælper det det fattige menneske, at Vor Herre er den rige, når han ikke ved det og ikke kender ham, og derfor aldrig kommer til at tigge hans nåde om hjælp! Og om Vor Herre så end kom ham i møde, og i sin uendelige kærlighed rakte sin hånd fuld af velsignede gaver ud imod ham, hvad så, om han i blindhed dog skød hånden til side og ikke vilde kendes ved den! I sandhed, da kan den evig rige ikke hjælpe den fattige stakkel,

så lidt som kærligheds gaver kunne lade sig påtvinge og så vist som han, idet han tilbyder os sin hjælp, dermed søger vort hjærte. Og hvad kan det hjælpe, om den rige vil hjælpe den fattige, når denne aldrig føler sig som fattig, aldrig er bleven sig dette bevidst! Og nu er det dog således, at når folk er fattige på timeligt gods, da vide de nok altid besked derom, men gælder det det åndelige, da synes mange, at de er vel ved magt, skønt vi alle af naturen sandelig ere netop i den største og sorteste armod der. Det er en rædsom blindhed, der har lagt sig som et vanvid om mange; som vi sandelig vilde kalde det menneske vanvittigt, der drivende om på et synkefærdigt vrage på et oprørt hav dog vilde tro sig selv uden fare og mene let at kunne bjærge sig. Et sådant menneske vil aldrig søge Vor Herre om hjælp, og Vor Herre kan da heller ikke hjælpe en sådan, da jo »kun de syge og ikke de karske have lægen behov«. Og så er der vel andre, der godt føle deres fattigdom og ere sig den bevidst, men som dog ikke ville tage imod hjælpen, fordi de ikke som de fattige ville ydmyge sig under den riges mægtige hånd, fordi de mene, at de ved at arbejde flittig og beflitte sig med alvor på dyd og gode gerninger dog nok til sidst skulde kunne sammenskrabe sig så stor åndelig formue, at de derfor kunne tilkøbe sig fred og evig salighed. Og atter her — når Vor Herre vil hjælpe dem, kan han ikke, fordi der er ikke hjærte for ham og hans ord, og det er netop hjærtet, menneskehjærtet, han søger. Ja, det er og må være så, at når han som den rige spørger os, om vi kunne bjærge os selv, da må han have et rent fuldtonigt nej! til svar derpå, om han skal række sin hånd ud med sit rigdoms horn, så fuldt af åndelige og timelige gaver; og det er, som om vi gennem livet føres af ham således, at vi idelig skulde derved forberedes og smeltes, således at, når det spørgsmål kom til os, »kan du bjærge dig selv«? vi da måtte svare »nej« dertil. Ja, om det end ikke er egentligt, så er det dog, som om der for mennesker idelig lægges det spørgsmål for, at det dog må komme til en afgørelse og vi kunne komme til ham, at begære hjælpen; og, således forstået, passer derfor det ord godt på Vor Herre: Immer spørger den rige, hvor den fattige sig bjærger, — og gør det således for vor skyld, for at komme vor skrøbelighed til hjælp. — Men dernæst: er det kommet så vidt med et menneske, at han

er kommet til at sé sig i hele sin usselhed og har fået øje på Vor Herre som den rige og kommer til ham om hjælp, da står han ved dåbens hellige vande, og der spørger aldeles egentlig Vor Herre selv, om vi ville forsage hans fjende og tro på og høre ham til; han spørger her, for ved sit spørgsmål at vække det svar i vort hjerte, som er nødvendigt, at han kan føre os gennem dåbens vande til livet. Og igennem det spørgsmål ved dåben toner atter spørgsmålet til os: kan du hjælpe dig selv; så vist som vi der må svare ja til ikke at forlade os på nogen anden end ham, Vor Herre selv, ham, vi bekende, og dermed opgive al tanke om ved egen flid og arbejdsomhed at forhverve os liv og salighed. Som Kristne får det ord: »Immer spørger den rige, hvor den fattige sig bjærger« en egen yndig klang for os, når vi derved tænke på den herre, der i forsagelsens og troens ord ved den hellige dåb selv har tilspurgt os, så vi i vort daglige liv altid have at sige ja til det ord. Og som Kristne undres vi ikke længer over, at mangel fattig, både den legemlig og åndelig fattige, slår sig igennem, som man siger, ti vi vide det, som verden ikke ser, at Vor Herre Jesus Kristus er den, der bringer velsignelsen, der, hvor menneskehjertet er bøjet til ham.

Og kaste vi som Kristne et blik nu atter på vort fædrelands historie og vort folks levnetsløb, da se vi tydeligt, at det er Vor Herre, der har holdt det oppe, så ofte som det svævede på afgrundens rand; og at der var et hjerte hos folket, som Vor Herre så i nåde til. Og er nu atter vort fædreland i så stor en fare, som det gennem århundreder ikke har været i, da have vi intet andet at håbe på, end at Herren dog atter vil hjælpe os, når al tanke om, at vi kunne bjærge os selv, er hørt op, og folkets hjerte ydmyget under hans mægtige hånd og ført til ham. Skulle vi da kunne vente, at det må ske »med hele folket«, vil én spørge mig måske, og jeg vil da svare, at jeg næppe tror, at alle som en og en som alle her ville komme til Herren og råbe til ham om hjælp. Men så vil jeg atter minde om et gammelt ordsprog, der lyder imellem os: Der ligger ofte rigt barn i fattig kones skød. Og er Danmark nu som en fattig kvinde, der fuldstændig er bragt til tiggerstaven, så vide vi dog, at i hendes skød hviler rigt barn, og det er den danske menighed. Og om ikke andet, så vil den forstå tidernes tegn i vort fædreland; om ingen

andre havde hjærte til i nøden at råbe til Herren om hjælp, så ville dog i al fald de danske Kristne gøre det, og da skal det være vor tro, at Herren hører dem, og vort håb, at han om ikke for andet så dog for sin menigheds skyld vil hjælpe vort fædreland og frelse vort modersmål, det mål, hvormed vi bekende hans navn, forkynde hans ord og lovsynges hans store nåde og barmhjærtighed. Han, den rige, se i nåde til vort fædreland, der driver om som et vrage på et oprørt hav uden ror og uden styrmand, så verden allerede siger, det kan ikke bjærges! Han hjælpe os!

Kommer hid til mig alle, som arbejde og ere besværede, og jeg vil give eder hvile; tager mit åg på eder og lærer af mig, ti jeg er sagtmodig og ydmyg af hjertet, og I skulle finde hvile for eders sjæle; ti mit åg er gavnligt, og min byrde er let.

(Matth. 11, 28—30).

Det er så underligt at høre disse ord; med dem kaldte Herren på alle, der »arbejde og ere besværede«, og bød dem komme til sig, strakte så kærligt sine arme ud imod dem. Det er kærligheden, der forbarmes over alle disse mange stakler, der ere udmattede af åget, under hvilket de gå, der slæbe om på byrden, der er nær ved at knuge dem til jorden. Og hvem er alle disse mange stakler? Det er dig og mig, det er os alle, ja, det er alle mennesker, som de ere af naturen. Ti alle mennesker have syndet, og »de, der gøre synd, ere syndens trælle« — de gå som trælle under et gruligt åg, syndens åg, og trællene kunne jo nok så længe gå i trældommen, til de til sidst ligesom glemmer friheden, og de kunne ved rå spøg og adspredelser søge at gøre sig pinen lettere, — men det er dog gruligt som træl at gå under åget i syndens trældom —. Og syndens sold er døden, og fordi alle mennesker have syndet, ere alle døden hjemfaldne, døden med sygdom, forkrænkelighed, svagelighed, elendighed, døden med dens kulde, dens mørke og dens rædsel. Og det hviler på mennesket som en byrde, hvoraf det er besværet, og det kan søge at glemme, at byrden hviler på dem og tynger dem stedse mere og mere nedad, — men byrden hviler dog tungt på dem, og det er gruligt at gå med sådan byrde.

Altså alle mennesker ere disse stakler, der gå om under åget og med byrden, og det er altså egenlig alle mennesker, på hvem Vor Herre Jesus kaldte, når han sagde »kommer til mig, alle I, som arbejde og ere besværede«, det er mod dem alle han strækker sin kærligheds arm. Men dog sagde han ikke: »kommer til mig alle mennesker«, men »alle I, som arbejde og ere besværede« —, ti, som jeg ovenfor bemærkede, ikke alle mærke åget eller føle byrden. Og dog er det kun disse, der virkelig ville og kunne komme. De andre ere enten sløvede i ligegyldighed, eller de leve i hovmods tanke om eget værd, om egen dyd og fortjeneste, skønt de har slet ingen; de bilder sig ind selv at være vise og kloge og dog siger Herren, »at han har skjult det for de vise og kloge, som han har åbenbaret for de enfoldige«. De bilde sig selv ind, at de kende vejen, og dog fare de vild; ti vejen til Himmerig kan kun åbnes os af Vor Herre Jesus Kristus, »han er vejen og sandheden og livet«, og »ingen kender Sønnen uden Faderen og ingen kender Faderen uden Sønnen, og hvem han vil åbenbare det«.

I ydmyghed, som dem, der af sig selv intet kan og intet véd, gælder det altså at komme til Sønnen, Vor Herre Jesus Kristus, at han kan åbenbare os livets vej. Og sé vi det grant, at vi, netop vi, af os selv, som vi ere af naturen, gå under åget og bære byrden, ja, da længes vi efter at få hjælp, og når vi have hørt, at han indbød alle disse til at komme til sig, så vilde han give dem hvile, da gå vi til ham.

Og hvad var det han tilbød? Et forunderlig dejligt mageskifte. Han tager vort åg og vor byrde, og så til gengæld få vi hans åg og hans byrde — men hans åg er lifligt og hans byrde let! Hvorledes det? Vort åg — det er jo synden; og synden tog han på sig, da »han blev til synd for os«, som skrevet står. Han fornødrede sig, afførte sig sin guddomsherlighed, bar al syndens kval og pine for os, at vi kunne blive frelste. Og dernæst skænker han os syndernes forladelse ☩: han tager syndens åg af vore skuldre og frigør, forløser os. Men til gengæld skulle vi tage hans åg, det, han pålægger os. Og os pålagde han, da han ved den hellige dåb gav os syndernes forladelse intet andet end troen og forsagelsen. Han tilspurgte os ene og alene derom; at vi så ganske skulle give os hen til

ham — i sandhed, det må man kalde et lifligt åg over al måde!

Og vor byrde det er forkrænkeligheden, døden med dens kulde og dens mørke og rædsel. Og den byrde tog han på sig, da han led døden for os. Men når han da opstod og når han da forherliget rækker os sit legeme og sit blod ved den hellige nadvere, da skænker han os der med kødets opstandelse og det evige liv med dets lys og varme. Hans byrde, som han til gengæld lægger på os, det er kærligheds-livet, som fødes og skabes i os, derved at vi få alt til fælles med ham. Og kærligheden er jo nok en byrde, — men i sandhed en let byrde over al måde!

Så lad os prise og takke ham for hans liflige åg og lette byrde!

Tale

ved Vallekilde folkehøjskoles åbning
den 1ste nvbr. 1865.

Når jeg har bedet Dem om at samles her¹⁾, da er det, fordi jeg ønsker, før vi gå ind på skolen, først at sætte vort gamle Danebrog op og således »tone vort flag«. Jeg ved det vel, at mange ville skumle her over og sige: Hvad skal dog det betyde? Hvad nytte er det til at have den klud hængende der til at vaje for alle vinde? — men der til vil jeg frejdig svare: Kald det, så længe I lyster, kun en ussel klud, så er det dog det banner, hvorunder nu i århundreder danske mænd samledes, når de skulde drage mod fjenden, og som har vajet over vore ypperste helte, der satte en ære i at kæmpe derunder. Ti at mælde sig som stridsmand under det, betyder at vedkende sig det danske som sit, så alt det, der står danskheden efter livet og hører hjemme i Danmarks fjendes lejr, er ens afgjorte fjende, mod hvem man er rede til at ofre alt. Og da det nu er mit inderlige ønske at denne skole må lære de unge karle at træde i herlige fædres spor, vil jeg først og fremmest sætte vort Danebrog op for dermed at give til kende, at denne skole vil vedkende sig det som sin opgave og sætte sin ære i at arbejde for

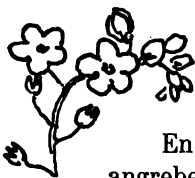
¹⁾ Talen holdtes i gmd. Peder Frederiksens have i Vallekilde. I samme mands stuehus blev der nemlig dette første år holdt skole. (Se »Fem og tyve års skolevirksomhed i Vallekilde af Ernst Trier«, side 46.)

danskheden og dens sejr over alle de mægtige fjender, der i århundreder have arbejdet på deres undergang og især da den forfærdelige tyskhed, der så længe har bejlet til og lokket for det danske hjerte for at få det i sit garn og så suge blodet af det. Mens kampen derimod med håndgribelige, legemlige våben nu hviler, er kampen i åndens verden stående. I åndens verden påmindes vi uafsladelig om med fædrene at stille os under gamle Danebrog og vove en dyst for fædreland og modersmål, og det skal være vor skoles opgave at danne stridsmænd til denne kamp. — Jeg ved det vel, at dertil ville mange sige: Det mål kan være skønt nok, men det er uopnåeligt; i fjor veg Danebrog fra Danevirke, og dermed er i grunden dødsdommen fældet over Danmark og danskheden, så nu afhænger det kun af et vink fra det mægtige Tyskland, da vil den sidste lævning af det danske rige falde og hvorfor da søge at holde på, hvad dog ikke kan stå uden en kort tid. — Men dertil vil jeg frejdig svare: Har I da glemt, at endnu lever den Herre i himlene, som har alle ting i sin mægtige hånd, så det er slet ikke sandt, at det kun koster det mægtige Tyskland et vink, da falder den sidste rest af det afmægtige danske rige, ti det koster kun ham et vink, da står det danske rige, om så alle verdens mægtige riger vilde tilvinke det undergang! Sætte vi vor lid til ham, der forunderlig har bevaret Danmark så længe, da vokser deraf frem et håb for det danske folk. Og når vor skole stiller sig under gamle Danebrog, da betyder det, at den vedkender sig det danske fremtidshåb. Veg vor gamle fane sidste gang tilbage i udvortes strid, da var det vel blandt andet et vidnesbyrd om, at ånden i Danmark ikke var stærk, at vi havde taget os den danske sag hidtil for let, og at vi trængte til at bygge op fra grunden af. Ikke skal vi da tabe modet, men atter begynde at arbejde; i skolen skal vi nu netop arbejde og ved en grunddansk oplysning søge en styrkelse for ånden i Danmark så kræfterne herinde atter kan komme til virksomhed — da gives os vel også lykke og sejr i den udvortes kamp. Og når vi nu lægge mærke til, at der er mødt ikke alene her i dag ved denne lille skole, men også trindt om i landet ved alle lignende, så mange unge karle, hvem modet ikke anderledes er forgået ved det hårde slag, der ramte os i fjor, end at de nu i år have lyst til at lade sig oplyse om sig selv og det danske folk, tør vi ganske sikkert

deri se et forvarsel om, at det danske fremtidshåb ikke skal beskæmmes!

Men når vi nu sætte vort flag op, vil jeg bede Dem ret at betragte det: omfattet af luerød grund viser sig deri det hvide kors, og korset er egentlig ikke det danske, men det kristne folks, Gudsfolkets mærke. Deri ser jeg et billede på, hvad Danmarkshistorien fører vidnesbyrd om, at altid har det danske folk stillet sig i et venligt forhold til Gudsriget på jorden. Skal denne skole da søge at udbrede dansk oplysning, må det være en sådan, der stiller sig i et inderlig venligt forhold til al den velsignede oplysning, som kristendommen har bragt med sig. Sikkert vil den kun derved blive til sand velsignelse og blive ægte, ti det vil slet ikke sige andet end at stille sig i det venligste forhold til sandheden selv. Hvad man i andre lande ofte trindt omkring har kaldet oplysning, blev snarere formørkelse, da den lod hånt om det lys, Vorherre bragte med sig til jorden, men her i Danmark skal det være vort håb, at en virkelig sand livsoplysning må kunne trives, en livsoplysning der ikke fører fra men til Gudsriget. Og når jeg da har ønsket, at Danebrog skal vaje over vor skole, skal det også betyde, at den vedkender sig en sådan sand og dermed også først rigtig menneskelig livsoplysning som sin opgave, og at det er vort glade håb, at en sådan må kunne trives i Danmark. Så give da Gud lykke dertil.

Prædiken på 14de søndag efter Trin.

i Vallekilde kirke den 29de avg. 1869,
da lille Rigmor blev døbt.¹⁾

En grulig sygdom er spedalskhed; når mennesket angrebet deraf oversås med bylder, mens hans legeme ligesom lidt efter lidt dør hen, idet de yderste dele af kroppen falde af, og den stinkende ånde næsten ikke gør det muligt at være i den syges nærhed, da må vi sandelig sige, at det er en ulykkelig skabning. Forgæves rækker han hånden ud mod andre mennesker; de sky ham og udstøde ham af deres samfund; heller ikke er der nogen, der kan helbrede sygdommen, og den syges nærhed er farlig, for smitte følger med. Og hvad der næsten er det rædsomste: den er arvelig; får den ulykkelige et barn, må han martres med den tanke, at også dette skal lide hans lidelse.

Det falder så nær for den Kristne, når han hører om denne forfærdelige sygdom, straks at tænke på synden, den sjælelige sygdom, der har alle dens kendemærker, — modbydelig, smitsom, dødelig, arvelig. Han må straks tænke: spedalsk er den syndige sjæl.

Men så vil han også straks i det samme i Vor Herre Jesu Kristi nådefulde helbredelse af de spedalske sé det dejlige forbillede på hans forunderlige helbredelse af os syndere. Ja, således er det, — vil han sige sig selv, — som han Frelseren ikke skyde de rædsomme spedalske, således skyr han os ikke i vor synd, skønt den er væmmelig, tilsøler og forrådnert vort

¹⁾ Triers næstældste datter.

menneskeliv og giver os ligesom en stinkende ånde; han går ikke bort når vi råbe: »forbarm dig, Herre Jesus!« — Tværtimod, han kommer med barmen fuld af usigelig kærlighed, med almagtsens hånd ud imod os med helbredelsesgave. Ja, således lærte vi ham jo også at kende; således mødtes vi med ham i det fremmede Samaria på vejen til det himmelske Jerusalem. Og når fortællingen om Jesu helbredelse af de spedalske kommer til os, agte vi på den som et forbillede i alle måder for os af den måde, hvorpå Jesus endnu den dag i dag helbreder den spedalskhed, som synden er. Lad os da også agte derpå i dag og sé, om vi skulle kende det i nutiden, hvorpå den fordums helbredelse i Jesu køds-dage af de 10 spedalske er forbillede!

Han så på dem og sagde til dem: »Gå og vis Eder for præsterne. Og så gik det sådan til, at som de gik bort, bleve de rensede«. — Således fortælles i dagens evangelium. Ved et ord af Jesus Kristus skete det; ordet lød, så skete det, og på vejen mærkede de det, at sygdommen var taget fra dem.

Skér der nu noget imellem os, som dette ligner? Jo, tilvisse! Ti Vor Herre Jesus har selv indstiftet den hel- lige dåb. Der er han selv til stede, dér lyder hans eget levende ord, hvor med os gives syndernes forladelse, altså renselse fra den sjælelige spedalskhed. Og der er det, at han først kommer dem til hjælp, der strække armene ud imod ham med et råb om forbarmelse. Så give vi os på vejen — den lange vej gennem livet. Og vi, så mange som kom til troen, mærkede det »på vejen«, at vi var blevne rensede; først sent gik det op for mange af os, at i Jesu ord til os er læge- dommen. Uden det blive vi i sygdommen, og da var vort liv det ulykkeligste liv, under megen plage, langsomt fortæret som af en indre ild til den sikre død og fortabelse. Men Jesu ord gav os redning. Med det går det fremad; sygdommen er ikke længer dødelig, det går fremad mod det evige liv. På vejen under vandringen gennem livet mærke vi det, idet vi se mere og mere, at »så mange som modtage ham, Jesus Kristus, dem gav han magt til at blive Guds børn. Mens det gamle nu med spedalskheds plage lidt efter lidt dør hen — »de, som ere Kristi (ejendom), har korsfæstet kødet med lyster og tilbøjeligheder«, skriver apostelen Paulus i dagens epistel --- vokser det ny Guds barneliv, og målet er sikkert, det evige

liv nemlig. Da er også brodden taget fra den grulige forbandelse, der hviler over synd som over al slags spedalskhed, at den er arvelig. Vi se ikke længer på vore småbørn med sorg, som vi måtte det, om vi ikke havde fundet Vor Herre på vor vej og mærket, at vi var blevne rensede. Havde vi ikke det, måtte vi midt i glæden over at et lille menneskebarn var os givet, som den ypperste gave, fare forfærdede op ved tanken om, at dette lille barn var »født i misgerning og undfanget i synd«, som kong David i gamle dage klagede, at alle vore lyder klæbede ved det, så derfor skulde det nu også ud i denne verden besået med torne for møjsommeligt at slæbe sig gennem livet ud til den store kirkegård, hvor graven allerede var gravet for det. Ja, således må vi tænke; den åbne grav er arvelodden, der gives vore børn. Men, Gud ske lov! er vi blandt dem, der »på vejen mærkede, at vi er blevne rensede«, da ved vi hjælp og udvej. Så tage vi vore småbørn i favn, skynde os og løbe med dem til den samme Jesus, den store Israels læge, og råbe: »forbarm dig over os, tag dette lille barn født i misgerning og undfanget i synd — tag det og rens det fra den spedalskheds plage, det arvede efter os forældre, og giv det, at det ikke alene må være vort barn, men Guds barn!« Og vi sé det og høre det for vore øren for hver gang vi føre vore små til dåben, vi høre Jesu røst, den forbarmende hyrdes, i det levende ord, hvormed han tilsiger dem syndernes forladelse. Da forfærdes vi ikke længer ved lyden af mørkets graverkarle, der mumle, mens de kaste graven alt som de små fødes, men glad synger Guds menighed:

For vuggen lyde engletoner.
Lad dem ej dø på gravens bred.
Alt som du korser, så du kroner,
i skyggedalen du går med.

Da blive virkeligt vore børn os vort håb; at også de »på vejen må mærke, at de bleve rensede«. — Og som vi sé småbørnene vokse op i vore huse, sé vi ikke alene et kødeligt syndeliv, men et åndeligt menneskeliv forplantes og udbredes med alle Guds børn i Guds menighed. Ja, da samler vort husliv sig om dette, at vi med vore børn, vi alle i samling, må lære hinanden at hjælpes ad med at give Gud æren! I troen på det Guds ord ved dåben begynde vi, idet vi renses

derved, og hjælpes til at begynde et nyt liv; så vandre vi henad vejen i håbet, fornemmende at det er sandt »alt som han korsar, så han kroner«. Men målet er den kærlighed, hvormed vi i taknemmelighed give Gud æren for alt, den kærlighed, der først gives os i og med de helliges fællesskab, hvor vi alle i den store familje i Guds hus lader alt blive til Guds ære, så englesangen fra vuggen afløses af og ligesom opløser sig i det fuldtonige halleluja for Guds trone af alle de hellige.

Gud hjælpe os til at dette dog må ské, og Guds menighed må forplante sig mere og mere til at målet må kunne nås, så det må ikke alene blive ved begyndelsen, at »da de vare på vejen, mærkede de at de vare rensede«. — Guds gode ånd, der begynder al god gerning i os, fuldende den til Vor Herres Jesu Kristi dag! — Amen, ja, amen!

Ved lille Rigmors grav.¹⁾

Så skal jeg her på vort gravsted atter ved den åbnede grav bringe den sidste afskedshilsen, kære lille søde Rigmor, fra Ingeborg og Sigrid og mig, — nu du er lagt i den sorte kiste og sænket i jord, som du selv en gang fortalte dine små søstre det, at den vej skulde du for at komme til Vor Herre og så atter sé moder. Jeg mindes så levende, at da Rigmor en gang i fjor var ene med mig her inde på mors grav, og jeg brast i gråd, spurgte hun mig bagefter, da vi var komne hjem: »Far, hvorfor var du så ked af det der inde på kirkegården?« »Fordi mor er død«. — »Ja men far, — hvorfor er du så bedrøvet over det; du siger jo dog selv, at mor er hos Vor Herre«. — Jeg mindes det grant, jeg gemte det ord fra hendes barnemund og hendes barnetro som en lille skat. Og nu — nu synes jeg at jeg kunde tænke mig hende atter sige: »Far, hvorfor er du så bedrøvet?« — og det med det yndige blik og smil, hvormed hun en gang under den sidste sygdom på en gang så på mig, da jeg kom til at græde, som vilde hun så gjerne bringe mig livsalig trøst og smile min sorg bort.

Jeg vilde da svare: Jeg er så bedrøvet, fordi jeg ikke måtte beholde hende — hvor kan jeg andet! I ved jo, hvor meget jeg holdt af hende, og at hun var min daglige glæde og opmuntring og min fremtids håb. Jeg ved det, jeg vil savne hendes muntre leg, hendes sunde barnelatter, det søde smil, den lille bløde arm om min hals, når hun lyttede til historien

¹⁾ Rigmor Trier døde d. 21. juli 1874.

jeg fortalte, den kærlige færd, som bevarede til det sidste, når hun under den svære sygdom ikke kunde tåle at sé nogen af os bedrøvet, — ja hende, mit barn, vil jeg savne, derfor er jeg så bedrøvet. Men så vil jeg også gjerne tage trøsten op, som lå i hendes ord: Vor Herre har ført hende hjem til de evige boliger i Gud Faders hus. En gang hørte jeg lille Rigmor sige til Ingeborg: »Når højskolen bliver revet ned, skal vi gå ned til skomagerens, når skomagerens hus rives ned til hjulmandens, når hjulmandens rives ned til fattighuset, når fattighuset rives ned til Vor Herres hus, og det rives aldrig ned. Det gør mig så godt at mindes dette her ved hustrus og døtres grave, hvor det vel må falde mig på sinde, hvor meget der er revet ned og sunket sammen for mig, og mindes at vi alle bo i en faldefærdig hytte, — Vor Herres hus rives aldrig ned! Ja, det er vor store trøst, og som jeg har vidnet det før ved hustrus og datters grav, vil jeg det atter her, at vi, så sandt vi have fået lod i Vor Herre Jesus, fordi vi have hørt sandhedens ord og vor frelses tilbud og troet der på, — så sørge vi ikke som hedninger, og gravens mørke skal vige for lyset i opstandelsens håb, så vort farvel skal være et: farvel så længe!

Far vel så længe, min lille kære Rigmor!

Ved min moders bære.¹⁾

Jeg føler trang til her ved min moders kiste at bringe hilsen fra os, hendes nærmeste, min fader og os børn, med inderlig tak til Gud for det meget, han gav os i hende.

Fra min tidligste tid mindes jeg hendes moderlige ømhed, ja, til mit livs første indtryk hører denne hendes ømhed, så stor og inderlig, at det ofte forekommer mig, som tog hun vore sorger og smerter således helt op i sig, at hun ligesom følte dem stærkere, end vi selv. Således var det for mig, da jeg var barn, da hun så yndig tog barnesorgerne op for mig; således var det, da vi børn blev større, så når livets store sorger og ofte tunge prøvelser kom, stod hun atter ved vor side med samme moderlige ømhed, rede til at dele dem med os. Og hvor var hun ivrig for at gøre det godt for os! Hvor gerne vilde hun se os glade i hjemmet; dér gav hun os frihed til vor udvikling og at samles med dem, vi helst vilde. Og jeg tvivler ikke om, at denne forsamling, som her i dag har givet møde ved moders bære, dels har iagttaget dette, dels let vil forstå, at således var det. Ti hun var så kærligt deltagende overfor alle de mennesker — og det var ikke få — til hvilke hun kom til at stå i forhold. Med en næsten ubeskrivelig lethed kunde hun sætte sig ind i andres forhold og var så villig til at glæde sig med de glade og græde med de grædende, og det til trods for hendes svage

¹⁾ Bella Trier f. Nathanson døde d. 16. maj 1878.

helbred. Til mindet om moder knytter sig nemlig erindringer om de mange legemlige lidelser, hvoraf hun gennem de mange år led. Men hun forstod under dem at bekæmpe sig selv, og få, der kom til hende, havde anet, hvor hun har lidt; ti hun vilde ikke være andre til byrde, men hellere hjælpe dem. Ved andres sygesæng var ofte hendes plads, og jeg véd det, at mangan fattig er gået hjulpen, mangan bedrøvet trøstet, mangan nedslået oplivet fra hende. Og er det ikke sandt, — hun var god at komme til! Hendes samtale var så livlig, og som hun selv elskede alt skønt og ædelt, alt stort og godt, forstod hun at meddele os andre af sit livs rige indhold. Og når hun da ofte havde så travlt, kunde det vel være, at det kom til dels af den både nedarvede og medfødte virksomhedslyst; men den inderste grund dertil var dog hendes lyst til at gøre det godt og atter godt for dem, der var om hende og kom i berøring med hende. Og når jeg nu omtaler et til: hendes yndige fromhed, hvormed hun netop, når der var fare og ulykke om hende, blev allerroligst, så hun hjalp min fader, der derom har havt meget at fortælle os børn, over de tider i deres liv, der kom så trangt og strængt over dem, så at han var nærved at knuges helt ned der under, — den fromhed, hvormed hun altid viste os børn opad til ham, der er i himlene, og hvormed hun tålmodig bar de svære legemlige lidelser og det især i den sidste svære sygdom, — ja, når jeg føjer dette til, da vil man se, hvilket hjem, hun beredte os. Ja, hjemmet blev ved hende et yndigt fredet sted og aldrig kan jeg takke Gud nok for, at jeg derved fra min tidligste tid fik indtryk af, hvad hjemmet kan være for os mennesker som en afglans af det Paradis, Gud Fader oprindelig beredte os mennesker, det vi ved synden forspilte, hvortil vi ved Vor Herre Jesus Kristus kaldes på ny.

Og når nu moder er borte, er vort hjem blevet tomt, glansen er taget af det; men et livsaligt minde om hende har det i øje. Og det vil blive trangt for vor gamle fader at skulle leve der uden hende. Gud Fader trøste og bevare ham! Han har bedet mig udtale det her, hvor uendeligt meget hun var for ham i de over 50 år, hvori de levede tilsammen. Men vi ville takke og prise Gud, for hvad han gav os i hende i vort hjem!

Hvor var det godt at være hos vor moder i hendes sidste

sygdom! Hun var så tålmodig, takkede for hver håndsækning, der gaves hende og takkede for den gode omhyggelige pleje, der blev hende til del. Hvor var det dejligt at tale med hende om døden! Hun talte egentlig nødigt om andet og da altid om den som hjemfarten til hjemmet heroven til. Det var så godt at se vor moder folde sine gamle hænder og høre hende bede bønnen i Jesusnavnet og skønne, hvilken sejr troen i Jesus Kristus Vor Herre, ham den velsignede frelser, vandt i hende, så hun så roligt kunde give sig Gud Fader i vold. Det vil lyse ud over hendes minde og blive ligesom den sidste dejligste blomst i den yndige mindekrans, der slynger sig om hendes liv.

Så ville vi bringe vor moder her det sidste far vel. Der er et sejrshåb, der lyser ud over de kristnes grave.

Paradisets vin og brød
styrker os i liv og død,
kæmpeskridt vi gør opad
til den evige Guds stad.

Der er gammen, fred og ro,
der vi skal for evig bo,
gå som under grønne lind
til Vor Herres glæde ind.

Det var ord, hvormed moder glædede sig på dødslejet.

I den store opstandelsens morgenrøde skal alt det skilte samles, alt det brudte heles. — Og — Gud ske lov! — når vi sige dig søde, kære moder, det sidste far vel, er det i håbet om, at vi ses igen, hvor ingen sygdom plager, ingen sorg nager, ingen død mere adskiller!

Til
Adolf Burchardi

ved hans hustrus bære i Ubberup kirke,
den 16. juni 1888.

Der var en tid i mit liv, i ungdommens solrige dage, da det mest kun var af navn, at jeg kendte den dybe sorg. At den var mørk og smertelig, mente jeg at kunne forestille mig, og at den kunde være bitter, syntes jeg at kunne føle på mig selv. Men det faldt mig vistnok næppe ind at tænke, at den er tung. Men så kom den tid, da man bar min første hustru bort til graven, og mine to børn og så min anden hustru; da lærte jeg det at kende. Jeg bøjedes under smerten; da erfór jeg, at sorgen er tung, at den er en byrde at bære.

Fra den tid af, da jeg stod allerdybest bøjet under sorgen med smerten i mit bryst, har jeg et skønt minde om, hvor det gjorde mig godt, da jeg fik fat på det ord:

»Lovet være Herren fra dag til dag! Lægger han en byrde på os, er han dog vor frelses Gud.«

Og nu, da jeg i dag så gjerne vil drage frem det bedste, jeg ved, til trøst for dig, min kære ven, vil jeg nævne det ord her.

Jeg mindes, hvor det slog mig og trøstede, da jeg første gang ret blev opmærksom derpå, at når Herren bøjer os under sorgen, hænger det sammen med, at han er vor frelses Gud, at han, der elsker mennesket gennem alt, hvad der sker med os, har det mål: Han vil frelse os. Vel må vi fra dag til dag

love ham, når vi får det at se, at han er den, der fra dag til dag forfølger den samme frelsens plan med os.

Og nu, kære ven, nu står du så bøjet her ved din hustrus bære. Vi, der har stået dig nær, véd, hvor meget du har haft at gå igennem i årenes løb. Du har ret haft et læs at bære; således har dine venner ofte sagt om dig, som man siger det i daglig tale. Men under alt det syntes vi, at det dog altid var sådan lykke for dig, at du havde din hustru ved din side, hun, som i så mange henseender ret var din medhjælp, og vi syntes, at vi slet ikke kunde tænke os, hvorledes det skulde gå dig, om du alene skulde vandre vejen videre. Men når Gud i sin visdom har taget hende fra dig, så hænger det sammen med, at han er vor frelses Gud og det vil sikkert blive dit livs erfaring, at han under dette har noget af det allerbedste for med dig, så du skal komme til at smile gennem tårer, så snart som du i Jesusnavnet kalder Gud ved fadernavnet. Det vil vel nok ses og mærkes på dig, at du nu fik en byrde på dig anderledes svær, end dem, du hidtil fik at bære. Men, bliver der under din ryg end bøjet, er det vort glade håb, at du vil rejse dig i troen, efter som du mere og mere lærer at kende, at Gud er vor frelses Gud, så du selv under byrden vil løfte dit hoved mod himlen og bedre end nogen sinde før lade din røst høre, når du med hele Guds menighed istemmer:

»Lovet være Herren fra dag til dag. Lægger han en byrde på os, er han dog vor frelses Gud. Vi har en Gud og det er en Gud til frelse, og hos den Herre er der udgang fra døden.«

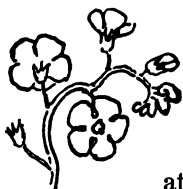
Ja, den Gud, vi som kristne tilbede, har en mangfoldighed af midler til at hjælpe og frelse os. Hans hjælpemidler er lige så udtømmelige som utallige. Og intet kan stå hans magt imod. Der er ikke nogen nød så stor, uden at han råder bod derpå. Om det så er døden, er dens magt brudt. Er vi ved vor synd blevne dens undergivne, og ligesom indespærrede i dens fængsel, da er det Herren, der baner udgange derfra, at vi gennem de åbnede porte kunne gå til livet. Ja, Vor Herre Jesus Kristus er stået op fra de døde. Nu er der udgang fra døden! — Sorgen har måske snøret noget sammen om dit bryst, kære ven, nu da din hustru er død. Du og dine kære børn ville måske føle noget af dette indestængende,

som døden fører med sig. Men Herren, vor Gud, vil vise Eder udgange derfra og føre Eder ud i det fri, så I komme til at takke Gud, vor frelser Gud.

Og hun, der hviler her, vil, så sandt hun er en kristen kvinde, ikke være stængt inde af døden, og blive vi trofast i vor dåbs pagt, skal Herren også vise os ud derfra. Så kommer det store møde hos Vor Herre: Opstandelsen til sidst! Om også sorgen bøjer os, vil vi ved vort store velsignede håb på troens grund rejses igen.

Så hjælpe os Gud til her at vandre i herlighedens håb og give os at mødes med glæde i opstandelsen hisset!

Indledning til bibelhistorien.

Ebræer-folket.¹⁾

Fra de ældste tider, hvorom historien har noget at mælde os, høre vi fortælle om Ebræer-folket, og fra det lille land, hvori de bosatte sig i oldtiden ved Middelhavets kyster, er der bragt tidende til næsten alle verdens folk om dets mærkelige ejendommelighed og underlige historie. Mens mange i vore nordlige lande endnu kun lidet kende til de højnordiske folks egne stamfædre og kun vide lidt besked om de nordiske konger og helte som kong Frode og Rolf, er så at sige dér alle kendt med Ebræerfolkets stamfædre som Abraham, Isak og Jakob, og dets helte som kong David. Gå vi fra Østerland til Vestens fjerneste egne, fra Nordkap til Afrikas sydspids, overalt hvor enten Kristne eller Muhamedanere have udbredt sig, kendes Ebræer-folket. Det er et vidnesbyrd om dets store betydning i menneskehistorien; og mærkeligt, som dette er, har dets historie været fra begyndelsen.

I oldtiden kom det til at stå i forbindelse med og i forhold til alle hovedfolkene: Ægypter, Assyrer og Babyloner, Meder og Perser, Græker og Romer. Men overfor dem alle indtog det en egen stilling og bevarede det en særegen ejendomme-

¹⁾ Det er mig ikke muligt bestemt at afgøre, fra hvilken tid dette arbejde skriver sig, men adskilligt tyder dog på, at det må være fra forfatterens tidligere højskoletid og er da rimeligvis udarbejdet som et grundlag for ét eller flere foredrag over dette æmne.

lighed. Mens alle de nævnte oldtidens folk mere eller mindre hengav sig til afguderiets og billeddyrkelsens vederstyggelighed, holdt Ebræerne fast ved at dyrke kun den ene Gud, han som er ånd, så billede af ham kendtes ikke mellem dem. Og fra gammel tid fandtes en ejendommelig livsanskuelse og herlig opfattelse af det menneskelige hos dem, hvoraf der kun fandtes mere eller mindre uklare spor hos de andre folk.

På det spørgsmål, hvad det er at være et menneske, fik man i dette folk for det første som svar den oplysning: Mennesket er skabt i den levende Guds billede og efter hans lignelse. Fra begyndelsen var alt såre godt og mennesket havde sit hjem i det Paradis, Gud havde givet det.

Men nu er alt ikke mere såre godt, ti mennesket er forført, faldet i synd. Uddrevet af Paradis, hjemfaldet til døden, går mennesket, brødefuldt overfor Gud sin vandring gennem livet. Sé, dette var det andet.

Men det tredje er, at mennesket er bestemt til oprejsning, og en sådan skal ved frelse fra Gud times det.

I disse tre stykker er den gamle ebraiske anskuelse af det menneskelige udtrykt. Hvor er den forskellig fra og langt ophøjet over den, vi ellers finde mellem denne verdens folkefærd! Lad os, for klart at se dette, sammenligne den med de folks, som ved siden af det have gjort sig stærkest gældende i historien.

Gå vi da til Grækerne og spørge dem om, hvorledes de betragtede det menneskelige, se vi, at de vel havde en forestilling om forbindelsen af det guddommelige og menneskelige, det himmelske og det jordiske, og at de, hvad der fremgår af deres Kronos-mythe, havde et minde om en oprindelig paradistilstand i menneskelivet. Fra den gang da Kronos begyndte at herske — og da Kronos betyder »tiden« vil det vel sige så meget som i begyndelsen af menneskehistorien — fra den gang, fortælles der »førte menneskenes børn, jævnaldrende med guderne et liv som deres, uden slid, uden sot, uden sorg eller alderdom; kornet som græsset kom op af sig selv, og hjorderne mylrede frem, så enhver kunde sysle med, hvad hans hu stod til; alle lemmer var lige så smidige den sidste dag som den første, og når menneskene døde, sov de sødelig hen uden smerte og omsvævede i luftige legemer deres afkom

som skytsånder«.*) — Men ikke havde de nogen forestilling om, at det var et syndefald ved menneskets egen brøde, der var grunden til denne paradistilstands ophør. Nej langtfra! Ti om grunden til dens ophør fortælles der så videre, at Kronos var grusom nok til at sluge alle sine børn, så snart de fødtes; han var nemlig bange for, at de skulde tage herredømmet fra ham. Således slugte han tre døtre og to sønner. Men da så hans hustru sjette gang blev frugtsommelig, syntes hun, det var for galt, sørgede for at føde sønnen Zeus i dølgsmål, lagde en stor sten i barnesvøbet i stedet for ham og lod Kronos sluge den. Derved reddedes Zeus, og da han blev stor bragte han ved list Kronos til at komme ud med alt, hvad han havde slugt, først stenen, så de to sønner og de tre døtre. Med sine søskende gjorde han dernæst oprør mod faderen, og nu begyndte en voldsom krig, hvori både himmel og jord deltog. Denne krig endte med, at faderen afsattes og Zeus delte herredømmet med sine brødre, så mens han selv tog himlen, gav han havet til Poseidon og underverdenen til Hades. — I denne mythe ville vi se, fremstilles paradistilstandens ophør som en nødvendighed. Havde Kronos blevet ved at sluge sine børn, kunde der ikke ske nogen udvikling, kunde der ikke komme nogen fremtid. At Paradiset er forsvundet stod for Grækernes syn ikke som fremkaldt ved at mennesket faldt i synden. Når livet skulde udvikle sig, var det nødvendigt; en hård skæbne har voldet det. At synden var noget fremmed for det menneskelige, der dræbende havde trængt sig ind i det, kunde Grækerne ikke se; det stod for dem, som noget der hørte med dertil som de kom til at forgude. Og så forguede de dette menneskeliv, som det nu en gang er, indeholdende både ondt og godt, rent og urent. At der i livet var noget ondt, at der var fejl, smerte, sorg, død kunde de se, men ikke at det kunde være anderledes. Så måtte også forestillingen om en oprejsning træde i baggrunden, og fra de græske skjaldes kor høre vi kun sjældent noget om den, og da er det med dæmpet klang, som når de kvad om Herakles, der skulde tvinge døden til at udlevere sit bytte og om

*) Efter Hesiod, se N. F. S. Grundtvigs: Græsk og Nordisk Mythologi, side 15.

»Enden på slig jammer, når
 en Gud står frem og tager dens lidelser
 på sig, og stiger ned til Hades' skumle bo
 der ned til Tartaros's mulmindhyllede dyb.*)

Vende vi os nu til Nordboerne, da svarede mythen om Balders død til Grækernes om Kronos's afsættelse. Også Nordboerne havde minder og sagn om en oprindelig paradistilstand, en guldalder, da

Aser mødtes på Idasletten,
 haller de bygde med høje loft,
 smelted i esse, smeddede guld,
 legede guldtavl, lystige glade**).

»Så dejligt som Hesiod kunde de gamle kæmper ikke beskrive guldalderen, men langt bedre end Grækerne vidste de at skatte dens herlighed og derfor følte de dens tab uerstatteligt, med mindre den virkelig kom forklaret igen.***). Det lære vi af mythen om Balders død, hvor det gribende og dejligt er skildret, hvilken ulykke det var, da han i hvem guldalderens glans strålede, sank død om og derved det bedste toges bort fra livet. Men at det var ved et syndefald, at paradistilstanden kom til at forsvinde, nej, det så Nordboerne heller ikke, det sé vi også af mythen om Balders død. Ti denne hidrørte jo fra noget, der ligesom skete af vanvare, og når Loke lagde det dødbringende våben, der skulde fælde Balder, til rette, var det i den blinde Høders hånd. At guldalderen er tabt, at dette er en stor ulykke, så de; men dens tab undskyldte de. Følelsen af synd og skyld trådte ikke frem; derimod vakte der, da de så, at der er kamp mellem onde og gode magter, en lyst til at deltage i denne kamp, der måtte kæmpes for, at alt godt kunde vinde sejr. Og det var selve denne kamp, som Nordboerne kom til at forgude. Men så står hermed det i forbindelse, der hævdede Nordboernes livsbetragtning over Grækernes, at »hvad Grækerne opgav, anede Nordboerne: en

*) Æskyllos's Prometheus, oversat af N. V. Dorph, side 44.

***) Efter Volvens spådom, Grundtvigs Græsk og Nordisk Mythologi side 141.

****) Efter N. F. S. Grundtvigs Bragesnak, 1ste udgave, side 115.

virkelig oprejsning fra skaden, så Balder kom igen fra Hel at overstråle den nyfødte jord og forgylde det evige Gimle«.*)

Langt fra kom altså hverken Grækere eller Nordboere til at se, hvor herligt det er at være et menneske. Fordi de ikke kendte Gud, kunde de ikke sé, at mennesket er skabningen i hans eget billede; derfor kunde de heller ikke sé, at det, der er ulykken i livet, hidrører fra synd mod ham, og derfor kunde forestillingen om en genoprejsning ved og til ham heller ikke opkomme i dem. Langt fra var det, at der lød mellem dem som hos Israels folk en sang som Davids, når han synger til Herrens pris, om hvor det er stort at være et menneske:

»Når jeg sér på himlene, dine fingres gerning, månen og stjærnerne, du beredte, hvad er da en dødelig, at du kommer ham ihu, et menneske-barn, at du gæster ham! Du gjorde ham lidet ringere end englene, med ære og hæder kronede du ham. Du lod ham herske over dine hænders gerninger; alt lagde du under hans fod«.**)

Og fordi aldrig hedningefolkene kom til at sé dybt nok, til at sé synden med dens brøde og skyld overfor Gud, kom der fra dem aldrig til at lyde et sådant smertens råb, som når kong David i sin synd brød ud:

»Gud, vær mig nådig efter din miskundhed, udslet min overtrædelse efter din store barmhjærtighed! Tvæt mig ganske fra min misgerning og rens mig fra min synd! Ti jeg erkender mine overtrædelser, og min synd står altid for mig. Mod dig, mod dig alene har jeg syndet og gjort hvad ondt er i dine øjne, så du er retfærdig, når du taler, rén, når du dømmer. Sé, i misgerning er jeg født; i synd undfangede min moder mig«.***)

Og derfor kunde heller aldrig håbet om en genoprejsning stige så højt og lyde så herligt hos hedningefolkene som i Israel, hvor aldrig synet for den store bestemmelse, Gud til trods for synd og fald har med mennesket, nogensinde svækkedes, som det gav sig udtryk, når kong David sang:

»Min sjæl lov Herren, og mit ganske indre hans hellige

*) Se N. F. S. Grundtvig: Nordens Mythologi, udgaven 1832, side 370.

**) Davids 8de salme efter Lindbergs oversættelse.

***) Af Davids 21de salme efter Lindbergs oversættelse.

navn! Min sjæl lov Herren, og glem ikke alle hans velgerninger! Han forlader dig al din brøde, han læger alle dine sygdomme, han genløser dit liv fra graven, han kroner dig med kærlighed og barmhjærtighed!« *)

Enestående mellem alle de andre folks var denne Ebræerfolkets ejendommelige livsanskuelse og opfattelse af Gud og mennesket. Og den er, — det må vi agte på, levende bleven forplantet til vore dage. Denne den rige arv efter Israel er ikke lagt hen som en død skat, der uden at være gjort frugtbringende har været glemt eller gemt for nu i vore dage at findes og tages frem af bøgernes gamle skatkiste. Den har allerede for hundreder af år siden været delt og bredt ud mellem mange af verdens folk, har bragt velsignelse og rigdom med sig til dem, og skabt en ny tilværelse mellem dem.

Det havde været Guds herlige bestemmelse med Ebræerfolket, at det skulde være det folk, der skulde bringe denne velsignelse med frelse ud til alle jordens folk, som Esajas varslede det om det i gamle dage således: »Herren sagde: Jeg har sat dig til hedningernes lys, at du skal være til frelse til jordens ende« (Es. 49, 6). Som et billede derpå brændte lyset i lysestagen i templet. Men efter Jerusalems ødelæggelse kom det ikke til at falde i deres lod at udføre den. Da de forskød Jesus Kristus, forspildte de denne store lykke. Ved ham, der både er Gud og menneske, var den frelse og oplivelse tilbudt dem, hvorigennem ene hele deres gamle livsanskuelse kunde få sin forklaring, så at »hedningernes lys« derved kunde oprinde. Men de så ikke, hvem han var; ham overgav de i deres blindhed til korsfæstelse, og hans menighed forfulgte de. »Vidste du dog«, — havde Jesus Kristus med tårer udråbt, da han palmesøndag nærmede sig Jerusalem og så staden, »vidste du dog, ja selv på denne din dag, hvad der er til din fred! Men nu er det skjult for dine øjne! Ti de dage ville komme over dig, da dine fjender ville kaste vold op om dig, indeslutte og trænge dig allevegne, og de ville knuse dig og dine børn i dig og ikke lævne stén på stén i dig til gengæld for, at du ikke kendte din besøgsels tid« (Luk. 19, 41 fg). — Som Herren havde sagt det, så skete det: Jerusalem sank i grus, templet ødelagdes og folket adspredtes,

*) Af Davids 103dje salme efter Lindbergs oversættelse.

ikke for at udryddes og forsvinde, men for at vandre om mellem alle jordens folk, kendelig adskilt fra dem, skønt blandet mellem dem, for at være som et vidunder i dagenes løb, et stadigt vidnesbyrd om Guds mageløse styrelse, givet folkene til eftertanke. Ti det er det mærkelige, der er skét med dem, at de endnu den dag i dag er et ejendommeligt folk og det, skønt deres gamle fæderneland er i Tyrkevold, og de selv ere spredte over al verden; og det skønt deres modersmål i den grad er blevet dem berøvet, at en af deres lærde for nylig har kunnet skrive: »En nøjere undersøgelse vil vise, at det ebraiske sprog i reglen kun er (mellem Jøderne) de lærdes ejendom, og det dog kun således, at disse vel kunne læse og skrive det, men kun ganske undtagelsesvis tale det«, og for at vise hvor lidt der kan være tale om, at de adspredte Jøder have et fælles talesprog, hvorved, som man har troet og påstået, de kunde gøre sig forståelige for hverandre, hvorhen end deres vandring fører dem, forsikrer han, »at det er med største nød, at han kan forstå en Jøde f. eks. fra russisk Polen, Litaven eller Vallakiet, selv om de bægge tale tysk«.*) — Ja, det er rigtigt, som det er bemærket, at Jøderne, som de nu almindelig kaldes, er som en levende runeskrift, skrevet med den altrådende Guds finger, og den peger da ikke alene tilbage men også fremad. Når dette folk til trods for de gyselige forfølgelser, der have ramt det, og de mange forsøg, der ere gjorte på dets udryddelse, dog af Gud er bevaret til denne dag, er det åbenbart, at han vil bruge det endnu en gang inden dagenes ende til en stor gerning. Moses havde fra gammel tid advaret dem, og i Herrens navn kundgjort dem, hvor ilde det vilde gå dem, om de ikke forstod Guds underlige førelser med dem, og ladet dem vide, at blev de ved at vandre mod ham, sagde Herren til dem: »Eders stæder vil jeg gøre til en ørk, Eders helligdomme vil jeg fordærve, til duften af Eders ofringer vil jeg ikke lugte, og landet vil jeg lægge øde, så selv Eders fjender, der bo deri, skal grue derfor; men Eder vil jeg sprede blandt hedningerne«, — og end videre: »Men dem, som blev tilbage af Eder, vil jeg give et bævende hjerte i deres fjenders land; et raslende blad skal forfølge dem; de skal flygte, som flyde de for sværdet, og styrte, skønt

*) Se dr. A. A. Wolffs Talmudfjender, side 303 og 304.

ingen forfølger«. Men end videre lod Herren dem vide: »Da skulle de bekende deres brøde og deres fædres brøde, de handlede troløst imod mig og vandrede modvilligt imod mig. Derfor måtte jeg også vandre modvilligt mod dem og føre dem i deres fjenders land. Om deres uomskårne hjerter da ydmyge sig, og de hengive sig i deres brødes straf, så vil jeg mindes min pagt med Jakob, ja min pagt med Isak, ja min pagt med Abraham vil jeg mindes, og landet vil jeg komme i hu« — og end videre; »Endog mens de ere i deres fjenders land, har jeg ikke forskudt dem og ikke vraget dem for ganske at ødelægge dem og gøre min pagt med dem til intet, ti jeg er Herren, deres Gud; men jeg vil mindes min pagt med fædrene, som jeg førte ud af Ægyptens land for hedningernes øjne til at være deres Gud. Jeg er Herren!«*) Hvem kan vel læse denne advarsel og denne skildring i den ældgamle bog uden at studse, når han sér ud mod Jøderne, som de nu færdes mellem folkene! Sé, der er de, landflygtige og dog ikke ødelagte; med de store gaver vidnende om, hvad de var bestemte til, og opholdte for, om de dog ville ydmyge sig, at kunne tjæne Herren. Men langt derfra er de sikkerlig endnu desværre, og derfor er de endnu udelukkede fra deres store bestemmelse, er ligesom magtesløse over for den store opgave, der åbenbart var sat for dem, til hvis løsning de bleve udrustede med de store gaver. Sé, hvor de ligesom ruge over og klamre sig til de gamle minder om deres fordums liv og livsanskuelse, og sé hvor dødt det dog er mellem dem, så fra dem skal visselig ikke liv og lys spredes til folkene! Sé, hvor de gamle naturanlæg ere bevarede, som for en opmærksom iagttager må vidne om, hvad det egentlig er, hvortil de vare bestemte. Men ånden mangler, og de bruge dem ikke til det, hvortil de vare bestemte. På deres vandringer have de ofte og stærkt gjort sig gældende, og gør det så den dag i dag, måské nu stærkere end nogen sinde før, men ikke i retning af, hvad der var folkets egentlige bestemmelse som Abraham, Isaks og Jakobs sønner, dem til hvem det lød: »I dig skulle alle jordens slægter velsignes«. Rig lejlighed var der for dem dertil, men de bruge den ikke. Vi ville nemlig sé det, at som det er vist og sandt, at deres fæderneland er dem berøvet,

*) Se 3. Mosebog, 26. kap. efter Lindbergs oversættelse.

er det ganske rigtigt, hvad en af deres lærde for nylig har skrevet: »Det er rørende at se, hvorledes Jøderne overalt, hvor de en længere tid kunde nedsætte sig, også fuldkomment gik op i landets ånd og karakter, og det trods al deres kærlighed til Palæstina, trods den inderlighed, de nærrede for de nedarvede skikke«.*) Kilede så at sige således ind mellem alle jordens folk, som de er, hvilken rig lejlighed var der ikke for dem til at lade lyset skinne, til at udbrede den gamle livsanskuelse, som deres forfædre havde, om den ellers med ånd var levende iblandt dem! Ja, at der virkelig er en sådan rig lejlighed for dem dertil, vil blive end mere tydeligt, når vi agte på, at mens deres gamle modersmål blev dem berøvet til levende brug, fik de en underlig gave til at tilegne sig de folks tungemål, mellem hvem de i landflygtigheden fik bopæl, så de kunde bruge dem, som var de landets egne børn, og deri se vi det tydeligste vidnesbyrd om hvad deres egentlige bestemmelse var. Men, som de nu er, opfyldte de ikke denne. Det er et ejendommeligt særsyn, at mange af de såkaldte »reform-Jøder« i vore dage ville prøve på at gøre sig gældende i denne retning, så de tale og skrive meget om den »Israels mission«, som er dem givet. Således blev nok på en rabbiner-sammenkomst i Filadelfia, der for ikke længe siden afholdtes, alle menneskers forening i bekendelsen til en eneste Gud fremstillet som Israels mål, og dets verdenshistoriske mission som bærer af menneskehedens højeste idé blev betonet. Det er bagefter! må vi nok sige. Historiens store kendsgerning er det, at den herlige livsanskuelse, som vi finde beskrevet af Moses og alle profeterne, har udbredt sig mellem folkene og udbredes stadig mellem dem; en ny tilværelse til mageløs velsignelse har den frembragt i dem, men ikke er det skét ved de Jøder, der efter templets ødelæggelse i Jerusalem blev landflygtige og omflakkende på jorden. — I den store verdensstad Rom, hvorhen gennem hundreder af år mangfoldige har strømmet fra Europas lande, findes blandt oldtidslevningerne en stor triumfbue oprejst til ære for sejrherren Titus og til minde om Jerusalems indtagelse og Ebræer-folkets underkuelse. Den danske Jøde Goldschmidt har skildret, hvilket indtryk det gjorde på ham, da han første gang så den: »Havde jeg nogen

*) Efter Geiger i A. A. Wolff's Talmudfjender, side 220.

sinde kunnet glemme« — således skriver han —, »at jeg var Jøde, havde jeg noget øjeblik tvivlet om, at mit folks underkuelse var andet end en drøm, en indbildning, var der i mit sind opstået den tanke, at historien måske ikke var andet end et æventyr, opfundet af ørkesløse poeter, så stod den her, huggen i stén, uforgængelig selv i sønderlemmelsen!« På den ene side af denne triumfbue er sat et basrelief, der fremstiller romerske krigere, der føre med sig den syvarmede lysestage fra Jerusalems tempel som sejers-bytte. Det havde været bestemt fra folkets ældste tider, at i forsamlingsteltets »hellige« skulde der stå den strålende 7-armede guld-lysestage; i folkets slutningstid stod derfor også i templets hellige i Jerusalem en sådan guld-lysestage. I anden Mosebog er det vidtløftigt beskrevet, hvorledes den skulde være, ti den skulde være et billede på det sande lys, der altid stråler i Guds menighed ud fra dennes liv, og fra den skal stråle ud over al verden. Men da templet ødelagdes, bortførtes denne. Det, at lysestagen er flyttet, er et billede på, at det ikke mere var derfra at lyset skulde stråle ud over tilværelsen, fordi Guds menighed med dens liv ikke var der mere.

»Jeg har sat dig til hedningernes lys, for at du skal være til frelse til jordens ende«, — således lød ordene fra Herren, og ved Esajas tonede det ud over menneskene. — Gud ske lov, det er opfyldt! Det er sket! Det er sket ved den kristne menighed.

I og med Jesus Kristus opfyldtes det gamle Israels bestemmelse, i og med ham klaredes folkets gamle livsanskuelse. Ti han, der er uden synd, er det ægte menneske, i hvem det endelig åbenbares, hvad det er at være et menneske. Han, Jesus fra Nazareth, kaldte sig selv »menneskens søn«, og når da han, i det han pegede på sig selv, spurgte sine disciple: »Hvem siges I, at jeg — menneskens søn, — er?« og Simon Peter svarede: »Du er Kristus, den levende Guds søn«, stadfæstede han det, i det han udbrød: »Salig er du, Simon Jonæ søn! Ti det har kød og blod ikke åbenbaret dig, men min fader, som er i himlene.*) Ved ham, der således er både Guds søn og menneskens søn, kastes lys over menneske-gåden, som det hedder i sangen:

*) Mth. 16, 13 fg.

Ja, det sås i tidens fylde,
 sés igen på dommedag,
 Gud og mand kan sammensmelte
 til Gud-Faders velbehag.

Jesus Kristus er jærteget,
 Han er både Gud og mand,
 Guddoms-blivet med vor tunge
 i Guds kraft udtaler han.

I hans sjæl er visdoms fylde,
 i hans bryst Guds kærlighed,
 og, som han er, vi skal blive,
 derfor kom han til os ned. *)

Og når det nu kan lægges »menneskeslægten« i munden.

Engle en af mine hyld,
 syng højt: Han er Guds søn,
 han oprandt i tidens fylde,
 frelste herlig Adams køn.
 Han afkasted dødens åg,
 vendte blad i livets bog,
 baned gennem dybe vande
 vej til hjærtets varme lande.

Deres navn er Kristenheden,
 dér jeg leved op på ny,
 kvægedes ved duft fra Eden,
 svang mig atter let i sky,
 skimter alt det skjulte bånd,
 som forbinder støv med ånd,
 strålebåndet, som hernelen
 dunkelt nævnes kærligheden.

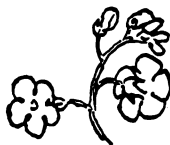
Nu en lyst det er at lære
 sandheds sprog om tidens løb,
 til forklaring let at bære
 livets lys i dunkelt svøb,
 født med evighedens glans
 til den ægte strålekrans.
 Ønsk mig, jord og hav til lykke!
 Himlen er mit hovedsmykke.**)

*) N. F. S. Grundtvigs sangværk IV, nr. 141.

***) Af N. F. S. Grundtvigs digt »Menneske-slægten« i Brage og Idun 4de bind, side 279.

Men hvor man mellem Jøderne var blind for guddomsglansen i Jesu åsyn, der blev folkets gamle livsanskuelse en død og ufrugtbar skat. Deraf forklares den historiske kendsgerning, som ovenfor er omtalt, at mens det gamle Israels livsanskuelse af mennesket som skabt i den levende Guds billede, faldet dybt i synd, men bestemt til oprejsning, ikke er bleven udbredt mellem hedningerne ved Jøderne, sé vi den sikre historiske kendsgerning, som ingen kan nægte, at det er skét ved den kristne menighed.

Når der da spørges om, hvem der nu ejer den gamle Israels arv, vil det her efter være klart, at svaret må blive: den kristne menighed, der, da Ebræer-folket ikke vilde give den plads, udbredtes mellem hedningerne. Eller med andre ord: Ebræer-folket havde været kaldet til at skulle være Guds folk, og var det også i oldtiden. Men de forspildte selv den lykke at være det, og den toges fra dem. Ebræerne spredtes i landflygtighed mellem hedningefolkene, og hvad disse omvankende Jøder, der nu ere til, angår, er det klart, at hvor stor en betydning de end have, og hvor meget større de rimeligvis ville få, så er det dog således, at ingen vil kunne påstå, at det er dem, der nu danne Guds-folket. Forsvandt da Guds-folket af jorden med Jerusalemets fald? Nej! Dets historie afbrødes ikke dermed, heller ikke fortsættes den i de Jøders, der fra den tid har været omvankende landflygtige på jorden, men i den kristne menighed.

Fortællingen om den blodsottige kvinde. ¹⁾

(Fortalt efter Math. 9, 20—22, Mrk. 5, 24—34
og Luk. 8, 43—48)

Da Vor Herre Jesus Kristus fulgte hjem med Jair for at komme dennes datter til hjælp, fulgte en stor skare mere eller mindre nysgerrige med. Mellem dem var der én med, hvor trængselen var allerstærkest, én der dreves af alt andet end nysgerrighed. Det var en stakkels kvinde, der i 12 år havde lidt af blodflod, en rædsom pinlig sygdom og for mennesker uhelbredelig. Mange læger havde hun prøvet, men det havde ikke hjulpet; tværtimod var ondet blevet værre og værre; man måtte undre sig over, at sygdommen ikke således havde taget på hendes kræfter, at hun for længe siden var bukket under for den.*) Alt, hvad hun ejede, havde hun givet til lægerne, nu var hun ikke alene udtæret, ussel og syg, men også fattig. Da hørte hun tale om Jesus, der usigelig god hjælp alle de fattige og nødlidende, uden nogensinde at kræve noget derfor, ham, den underfulde læge, der altid bragte hjælp, hvor ingen anden kunde det, han den mageløse profet, der havde et ord at føre, som atter bragte det hendøende håb til live og gjorde svage stærke. Men dog — hvorledes skulde

¹⁾ Denne afhandling er den skriftlige udarbejdelse af et foredrag, holdt ved et af højskolens efterårsmøder.

*) »Mirari, necesse est, quod tot annorum inducias mulieri ad vitam concesserit pertinax et periculosus fluxus«. (Thomae Bartholini de morbis biblicis).

hun endda kunne komme til ham? Der var nemlig den omstændighed ved hendes sygdom, der ved siden af, at den havde bragt hende pine og nød, gjorde den særligt trykkende; den gjorde hende nemlig urén efter Moseloven*). Vanskeligt kunde hun tale om den til nogen, især når denne var en mand. Fik man at vide noget om, hvad der fejlede hende, vilde hun i almindelighed blive betragtet som én, der led af en sygdom, der var en følge af syndefulde vaner. Men voldte end alt dette hende vanskeligheder, hun måtte dog sé at komme igennem dem og finde på råd. Sådant en tro havde hun nemlig fået til Jesus, at hun tænkte ved sig selv: »Kunde jeg blot røre ved hans klæder, vilde jeg blive hjulpet«. Så vis var hun, der havde opgivet tanken om al anden menneskelig hjælp, på, at han vilde bringe hende den, at han alene kunde det, han i hvis ord og gerning der var himmelske kræfter, — at hun bly, med bankende hjærte søgte hen til ham. Midt i trængselen banede hun sig vej, så hun nåede helt hen til ham og kom bag ved ham. Over hans skulder hang kappen, der var forsynet med de fire kvaster eller frynser, hvad man nu vil kalde dem — Zitzit — den ene tråd med den blå farve, helligdommens farve, for at Israeliten ved daglig at sé den, kunde »mindes alle Herrens bud og holde dem«.**) — Dem fik hun fat på og trykkede til sig — og sé! — i det samme standsedes den sygdom, der i de mange år havde været hendes livs rædsomme plage. Men ikke blev det hende nu muligt, helbredet, lykkelig, hjulpen, i al hemmelighed at gå bort, og godt var det for hende; hun skulde få et endnu større gode end det, hun allerede havde fået, få det ved et ord fra Herren, et ord, der skulde følge hende til hendes sidste stund.

Det havde nemlig ikke været skjult for Jesus, hvad der var skét. Både vidste han, hvad der var skét, og hvem det var, der var bleven helbredet. Midt i trængselen, hvor så mange havde rørt ved ham, havde han kendt den ene, der med inderlig tro tog ved hans klæder.

»Hvem rørte ved mine klæder?« spurgte han, idet han vendte sig om.

: *) Lev. 15, 25.

***) Num. 15, 38 fg.

Ingen svarede; og Peter og de andre, der vare i følge med ham, gjorde den bemærkning, at det var dog urimeligt at spørge således, når folk rundt om trykkede og trængte på.

»Rørt véd mig har én«, gentog Jesus, »ti jeg kendte en kraft, der udgik fra mig«. Og han vendte sig forskende om i kredsen, til hans øje faldt på hende, der havde gjort det. Da så kvinden at hun ikke længere var skjult. Skælvende og fuld af frygt kom hun frem; hun vidste jo godt hvad hun havde gjort. Hun kastede sig ned for hans fod, og nu strømmede ordene i alles påhør fra hendes læber om, hvad der havde fejlet hende, hvorledes hun havde båret sig ad og var bleven hjulpet. Det var ikke underligt, at hun kom bævende frem; hun havde jo ligesom villet tilstjæle sig hjælpen for at kunne skjule, i hvilken tilstand hun var, og så havde hun i denne rørt ved ham, hvad næppe nogen Jøde vilde synes var rigtigt, da hun derved pådrog ham efter loven*) en dags urénhed. Men nu var det, som der var kun ét, der lå hende på sinde: at komme frem med hele sandheden. Men det var ikke for intet, at Jesus ved at spørge efter hende, havde kaldt hende frem. Var hun — den efter 12 års lidelser medtagne og forknytte kvinde — kommen ængstelig frem, gav han hende først og fremmest den frimodighed, hun havde savnet. »Datter, vær frimodig!« sagde han først til hende. »Din tro har frelst dig«, sagde han dernæst. — Der ved kastede han lys for hende over, hvad der var skét, og derigennem i grunden også over den vej, hun nu havde at vandre, — og så sagde han hende farvel med den fredshilsen, der udgæet fra hans mund, gav mere end nogen legemlig helbredelse.

Han vendte sig så til Jairs hus, for at bringe hjælp dér.

Det er en fortælling, der har frydet, trøstet og opmuntret mangfoldige Kristne i århundreders løb; de have takket Gud for, hvad han her udrettede mellem mennesker, og fordi han har givet os kundskab derom gennem de tre fortællinger, der hver for sig indeholde enkeltheder, der komme os til hjælp,

*) Lev. 15, 19.

når vi ville danne os en levende forestilling om det skete. I sin sammenhæng med fortællingen om Jairs datter, har den gennem lange tider været brugt som »søndags-evangelium« på 24. s. efter trin., hvorom Grundtvig i sin prædiken 1836 derover har sagt, at »det er et dobbelt evangelium, som overvælder sjælen, når vi fordybe os deri, men det er godt at overvældes af Vor Herre«, — og endvidere: »Det er jo store, udenfor Herrens levned mageløse, gerninger, som vi høre om i dette søndagevangelium, to for én, hvoraf det halve måtte synes nok til at kaste hele Adams slægt i støvet for den kvindens sæd, der kun har moder sammen med os; i det en arm kvinde, i tolv år behandlet og opgivet af lægernes kunst, helbredes, da hun blot rører ved sømmen af hans klædebon og tolvårspigen, alt dødens bytte, rejser sig levende, karsk og sund ved hans hånd.«

Medens denne fortælling således i rigt mål har opfyldt sin bestemmelse, at gavne og glæde den kristne menighed, for hvem den er skrevet, har den imidlertid også givet de tvivl-syge, for hvem den slet ikke har været skrevet, nok at bestille, idet det er gået således, at de, som i almindelighed slet ikke ville tro, at noget underværk er virkeligt, fordi de sige, at det ikke er muligt, naturligvis heller ikke have villet tro de 3 mænds fortælling om dette, og så oven i købet have haft særlig meget at udsætte netop herpå, i det de påstå, at det vidner om en sørgelig og skadelig overtro, når man kan mene, at et menneske kunde helbredes blot ved at røre ved Jesu klæder. Det var, sige de, som om han var en elektrisérmaskine, hvoraf man ved berøring tager gnister. Dette sidste, synes jeg, er en dum spot; ti en elektrisérmaskine afgiver jo sine stød og gnister til hvem den helst, der rører ved den, aldeles i flæng og uvilkårligt. Men fortællingen her går jo netop ud på at vise, at mens mangfoldige som trykkede og trængte på, rørte ved ham, uden at det havde spor af virkning på dem, så at de erklærede ligefrem, at de vidste af intet i så henseende, blev en eneste én hjulpet, den kvinde, hvorom det hedder i sangen:

stærk er hendes længsel
stor er hendes tro.

Hvor både grim og dum denne spot, som først skriver sig fra en mand som David Strauss, end er, har den dog gjort

hovedet kruset på adskillige, som så mene at kunne undgå den ved at sige, at det — kun er Mathæus, der har fortalt rigtigt om begivenheden, medens både Lukas og Markus have forkludret den. Man gør opmærksom på, at Mathæus ikke fortæller noget om, at det var umiddelbart efter at have rørt ved Herrens klæder, at kvinden blev helbredet*), og at de ord, som især synes stødende, findes kun hos Markus og Lukas, hvor der fortælles om (Mark. 5, 30 og Luk. 8, 46) kraften, der udgik fra Jesus. Otto Møller skriver således derom i sin bog »den evangeliske historie« (II, 91): »Bemærkningen om »kraften, som han følte udgå fra sig« uden selv at vide til hvem, synes vanskeligt at passe på Vor Herre, og den findes heller ikke hos Mathæus; man synes her at komme ind på det magiske«. — Men hertil er at bemærke, at Markus har slet ikke fortalt om, at Herren følte noget sådant uden at vide det. Han har brugt et ord, som slet ikke betyder legemligt at føle, men at vide besked med, og som bruges andetsteds netop om, at Vor Herre Jesus på overnaturlig vis vidste, hvad der var skjult ellers; Markus har netop fortalt det omvendte**), at Jesus helt godt vidste besked om, hvad der var skét; og det følgende i fremstillingen viser, at han vidste, hvem det gjaldt, da den kraftige gerning og virksomhed udgik fra ham.

Når Otto Møller (sammesteds) skriver, at efter Lukas synes Herren at være uvidende om, hvem der har rørt ham, må vi dertil bemærke, at når Lukas udtrykkelig (8,47) fortæller, at kvinden så, at hun ikke var skjult, kan det dog virkelig ikke

*) Således Godet. Det har dog slet ikke noget på sig, når man sér nøjere efter. Mathæus fortæller kun i almindelighed, at hun blev helbredet.

***) Mark. 5,30 — *ἐπιγνως* — Ordet *ἐπιγνώσκω* bruges intetsteds i det ny test. om blot legemlig at mærke eller føle noget. I apostelbrevene og Math. 11,27 bruges det om at kende den himmelske sandhed; på lignende måde bruges det Math. 17,12. I steder som apostel-saga 27,39, Luk. 1,4, apostel-saga 22,24 — 24,8 — bruges det om at blive noget var, lære noget at kende, få noget at vide. — I apostel-saga 25,10 bruges det om forstandig indsigt i livsforhold, men i steder som Mark. 3,8 og Luk. 5,22 om alvidende at gennemskue noget. — Om en uvilkaarlig nervefølelse bruges det aldrig. Stedet i Mark. 5,30 kan kun betyde, at Jesus var sig selv den kraft bevidst, der var udgået fra ham. (Efter Ebrard).

forstås anderledes, end at Lukas derved har villet underrette os om, at Jesus vidste god besked om, hvem det var. Når Otto Møller (sammesteds) skriver, at Markus lader Jesus anstille sig uvidende, skønt han véd det, må jeg dertil bemærke, at Markus har fortalt om Jesu spørgsmål således, at man åbenbart nok ser det, at han kommer dermed, ikke for at anstille sig uvidende, men for at give kvinden den lejlighed til at komme frem, som blev hendes lykke. — Endelig, når man som Otto Møller (sammesteds) kalder kvindens tro en »underlig tro«, og når Skat Rørdam kalder den en overtro (dansk kirke-tidende 1876, nr. 52), da må jeg dertil bemærke, at det forekommer mig i høj grad underligt, at man gør alle disse op-hævelser. Fortællingen både hos Lukas og Markus går jo ud på det samme som hos Mathæus, nemlig på at vise os netop denne kvindes tro — ikke hendes overtro. Ganske vist kunde man jo nok tænke sig, at der kunde være et menneske, der i letsindig overtro havde den mening, at der var en vis trylle-kraft ved Jesu klæder, så de virkede til helbredelse, når man blot rørte ved dem, — ja, det kan man ganske vist, men både Mathæus og Lukas og Markus fortælle jo slet ikke om en sådan, men om en kvinde, der, skønt hun kun var lidet fri-modig, så hun bly og bagfra ligesom stjal sig hen til Herren, dog kom med den dristige tro, at hos ham alene var der lægedom at finde; og alle tre ere de jo enige i at fortælle om, at Herren selv, som ene er hjærtekender, udtrykkelig sagde det, at det netop var hendes tro, der havde hjulpet hende, ja, fortælle, at han kaldte hende i den anledning »datter«, et ord, hvormed der ellers aldrig er fortalt at han kaldte nogen, og så gav hende den frimodighed, hun havde savnet. Derfor har vi også længe sunget med gamle Grundtvig, når vi skulde udtrykke vor glæde over denne fortælling:

Det var Herrens tale,
røst fra Paradis. —
Over bjærg og dale
klinger troens pris!

Vi må værne om Gudsfolkets gamle minder, hvoraf hvert træk er blevet os dyrebart. Vi ville ikke lade os berøve en eneste af de dejlige trøstelige fortællinger, som vor rige Herre har givet os, og vi skulle sé de gamle fortællinger i Guds

ordets lys, hvorved de blive os til trøst og opmuntring, som Grundtvig fik den i trange tider netop af fortællingen om den blodsottige kvinde, da han for over 50 år siden sang — tiltalende Guds menighed:

»Sid da op, du alderstegne kvinde!
Brug til krykker dine døtre små!
Kan et skridt du kun fra sængen vinde,
Herren brat dig skal for øjne stå;
rører du blot sømmen af hans klæde,
karsk igen du rejser dig med glæde!

Derfor smiler, Sions døtre små!
Smiler sødt igennem tåreduggen!
Snart med glæde I skal harpen slå,
Sions sang skal klinge over vuggen;
tone skal det under klaren sky:
Guddomsbarnet er os født på ny!

Skriftetale ved Ingeborgs og Niels Hansens bryllup d. 28de sept. 1889.¹⁾

2. Kor. 5, 17–21.

»Såfremt da nogen er i Kristus, er han en ny skabning. Det gamle svandt hen. Sé, alt er blevet nyt!

Men dette er alt for Gud, som forligte os med sig ved Jesus Kristus, og gav os det hverv at forkynde denne forligelse. Ti Gud var jo i Kristus og forligte verden med sig selv, så han ikke tilregner dem deres overtrædelser, og os betrode han bebudelsen om denne forligelse.

Vi bringe da bud fra Kristus, som om Gud formanede ved os. Vi bede på Kristi vegne: Lader Eder forlige med Gud!

Ti for os gjorde han ham, der ikke vidste af synd at sige, til synd, for at vi, der hører Gud til, i ham skal blive de retfærdige.

Det gamle svandt hen. Sé, alt er blevet nyt!

Det glædesudråb vil altid høres i Herrens menighed. Ved Vor Herres Jesu Kristi fødsel skete den uhørte mærke-

¹⁾ Triers datter og svigersøn.

lighed, at der atter kom et menneske til verden, således som det oprindeligt var udgået fra Guds hånd. Atter var der med ham på jorden et ægte menneskeliv uden synd, som derfor ikke udslukkedes med døden; sejrrikt stod han op fra de døde. På påskemorgen dagedes det ny, der var kommet med ham, mens det gamle svandt hen, synden og døden med al deres gru, så vi nok må udbryde:

Nyt er på færde!
Fortiden viger,
fremtiden stiger.

Og højt skal det derfor lyde:

Dag uden mage!
Evigheds morgen!
Bane for sorgen!
Helvedes plage!
Himmelens ære,
hilset du være,
hilset med fryd,
sangklokkers lyd,
smeltende hjærter halleluja!

Men det tilsvarende oplever nu alle, der tildøbes Vor Herre Jesus Kristus og bevarer hans ord i tro. Det oprindeligt menneskelige bliver nyt i os igen, mens det gamle dør, fordi synden er os tilgivet, døden overvundet, og vi skulle stå op fra de døde, som Jesus Kristus, »førstegrøden af alle de hensovede« (1. Kor. 15, 20), gjorde det på påskemorgen.

Det gamle, der svandt hen, er altså det, der havde voldet det oprindelige menneskeliv sådan grundskade, at det uden guddommelig hjælp ved Jesus Kristus, Gud og mand, helt vilde være gået til grunde. Det er dog vor lykke, at det aldrig forinden helt uddøde. Midt under det dybe fald var der i menneskelivet altid det tilbage, der vidnede om, at mennesket er skabningen i Guds billede. — Altid var der noget, han kunde kendes ved, og noget, som derfor kunde fornyes, og blev det ved hans hjælp.

At dette virkelig forholder sig således, må blandt andet blive klart der af, at når Vor Herre Jesus Kristus gav os adgang til sit rige og forligte os med Gud, da fremstillede og forklarede han det ny forhold til Gud netop som børnenes til

faderens og gik ud fra det, som det findes naturligt i menneskeverdenen den dag i dag. Ikke alene fortalte han netop i det øjemed lignelsen om den tabte søn og barmhjertige fader, men han sagde jo også rent ud: »Uden I omvende Eder og blive som børn, komme I ikke ind i himmeriges rige« (Mth. 18,3).

Og når han vilde fremstille forholdet mellem sin menighed og sig selv, gik han ud fra forholdet mellem mand og kvinde, som det er i det naturlige menneskeliv. Og dog er der vel ikke noget af de menneskelige forhold, hvori synden har revet så fæl en flænge, som netop i det. Men som det oprindeligt var, er det dejligt, og når fra først af Gud førte mand og kvinde sammen i ægteskab, viste kærligheden mellem menneske og menneske sig der i sin skønneste skikkelse. Og hvor dybt end mennesket senere faldt, var der dog altid et genskin tilbage af den oprindelige lykke i ægteskabet, og hver gang mand og kvinde forenedes der i kærlighed, var det altid frydefuldt, så når det sker, ønsker vi dem af hjærtet til lykke dermed.

Verden genlyder da også af den kærligheds pris, der fører to unge således sammen, at de får lyst til at dele alt med hinanden. Men jævnsides dermed går dens højroastede klage over, at sådan kærlighed kun sjældent findes på jord, og at den næsten aldrig varer livet igennem. Dens digtere nu om stunder holder netop af at skildre, hvor skrøbeligt et sådant forhold i almindelighed er. Kunde et par unge ægtefolk ikke grunde deres håb om et lykkeligt og varigt ægteskab på andet end den rent naturlige kærlighed, stod det ilde til.

Men i den kristne menighed gentage vi stadig med apostelen: »Det gamle svandt hen. Sé, alt er blevet nyt!« Det ny gennemtrænger alle forholdene i menneskelivet. Således også ægteskabet. Og derfor, når to række hinanden hånd, to, der ærligt og frit dele kristentroen med hinanden, for i kærlighed at indgå ægteskab, og leve som kristne ægtefolk, da ønske vi dem dobbelt til lykke.

De to, der daglig bekende kristentroen med hinanden, vil derved altid mødes i Kristus som den Herre, i hvem vi røres og leve. Det vil give forholdet mellem dem et eget dejligt præg. Alt hvad der vedrører dem som ægtefolk, vil de vide at henhøre til Vor Herre Jesus Kristus, og det vil hjælpe dem til at klare de skær, hvorpå ellers lykken strandes.

Når man således i den vantro verden altid kives om mandens stilling til kvinden både i og udenfor ægteskabet, vil det ikke kendes mellem de kristne. I den vantro verden vil striden altid stamme derfra, at manden over for kvinden gør brug af den stærkeres ret; det synes som han har hundreder af års hævd derpå, og det går grulig ud over kvinden. Men i den kristne menighed har vi stadig det store forbillede givet i forholdet mellem Kristus og hans menighed. Han er som brudgommen, hun som bruden. Et dejligere forbillede kan ikke gives. Som menigheden vil vide det, at det er ubeskrivelig dejligt at kunne være Herren undergivet som dens rette hoved, således har det for kristne ægtefolk en liflig klang, når apostelen skriver (Ef. 5. kap.): »I hustruer, underordner Eder Eders egne mænd, ligesom Kristus«. Og videre: »Ligesom menigheden underordner sig Kristus, således også hustruerne deres egne mænd i alt«. — Og læser man så videre, vil det til overmål blive klart, at disse ord ikke uden det skammeligste misbrug vil kunne bruges til myndigheds-overgreb fra mandens side over for kvinden. Ti således fortsætter apostelen: »I mænd elsker Eders hustruer, ligesom også Kristus elskede menigheden og gav sig selv hen for den for at hellige den, efter at have rensset den ved vandbadet i ordet i den hensigt, at fremstille for sig selv en herlig menighed, uden plet eller rynke eller sligt, men derimod hellig og dadelfri«. Og så føjer apostelen til end også: »Således bør mændene elske deres egne hustruer, som deres egne legemer. Den der elsker sin egen hustru elsker sig selv. Ingen hadede jo nogensinde sit eget kød, men nærer og kvæger det, ligesom Herren menigheden; ti vi er lemmer på hans legeme af hans kød og bøn. Derfor, hedder det, skal en mand forlade sin fader og moder og holde sig fast til sin hustru, og disse to skal blive til ét kød. — Denne hemmelighed er stor. Men jeg mener den om Kristus og menigheden«.

Ja, i sandhed, kan dette opleves, er det ubeskrivelig herligt! Apostelen skildrer jo forholdet mellem ægtefolk som et kærlighedsforhold i dets allerskønneste skikkelse. Han minder om, at allerede før faldet har det været Guds hensigt dermed, at kærlighedsforholdet der allerstærkest skulde træde frem. Således — i den grad — skulde manden elske hustruen, at han helt og udelt skulde høre hende til, at han endog

skulde forlade fader og moder for hendes skyld. Så skulde kærligheden vise sig i sit fuldeste lys, når den gør to til ét. Men så viser han i den ny pagt hen til den største hengivelse, der nogen sinde fandt sted, da Herren gav sig hen for sin menighed, og lader os sé, at i det kristne ægteskab opleves opfyldelsen af kærlighedsbudet: »Du skal elske din næste som dig selv«. Kan det nås? — må vi vel spørge! Men så er her til at bemærke, at aldrig gav apostelen os formaninger, der overgik vore kræfter. Ikke kom de til os som påbud til at pine os som et åg på vor nakke, men som et tilbud til at give vort liv vinger.

Og videre skal vi bemærke, at apostelen viser jo netop selv vejen til, at vi kan nå det store mål. Han minder om vandbadet i livets ord, hvormed Gud renses os. Der har vi udgangspunktet. Der har vi begyndelsen til det ny. »Det gamle svandt hen. Sé, alt er blevet nyt!« må vi, når vi mindes dette udråbe. Ja, ved Jesus Kristus kommer Gud os til hjælp. Ved ham forligte han os med sig.

Og så viser apostelen hen til det hemmelighedsfulde i forholdet mellem Kristus og hans menighed. Han minder os derved om det hellige nadvermåltid, hvor Vor Herre Jesus Kristus giver sig selv hen for os med sit legeme og blod, at vi kan blive fælles med ham om alt hans. Dér lyder kærlighedsordet til os; der får vi del i hans kærlighed.

Dér må da til sidst kristne ægtefolk søge indvielsen til deres ægteskab. Dér fra skal de hente velsignelsen. Dér fra skal de ligesom alle i Herrens menighed få næringsmidlerne, hvormed de skulle komme til kræfter, så de kunne vokse og lidt efter lidt nå hen imod målet.

Og dér skulle vi hente den kraft, der hjælper os til at overvinde døden, så selv om vi dø, skulle vi dog leve. Så vil da kristne ægtefolk komme til at erfare evighedskræfterne røre sig også i deres indbyrdes forhold, og mærke, at i Guds menighed råder det opbyggende som i verden det nedbrydende.

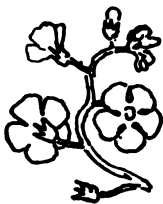
Men så vil de få endnu et gode tillige. Af de mange små huse opbygges det store Guds hus. Idet deres eget hjem dannes og deres hus opbygges, er de med i den velsignede gerning at give deres bidrag til opførelsen af Guds-huset i det hele og store. Dette giver det et eget indhold. De leve ikke alene for

sig selv — ikke alene for et timeligt formål. De ere forenede om en fælles gerning med evigheden for øje.

Således blive da alle de små kristne hjem med til at forberede det sidste store bryllup, når Herren kommer at hente sin brud, idet de er med til at forberede Guds menigheds udstyrelse til som sådan at mødes med sin himmelske brudgom. Fra vort ringe stude her vende vi blikket mod det høje. Vi vænte den store glædes højtid som afsluttende alt, hvad hér forberedes.

Og for at vi kan komme til at være med at vokse i Guds-
livet og nå til forklarelsen og forherligelsen, samles vi så om
Vor Herres Jesu Kristi nadverbord.

Om Skovgårds altertavle,

bestemt til Mans kirke.¹⁾

Ved at se på det billede, der i dag er udstillet her, er jeg kommen til at tænke på de vers i Grundtvigs ravnegalden, hvor han taler om Vor Herre Jesus Kristus således:

»Vel syntes hans glans som glasset skøn,
de gav ham en tornekrone,
de gav ham til konge-vånd et rør,
de gav ham et kors til trone,
de hylled' ham kun med spe og spot;
de skogred: hilsæl, du jødedrot,
slog tærninger om hans kjortel!

Men skamfuld dog skjulte solen sig
for glansen på korsets stige,
og røveren sukked: tænk på mig,
Vor Herre i himmerige!
Og himmerigs drot til nådens pris
ham svared; med mig i Paradis
skal indtog i dag du holde.«

Der sigtes jo dermed til, hvad der er fortalt i evangeliebøgerne, at da Jesus skulde korsfæstes, greb Romerne lejligheden til med det samme at få et par andre dødsdomme udførte. Barrabas var ikke den eneste røver, man havde siddende i hullet; man havde to andre foruden ham, måske af

¹⁾ Efterfølgende tale holdtes d. 8de juni 1890 i Vallekilde folkehøjskoles øvelseshus, hvor altertavlen samtidig var udstillet.

hans kammerater. Nu var der passende lejlighed til at få dem korsfæstede med det samme, og måske har de rasende Jøder styrket til at det skulde ske, for at Jesus rigtig skulde hånes til gavn, når hans kors kom til at stå midt imellem deres. Men Gud vendte det til hans forherligelse. Ikke alene derved, at hans disciple med det samme kom til at mindes spådommen hos Jesaias om, at han skulde regnes mellem misdædere, med al den trøst, der er knyttet dertil, men tillige ved det mærkelige, der hændte ved samme lejlighed.

Mathæos fortæller nemlig, at de to røvere var med i begyndelsen at håne og spotte ham, ligesom de Jøder, der gik forbi korset fristede ham og vilde have ham til at vise sin magt ved nu at stige ned deraf, ligesom djævelen fristede ham til at springe ned fra tempeltinden i ørkenen. Men Herren holdt ud, sejrede over fristelsen, var lydig til det sidste og viste netop under lidelsen, hvem han er, og at han som frelseren i sin uendelige kærlighed drager de ynkeligste syndere til sig, og at hans ord selv i den dybeste fornedrelse er kongeord, og selv når han er i færd med at dø, er hans ord livets ord. Lukas fortæller nemlig, at det i al fald til sidst kun var den ene af røverne, der spottede og sagde: »Er ikke du Kristus, frels dig selv og os!« Men den anden tog til genmæle og irettesatte ham med de ord: »Frygter du heller ikke Gud, fordi han nu lider samme dom, som du? Og vi to lider endda med rette, for vi får kun løn som forskyldt, for hvad vi har gjort, men den mand har ikke gjort noget galt.« Og han sagde videre: »Jesus, tænk på mig, når du kommer i dit rige!« — Hvor fik denne røver den tro fra? Hvem var han? Har han set Jesus før? Eller er det således, at han begyndte med at håne Jesus ligesom hans kammerat, men efterhånden er bleven greben ved at iagttage hans færd på korset, hans ophøjede stilling midt under lidelsen, så han kom til at tro — det véd vi intet om.

Et gammelt sogn fortæller, at han hed Dysmas og i legenden hedder det således om ham:

- »I skoven to stimænd lå på vagt,
til hvile i skyggen sig havde lagt
den øvrige vilde skare.
- »Hist Titus! hører jeg folk, giv agt!
snart har vi en fugl i snare <

— »Nej stille, stille du, ser du ej,
 en fattig mand er det, der k m på vej,
 et asen han har og en kvinde.
 Lad ikke os drive vort værk som leg,
 hvor ingen ting er at vinde.«

— »Ja, er hun fattig, da er hun fin,
 hvem v d, hvad hun fj ler i skjul under lin?
 Hun gemmer det varligt i skødet.
 Måske har hun guld; den mening er min,
 at tog vi dem, ej vi fortr d'et «

— »O nej, lad dem fare, jeg beder dig,
 du ser jo, hun svøber i k beflig
 et yndeligt barn, som sover.«

— »Men fare de frit, da øve vi svig,
 det ej mod vor høvding jeg vover.«

— »Og var så mit liv på spil end sat,
 det vover jeg heller, med synd beladt,
 end vække den lille, som sover.
 Lig stille, lig stille, og al min skat
 i l n jeg dig derfor lover.«

Og toget uskadt forbi dem red,
 mens stim nd tavse sig dukked' ned,
 den ene s  blød i sinde.
 Han mindtes sin b rndoms tabte fred
 og spurgte, hvor den var at finde.

Han stirred og stirred, som de drog bort;
 sk nt livet var lystigt og angeren kort,
 han husked dog barnet på skødet.
 Og aldrig ham hjærtet i barm blev så hårdt,
 han  nsked jo atter at m d'et.

Og vel de mødtes. — Maria drog hjem
 med Josef og barnet fra Betlehem;
 og årtier trende mon skride:
 Den røver, som r rtes, da barnet drog frem,
 han hang ved dets højre side.

Den røver måtte, med livs forlis
 på korsets galge til rettens pris
 for hvad han forskyldte, lide;
 men uforskyldt gik han til Paradis
 ved barnet fra Betlehems side.*

Dog, det er kun et sagn. Men det sikre er, at frelser-
 ordet lød til ham:

Sandelig siger jeg dig -- i dag skal du være med
 mig i Paradis.«

Dette har Grundtvig skildret i sin »Påskelilje«, idet han har
 tænkt sig, at det er en alvorlig, hedensk, romersk soldat, der
 har været vidne til alt dette og nu meddeler det således igen:

— — — 'Jeg så en røver hænge ved hans side,
 hvis hjærte smelted i hans guddoms-glans,
 som angergiven løftede sit øje
 og tigged nåde af en halvdød mand:
 Bad ham, der hængte som en grov misdæder,
 i riget hans at komme ham i hu.

O, Tacitus! mit hår blev gråt med ære,
 med, hvad i Rom man kalder så, og dyd;
 men nu misundte jeg den arme røver,
 hans skam, hans straf, halvgudens nådesord;
 ti kan du tænke dig en guddom smile,
 da se ham smilende på korsets træ!
 og hør ham trøste en bodfærdig røver!
 ja, hør ham sige med en guddoms røst,
 så fast bestemt, så smeltende, så myndig:
 Ja sandelig, jeg siger dig, i dag
 du være skal med mig i Paradis!

Hvad Paradiset er, det véd jeg ikke;
 men det jeg véd, at var det sagt til mig,
 da turde jeg i fred mit hoved bøje,
 som han det bøjede i dødens stund,
 min ånd befale i hans guddoms-hænder.
 som i sin faders højt han sin befol.
 Og hvad man om Elysium har sjunget.
 er skygge kun imod hans Paradis,
 det følte jeg, da tonen gennembæved
 mit inderste med sød og navnløs fryd. — —

I dette digt lader skjalden Romeren sige — at han véd
 ikke, hvad Paradiset er.

Véd vi nu noget derom?

Ja vi kan virkelig give oplysning. Ti alle kristne bekender den tro, at Jesus Kristus, sejrrig efter døden på korset, gik ned til de dødes rige. Og når Herren sagde: I dag skal du være med mig i Paradis, må det altså være en del der af.

Et slør hviler over dødsriget for os mennesker. Men i fortællingen om Lazarus og den rige mand har Vor Herre Jesus lettet lidt derved, så vi véd, at der er to afdelinger deri — det pinested, hvori den rige mand var, og det hvilested hvori Lazarus er. — Det nævnes der Abrahams skød. Således kaldte også de jødiske lærde på den tid hvilestedet i de dødes rige og sagde, at det lå i Paradiset. Vi må tænke os derved det sted, hvor alle de troende i den gamle pagt opbevarede til den livsalige stund, da Jesus for ned for at også befrielsens og frelsens ord skulde komme til dem.

Når Herren altså sagde: I dag skal du være med mig i Paradis, — hentyder han til dette livsalige hvilested i de dødes rige. Det kan aldrig misforstås. Vi kan imidlertid end ydermere bemærke — at Vor Herre Jesus aldrig ellers brugte denne benævnelse i sin tale. Men kun til røveren lyder det i al sin livsalige dejlighed. Det ord kunde han forstå, — han, der var en mand af folkets brede lag, havde brug netop derfor. Med det ord fik han at se den største modsætning til øjeblikkets pine og fik tilsagn om hvile og fred.

For ham — må vi tænke os — har det vist sig i det fortryllende billede — at det gamle Paradis oplukkedes på ny. Og om det gamle Paradis er der fortalt os at:

»Gud planted en have fra øst til vest,
til jordklimpe-folket hernelen,
der roserne duftede først og bedst,
med alle småblomster i Eden.

Den have sig strakte fra hav til hav,
hvor jævndøgn og vår haver hjemme,
og floderne fire den kvægning gav
med yndighed ej at forglemme

Mén vi leve i det glade håb, at det skal lukkes op på ny. Se det er denne Paradisets have, Skovgård fremstiller for os — som vi tænkte os den, som børn, når vi hørte fortælle

om den, med murene uden om, og så al den dejlighed vi kan nævne inden for. — Se modsætningen til landet og himlen uden for og inden for! Der vises os endda kun den første del deraf. Det lader os ane, hvilken ubeskrivelig herlighed, der må være der inden for under disse dejlige træer — så man ret så livsalig kan hvile sig ud dér. — Og se de store tårne! Der synges og spilles englene. Hele den dejlige have genlyder af henrivende musik og engletoner og lovsangen til den levende Gud.

Og der føres nu den stakkels syndige røver ind! Han er lige kommen igennem porten, som på billedet er meget snæver og trang. — Om Skovgård har fremstillet den således, fordi det passede bedst i hans billede, eller fordi han har tænkt på det ord af Vor Herre Jesu egen mund: »Gå ind ad den snævre port! ti den port er vid, og den vej er bred, der fører til fortabelsen, og de, som går ind ad den, er mange; og hvor snæver er ikke den port og hvor trang den vej, som fører til livet, og hvor få de, som finder den! — det véd jeg ikke. Men jeg synes, at man kommer til at tænke derpå, når man ser den stakkels røver, der lige er kommen der igennem, forbi den livsalige engel, som sidder der og passer på ved indgangen. Se, der er det nu åbenbart, at Skovgård har tænkt på, hvad der fortælles, at da Herren jog mennesket ud af Paradiset, satte han englen med det lynende flammesværd til at vogte vejen til livets træ.

Og så er Røveren sluppen ind. Der ligger han næsten nøgen — i al sin elendighed. Men så møder ham den bedste af alle — Vor Herre Jesus selv, der ikke længer hænger ved siden af ham på korset. Nu er han i sin herlighed, stor og mægtig, som den himmelske konge, der holder, hvad han har lovet ham: I dag skal du være med mig i Paradis!

Se, hvor han knæler ned, hvor han rækker armene op imod sin mageløse frelser, som om han kun har øje for ham. — Og hvor han nu er lykkelig. — Englene kommer svævende ham imøde. Vor Herre Jesus viser ham hen til dem. Den ene bringer ham ny klæder, den anden vaskevand og håndklæde, den tredje Paradisets dejlige frugter. Hvor har han dog fået det godt!

Det er en såre skøn gave kunstneren har fået af den Gud,

der uddeler så rundelig til os mennesker alle de forskellige gaver.

Er han en ægte kunstner, giver han sig selv, han former og danner, tegner og maler ud af sit eget indre liv, og må følge en indre drift, kan ikke rette sig efter regler og opgaver, som andre vil give eller stille ham. I forhold til som han selv er, få vi da glæde af hans værk som noget helt menneskeligt, og er han sand i sin kunst, vil den altid blive til gavn. Dejlignst dog synes jeg, at hans gave træder frem, når den bliver, som en af de Tyri døtre, hvorom det i den 45. salme hedder, at de bøje sig med gaver for Guds menighed, der sammenlignes med en dronning, der skrider frem i alt sit skrud efterfulgt af alle sine jomfruer.

Sådan en gave synes jeg netop dette billede er. Og lad mig føje ét til. Den ægte kunstner er altid i slægt med skjalden — hans kunst er poetisk. Se, således på dette billede og dets ejendommelige sprog, om jeg så må sige, — forskelligt fra det vi talere og lærere bruger. Når jeg således skulde sige, hvorledes Vor Herre gør sin gerning med os, vil jeg måske gå ud fra lignelsen om kongesønnens bryllup — hvor der fortælles at Herren vil, at alle gæsterne ved hans bord skal være iførte gildes-klæderne, som han selv skænker alle sine, og det vil sige så meget som så, at vi af Guds nåde i hans rige iføres hans retfærdighed, og at det gør os i stand til at tage del i al himmerigs glæde, — eller iføres det ny menneske, som er skabt efter Gud i sandhedens retfærdige hellighed. — Jeg vil måske tale om, hvorledes vi vaskes rene for syndens smuds i dåbens vandbad ved gudsordet, der kommer til os — vil måske hentyde til Joh. 13. kap. — Jeg vil måske pege på, hvorledes Herren ved at dække bord for os — giver os næring til evig tid. Men kunstneren tager det poetisk. Han lader englenerne bringe klæder, vand og mad. Og for at antyde, hvilken betydning et sådant billede kan få, vil jeg slutte med at fortælle, hvad jeg nylig har hørt netop om dette billede. Kort efter at præsten Karl Poulsen fra Ryslinge var kommen hjem fra en rejse til København, hvor han havde været stærkt betaget af Skovgårds dejlige altertavle, skulde han besøge en ung karl, som lå på sit dødsleje. Han vilde gerne bringe den syge trøst og vidste da ikke noget bedre at fortælle ham om end det billede, som han selv havde været

så glad ved. Og han gjorde det så levende, at den unge karl ikke kunde blive træt af at høre om det. Hver gang præsten siden kom til ham, måtte han om og om igen fortælle om den dejlige Paradisets have og om den stakkels, fattige synder, der var sluppen der ind og blev modtaget af Vor Herre Jesus selv.

AFHANDLINGER
OM NOGLE AF
DAVIDS SALMER

Salme 23. ¹⁾

V. 1. Herren er min hyrde.

Da det lakkede ad enden med stamfaderen Jakobs liv, lod han Josef og dennes sønner kalde til sig. I den velsignelse, han ved deres komme gav dem, kaldte han Gud »den Gud, for hvis åsyn mine fædre Abraham og Isak vandrede, den Gud, som vogtede mig, fra jeg blev til og til denne dag«. Da senere alle hans sønner kom til ham, for at han kunde forkynde dem, hvad der skulde times dem, og Josef som en af de sidste trådte frem, kaldte han Gud, i den velsignelse, han tildelte ham, for »hyrden«, Israels klippe.

Som han i sit lange liv på jorden selv havde været en hyrde, der havde vogtet og plejet, sørget for og værnet om sin hjord, således var det under billedet af den himmelske hyrde, at Gud nu stillede sig frem for ham, når han fra sit jordelivs endemål kastede blikket tilbage og så, hvor vidunderligt han så vel som Josef var bleven ført, hvorledes Gud havde reddet dem bægge til trods for de forfølgelser, de havde været udsatte for, hvorledes han med sin vældes hånd havde bevaret dem. Det falder danske folk noget fremmed således at sammenligne den altrådende Gud og altings Herre med en hyrde, ligesom det også lyder noget sært i deres øren, når mennesker sammenstilles med fårene. Det er ikke underligt; ti her til lands har man aldrig kendt det egentlige hyrdeliv i dets fredelige og skønne skikkelse, så først da er man i stand

¹⁾ Et par af disse afhandlinger har tidligere været trykte.

til at sætte sig ind i og forstå dette billede, der er lånt derfra, når man lader sig give fortællinger derom af de folk i Østerland, hos hvem det således var i brug. Men lytte vi derefter, kunne vi godt sætte os ind i, at for disse kunde det aldrig klinge underligt, navnlig da ikke for Jakobs æt, Israeliterne, der altid vilde mindes, at for deres stamfader havde ånden stillet Gud frem under dette billede. Og tænke vi nu blandt dem på kong David, kan det mindst af alt undre os, at han kunde bruge denne lignelse og sige: Herren er min hyrde. Han var jo selv, før Samuel kaldte ham, og han kom til hove, den, hvem ordene er lagt i munden:

Mellem brødre kaldt den lille
og der hjemme yngst af år
vandrede i vang jeg stille,
vogtede min faders får.

Han havde jo selv opfødt hjorden og sørget for den; overfaldt vilde dyr den, havde han været dens væрге. Mens han vogtede fårene — således havde han selv fortalt kong Saul, da denne mente, at han ikke var i stand til at tage kampen op med Goliath — var det hændt, at en løve og en bjørn tog et lam af hjorden. »Men jeg gik efter ham«, sagde han, »slog ham, udrev det af hans gab; han rejste sig imod mig, men jeg greb ham fat i kværken, slog og dræbte ham. Både løven og bjørnen slog jeg*)«. Men end ydermere han var jo også den Herrens udvalgte tjæner, om hvem Asaph sang**): »Han tog ham fra fårevænget, fra omsorg for de diende får førte han ham til at vogte sit folk Jakob og sin arv Israel, og han vogtede dem med oprigtigt hjærte, ledede dem med forstandig hånd«. Blev han altså selv i sin stilling som god konge over for sit folk sammenlignet med en hyrde over for sin hjord, kan vi forstå, at det måtte ligge nær nok for ham, når han netop vilde stille det kongelige forhold frem, hvori Herren stiller sig til sit folk, at bruge det samme billede.

Herren er nemlig ikke alene den, der med alt i sin almagts hånd vældigt styrer og regerer sit folk, men tillige

*) 1. Sam. 17, 34—37.

**) S. 78,70.

den, der med en for os mennesker ubegribelig omsorg skaffer os, der lige så lidt kunne hjælpe os selv, som vi kunne værges os over for fjenden, alt, hvad vi trænge til. Han er den, der ikke overser en eneste lille en i den store flok, men med uendelig omhu ser ned til os alle og bøjer sig ømt over hver enkelt, som når hyrden samler lammene i sin favn, bærer dem ved sin barm. Han er den, der véd at finde alle de vildfarne, og vil opsøge det fortabte, samle det spredte og således holde sammen på det hele folk*).

Er det nu således, at Herren billedlig fremstilles som hyrden, ville alle de, der høre til Guds folk, blive at sammenligne med fårene, og undertiden bruger man at spotte dem derfor, fordi man her til lands plejer at betegne et menneske som en kryster eller en tosse, når man kalder ham et får. Men i Østerlandene, hvor som sagt, hyrdelivet levedes i en skikkelse, som slet ikke kendes her, var det andre egenskaber hos fårene, man havde for øje, når man sammenlignede gudsfolket med dem. Det var ikke alene deres tålmodighed og sammenhold; men meget mere lagde man mærke til, at fåret er et svagt dyr, der hverken kan skaffe sig selv føden eller styre sig selv, eller af sig selv finde den rette vej, eller værges sig over for rovdyr eller andet, der vil gøre det fortræd. Heller end gærne vil Guds menighed lade sig sammenligne med fårehjorden for disse tings skyld, da erfaring har lært os, hvor lidet vi ved egne kræfter formå, når vi blot med det samme må få at høre, at »Herren er vor hyrde«, for da at kunne synge med kong David:

»Mig skal intet fattes«.

Det er i sandhed stort at kunne tage det ord på sine læber og synge det ud ligesom han, når vi tænker på det meget vi trænge til. Legemligt mælder sig trang til mad, drikke, klæder, livsglæde, hvile og søvn. Derefter kommer sjælen med alle dens krav, for at den kan leve vel, og de ere mange; da kommer hjertet med hele dets inderlige længsel efter åndens goder og gaver, og fik vi alt dette, måtte vi endda sige, at det vilde kun tilfredsstille på ét vilkår, som det er udtrykt i sangen:

*) Jes. 40,11.

Et mig dog fattes som menneskesøn,
skabt i hans billed, som alt har at råde,
derom jeg sukker så ofte i løn,
derpå jeg grundet som jordlivets gåde:

Evighed for, hvad med åndeligt kår
underlig timeligt hos os opstiger,
evighed for, hvad der kommer og går,
men dog med suk efter evighed higer.

Se, over for alt dette er det stort som kong David i sandhed at kunne sige de ord: Mig fattes intet — slet intet!

Hvorfra fik han den dristighed til at kunne synge dette ud! Den fik han fra den sikkerhed, hvormed han lige i forvejen havde sagt: »Herren er min hyrde«. Ja, det er klart, at når han virkelig er hyrden og jeg som en af fårene i hans hjord, da kan mig hverken nu eller i al evighed fattes noget som helst. I samme grad vi tro det ene, ere vi i stand til at sige det andet, og det under alle de mest forskellige tilskikkelser. Hvad véd vi, hvad der tjæner os bedst? Det ved Herren. Når han fører os, som hyrden fører fårene, vil det sikkert tjæne os til det bedste. Den, der er forvisset derom, vil selv under nød, hvad enten den er indvortes eller udvortes, selv om der lægges tunge byrder og sorger på ham, ja selv om han som apostelen Paulus skulde komme til at sidde i det mørke fængsel, — dog altid sige: »Mig fattes intet«. Men den, der ikke er forvisset derom, vil, selv om lykken føjer ham, og han endog synes at have overflod, dog fattes meget; mere eller mindre vil han klage derover og lide af bekymringer derfor. I samme grad som forvisningen glipper, gør selvklogskab og selvrådighed sig gældende. Mennesket behager sig selv deri; men det er kilde til uro. Og når han da til sidst får modgang, — hvad hjælper det ham da, at verden har rost ham for styrke, klogskab og dygtighed? Hvad hjalp det under sådanne forhold de stærkeste verdensherskere, at man havde hævet dem til skyerne og sagt, at de var som de unge, stærke løver i al deres kraft? Der kommer den tid, hvor de ikke kunne hjælpe sig selv, som kong David en anden gang har sunget: »De unge stærke løver lide nød og hunger; men de, som søge Herren, skulle ikke have mangel på noget godt«. Ja, langt hellere end at få den ros, at være som

en løve i kraft — og så dog måtte omkomme, vil jeg være som fåret i hjorden, når dermed menes, at jeg er som en af dem, der frygte Gud, og derfor ikke har mangel, fordi jeg lader mig lede af ham, som hyrden leder fårene både i medgang og modgang — ja, selv om det går gennem rædslerne — således som kong David har skildret det, når han sang:

- V. 2. Han lader mig lægge mig til ro i den blommede eng; han fører mig til vandene, hvor der er hvile at finde.
- V. 3. Han vederkvæger min sjæl; han leder mig i retfærdigheds spor for sit navns skyld.
- V. 4. Skal jeg end vandre i dødens skyggedal, jeg frygter ej for ondt; ti du er med mig; din stok og din stav de skulle trøste mig.

Vi føres hermed ligesom ind i et herligt landskab. Gennemstrømmet af bække viser sig for os den skønne eng. Ikke står der græsset stift og stridt, så at kvæget nødigt vil have det, men frisk og grønt, som tilfældet er på den allerbedste årstid. Der har hjorden fået sin plads, roligt har dyrene lagt sig. Se vi hen over dem; som de ligge der hvilende på engen, få vi et indtryk af tryghed og fred. Rundt om dem står græsset rigeligt. Til hvilepladserne er valgt netop disse steder, hvor der altid er rindende vand. I sandhed dem fattes intet! Således er de netop et billede på, hvor godt den har det, som har givet sig Gud i vold og ladet ham sørge for sig både til legeme og sjæl. Men gik vi vore egne veje, var det med idelig bekymring og sorg. Se det får, der er kommet bort fra hyrden og hjorden, se, hvor ængsteligt det løber rundt, snart hist, snart her, indtil det åndeløst ikke kan mere. Så kommer hyrden, han finder det og bærer det på sine stærke skuldre tilbage til hjorden. Ere vi da lige som det, der således er fundet og ledet af hyrden, og som det, der hviler på den blommede eng, må vi nok sige: »Han vederkvæger min sjæl«. Idet han førte os tilbage, fik vi nye kræfter og kom til os selv igen. Skal vi da vandre videre frem ad vejen, har vi kun Herren som en hyrde at stole på.

Det gælder om, at vi følge på vor livsvandring den vej, han peger på for os. Det kan være, at vejen synes os stejl og stenet, og at stien er smal og fuld af torne, vi må dog være sikre på, at det er tjænligt for os at blive på den, når han har vist os den, »ti han leder mig i retfærdigheds spor«. Agte vi på, med hvilken mageløs omsorg han fører os, hvor utrættelig han holder ud med os og bliver ved at lede os på den rette vej, kan den tanke vel falde os ind: »Hvor er dette muligt? Gør han alt dette for min skyld? Nej — langtfra! må vi svare. Hvis det var således, vilde hans hjælp være afhængig af, om vi gjorde os fortjænte dertil; i idelig uro måtte vi da gå, ti sikkert gør ingen af os sig fortjent dertil. Men det skal vi kunne sige til vor sjæl, om den bliver mistrøstig i denne henseende. Han gør det for sit navns skyld, så når han har sat sin nådes vilje igennem, skal alle de frelste prise dette og forkynde jublende, at han er den, der førte os bort fra syndens vilde veje ind i retfærdigheds spor, så at vi til sidst kom til at nå målet. Derfor skal vi med mod blive ved at følge ham. »Selv om jeg skal vandre i dødens skyggedal, jeg frygter ej for ondt«.

Det er, som sangeren med disse ord atter vil lade os se et landskab, men så forskelligt som vel muligt fra det, han før viste os med den smilende, solbeskinnede eng, hvor hjordene hvilede i ro. Nu fører han os ligesom gennem en hulvej ned ad, ikke til et åbent dalføre, men til en dyb, tæt indesluttet, tåget og mørk daltragt, hvorfra det ikke er os muligt at øjne nogen udgang. Den, der hørte sangen på kong Davids eget tungemål, måtte ved at høre det ord, hvormed han nævnde den, få indtryk af det fæle mørke, der ligesom kan rugge over os; det kan lægge sig så tungt på én, ligesom trykke os ned og tage modet fra én. — I et sådant er det rædsomt at være alene. Men den, der har Herren til sin hyrde, skal aldrig i nogen nok så mørk stund af livet lades ene, selv om det synes ham så; heller ikke i døden. Mennesker kan sikkert nok ikke ledsage længere end til den; vi følge den døende til det sidste, søge at lindre, hjælpe og styrke ham så længe som muligt; når øjet brister, læben forstummer, og øret ikke mere hører, kan vi ikke gå længere med. Så synes det jo, som om han skilt fra alle os andre lades ene. Men det er dog ikke så. En ledsager ham; Herren er med ham; det skal han

komme til at mærke. I bælgmørket er der jo især to ting at frygte for: den ene er overfald, den anden at blive vildfarende. Det skal være vor store trøst, at vi skulle erfare hans hjælp overfor disse rædsomme farer. Det skal gå os, som når fårene føres ind ad hulvejen i den dybe tågede daltragt, hvor mørket er så tykt, at de ikke kunne se deres egen hyrde; de skal dog mærke at han er med dem. Han fører nemlig altid med sig sin stok; med den har han altid værget dem overfor rovdirene; skulde disse også nu overfalde de værgeløse i mørket, vil han være rede til også der at forsvare dem med den. Og han har altid hos sig sin stav. Har en af dem villet løbe bort fra hjorden, har han med den drevet dem tilbage igen, og skulde de nu være i mørket lige ved at styrte i afgrunden, skal de nok mærke, selv om de ikke se ham, at han med staven passer på dem, at de ikke skal omkomme. »Din stok og din stav, de skulle trøste mig«.

Således sang kong David.

Hvad der ikke var muligt for os selv at finde, vil han vise os, hvor der nemlig er udgang fra dette mørke; han skal lede os frelst der igennem, »indtil det gryer ad dag og en morgenstund oprinder i vore hjerter*)«; det mørke skal komme til at ligge bag os; og sé, hvad der viser sig for os, når det lysner for os:

V. 5. Du dækker bord for mig, for mine fjenders øjne, du salver mit hoved med olje; mit bæger flyder over.

Det er den samme, som før viste sig som hyrden, der sørger for, at hjorden får næring, idet han fører den ud på den skønne græsgang ved det rindende vand, det er ham, der nu atter viser sig som den, der vil sørge for, at vi få alt, hvad vi trænge til, så vi kunne sige: »Mig fattes intet«. Men denne gang viser han sig som en livsalig vært ved et stort gæstebud, hvor der gives mer, end vi turde vente, og mer end det, der skal til blot for livets ophold. Han har ikke alene ladet de lange borde dække, men vil rigtig til fulde glæde alle gæsterne; derfor sørger han også for salve til deres

*) 2. Pet. 1,19.

hoveder, og vinen er til stede endog i overflod, at de alle skulle mærke det, at her er fest, en stor og mageløs fest, hvor ligesom duften af salven gennemtrænger hele festsalen, således at festglæden mærkes gennem alt og alle, og intet skal kunne forstyrre den. Selv om onde fjender ville prøve på at trænge frem, her ville de dog ikke mægte at gøre fortræd; alt, hvad de ville få ud af deres frække påtrængenhed er at blive vidne til al den fryd, der fylder de frelste. Ja, det er billedet af himmeriges glæde, der bliver de frelste sjæle til del, som kong David her giver os. Han lader os se den i hele dens fylde og salighed. Den onde fjende — arvefjenden — med alle hans tjenere og redskaber, der have prøvet på at forstyrre vor fred, rive os ud af Vor Herres favn, overfalde og myrde vor sjæl i mørket, vil også til sidst prøve på med deres fulde anklage at hindre os i at få plads i himmerigs sal. Men så skulle de blive vidne til frifindelsesdommen, og aldrig mere skal de kunne ængste os.

Samle vi alt dette sammen og sé, at, om vi ville lade os føre af Herren som vor hyrde, ville vi alle tider blive beskærmede og til sidst helt frelste opleve en så ubeskrivelig glæde som det at have del i himlens herlighed, må vi vel ud-bryde som sangeren:

V. 6. Sandelig, godhed og kærlighed følge mig
alle mine dage, og jeg skal bo i Herrens hus
i tider lange.

Fra vuggen til graven følger Guds forbarmende nåde os. Hans inderlige kærlighed våger over os og bevarer os. Den skænker os tilgivelse for vor synd og leder os på den rette vej; den fører os gennem døden til opstandelsens morgenstund. Den vil skænke os det, som vort hjerte mest længtes efter: Evighed for den lykke at bo i Herrens hus, hvor intet urent sætter sin fod, hvor alt er fred, hvor det genlyder af takkesangen til den gode hyrde, hvorom det hedder:

»Din store lyst du havde af
at åbne nådens døre,
at tænde lys i skumle grav
og sjæle saliggøre«.

Det var ikke alene kong David, der så Herren under billedet af en hyrde. Både Asaph, Jesajas, Ezechiel, Michael, Zakarias skildrede ham senere under samme lignelse, førte denne nøjere ud og varslede om, at han levende som sådan skulde åbenbares for dem. Endelig kom den dag, da Jesus Kristus stod midt i folket. Han pegede på sig selv og sagde: »Jeg er den gode hyrde«.*)

Når vi nu som kristne bekende troen på ham, idet vi sige, at han, Gud Faders enbårne søn, er Vor Herre, da véd vi, at det er ham, der er tale om, når det hedder: »Herren er min hyrde«. Og når det billedlig siges om ham, at han sætter sin fold for alle får, der høre ham til i den »blommede eng ved de rindende vande«, véd vi, at vi skulle finde den i hele hans hellige menighed. Ved den hellige dåb indlemmes vi i den; der hørte vi første gang hans røst, og der kaldte han os ved navn. Det forklarer os, hvad han sigtede til, da han sagde, idet han anvendte hyrdelignelsen på sig selv: »Fårene kende hans røst, og han kalder på sine egne får ved navn«.**)

I hans rige, som han åndeligt allerede her har ladet dages for os med sin menighed, så at der er givet os allerede dermed et himmerig på jorden, ville vi finde, at han styrer alle sine som hyrden styrer hjorden, og samles vi der ved hans hellige nadverbord, ville vi se, hvorledes han og nærer os. Der se vi, hvorledes han møder os som værten, der dækker bord for os og giver ved sin fred at få forsmag på den himmelske herlighed.

*) Joh. 10,11.

**) Joh. 10,3.

Salme 92.

V. 1. En lovsang til sabbats-dagen*).

Det er fortalt (1. Mos. 2, 1—2), at med skabelsen i løbet af de seks dage var »himmel og jord og al deres hær ført til målet« og at Gud på den syvende dag fuldendte sit værk, som han havde gjort, »og hvilte fra al den gerning, han havde gjort«. Det sidste, Gud havde skabt, var mennesket; efter at det var skét, var skabelsen afsluttet; der fremstod ikke ny dannelser. Hvor mange skabninger der end er til, hvor mange stjærner man tæller på himlen, og hvor mange dyre- og planteslægter man finder på jorden, er det dog således, at af ny slags deraf er der fra den tid ikke fremkommet nogen. Alt i naturen havde Gud ført til sit mål, da han til sidst havde skabt mennesket i sit billede og efter sin lignelse til at råde på jorden. Da skabelsen af naturen var tilendebragt, begyndte menneske-historien. Gud fuldendte sit værk med at indsætte den 7de dag, hviledagen, sabbaten, til menneske-opdragelsen, at mennesket måtte komme til at se og at nå det store mageløse mål, og først dermed var det, at »Gud hvilte, fra al sin gerning, han havde gjort«. Med dette udtryk siges sikkert nok, at Gud hørte op at skabe efter at have bragt alt i naturen i den stilling, det skulde have; men betyder det også, at han så trækker sig ligesom tilbage i

*) I al fald efter tilbagekomsten fra Babel, véd man sikkert, blev denne salme sunget hver sabbats-morgen, når efter loven (4. Mos. 29,9 fg.) det første lam ofredes.

uvirksomhed? Nej! — »Han arbejder indtil nu«, således har Vor Herre Jesus Kristus selv sagt det (Joh. 5,17), og mens vi ikke ser ham virksom i retning af at frembringe ny skabninger i naturen, må vi se hans handling i, hvad der sker imellem mennesker, både når han ved mægtige naturbegivenheder griber ind deri, og når vi med hensyn til alt, hvad mennesker foretage sig, opdage at det er ham, der er den ledende og styrende i det altsammen.

Dette er den betragtning af Herrens virksomhed og af sabbaten, hvorfra denne »lovsang til sabbatsdagen« er udgået; fra den klinger der ligesom en grundtone gennem hele sangen lige fra begyndelsen, når det hedder:

V. 2. Det er godt at takke Herren, og at lovsynge dit navn, du højeste,

V. 3. at kundgøre din miskundhed om morgenen og din sandhed om natten

V. 4. på lyren og harpen og til citherens klang.

Det kan man høre er bestemt til at synges af hele folket; det er rigtig en fællessang for den hele menighed; den skulde jo synges, når lyren og harpen klang og tonerne brusede på citherens strænge, altså når man var samlet til højtidelig gudstjeneste, som tilfældet altid var på sabbatsdagen.

Men det, hvorom alle i Guds menighed ere fælles, er frelsen: derfor skyldte vi Gud tak og pris. Det er godt, ja ret en lykke, om denne kommer frem, ti er det ikke vor daglige plage og ulykke, at »på vort eget nat og dag stirre vi med velbehag, det forstyrrer freden« — og hvilket gode er det da ikke for os, om vi komme dertil, at vi takke — ti dermed give vi jo Gud æren og så give vi slip på vort eget. Da bliver Gud for os den højeste, — dybt bøje vi os for ham. Egenkærligheden taber, kærligheden vinder sin sejr. Da kunne vi ikke være ene om det; vi trænge til at være sammen med de andre, med hvem vi ere fælles om dette, og sammen med de andre, der kende hans navn, fordi de have del i frelsen, at juble vor tak ud til ham. At dette er godt, ved enhver, der har erfaret, hvor herligt det er at samles i Guds menighed,

»når under sang med det vingede ord sjælen af by over stjærnerne för«.

Idet takkesangen lyder højt og vi juble det ud, hvad Gud har gjort for os, kundgøres dette for mennesker; det ligesom stilles lige overfor dem, at de må kunne blive det var. Det er et dobbelt forhold, der føres frem; hver morgen har sit, hver nat sit. Hver morgen viser hen til hans miskundhed, hvormed han fra det høje ligesom bøjer sig ned imod os og strækker armene ud mod os. Denne hans miskundhed kunne vi slet ikke undvære dagen igennem fra morgenstunden af, når vi efter at have ligget i søvnens dvale atter kaldes op til nyt liv og virksomhed; ja lige så lidt som vi legemlig dertil kunne undvære solen, der lyser op over dagens færd, ville vi kunne undvære den Guds godhed, der ene gør os det muligt at kunne vandre dagen igennem. Uden den vilde mennesket åndelig vandre ligesom i mørke og fare sørgelig vild deri. Uden den er hele tilværelsen som en bælgmørk gåde; med den går der lys op derover, som når solen kaster sine stråler ud over dagen; i dens skær se vi sammenhængen. Gud fører os fra dybet til det høje.

Men ved nattetider, når mørket bryder frem, når dækkede deraf tyve og røvere øve deres udåd, udsvævelser og misgerninger gå i svang, når alt det, der ikke tåler dagens lys lister sig frem og krybet ligesom lur på os, da gælder det om at have det at holde sig til, der står fast, at ikke ængstelig uro skal tage os. Vi kunne tale om natten i mere end rent udvortes forstand; der kan åndelig taget være nattetider i et menneskeliv; det kan være, når tvivl og sjæleuro omlejr os; det kan også være, når sorger gør alt mørkt om os. Det er rædsomt i den forstand at rave om i mørket; da gælder det endnu mere om at have noget urokkeligt fast at holde sig til. Det få vi ene og alene da, om vi have lært Gud at kende ikke alene som den, der i nåde bøjer sig ned imod os, men tillige som den, der holder ud med os, som den, der ikke alene i sit ord lover os noget, men holder det og gør alt sit til at føre det igennem til trods for den menneskelige skrøbelighed, langt ud over, hvad mennesker kunne tænke sig eller forstå. I sjælemørket blive vi nemlig kloge nok af, at alt menneskeligt vakler, at menneskelige løfter ikke gælder meget og at mennesket selv ikke er i stand til at holde ud; da gælder det om at have

Gud at holde sig til og at kende det, som i almindelighed kaldes »Guds sandhed«. Den gamle ebraiske salmesanger brugte til at udtrykke dette et ord, som i sig har betydning af urokkelig fasthed; på hans tungemål lød det meget ligt med et ord, der betyder en søjle. Jeg kommer derved til at tænke på, at den, der oplever sjælelig en nattestund, er som én, der er ude på havet i mørke, tåge og storm. Da gælder det om, at han kan få øje på tårnet, der lyser ud i mørket, fyrtårnet, der står urokkelig fast midt i brændingen.

Ja det er en lykke at kunne takke Herren og være med i menighedens forsamling, når lyren og harpen klinger og det bruser fra citherens strænge, at lovsynge hans navn og juble det ud hver morgen, hvor god han er, og hver nat at kunne vise hen til hans urokkelige fasthed.

Det er en lykke, ti det er tegn til, at vi have fået del i den glæde, hvormed Gud glæder os. Hvorledes og hvormed? Lad os høre, hvad salmesangeren sang:

V. 5. Ti, Herre, du har glædet mig ved dit værk;
jeg vil synge med fryd om dine hænders gerninger.

V. 6. Herre, hvor store ere dine gerninger! Dine tanker ere meget dybe.

V. 7. En ufornuftig mand kender det ikke, en dåre forstår det ikke.

Hvad er det for et værk, som her nævnes? Hvad er det for Herrens gerninger? — Høre vi disse ord på dansk, kunne vi derved tænke os forskelligt; vi kunne således tænke, at derved er sigtet til hans skaber-gerning, da »han taledede og det skete, han bød, så stod det der« (s. 33,9), så hele naturen kunde kaldes hans værk, — men den, der hørte denne lovsang synge på Ebræernes eget tungemål, kunde ikke tage fejl; han hørte et ord, der ikke har hentydning dertil, men derimod til det værk, han fuldbyrder i menneskelivet og menneskehistorien, når han der fører alt til sit mål, har sin hånd med i, hvad der sker i menneskeslægten levnetsløb, som den, der styrer og leder alt, så den, der agter derpå, må se Guds finger i alt, hvad der sker. — Det er jo netop denne Guds

gerning, hvortil indstiftelsen af sabbaten har hentydning; derfor lød jubel- og lovsang på sabbatsdagen i det gamle Israels folk, og det skal ské så til dages ende i det ny Guds folk, så sandt vi få øjnene op for, at vort livs skib ikke omtumles uden fører og styrmand på verdenshavet, men har Gud selv i det høje til fører, og den af ham givne styrmand ved livsroret, at det sikkert må føres i havn i de levendes land. Dette er kilden til den fryd, der går gennem denne lovsang; men hvorledes få vi øjnene op derfor? Er det givet mennesket ved egne kræfter og videnskabelig granskning at se sammenhængen i menneske-historien? Er det således, at alle de historiske begivenheder kunne betragtes som tallene i et regnestykke, så at menneskene ved at regne dermed, skulde som facit få den sætning ud, at Gud er stor og god? Nej, ingenlunde! I salmen hedder det:

hvert dit værk er stort vidunder,
i din visdom ingen bunde,
som af den har øst.

Guds tanker bygge os fartøjet; dem kunne vi fra vort lave stade ikke selv nå; hans visdom er os en gåde, en løngang er os hans vej, — hvor skulde vi af os selv nå bunden i dette dyb! Men — det må vi agte på — Gud kan åbenbare os det skjulte — og han gør det i sit ord. Han lader os se opad og nedad, og idet vi komme til troen, bøjende os for ordet, da få vi tillige synet, hvorved vi se ham som den, der holder alt i sin hånd, og vi få det som en gave, hvorfor vi takke. Da skal det mere og mere udvides for os, alt som vi fordybe os deri; det skal blive os til trøst og hjælp under vort livs vandring, at vi komme til at se, at ikke er det en blind skæbne eller jærnhård nødvendighed, der råder for alt, at ikke heller ere historiens begivenheder et broget virvar af sære brudstykker kastede meningsløst mellem hverandre, men at der er en Guds hånd, der uholdende fører alt dette ud af virvar hen til et mål, — og målet er frelsen.

Men den, der ved egen granskning støttende sig til blot menneskelige og jordiske midler vil finde rede i begivenhedernes gang, bliver en »ufornuftig mand, der ikke kender det, en dåre, der ikke forstår det«. Han kan i andre dele være dygtig nok, han kan være klog på meget, der hører det rent jordiske

og timelige til: i denne henseende bærer han sig dog tosset ad. Kunde vi på dansk bruge det samme ord til at udtrykke dette, som den gamle sanger brugte på ebraisk, vilde dermed tillige være givet os et fingerpeg om grunden dertil. Han brugte nemlig et ord, der lader os se denne dårskab under billedet af dyret, der græsser, der altså bøjet nedad på alle fire er fordybet i betragtning af sin æde, der lever kun for øjeblikket uden syn for fortid og fremtid. Og i samme mål som mennesket vil hjælpe sig selv, bliver han således, så at han fordybet i øjeblikket med dets trang og behov, nydelse og begær, i historien kun ser en hob enkeltheder, der for ham må stille sig frem som urimeligheder, da det kun er, når vort blik i troen højnes, så vi få oversigt, når Gud lader os se både tilbage og frem, at vi få øje på sammenhængen. Med et sådant blik vilde vi se, at det, der i øjeblikket ser stort ud, hurtigt forgår, altså kun har ringe værd, medens det, der har stort værd og derfor holder sig gennem tiderne, ofte i øjeblikket ikke regnes for noget. Han vilde få det herlige syn på tingen, som salmesangeren skildrer således:

V. 8. Skyde de ugudelige op som græs, og blomstre alle udådsmænd, det er til deres fordærvelse i al evighed;

V. 9. men du, Herre, er evindelig i højhed!

V. 10. Ti sé, Herre, dine fjender, ja, sé: dine fjender skal gå til grunde, de skal splitte sig alle udådsmænd.

Når vantro og mistro klager, idet den med syn kun for det øjeblikkelige, peger på de mangfoldige voldsmænd og skurke på jorden, på både de store tyranner og de små røvere, der på de uskyldiges bekostning leve højt, og tilsyneladende have lykken med sig, og så spørge: Hvorledes går alt dette til? Hvorledes lader det sig forene med retfærdighed og sandhed i hele verdens-styrelsen? — da svarer den troende sanger med at vise os et billede. Han lader os se ud over marken, hvor alle de skønne vækster hurtig skyde op og prale med blomster-skønhed. Så behøver der kun at komme et eneste pust af ørkenvinden eller en eneste nattefrost og al den herlighed er

forbi hurtigere endnu end den var kommen. Således går det med den ugudelige. I øjeblikket kan alt se så blomstrende lykkeligt ud og alt ligge ligesom i solskin — men det varer kun stakket, det er værdiløst.

Græsset lig er hver en synder
ender, før han ret begynder,
visner i sin vår,
himle selv forgå af ælde,
men i grundfast guddomsvælde
evig du består.

Højt over al denne forgængelighed, der er skildret, se vi den ene, — Gud —, den ene uafhængige, af hvem altid mennesket, enten han vil indrømme det eller ikke, er afhængig. Hvad enten det falder mennesket ind eller ikke, er det således, at Gud i den måde, hvorpå han leder alt, hvad der skér både med den onde og gode, håndhæver sin ophøjede stilling, men alt, der ikke vil tage livet af hans hånd, har det opløsende i sig selv. Vel os, om vi få syn derfor! — Da fortvivle vi aldrig; heller ikke lader vi os forvirre, når vi i denne verden høre råbene fra Guds fjender, når de hovére, over hvad de kalde deres seje, — vi synge med Guds menighed:

Dine fjender gå til grunde,
ja, som avner skal de onde
hivles, vejres hen.

Dermed klares stillingen; vi drage vejret let og synge med den gamle sanger:

- V. 11. Men du vil ophøje mit horn som énhornens jeg er overgydt med frisk olje*).
- V. 12. Mit øje skal gladelig se på mine fjender, mit øre høre på de onde, som rejste sig imod mig.

*) Denne sidste halvdel af V. 11 findes i Grundtvigs bearbejdelse af salmen helt anderledes, nemlig således: »Men i alderdommens dage herlig kræfterne tiltage hos din gode ven«. Det kommer af, at Grundtvig har holdt sig til den gamle græske — den såkaldte »de halvfjærdsindstyves« — oversættelse af salmen, til grund for hvilken der rimeligvis ligger en helt anden læsemåde.

V. 13. En retfærdig skal skyde som palmen, vorde
høj som Libanons ceder.

For sangerens blik viser sig det stolte, stærkt-hornede dyr, énhornen, der knejser med sit hoved, ligesom vi her til lands kan se kronhjorten gøre det, så hornene bære sig højt, — som billede på den, der efter at have været forsagt, nu fatter mod, og så løfter sit hoved kækt og frit — det er, som »hans horn ophøjes«. Når vi således med oprejst hoved se os om, — hvorpå få vi da øje? Vi få at se en skare af dem, der lumsk have ligget i baghold og luret; nu ere de opdagede, og dermed magtesløse! Derfor fryde vi os ved synet deraf, og det er som om vi allerede høre lyden af fjendernes fald og istemme:

Fjender styrte, før de rave
glade, over deres grave
høre vi dit ord:
Som en palme, som en ceder
rank opgror og sig udbreder
retvished på jord.

Ja, har vi tidligere set det, at de ugudeliges liv er at ligne med det græs, der er i dag og i morgen er forbi, hæver sig nu som billede på dem, der høre Herren til, for vort blik den høje ranke palme og den vældige ceder. Sådanne træer kende vi ikke her til lands, men vi kende bøg og eg, og måtte vel sige: er den retfærdiges liv at sammenligne med dissens, er det et herligt billede, der viser sig for os. Men sikkert nok afgive de østerlandske træer et endnu skønnere og mere slående billede. Om palmen siges der, at den gror langsomt men stadigt fra det ene hundredår til det andet uden at lade sig påvirke af årstidernes omskiftelser, så fryder den sig just ikke særdeles under vinterregnen, vil den dog ikke vansmægte under sommersolen. Selv om de stærkeste storme fare hen over den, er dens vækst dog lige rank, og fra år til år giver den sine store klynger af gylden frugt, noget, den bliver ved med, selv om den bliver nok så gammel. Når den rejsende er kommen gennem en ørken og da på en oase træffer på en palmelund med dens ranke træer, bærende de gule klaser af blomst og frugt, med dens skygge, dens friske løv og de flagrende fugle deri, er det, som om han så livets træ midt i en dødens verden.

Og så cedertræet på Libanon! I kong Davids dage danedes der allerede af dette mægtige nåletræ store skove på Libanon; da var træerne dér allerede mange hundreder af år gamle, og, skønt skovene efter den tid skændig ere ødelagte, er der dog rester af dem tilbage endnu den dag i dag. Højt oppe i dalen mellem Libanons snedækte fjældtoppe finder man dér disse årtusender gamle træer, der står dér, som tiderne aldrig kunde bide på dem. Ja, stille vi på den ene side den hurtigt forgængelige urt, og på den anden side disse træer, må vi nok sige, at modsætningerne ere klart og skarpt nok givne. Men således har det sig på den ene side med den ugudeliges liv, på den anden med den, der hører Herren til, mens hos den første alt er pralende i øjeblikket men hurtigt forbi, møder der hos den anden det, der holder ud gennem tiderne og bærer evighedsfrugt. Men der imod higer vor sjæl — hvorledes skal den nå dertil? — Svaret gives os af den gamle sanger, men atter i billedstil. Det skal have været skik i gamle dage at plante smukke længe voksende træer, så som palmen, i templet og dets gårde. Dertil sigtes der, når det hedder til sidst:

- V. 14. De, som ere plantede i Herrens hus, skulle blomstre i vor Guds forgårde.
- V. 15. End i alderdbøm de frugt skal bære og friske skal de vorde,
- V. 16. til at bekende, at Herren, min klippe, er oprigtig og i ham er ingen uret.

Det, hvorom det altså gælder, er at være plantet i Guds hus; ham loves det, ikke alene at han skal opleve en blomstringstid i det, der kaldes Guds forgårde, men også at han skal bære frugt selv i alderdommen. Det er jo alt billeder, — men hvad betyde disse? Den bedste hjælp til forståelsen deraf har jeg fået af Grundtvigs gengivelse af denne salme; men han har gjort dette to gange på to forskellige måder, bægge gange såre skønt. — Enten altså således:

Om end gennem dage hårde,
blomstre skal i dine gårde
hvert et hjærte-skud,

bære frugt på gamle dage
 medens bjærg og skov gentage:
 Ejegod er Gud.

Eller således:

Sé, fra dine drivehuse
 i det fri, hvor storme suse
 poder plantes ud:
 og når de som sne er hvide,
 finest frugt om vintertide
 bære de for Gud.

Gennem bægge disse to gengivelser går det, at ét er pladsen i Guds hus, et andet i forgårdene, og at det er dér, at man mærker til, at »stormene suse« og »at dagene ere hårde«. Jeg tænker da, at det at være plantet i Guds hus er et billede på at have sin oprindelse i Guds menighed, og at pladsen i forgårdene hentyder til vor vandring gennem denne verdens riger og lande, at vi en gang når vandringen er tilendebragt, må finde hjem til Gud i hans evigheds rige. — Har vi altså borgerret i Guds rige og høre Herren til, skal vor livsvandring i tiden ikke være frugtesløs, og ikke således, at vi, når vi ved dens ende standse ved graven, kun har et »forbi — forbi!« at råbe, men tvært imod sé det, der giver vandringen evighedsværd. Fra salmens begyndelse har der klinget en tak til Gud, fordi det er ham, der fører os på denne vandring, så vi frejdigt undervejs kunne løfte vort hoved, selv når vi må gå meget igennem, mens den varer. — Denne tak klinger nu gennem salmens slutning. Det er i sandhed et lykkeligt liv, når efter den blomstrende ungdom der kommer en frugtbar manddom og alderdommen bliver velsignet, så at den ikke ender med fortvivelse, fordi man ser tilbage på et liv som det, der er forspildt, som hurtigt gik til ende uden at efterlade sig spor, — men deri møder et håb, sikkert på, at det, der er udrettet i vort liv, ikke forgår, om vi også bæres til graven. Vort blik udvides altså, idet vi se ud over enkeltmandens liv til slægternes, og vi blive opmærksomme på, at alt, hvad der hører Gud og hans rige til, holder sig gennem tiderne, medens alt andet efterhånden forgår. Mens vi imidlertid se os om efter grunden dertil, udvides atter vort blik: Vi se ud over graven og ind i evigheden, se, at alt, hvad der hører Gud til, har evigheds-

kræfter, så alt det står sig, der er i pagt med evigheden, når tiderne forsvinde. Bag ved denne verdens omskiftelighed og forkrænkelighed øjne vi evigheds-sabbaten, som skildredes af séeren i guds-huset, Jesajas, således:

»De skal ej bygge — og en anden bo, de skal ej plante — og en anden æde det, ti som træets dage skulle mit folks dage være, og mine udvalgte skulle til fulde nyde deres hænders gerning. De skulle ikke have møje forgæves og ikke føde børn til brat død; ti de ere den sæd, som er velsignet af Herren, og deres afkom skal blive hos dem. Og det skér: førend de råbe, da vil jeg svare; når de endnu tale, da vil jeg høre«.

Det er som om sangeren, da han til sidst skildrede den, der er plantet i Guds hus og som udplantet i Guds forgårde bærer frugt lige til det sidste, kommer til at få øje på en enkelt, på hvem dette rigtig passer, på Moses. Da han var færdig med sin livsvandring, hvor han havde båret dagens møje og hede, men også udrettet en varig gerning, der altid både skal stå og mindes, trådte han frem og kvad sin svanesang. Men der hedder det lige i begyndelsen: »Herrens navn vil jeg prædike! Giver vor Gud æren! Klippen han er, fuldkommen hans værk, alle hans veje er ret. Gud er trofasthed og uden svig; han er retfærdig og oprigtig«. — Er det ikke som dette vidnesbyrd, der står gennem tiderne og varer ved i evigheden, er den skønneste frugt en mands liv til sidst kan bære i alderdommen, når den er ligesom sat på hans livs træ ved alt, hvad han har oplevet. Men det er åbenbart, at det er dette Moses vidnesbyrd af hans svanesang, der genlød hos salmesangeren til sidst. På dette peger han som den ypperste frugt i et menneskeliv. Om det måtte være det, der blev frugten også af vort liv!

Salme 121.

- V. 1. Jeg løfter mit øje op mod bjærgene.
Hvorfra skal min hjælp komme?
- V. 2. Min hjælp kommer fra Herren, som skabte
himmelen og jorden.
- V. 3. Ej lade han din fod snuble! Ej slumre han,
som våger over dig.
- V. 4. Sé, ej han slumrer! Han sover ikke, han, der
våger over Israel.
- V. 5. Herren er den, der våger over dig. Herren
er din skygge ved din højre hånd.
- V. 6. Solen skal ikke stikke dig om dagen; ikke
månen om natten.
- V. 7. Herren skal bevare dig fra alt ondt. Han
skal bevare din sjæl.
- V. 8. Herren skal bevare din udgang og din ind-
gang fra nu og til evig tid.

Jeg løfter mit øje op mod bjærgene. Dér, hvor de
i det fjerne højne sig, er målet for min vandring. Dem vil
jeg altid have for øje. Gid aldrig tågerne undervejs må lægge
sig således om mig, at jeg taber dem af sigte! Altid vil jeg
have det lyse dejlige mål for øje i evigheds-landet.

Ofte synes vejen mig så trang, at jeg ikke kan indsé, hvorledes jeg skal kunne komme videre frem. Ofte bliver jeg så træt, at jeg synes: nu kan jeg ikke mere! Hvorledes skal jeg kunne nå målet?

Hvorfra skal min hjælp komme?

Kun én — en eneste én — kan bringe mig den. Det er ham, der nådig bøjede sig imod støvet, vor frelses Gud, ham, der ikke vilde, at vi skulle forgå. Ja min hjælp kommer fra Herren.

Han vil og kan hjælpe, ti al magten hører ham til. Det er ham, som skabte himmelen og jorden.

Den fjældsti, jeg vandrer på, er stejl og glat. Det er ofte vanskeligt dér at få fodfæste. Afgrunden gaber mig i møde lige ved siden af. Taber jeg fodfæstet, eller snubler jeg, så styrter jeg deri og er fortabt. Det er forfærdeligt at tænke på. Men skulde det være muligt, at det skulde ské! Nej! Jeg vil ikke lade mig skræmme der af.

Ej lade han din fod snuble! Ej slumre han, som våger over dig!

Mit hjerte åbner sig for disse ord, og jeg sér ham, der i gamle dage ledte Jakob på hans vandring fra hjemmet. Han lovede at bevare ham på alle hans veje, og virkelig førte han ham også tilbage til trods for alle de vanskeligheder, der tårnede sig op der imod. Jeg sér ham, der den dag i dag er den samme, der våger over os på vor vej. Mennesker kan ikke holde ud både dag og nat. Udmattede faldt de til sidst i søvn. Dem kan jeg ikke stole på og mindst af alt på mig selv. Hvor let kunde jeg ikke falde i søvn på vejen, netop når rovduret lurede på mig. Men sé, ej han slumrer! Han sover ikke, han, der våger over Israel.

Så vil jeg ikke være bange, men dristig vandre fremad, mens jeg siger til min sjæl:
Herren er den, der våger over dig.

Jeg ligner én, der er ude på vandring netop under Østerlands sol. Ansigtet er vendt mod øst. Så får han den stærke syd-sol på højre hånd. Den brænder så voldsomt, at man må frygte for, at han pludselig styrter om, ramt af dens stærke stik. Men så kommer Vor Herre selv ham i møde fra højre

side. Skyggen fra ham falder over vandringsmanden. Det er Herren selv, der dækker ham mod solstrålerne, og han er reddet. Ja, det er mig, der sammenlignes med denne vandringsmand, og det er dejligt at høre, at der siges til én:

Herren er din skygge ved din højre hånd.

Således skal jeg fries fra den fare, der kommer om dagen. Solen skal ikke stikke dig om dagen, og ikke månen om natten,

ti også den, siger man, skal ved nattetid kunne føre ulykke med sig. Således skal månen kunne volde sygdomme, der ramme på lignende måde, som når solstikket slår et menneske ned. Og således må vi vel sige, at har dagen med det travle ofte voldsomme dagværk sine fristelser og farer, har natten sandelig også sine ikke mindre. I dens stilhed lister sig meget frem, og i dens mørke sniger sig meget om, der forgifter og fordærver vor sjæl.

Men hør dog, du min sjæl! Intet er der, uden at din frelses Gud skal hjælpe dig ud der over.

Herren skal bevare dig fra alt ondt. Han skal bevare din sjæl.

Hører du det dog: din sjæl! Dit liv skal reddes! Du skal leve — — — —

En gang i gamle dage førte Gud Israeliterne ud af Ægypten, for at de ad den lange ørken-vej skulde komme tilbage til deres fædres land, løfternes hellige land. Således bryde vi nu i Guds folk op og drage bort fra verdens-livet, for efter vandrigen gennem denne verden at nå hjem til himmerige. Som vejen gennem ørken var svær for Israels børn, er rejsen gennem denne verden vanskelig og farlig for os. Men evigheds-målet vil dog nås, ti

Herren skal bevare din udgang og din indgang fra nu og til evig tid.

Salme 127.*)

Det er hændt mere end en gang, at der har været en mand, især én i små kår, der har følt sig trykket, når indkomsterne kun var små og tog af, mens børneflokken voksede og blev stor. Det hængte måske sammen med, at han har giftet sig i en meget tidlig alder. Så sidder han dér med hånd under kind og grubler. Han vil regne ud, hvordan det skal kunne gå, men det løber surr for ham.

Han går da ud til den kloge verden, for hos den at finde trøst og råd. Trøst får han dog ikke af den. I stedet for får han skænd. »Hvorfor«, siger den, »giftede du dig så tidligt? Du kunde jo have væntet, til du fik noget mere at fortjæne. Det er jo din egen skyld, at du sidder småt i det. Du er jo gal. Når du ikke kan skaffe føde til sådan stor børneflok, skulde du aldrig sat den i verden«.

Men manden bliver blot derved mere modfalden og spørger atter den kloge verden, om den da ikke véd råd, når den ikke har trøst. Så hvisker den ham noget i øret, og jeg har slet ikke lyst til her at fortælle, hvad det er. Han bliver rød af skam, når han hører efter. Det var, som brændte han sig på noget. Det vil han dog ikke have med at gøre. Så går han et helt andet sted hen efter trøst og råd; han går til visdommen i Guds folk.

*) I denne lille afhandling har jeg delvis gengivet og forøvrigt fulgt tankegangen i Rafael Hirsch's stykke om denne salme, som findes i hans »Pädagogische Plaudereien« i Jeschurun, 8de bind, nr. 3.

Hør hvad den har at sige! Således lyder

En sang af Salomon.

- V. 1. Bygger ej Herren huset, arbejde dets bygningsmænd forgæves.
Skærmer ej Herren staden, våger vægteren forgæves.
- V. 2. Forgæves stå I tidlig op og sidde til ud på natten tærende det sure arbejds brød, mens han giver sin ven rolig søvn.
- V. 3. Se, børn er en arv fra Herren, en løn er livsens frugt.
- V. 4. Som pile i helte-hånd er ungdoms sønner.
- V. 5. Lykkelig den mand, der har fyldt sit kogger med dem! Ej skal de blive til skamme, når de på tinge tage til orde mod fjender.

Det passer rigtig på ham. Han har netop været således stillet, at han har tænkt: »Der er ikke andet for dig at gøre, end at du må stå tidlig op om morgenen og hænge i dagen igennem. Skulde det knibe, må du tage noget af natten til hjælp med«. Det har han gjort. Brødet, han spiste, var rigtig nok det surt fortjente. Men det hjalp ikke noget. Han kender rigtig til, hvilken skrækkelig sorg der kan rummes i det suk »forgæves«.

Og hans suk har blandet sig med tusender og atter tusender af andres, der alle bar på den byrde, som alt det åndsfortærende slid lægger på et menneske. Umulig kan han selv bære den. Kan han ikke tage hjælp dertil fra Herren i himlen, vil det altid gå således, at til sidst hører man dette skrækkelige råb: »forgæves!« fra ham. Hvad enten der er tale om, at bygge hus op i den forstand, hvori man siger det, når mand og hustru i ægteskabet stifter en slægt, eller man tager det i ren udvortes forstand, er det forgæves, når Herren ikke er med deri. Det er ligesom, når folk vil have deres stad beskyttet, og de så bilder sig ind, at alt er gjort med at bygge mure om den og sætte vagtposter ud både dag og nat. Hvis Herren ikke holder den i sin beskærmende varetægt, kan de

ikke hindre hverken pest eller anden fordærvelse fra at drage ind. De kan ikke afværge uvejret, som bryder løs. Kan de blot så meget som sikre sig mod fjenders angreb?

Alt dette stiller salmesangeren frem for ham. Om han dog kunde blive fri for de bekymringer, der tyngede med blytung vægt på hans sind, gyde malurt i hans bæger og jage ham dagen igennem af sted! Og kunde han så endda, når natten kommer, finde vederkvægelser i den. Men der undes ham ikke hvile. De sorgfulde tanker følge ham på lejet, om han nok så træt har strakt sig dér. Enten jage de søvnen helt fra hans hovedpude, eller de gør den ustadig og fylde den med urolige drømme.

Men hør dog nu, hvor salmesangeren trøster ham godt! Han lader ham sé, at det behøver ikke at være således. Sé dog blot! Sé ham dér, — ham der har givet sig Gud i vold, ham der kaldes med det dejlige navn »Herrens ven«. Sé hvor trygt han hviler, hvor sødt han sover, »som barnet i sin moders favn«. Om morgenen vågner han »genfødt ved nattehvile«. Derfor kommer han til at sé så sundt på tingene, frem for den, der er omtumlet af bekymringernes hvirvel.

Så drejer sig da alt om at komme til at høre til »Herrens venner«. Hvorledes salmesangeren i gamle dage har tænkt sig, at det kunde ské, véd jeg ikke. Men det véd jeg så vel som alle kristne, at i den hellige dåb kaldes vi der til. Ja, der kommer vi til at stå i det forhold til den levende og hellige Gud, at vi som børn kan kalde ham i Jesus Kristus navnet »Gud Fader«. Og de, der tage imod kaldet og tro på Guds faderlighed og tage livet som en gave af Guds nåde, få et helt andet syn på alle enkeltheder i det, end de, der grundforskelligt derfra stolte af deres eget ville gøre alt selv, slide sig fordærvet på den opgave, indtil de synke sammen med sukket »forgæves«.

Ja, så tages bekymringerne bort fra den sorgfulde husfader, og han kommer ikke længere til at sé på børnene, der fødes ham, som på en byrde, der lægges på ham, en udgift, der øges, og noget nyt, han har at sørge for. Børnene blive tvært imod til »en arv fra Herren«, det er — en rigdom. Og det bliver en »løn«. Og når man bruger dette udtryk, er der sagt så meget dermed, at det aldrig nogen sinde lige så lidt som noget som helst andet, der kaldes således, kan

sættes på udgifts-siden, men altid må sættes på indtægts-siden.

Ja, således omtrent kommer trøsten til denne mand, der har giftet sig i den unge alder, og nu er bleven modfalden, da han sidder med de mange sønner og de få indtægter. Lad nu bekymringerne fare, så skal du sé, at du har ikke alene en skat i dine sønner, men meget mere endda!

Sé, disse dine »ungdoms-sønner ere som pile i helte-hånd«. Hvad vil det sige?

Når helten vil udføre en dåd, griber han til sin pil, med den skal han ramme det mål, hvorpå han har taget sigte. Det er pilen, der bringer til udførelse, hvad han vilde. Når vore ungdoms sønner sammenlignes på den vis med pilene i helte-hånd, er der givet et herligt og stort løfte om velsignelse i ægteskabet i Guds folk. Tænk, hvad det måtte være for den præst Mathitjahu (Mattathias) i gamle dage i Modin, da han sank i døden, at have om sig de stærke sønner, og han vidste jo, at når ordet udgik af hans mund og nåde til dem: »Hævner Eders folk og holder fast ved lovens bud«, var det som pilen der hvinende farer ud fra buestrængen og når sit mål!

Om vi nu i vore dage høre til guds-folket i den kristne menighed, ligger det os så inderligt på sinde, at dog guds-ordet må bevares og guds-riget trives, blomstre i lyset og bære frugt i kraftige gerninger og sprede sine sædekorn mellem hedningerne videre og videre. Hvis sønnerne ikke vilde være med dertil, hvilken nagende smærte skulde det blive! Men en ubeskrivelig stor glæde omvendt, om vi, alt som de vokse op, sé dem tage fat, så vi kan være visse på, at de ærlig ville arbejde videre, når vi drage herfra. Jeg kan mindes en gang at have hørt Grundtvig sige, at af al mission i den kristne menighed er der ingen bedre end den, der sker ved kristen-livets forplantelse i troende folks huse, så sønnerne føre det videre ud, hvad troende fædre tog sigte på.

Så blev de som pile i helte-hånd.

Og du dér —, du der har ungdoms-sønnerne, har du først fået din plads i Guds menighed og er kommen til at tro på Guds faderlighed, — du skal komme til at sé, at netop de ville aller snarest komme til at udføre, hvad deres fader tog sigte på. De ville i almindelighed have lettere ved at forstå ham,

ti tidsånden har altid udøvet en forfærdelig magt, og er der nu stor forskel i alder mellem fader og søn, vil det lettere ské, at han af tidsånden drives bort fra dem, end om der blot er en ringe.

Men så kan man jo ikke nægte, at salmesangeren anbefaler de tidlige ægteskaber.

Gør man også det nu til dags?

Nej, på ingen måde. Man må rigtignok indrømme, at de ofte vilde afværge den skrækelige usædelighed og utugt, som nu mere og mere æder om sig og ligesom truer med at opluge mandhjem, og man har endog under forhandlingerne om de såkaldte sædeligheds-spørgsmål, der nu stå på dags-ordenen, nævnet dem som et af de få midler, hvormed faren burde afvendes. Men man har skyndt sig med at føje til, at det i almindelighed ligesom forbyder sig af sig selv. Sagen er den, af alt som kulturen tager til og udbredes, vokser fordringerne. Selv mellem de så kaldte grove eller simple folk begynder det stærkt at gøre sig gældende. Og mellem de fine har det alt længe været tilfældet, at man kom et godt stykke op i årene, før man kom i en sådan stilling, at man kunde gifte sig, det vil sige, at man kunde føre et sådant hus, der svarede til de fordringer, man stillede til en mand i vedkommendes stand og stilling. Ellers kunde det nok være, at man i almindelighed vilde synes godt om de tidlige ægteskaber. Så er det altså den forfinelse, der følger med den stigende kultur, der her kræver et af sine ofre af menneske-liv og menneske-lykke.

Skulde man ikke turde vove at gøre oprør der imod. Skulde man ikke kunne give sig Gud i vold, — og så stemme fordringerne ned? Mon man ikke den dag i dag skulde kunne bruge vismandens ord i den gamle salme? Jeg holder dog så meget af den.

Som modstykke til den ængstelighed, som den verdslige betragtning fører med sig, vil den give godt mod. Den vil fri os for at sukke »forgæves«, og lære os at istemme vort: »Altid frejdig hvor vi går, veje Gud tør kende«. Når den vantro verden siger: »Gift dig ikke eller sørg for, at der ikke kommer for mange børn i ægteskabet«, synger salmesangeren i modsætning dertil om ungdoms-sønner, »der er som pile i helte-hånd« og føjer til:

»Lykkelig den mand, der har fyldt sit kogger med dem!

Ej skal de blive til skamme, når de på tinge tage til orde mod fjender«.

Altså sønnerne skal ikke alene være hans rigdom, hans skat, men han skal føle sig tryk ved dem, som kæmpen ved pilene han bærer i sit kogger. Og megen glæde skal han opleve ved dem, når de blive husets ære og pryd, og dem der slå kreds om det fædrene hjem og forsvare det.

Sikkert vil Herren i himlene trøste og velsigne alle dem, der slå deres lid til ham og tjæne ham.

Salm 130.

V. 1. Af det dybe råber jeg til dig, o Herrel

V. 2. Herrel hør min røst, lad dine øren mærke på min bedende stemme.

Vi høre her igennem ligesom et nødråb fra én, der er styrtet i en afgrund eller, som det hedder i en anden salme, »er sunken i dybets dynd, hvor man ej kan fæste fod, eller er kommen i vandenes dyb og strømmen overskyller ham«^{*)}. Men det dyb af nød, hvorfra der råbes, er sjælenød, og det dyb, hvori sjælen er sunken ned, er synden. Det få vi jo at høre, når sangeren giver sin klage udtryk, og nævner det:

V. 3. Dersom du, o Herre, vil gemme på misgerninger, Herrel hvo kan da bestå?

Og han lader os høre, hvad det er for en hjælp, han attrår, for at han kan drages op af dybet. Det er tilgivelse af synd, derfor råber han til Herren derom således:

V. 4. Men hos dig er forladelse, for at du må frygtes.

Der er ikke nogen sorg eller smerte, der trykker et menneske ned således som bevidsthed om og følelse af synd. Uden den er brodden tagen af sorg og lidelse. Men det går ofte således, at netop når vi pines af smerte eller plages af

^{*)} S. 79,3.

sorg, dukker mindet om synd stærkere end nogen sinde før op i os, fordi vi helt godt véd, at uden den vilde aldrig de mørke skygger have lagt sig over vor tilværelse. Når det skær, er det for os, som vare vi i en afgrund eller et dyb langt borte, skilte fra den levende Gud, uden hvem vi ikke kunne leve. Verdens-mennesker kunne under sådanne forhold ikke holde det ud, enten søge de at glemme sig selv eller også fortvivle de. Men have vi i guds-folket lært Herren at kende, råbe vi til ham om hjælp og bede, at »hans øren opmærksomt må lytte til vor ydmyge bøn«. Er det ikke underlig stærke ord at bruge, og sømmer det sig over for ham, der kender vor lønlige trang og hører det mindst hørlige af vort hjertes slag? — Vil nogen sige således, må vi dertil svare: Det kan dog ikke være anderledes, ti således er sjælens sprog, når den er i nød, netop, må vi føje til, hos dem, der kende Herren og derved have fået fortrøstning til ham. Vi må lægge mærke til de navne, hvormed salmesangeren på sit tungemål nævnede¹ ham. Når det hedder: »Af det dybe råber jeg til dig, o Herre!« brugte han det navn, hvormed Herren selv nævnede sig over for Moses — »Jehova« — det, hvormed er forbunden den forestilling, »at lægger han end en byrde på os, er han dog vor frelses Gud«. Og når det videre hedder: »Herre, hør min røst!« brugtes et andet ord og navn — »Adonaj« — hvormed mennesker, når de føle sig som et værktøj i hans hånd, påkalde hans hjælp som den, der råder for alt, så de i hengivenhed bøje sig ind under hans vilje. Der er en sjælenød så stor, at den må råbes ud, lydelig og tydelig lade sige, at vil Herren — Jehova — »gemme på vore misgerninger«, og »skulle vore overtrædelser være forseglede i et knippe, og der skal syes til om vor brøde«^{*)}, som Job sagde, — så at den således ligesom opbevaret og opsamlet skal vidne imod os — vor Herre og Gud! hvem kan da bestå! — Vor eneste trøst er da at bøje os for ham, over for hvem vi hverken kunne sige fra eller til, ham, i hvis hånd vi alle ere, og hos ham søge tilgivelse for al vor synd. Vi trøste os til, at han vil give os den for sit navns skyld^{**)}, at det skal forherliges netop derved, at det skal komme klart for dagens

*) Job 14,17.

***) S. 79,9.

lys, at han ene er den, fra hvem al frelse stammer, og at den er en nådegave fra ham, så at selvros skal forstumme; ikke én skal kunne påstå, at han har kunnet gøre noget selv til sin redning, så Gud alene får æren. Således sker det altså, som det hedder her i salmen: »Hos ham er tilgivelse, for at han skal frygtes«, at alle i dybeste ærefrygt skal tilbedende bøje sig for ham, som vi have lært at kende

»første gang som skaber god
mild ved støvet for hans fod,
anden gang som syndsforlader,
nådig Gud og kærlig Fader«.

Med denne trøst for øje er det, at sjælen i tro råber fra det dybe til Gud i det høje; det er sikkert ikke ham imod, lige så lidt som det var Vor Herre Jesus Kristus imod, da den kananæiske kvinde tiggede og bad ham om hjælp. Det er jo, som om han den første gang ikke hørte hende; man får det indtryk af fortællingen om hende, at hendes sjæls bøn voksede i styrke derved, som vandet, når man dæmmer derfor. Det forekommer os, som om det er klart, at Vor Herre Jesus ved ikke at høre hende, netop har villet fremkalde denne virkning. Som det er gået hende, gik det mangfoldige af dem, der af »dybsens nød« råbte til Herren; — mon det ikke var, for at den samme virkning hos dem skulde opnås? Fordi de ikke den første gang bleve hørte, holdt de dog ikke op at kalde på Herren, som det lød hos den gamle salmesanger:

V. 5. Jeg bier på Herren; min sjæl beder, og på hans ord håber jeg.

V. 6. Min sjæl længes efter Herren mere end de, der holde vagt, længes efter morgengry.

Man får indtryk af, at salmesangeren, der har prøvet at være stedt så dybt i nød, i samme grad er bleven øvet i vedholdende at bide efter Herren. Han bier i håb på ham, hvis navn — Jehova — tyder hen på frelsen; hans sjæl bier — er det ikke, som om han helt og holdent går op deri? Hans håb støtter sig til Guds ord, fordi det giver løfte om redning, og Gud er trofast; hans løfter glippe aldrig. Men alt som han må vente, bliver han mer og mer inderlig i sin længsel; hans

blik er ligesom længselsfuldt vendt mod Herren i det høje; mer ufravendt er det vendt der imod end de, der ere satte til at være på vagt natten igennem, holde øje med det dæmrende morgengry. Det kan være svært at skulle holde ud, når man en nat igennem er sat på forpost over for fjenden; man stirrer ud i den bælgmørke tåge, man lytter spændt efter hver lyd; til sidst bliver man så træt af at stirre og lytte, så udmattet af at våge; hvor længes man da efter at blive løst af, når morgenstunden kommer! Og det kan være svært at skulle våge en lang nat igennem ved en farlig sygesæng; hvor kan man da længes efter at se de første stråler af den opgående morgensol! Men hvad er dette imod at opleve en tid, hvor man er i sjælevåde for sin synds skyld; da er det, som oplevede vi en nattestund, som stirrede vi ud i nattens tåger. Ikke kan den trætte vægter længes mere efter den opgående sol, end vi da længes efter den sol, der skal sprede sit lys over vor sjælenat. Men solen det er Guds forbarmende nåde; med den syndsforladelse, som den bringer, er det, som om den sender sine velsignede stråler ud over et menneskeliv. Kan nogen holde ud at gennemleve en sådan nattestund, uden den, der har håbet om, at fra Herren skal tilgivelsen komme, og dermed dagen atter oprinde, som det er udtrykt i sangen:

Aftensukket, nattegråden,
 sjælevåndens rådvildhed,
 gennem mørket ser hans øje
 dem, hans hjærte ynkes ved;
 og endnu før hanen gol
 siger han: Du morgensol
 bring til mine små, der græde
 håb med lys og sang med glæde!

Bi da sjæl, kun til i morgen!
 Bi på ham, som skuffer ej.

Salmesangeren, der fra det dybe har råbt til Herren og har måttet bie på hans hjælp og dermed ligesom har måttet gennemvåge en lang nat, har ligesom set morgenstunden oprinde til sidst. Ud af sit livs erfaring vil han vidne derom for hele folket. Han har fundet nåde og tilgivelse; han er ligesom fangen, der er løskøbt og udløst, befriet; nu vil han vende sig til alle i folket for at pege for dem hen på ham, fra hvem

alt dette er kommet, at de kunne gå i hans fodspor og ty til den samme i deres nød.

V. 7. Håb, o Israel, på Herren! Ti hos Herren er kærlighed, og i fuldt mål hos ham er udløsning.

V. 8. Han skal udløse Israel fra alle dets misgerninger.

Da man en gang spurgte Morten Luther om, hvilke af salmerne han syntes vare de allerbedste, svarede han: de paulsne salmer; de vare fire i tal; en af dem var netop denne. Jeg tænker, at han ved dette udtryk har ment dem, hvis indhold svare rigtigt og helt til den tankegang, der går gennem apostelen Paulus' breve. Det passer i al fald netop på denne salme. Begynder den ikke med at vise hen til den nød, hvori det faldne menneske af naturen er stedt, så det umulig selv ved egne kræfter kan redde sig ud deraf, og kun Guds fri nåde kan redde det! Og ender den ikke med at nævne befrielsen, som Herren selv vil lade komme, derved at han udløser eller rettere løskøber sit folk! Så ender den altså med profetisk at vise hen til Jesus Kristus, Vor Herre, der virkelig har løskøbt Israel fra dets misgerninger, da han, som han selv sagde, gav sit eget liv hen som genløsningsbetaling for de mange*). Salmen begynder med klageråbet fra mennesket, der sidder dybt nede som i en afgrund eller et fængsel, den ender med at forkynde befrielsen fra Herren i det høje; den begynder i den gamle tids mørke nattestund, den ender i den ny, velsignede dag.

*) Mth. 20,28.

Salme 68 (v. 1—4).

(Tale ved missionsmødet i Roskilde
den 18de juni 1889.)

Hurtigt flyve i vore dage efterretningerne om, hvad der sker, fra den ene ende af jorden til den anden. Med lynets hurtighed fare de af sted, og rygterne er i deres følge. Snart er det om krig og fred, om store statsulykker og samfundsomvæltninger, snart om store opfindelser og opdagelser. Mennesker kunne ikke lade være at lytte til alt dette, og derved holdes de i en underlig, ligesom åndeløs spænding og sær uro. Og megen lyst til at søge ny bopæle og forandrede forhold følger dermed, så der nu sker en stadig udvandring fra den ene verdensdel til den anden.

Men samtidig med alt dette ske der begivenheder, hvorom der i den store verden ikke daglig bringes bud. Der foregår bevægelser, hvorom der ikke råbes på torvene, og som ikke sætte børserne i bevægelse. Og der finder en uafslædig udvandring sted, hvorom ikke telegrafene sender bud.

Men det er vel værd at få øje der på og sans der for. Det er nemlig intet mindre end gudsfolket, der her i tiden er på vandring gennem denne verdens riger for at nå sit forjættede evighedsland. Under denne vandring trænges det altid og alle vegne af verdensfolkene. Så foregår der begivenheder, idet Gud selv kommer sit folk til hjælp, hvorved vandringen endda lykkes. Disse ere da altid Guds gerninger, og derfor er det dejligt at komme til at se og høre om dem. Hvad verdensbegivenhederne angår, går det ofte således, at vi helst vilde vende vor høreelse bort fra den larm og brusen,

der følger med dem, og vort syn fra det grimme, der lader sig til skue igennem dem.

Fordi det nu er øjensynligt, at gudsfolket gør sine fremskridt, kun ved at Gud mægtigt og nådefuldt griber ind i begivenhedernes gang, har det altid påkaldt hans hjælp hver gang, det skulde videre frem på sin vej. Således har det været fra de første tider. Når den gang det gamle gudsfolk, der var blevet frelst fra Ægyptens trældom, brød op på sin ørkenvandring hen imod det forjættede land, når Herrens sky hævede sig, mens lurene gjaldede trindt om i lejren, og pagtens ark løftedes op, sagde Moses: »Rejs dig, o Herre! og dine fjender skulle spredes, og de, som hade dig, skal fly bort fra dit åsyn«. (4. Mos. 10,35).

Og når senere salmisten i et af de mægtigste kvad (S. 68), der nogen sinde har lydt i Guds folk, giver os en herlig oversigt over hele gudsriget's historie og gengiver os den ligesom i en kort sum lige fra gudsfolkets aller første møjsommelige vandringer til den tid, da »jordens riger skal synge for Gud og lovsynge Herren«, når han deri stiller som midtpunktet, hvorom alt samler sig, lovprisningen af »vor frelses Gud, der skaffer os udgange fra døden«, så der derfra spredes lys ud over alle begivenheder, hvad der går forud og kommer bagefter — ja, så begynder han med dette Moses' signalråb, dog således, at han ikke nævner det som sådant, men som den store kendsgerning, der ikke alene gjaldt i fortiden, men råder i nutiden og vil blive ved at være sikker i fremtiden, at den altrådende Gud rejser sig, hans fjender adspredes, de, der hade ham, fly bort fra hans åsyn.

Og godt vil det nu være, om vi hos os og i vore dage stadig ville istemme det samme. Ti skønt kristendommen fra begyndelsen og til nu har bragt sine rige gaver og spredt dem ud over hedningefolkene, så »velsignelsen som dug og regn nu falder i hver himmelegn«, har der dog altid været fjendskab imod den, og stadig er modstanden stor.

Til forskellig tid og sted er den optrådt forskellig. Der var tider, hvor det så ud, som modstanden kom mest fra de store jordiske magthaveres side. De rasede i vrede, når de bleve opmærksomme på det Guds rige, »hvor kærlighed og sandhed mødes, hvor retfærdighed og fred kyskes«. Ti deres magt grunder sig på modsætningerne dertil, nemlig på en

rædsom forbindelse mellem vold og herskesyge, mellem selvklogskab og egennytte, mellem de stærke hænder og det kloge hoved.

Men det forekommer mig, at i vore dage og i al fald her hos os, frygte vi ikke så meget den modstand, der rejser sig derfra. Vi mærke ganske anderledes til et helt andet slags fjendskab. For at få øje på, hvori det har sin ejendommelighed, må vi lægge mærke til, at alle vegne, hvor Gudsriget kommer i Jesusnavnet, der vil det frelse hele mennesket, så vi ved syndernes forladelse få ævne til at gå fremad på livets vej, så at Guds vilje sker med os. Men »Guds vilje« er, som skrevet står, »vor helliggørelse«. Men oprørsk imod Guds vilje stiller sig en menneskevilje, der vil sit eget, den er betaget af kødet og alt dets begær, og den er ledet af den forfærdelige selvklogskab. Se, alt dette rejser en stærk modstand, så når gudsordet kommer med dets livsalige klang, så man vel må sige:

»Hvilken synder kan sig vægre,
når han hører i Guds ord
genlyd af de gyldne bægre,
som udtømmes ved Guds bord,«

da har den gjort dem døv der imod. Som oftest fatte de lige frem had dertil, så det er vel dem, der nærmest sigtes til, når de, »der hade Gud«, nævnes i den gamle salme, eller de, — for således er vel meningen af udtrykket, der bruges — de, der drive propaganda for deres had eller der søge at gøre det forhadt af andre, som de selv hade.

Ja, der fra stammer en skare af kristendomsfjender, hvormed vi i vor tid have at gøre. Det er vantroen, der rejser sig og brasker af, at den skal gøre det af med gudsriget. Den danner en åndelig skarp modsætning til den troskæmpe, som apostelen har beskrevet os, og hvorom vi syngte:

»Vor hjelm er vort håb, og vort skjold er vor tro,
Guds ord både sværdet og luren«.

For vantroen søger stadig at skaffe sig sine våben fra videnskaberens rustkammer. Sine pile prøver den at få hvæstet i kritikkens værksted. Har den skaffet sig våben, går den frem med færdighed i at friste mennesker til tvivl og uro. Den ser jo faretruende nok ud, og når vi se, hvor mange der

rives med deraf i vor tid, kan der nok fare en gysen igennem os. Spørgsmål som disse kan komme op iblandt os: Hvorledes skal det gå i fremtiden? Hvorledes skal det gå vore børn overfor disse stærke røster?

Men da er det særdeles opmuntrende og frigørende at lytte til salmistens røst: »Gud rejser sig, hans fjender adspredes, de der hade ham, fly bort fra hans åsyn« og så høre ham fortsætte:

»Som røgen bortdrives, vil du bortdrive dem. Som vokset smelter for ilden, skulle de ugudelige gå til grunde for Guds ansigt«. (S. 68, 2—3).

Det er åbenbart, at salmisten vil lade os se, at når fjendernes magt tager sig stor ud, er det kun ved et skin, som bedrager. En røg kan jo se meget sort ud: den kan jo til tider skygge for solen og brede sig vidt og bredt. Men i virkeligheden er den dog det letteste af alt, lettere end den luft, vi indånde, så der skal kun et lille vindpust til for at vejre den hen. Den har kun skin af at være noget betydeligt. Og nu vokset! Det kan nok se ud som en sammenhængende fast, stærk masse. Men kommer det ilden for nær, er al fastheden borte, for så smelter det, og vi behøve blot at tage det i vor varme hånd, for at overbevise os om, hvor blødt det er. Det er ikke værd at tage for meget hensyn til dets styrke.

Således har det sig også med modstanden mod kristendommens hellige sag. Den har skin af at være noget stort og kan let forskrække os, men den savner virkelighedens kraft. Og hvad dette angår, skal vi se hvor mærkeligt det er, at netop i vor tid har vantroen travlt med at udbasune, at det egentlig er den, der har den opgave, at bringe virkeligheden for dagens lys så man fries for skinnets bedrag, og den vil gerne beskyldes os kristne for, at vi omgive os med et skin af gudelighed og at vi lokke mennesker med et himmerig, der kun er til i vor egen hjerne. Så peger den på al den elendighed, der findes på jorden og siger: »Se, der er virkeligheden!«

Men, vantroen tager fuldstændig fejl! Hele den nævnte tankegang er kun som en røg, der vel en tid kan skygge for solen, men et vindpust af Guds ånde vejrer den hen. Da se vi, at det forholder sig helt omvendt, og at fjendskabet mod kristendommen kun bliver stærkt ved det skin, hvormed det

omgiver sig, mens gudsrigetets kraft stammer fra virkeligheden, har sin rod i Guds levende ord, og breder sin krone ud mod Guds herligheds håb.

Med et skin er det, at vantroen kæmper, når den vil bedåre mennesker ved at give sig det smukke navn af »sandheds«-søgen og så rose sig af sin sundhed — ti i virkeligheden lider den af sygdom, og sygdommens navn er tvivlesyge. Den indhyller sig i et skin, når den møder indsmigrende i den »fri tankes« dragt. Men i virkeligheden er tanken bunden under kødets herredømme, og det går den som vokset, der mister form og skikkelse, når det kommer varmen nær. Ja, kommer vi under Guds nådes varme påvirkning, da forgår al den slags tale om den »fri tanke«. I stedet derfor lære vi at kende den virkelige frihed, der gives os, når Gud frir os, og vi give os hen i hans vilje.

Farligst af alt er det skin, hvormed vantroen omgiver sig, når det hedder, at nu er ikke troen mere sejervindersken på jord, nu er det vantroen, der gør fremskridt, mens kristendommen står stille eller går tilbage og dens glædestoner efterhånden dø hen. Er det virkelig således? Nej! Der kan forefalde ting, der i sine enkeltheder og i øjeblikket kan give vantroens påstande et skin af ret, og vanskeligt er det ofte for os at have den åndelige oversigt, der ser så langt frem og tilbage, at vi kan overse tågen, som kan lægge sig om os, men lad os aldrig blive bange derfor! Det vilde være forfærdeligt, når det er åbenbart, at det gælder nu som før, at Gud er levende og nærværende i sin menighed, at han fører os med sin stærke hånd, at han netop har sin gode gerning for. Er det således, at modstanden er stærkere og fjendskabet voldsommere nu end før imod gudsrigetets sag, så kommer det af, at det nu er i virksomhed og ytrer sig kraftigt. Ja, at atter det stadfæstes, som lød i gamle dage, at »Gud rejser sig, og hans fjender adspredes, de, som hade ham, fly fra hans ansigt. Som røgen bortdrives, vil du bortdrive dem. Som vokset smelter for ilden, skulle de ugudelige gå til grunde for Guds ansigt«. Ikke skulle vi derfor lade os kyse, men meget mere fortsætte med salmisten: »Men de retfærdige skulle glæde sig, fryde sig for Guds åsyn og juble af glæde«. S. 68,4).

Der er et udtryk i dette vers, der er så dejligt, og som

jeg gjerne særlig vil gøre opmærksom på — nemlig dette: de retfærdige »fryde sig for Guds ansigt« — mens det om hans fjender hedder, at de flygte der fra. I Guds menighed lader Herren sit ansigt lyse over os. Idet vi af Guds nåde ere blevne Guds børn tør vi se ind deri, hvor nåden og sandheden møder os i et. Men så udgår derfra også lys for os over livets vej, så vi få hjælp til at undgå skinnet, hvormed det onde omgiver al sin virksomhed, og fries for gøgleriet, der følger det. Da ved vi også, hvorledes trindt om os og imellem os gudsriget gør sin fremgang, at gudsfolket på sin vandring atter er i færd med at gå videre frem mod sit mål.

Styrkende og glædeligt er det da at samles her i dag, idet vi samles med en mand, der bringer os bud om kristendommens fremgang mellem ny hedninge-folkefærd, mellem hvilke dens velsignelse spredes. Når hedenskabet styrtes i et land, hører det til det aller største, hvorom vi have at fortælle. Lad mig minde om det stærke udtryk, Vor Herre Jesus brugte, da de 70 disciple kom tilbage fra deres missionsrejse, hvortil Jesus havde udsendt dem. De vare så glade, fortælles der hos Lukas, da de berettede om, hvor godt det var gået dem, om sejrene, de havde vundet i hans navn over dæmonerne. Men da sagde Jesus til dem: »Jeg så Satanas falde som et lyn fra himlen«. Se vi i de 70 disciple og deres udsendelse forbilledet for hedningemissionærerne og deres gerning, da se vi, at Herren betegner afguderiets fald og hedenskabets opløsning som noget så stort, at han med det samme ser Satan falde som et lyn fra himlen. Og når vi ere samlede her i dag med denne mand, da ligger deri jo også, at han her finder en kristen menighed, der har at fortælle om de underlige ting, Gud gjorde imellem os i de sidste menneskealdrer, så den tid ligger ikke langt tilbage, da »kirken hun sad i enkestand, sørged for den énbårne«, — men den blev også afløst af den, hvori vi kunde synge: »Herren han har besøgt sit folk, natten hun blev til morgen« — og da det blev os klart, at »Herren han er dog sine tro, også når de mistvivle — roser han lod på torne gro, lærte os så at smile«. Og kan gudsrigets modstandere fortælle om, hvormegen tvivl de har udsået, har det dog aldrig kunnet føre til den opløsning af menighedslivet, hvorom der fortælles os fra forrige århundrede. Tvært imod, over for fjendskabet mod Guds rige står en kristen menighed

med sin fri, ærlige og oprigtige troens bekendelse — med sit frimodige håb, hvormed ordet forkyndes, så nu går det ud over vore landemærker og bringer bud om liv og lys også til hedningefolkene, så riget mere og mere udbredes derved — og endelig med sin skønne, varme lovsang, hvori vi prise ham, som vi elske, fordi han elskede os først.

Derfor ville vi med glæde takke vor gode Herre, der kom os til hjælp i vor nød og for hans virkelige nærværelse imellem os, uden at lade os forstyrre i vor glæde af ugleskrigene uden for, og hvad man siger om ringheden, som man der kun kan se.

Verdens vise, jordens bolde
 vel vor hytte vil forsmå,
 men den største vil dog holde
 nadver i den dunkle vrå.
 Tidlig han sig myg har krummet
 barneglad i moderskød;
 han, som lå i krybberummet,
 bryde vil i hytten brød!

Ti skal herligheden vorde
 større i vort fattighus
 end i det med borgegårde,
 som nu sunket er i grus.
 Hans er sølvet, hans er guldet,
 mer end guld hans kærlighed,
 der er himmelglans i muldet,
 den skal vi forklares ved.

INDHOLD.

Lejlighedsskrifter.

	Side
I Lom	31
Svar til hr. Richard Thomsen o. s. v.....	35
Hedegården	42
Om en dansk billedhugger	46
Pehr Henrik Ling o. s. v.....	52
Dr. P. A. Levin	64

Opskrifter til lejlighedstaler.

»Fred hviler over land og by«	77
Tale for danske krigere. I.....	81
Tale for danske krigere. II.	88
»Kommer hid til mig« o. s. v.	95
Tale ved Vallekilde folkehøjskoles åbning.....	98
Prædiken på 14de søndag efter trin.	101
Ved lille Rigmors grav	105
Ved min moders bære	107
Til Adolf Burchardi ved hans hustrus bære	110
Indledning til bibelhistorien	113
Fortællingen om den blodsottige kvinde	125
Skriftetale ved Ingeborgs og Niels Hansens bryllup.....	132
Om Skovgårds altertavle.....	138

Afhandlinger om nogle af Davids salmer.

	Side
Salme 23.....	149
Salme 92.....	158
Salme 121.....	169
Salme 127.....	172
Salme 130.....	178
Salme 68 (v. 1—4).....	183

